

KALLIGRAM

Miroslav Michela
Pod heslom integrity

MIROSLAV MICHELA
Pod heslom integrity
Slovenská otázka v politike Maďarska
1918 – 1921

KALLIGRAM
Bratislava 2009

Redigovala Alena Anettová

Kniha vyšla s podporou SAVOL – Spoločnosti autorov vedeckej a odbornej literatúry v rámci projektu „centra excelentnosti výskumu kľúčových otázok moderných slovenských dejín“ (CEVKOMSD) v Historickom ústave SAV

Recenzovali Maroš Hertel, Roman Holec a László Szarka

Copyright © Miroslav Michela 2009
ISBN

OBSAH

Úvod.....	9
I. ČO SO STARÝM UHORSKOM?.....	17
Pokusy tandemu Károlyi – Jászi o zachovanie integrity	17
V mene robotníckej triedy.....	31
II. MENŠINY AKO ZÁCHRANCOVIA ALEBO ZRADCOVIA INTEGRITY?.....	38
Kresťansko-národný kurz v Maďarsku.....	38
Budapešť a Varšava – centrá slovenského autonomistického pohybu?	46
Slovenská podpora obnovenia integrity.....	55
Nový návrh autonómie Slovenska	67
III. TRIANON	76
Maďarsko a mierové rokovania v Paríži.....	76
Pokusy o zmenu mierových podmienok	87
Podpísanie mierovej zmluvy.....	97
IV. NENAPLNENÉ NÁDEJE.....	103
Vojenské plány pripojenia Slovenska do podpísania Trianonskej mierovej zmluvy.....	103

Otázka revízie po podpísaní	
Trianonskej mierovej zmluvy.....	120
Hornozemský komitét a plány povstania	
na jeseň 1920.....	127
Ratifikácia Trianonu a zmeny	
v menšinovej politike.....	142
V. JEDINÁ CESTA – KONSOLIDÁCIA	151
Zblíženie s Československom?	151
Slovenský zahraničný komitét.....	156
Prvé oficiálne československo-maďarské	
medištátne rokovania.....	162
Prvý reštauračný pokus Karola IV.	171
VI. POD TAKTOVKOU ISTVÁNA BETHLENA	177
Obnovenie československo-maďarských	
rokovaní.....	177
Ďalšie diskusie okolo budúcej	
menšinovej politiky Maďarska.....	184
Otázka Burgenlandu a Karolov	
druhý reštauračný pokus.....	199
Bethlenovská konsolidácia	213
Ako ďalej so Slováckmi?	220
Záver	229
Použité pramene a literatúra	233
Menný register	265
Mapy.....	270

ÚVOD

Slovensko-maďarské vzťahy sa postupne od 19. storočia stali jedným z najčastejšie tematizovaných problémov v novodobom slovenskom politickom diskurze. Následkom zániku rakúsko-uhorskej monarchie a vznikom Československej republiky (ČSR) došlo k vymedzeniu Slovenska ako územno-právnej jednotky na politickej mape Európy. Tento fakt potvrdili zmluvy, ktoré vzišli z rokovaní Parížskej mierovej konferencie v rokoch 1919 – 1920. Rok 1918 predstavuje významný historický medzník v dejinách regiónu, následkom ktorého dochádza ku kanonizácii Slovenska v geopolitickom zmysle – ako územia medzi Tatrami a Dunajom, ktoré malo zároveň predstavovať etnický priestor Slovákov. Došlo k zásadným spoločenským, hospodárskym, politickým a kultúrnym zmenám, ktoré v symbolickom jazyku charakterizuje pretvorenie dovtedy zaužívaných pomenovaní pre severné územia Uhorska – tzv. Hornej zeme (Felvidék) alebo Horniakov (Felföld) – na Slovensko. Napriek tomu, že spomenuté termíny nie sú historicky totožné so súčasným územím Slovenska a ani Slovensko nebolo a ani nie je len etnickým územím Slovákov, práve tieto názory sa začali v medzivojnovom období presadzovať. Fakt, že Slovensko v súčasnom zmysle slova „vzniklo“ v procese zániku štruktúr historického Uhorska,

do veľkej miery zapríčinilo, že narástol význam problematiky slovensko-maďarských vzťahov. Nešlo o novú tému. Získala však na celospoločenskom význame. Netolerantná politika voči národnostiam v období dualizmu predstavovala jeden z významných argumentov československej strany legitimizujúci rozchod s monarchiou.¹

Slovensko sa po prevrate v roku 1918 stalo súčasťou československého „národného štátu“ a rozvíjalo sa v intenciách novej politickej reality. Maďarsko, ako jeden z právnych nástupcov porazeného Rakúsko-Uhorska, bolo nútené podpísať mierovú zmluvu, ktorá kodifikovala zásadné geopolitické zmeny na mape regiónu. Tieto historické fakty sú však len jednou časťou príbehu. Vznik ČSR ani podpísanie Trianonu však automaticky nevedli k presvedčeniu, že tento stav bude večný. Práve pokusmi dosiahnuť jeho revíziu sa zaoberá predložená práca.

K problematike medzivojnového maďarského revizionizmu a k fenoménu „Trianon“ existuje pomerne bohatá vedecká produkcia. Napriek tomu, že boli popísané tisíce strán textu, ešte aj v súčasnosti je o túto tému obrovský záujem. Dodnes vyvoláva diskusie a spája sa s ňou množstvo negatívnych emócií. Ako integrálna súčasť národných príbehov predstavuje neustále živý, resp. neustále pri živote udržiavaný problém. V maďarskom národnom príbehu je konceptualizovaná predovšetkým z pohľadu „dôsledkov“ parížskych rozhodnutí, ktoré sú stále aktualizované aj vplyvom vzájomných vzťahov medzi „materskou krajinou“

¹ Pozri: MICHELA, M.: A „nemzeti elnyomás“ téziseinek instrumentalizálása Szlovákiában 1918 és 1945 között. In: *Limes. Tudományos Szemle – Magyarágkép a 20. században*, roč. 21, 2008, č. 3, s. 11-21.

– etnickou menšinou a štátom, v ktorom daná menšina žije. Naproti tomu, v slovenskom sú zvýrazňované najmä „dôvody“ zániku monarchie a „význam“ vzniku ČSR s veľkým dôrazom na pozitívny vplyv pre nemaďarské (predovšetkým slovenské) obyvateľstvo. Z týchto rozdielnych východiskových pozícií sa často reflektuje aj fenomén maďarského revizionizmu, ale napríklad aj neraz spytovaná otázka demokratickej praxe prvej republiky.

Napriek veľkému významu a ohlasu témy, problematike slovensko-maďarských, resp. československo-maďarských politických vzťahov v dvadsiatych rokoch 20. storočia sa venovala historiografia pomerne málo. V tomto ohľade boli priekopnícke predovšetkým práce Juraja Kramera, Bélu Belléra a Ferenc Borosa. Zásadne ich dopĺňajú aj novšie práce Lóránta Tilkovského a László Szarku. Z hľadiska dejín diplomacie a politiky by som už okrem pomerne známych diel Magdy Ádám, Jindřicha Dejmka, Bohumily Ferenčuhovej, Mariána Hronského, Evy Irmanovej, Márie Ormos, Ignáca Romsicsa či Miklósa Zeidlera chcel upozorniť aj na najnovšie štúdie Andreja Tótha a Maroša Hertela. Keďže nie je mojím cieľom na tomto mieste vymenovať všetky podnetné práce – ktorých je naozaj mnoho, na konci knihy ponúkam rozsiahly zoznam použitej a odporúčanej literatúry. Dúfam, že zvedavému čitateľovi poslúži ako dobré vodidlo pri jeho ďalšom záujme o načrtnuté témy.

Ako už aj z názvu knihy vyplýva, mojou ambíciou nie je ponúknuť komplexnú interpretáciu slovensko-maďarských, resp. československo-maďarských vzťahov, ani maďarského revizionizmu. Venujem sa predovšetkým koncepciám maďarských vlád, politických elít a vybraných

inštitúcií smerom k revízii československo-maďarských hraníc a k otázke Slovenska a Slovákov v období rokov 1918-1921. V dobových prameňoch maďarskej proveniencie je táto problematika označovaná ako: Tót kéréds, Szlovák kéréds, Felvidék kéréde, Szlovenszko kéréde. Z inštitucionálneho hľadiska sa sústreďujem najmä na kontext maďarskej zahraničnej a vládnej politiky, ktorá spolu s vybranými spoločenskými organizáciami zásadne ovplyvňovala plány riešenia „slovenskej otázky“. Nesnažím sa písať klasické dejiny diplomacie (napr. československo-maďarských bilaterálnych vzťahov), aj keď sa tejto problematike pomerne veľa venujem a zdôrazňujem jej význam. Medzinárodnopolitický kontext predstavoval jeden z rozhodujúcich determinantov (i)reálnosti revizionistických plánov Maďarska.

Významné miesto v týchto koncepciách mali aj prouhorsky orientovaní Slováci, ktorí na základe rôznych motivácií spolupracovali s maďarskými vládami, reprezentovanými predovšetkým Úradom predsedu vlády (Miniszterelnökség) a ministerstvom zahraničných vecí, dobovo nazývaným tiež Dísz tér. Niektorí z nich sami seba považovali za zástupcov (predovšetkým východných a katolíckych) Slovákov v Budapešti. V tomto smere vkladali maďarské elity veľké nádeje do Slovenskej ľudovej strany (SLS) pôsobiacej v ČSR, keďže ľudáci presadzovali autonomistickú politiku, pravidelne kritizovali pražský centralizmus a pôsobenie štátnych úradov na Slovensku.² Popri tom, existencia rozsiahlej maďarskej enklávy na južnom Slovensku usadenej

2 K tomu podrobne *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905-1945*. Eds. R. Letz – P. Mulík – A. Bartlová, Martin : Matica slovenská, 2006.

pozdĺž štátnej hranice, predstavovala jeden z kľúčových bodov záujmu Maďarska. Podobne ako k problematike vnútornej politiky ČSR, aj k politickým dejinám Maďarov na Slovensku existuje množstvo odbornej literatúry.³ Preto som sa rozhodol, že tieto – často veľmi rozsiahle a komplikované otázky – nebudem v práci zásadnejšie otvárať. Menšinovú politiku maďarských elít (predovšetkým tých hierarchicky najvyšších) preto sledujem do veľkej miery v kontexte politiky voči Nemaďarom – sčasti na území Maďarska a predovšetkým v kontexte bývalého Uhorska. Dôležitou súčasťou problematiky je aj činnosť rôznych spolkov, spoločenských a tajných organizácií, ktoré boli neraz veľmi úzko prepojené s politickými elitami. Aktivizovali sa popri iných úlohách aj v prospech revízie status quo. Či už to bolo formou šírenia iredentistickej propagandy, alebo účasťou v rôznych tajných akciách. Z hľadiska cieľov revizionistického hnutia bolo počas celého medzivojnového obdobia za ideálne riešenie považované obnovenie bývalých hraníc v celom ich rozsahu.

Napriek tomu, že zánik Uhorska mal v maďarskej spoločnosti veľmi negatívny ohlas, existovalo niekoľko rôznych až protichodných názorov ako sa zo vzniknutou situáciou vyrovnáť. Z tohto dôvodu ani ja v zásade nehovorím o „maďarskej politike“, ale o koncepciách a plánoch spätých s konkrétnymi ľuďmi a inštitúciami. V tomto smere ani komunitu Maďarov na Slovensku nevnímam v zmysle

3 K tomu pozri napríklad SIMON, A. (ed.): *A szlovákiai magyarok történetének válogatott bibliográfiája, 1990-2002*. Šamorín-Dunajská Streda : Fórum Kisebbségkutató Intézet-Lilium Aurum, 2004. K dejinám Slovenska 1918-38 pozri: *Slovensko v Československu*. Eds. V. Bystrický – M. Zemko. Bratislava : VEDA, 2004.

predĺženej ruky Budapešti, a to aj napriek faktu, že upozorňujem na intenzívnu spoluprácu významných maďarských politikov v ČSR s maďarskými vládami. Termíny ako Slovensko, Maďarsko či menšina používam až pre obdobie po zániku Uhorska, ktoré datujem od vyhlásenia ČSR. Termíny hornozemský, uhorský, prouhorský, ktoré sa vyskytujú v texte aj po roku 1918, poukazujú na geopolitický rozmer konkrétnych koncepcií. Názov Magyarország/Magyar mohol v maďarskom jazyku znamenať zároveň Uhorsko aj Maďarsko/uhorský aj maďarský. Aj v období po roku 1918 bol v maďarskom diskurze zaužívaný pre územie Slovenska termín Horná zem. Až na niektoré názvy organizácií a plánov však v danom kontexte používam aktuálny geopolitický pojem – Slovensko. Pri písaní krstných aj vlastných mien som sa rozhodol ponechať dobovo zaužívané, originálne tvary (napr. Pál Teleki a nie Pavol Teleki), pričom v niektorých prípadoch, napr. u slovenských prouhorsky orientovaných elít, kde sa vyskytuje viacero verzií písania mena, som sa rozhodol pri prvom spomenutí v zátvorke uviesť aj ostatné alternatívy. Pri rozhodovaní, ktorú verziu mena budem používať ďalej v texte som vychádzal z najčastejšie používaného tvaru, resp. z toho, ako sa daná osoba sama podpísavala. Rozdiely v písaní vlastných mien najčastejšie súviseli s rôznym adresátom. Najtypickejší je prípad Františka Jehličku, ktorý sa pre slovenského adresáta striktne písal ako Jehlička a pre maďarského ako Jehlicska. V danom prípade však šlo najmä o prispôsobenie sa jazykovým konvenciám, keďže väčšina z prouhorsky orientovaných Slovákov dobre ovládala slovenský aj maďarský jazyk. Pri niektorých dôležitých termínoch som na lepšiu orientáciu umiestnil do textu aj pôvodný názov v maďarskom jazyku.

Za pomoc, rady, trpezlivosť a porozumenie by som chcel poďakovať svojej rodine, kolegom a priateľom, pracovníkom inštitúcií v rámci ktorých som mal možnosť bádať. Za možnosti cestovať by som sa tiež chcel poďakovať bývalému aj terajšiemu vedeniu Historického ústavu SAV, partnerským organizáciám v Maďarskej, Českej a v Poľskej republike, nadácii Maďarskej akadémie vied Domus Hungarica, Slovenskej akademickej informačnej agentúre a Magyar Ösztöndíj Bizottság, ktoré mi umožnili intenzívny výskum primárnych prameňov doma aj v zahraničí. Za cenné rady, povzbudivé slová, ale aj kritiku chcem poďakovať recenzentom Romanovi Holecovi, Lászlóovi Szarkovi a Marošovi Hertelovi, kolegom Magde Ádám, Nándorovi Bárdimu, Valeriánovi Bystrickému, Ladislavovi Deákovi, Elene Mannovej, Attilovi Simonovi, Andrejovi Tóthovi, Lászlóovi Vörösovi, Miklósovi Zeidlerovi, Petrovi Zelenákovi a Milanovi Zemkovi, s ktorými som mal možnosť viackrát diskutovať o rôznych témach súvisiacich so skúmanou problematikou.

autor

I. ČO SO STARÝM UHORSKOM?

Pokusy tandemu Károlyi – Jászi o zachovanie integrity

Do osudu rakúsko-uhorskej monarchie vážne zasiahli podmienky svetovej vojny. Zhoršujúca sa vojenská, vnútropolitická aj hospodárska situácia prispela k tomu, že na sklonku vojny aj na Slovensku zosilnel politický prúd podporujúci vytvorenie spoločného česko-slovenského štátu. Známých štrnásť bodov amerického prezidenta Wilsona vyhlásených v januári 1918 deklarovalo najslobodnejšiu možnosť autonómneho vývoja všetkých národov monarchie. V tom čase sa ešte vážne neuvažovalo o eventualite, že by došlo k zániku Rakúsko-Uhorska. Toto stanovisko zaviedlo do medzinárodného práva nový významný princíp nazvaný právo na sebaurčenie. Ozajstný zvrät situácie nastal až od jari 1918. Z vnútropolitického hľadiska na tieto tendencie reflektovala aj prvomájová rezolúcia mikulášskeho robotníctva a dôverná porada Slovenskej národnej strany z 24. mája 1918, na ktorej došlo k uzneseniu, že *„Slovenská národná strana stojí na stanovisku bezpodmienečného samourčovacieho práva a na tomto základe vindikuje pre slovenský národ účasť na utvorení samostatného štátu, pozostávajúceho zo Slovenska, Čiech*

a Moravy.“¹ Po prezradení tajných rokovaní mladého rakúsko-uhorského cisára Karola so zástupcami Dohody bola monarchia prinútená deklarovat vernosť Nemecku a nádeje na separátny mier sa rozplynuli. V tom čase však už mal česko-slovenský zahraničný odboj v rukách dôležitý tromf – légie, ktoré bojovali na frontoch prvej svetovej vojny. Dňa 29. júna 1918 uznalo Francúzsko Československú národnú radu ako politický orgán zastupujúci budúce Československo. Predstavitelia Francúzska novému štátu prisľúbili nezávislosť v jeho „historických hraniciach“. Dňa 9. augusta 1918 to isté urobila Veľká Británia, 2. septembra Spojené štáty americké a 24. októbra Taliansko. Tak bol nový štát uznaný skôr, ako vlastne vznikol.² Snaha viedenského dvora zachrániť situáciu federalizáciou prišla neskoro. Maďarská vláda tento návrh neprijala a federalizácia platila len pre rakúsku časť monarchie. O tento fakt sa vo svojej reči na Uhorskom sneme 19. októbra 1918 oprel slovenský poslanec Ferdinand Juriga: „Právo si žiadame na prirodzenom a historickom základe, aby sme, ako to aj kráľ Karol chce, ako osobitný národ svoju vlastnú a osobitnú štátnu pospolitost tvorili na území, na ktorom sme usídlení.“³ V tomto

1 HRONSKÝ, M.: *Boj o Slovensko...*, s. 26-28.

2 KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: *Československá zahraniční politika 1918-1938. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 15-17; HRONSKÝ, M.: *Boj o Slovensko...*, s. 9-51; *Vznik Československa 1918. Dokumenty československé zahraniční politiky*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1994. Koncepciám veľmocí vo veci povojnového usporiadania strednej Európy sa podrobne venuje: ROMSICS, I.: *Helyünk és sorsunk a Dunamedencében*. Budapest : Osiris, 2005.

3 *Dokumenty slovenskej národnej identity štátnosti*. Bratislava : Národné literárne centrum-Dom slovenskej kultúry, 1998, dok. 157; JURIGA, F.: *Blahozvešť kriesenia slovenského národa a slovenskej krajiny*. 2. diel, Trnava : Urbánek a spol., 1937, s. 46.

čase sa už aj politické kalkulácie elít združených v Slovenskej národnej rade (SNR) niesli v očakávaní zmien. Došlo k dohode na rezervovanom postoji, ktorého hlavným cieľom bolo podľa možnosti vyhýbať sa priamym rokovaniam s maďarskou stranou.⁴

Dňa 28. októbra 1918 prijal minister zahraničných vecí Rakúsko-Uhorska Gyula Andrássy Wilsonove podmienky a požiadal o mier. V ten istý deň bol v Prahe deklarován vznik ČSR. O dva dni neskôr sa Martinskou deklaráciou aj zástupcovia Slovákov, organizovaní v Slovenskej národnej rade, prihlásili k česko-slovenskému štátu. Voči zmene kurzu budapeštianskej vládnej politiky nemali predstavitelia SNR veľkú dôveru a neustále upozorňovali na predchádzajúcu netolerantnú menšinovú politiku uhorských vlád.⁵ Pritom v situácii, keď existovala reálna možnosť na odtrhnutie sa od Uhorska a Československo už uznali aj veľmoci, predstavitelia SNR nemali záujem o dohodu o zotrvaní v uhorskom štáte a tento stav nezmenilo ani vymenovanie novej vlády.

V dôsledku svetovej vojny sa zmenila dovtedajšia mocenská rovnováha v regióne. Výrazne ju narušil zánik, resp. oslabenie veľmocí európskeho rangu Rakúsko-Uhorska a Nemecka a fakt, že v Rusku došlo k nastoleniu úplne nového režimu bolševického typu. Na ruinách bývalej monarchie vzniklo niekoľko menších štátnych útvarov, čo posilnilo diverzitu regiónu a v konečnom dôsledku aj skomplikovalo možnosti „predvídať“ nasledujúci vývoj

4 Slovenská národná knižnica Archív literatúry a umenia (SNK ALU), sign. 94 J 27.

5 KRAJČOVIČOVÁ, N.: *Slovensko na ceste k demokracii*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2009, s. 22; SZARKA, L.: *Szlovák nemzeti fejlődés...*, s. 205-211.

a zabezpečiť jeho stabilitu. Vláda grófa Mihálya Károlyiho, ktorá vznikla 31. októbra 1918, vyhlásila republiku a odtrhnutie od Predlitavska, t. j. od rakúskej časti dualistickej monarchie. Károlyi, ako bývalý opozičný politik, dúfal v lepšie východiskové postavenie pri nadchádzajúcich rokovaniach s víťaznými mocnosťami a snažil sa zvrátiť proces rozpadu krajiny. Uhorsko považoval z geografického aj hospodárskeho hľadiska za dokonalý štátny útvar, v ktorom sú jeho jednotlivé časti na seba vzájomne odkázané. Vychádzal z predpokladu, že svojím negatívnym postojom k predchádzajúcej politike, demokratizáciou, posilnením práv Nemaďarov a zmiernením sociálneho napätia v krajine bude jej celistvosť schopný udržať. Predpokladal, že Dohoda docení jeho bývalú politiku a deklarovaný postoj podvoliť sa rozhodnutiam mierovej konferencie. Tieto rozsiahle politické zmeny pomenovali budapeštianske, vláde lojálne *Slovenské noviny* (hlavný redaktor Adolf Pechány) výrazom „preporodenie Uhorska“.⁶ S cieľom dohodnúť sa so slovenskými politikmi poslal Károlyi pozdravný telegram aj zhromaždeniu SNR v Turčianskom Sv. Martine. Tam zhromaždení zástupcovia Slovákov však už nepočítali s udržaním celistvosti Uhorska ani v nových podmienkach. Ponúknutú spoluprácu z rúk nového predsedu budapeštianskej vlády grófa Mihálya Károlyiho vnímali už len ako značne oneskorený pokus o záchranu integrity Uhorska.⁷ Oveľa viac

6 *Slovenské noviny*, 5. 11. 1918, s. 2. Tieto noviny sa držali (podobne ako aj v minulosti) dôsledne vládnej línie. Propagovali Jásziho národnostnú koncepciu a v otázke určenia hraníc sa odvolávali na nastávajúce rozhodnutie Parížskej mierovej konferencie.

7 KRAJČOVIČ, M.: Károlyiho vláda v Maďarsku a osudy Slovenska v strednej Európe. In: *Historické štúdie* 36, Bratislava, 1995, s. 5-48.

ako hľadanie konsenzu v rámci Uhorska bolo z ich pohľadu dôležité zabezpečiť plynulosť rozchodu s monarchiou a to, aby boli deklarované politické zmeny prevedené aj do reálneho života.

Napriek spočiatku optimistickej politike a kampani maďarskej vlády, prvé vážne zahraničnopolitické komplikácie nastali už v súvislosti s interpretáciou Belehradského prímeria podpísaného 13. novembra 1918. 17. paragraf tejto vojenskej konvencie obsahoval klauzulu o tom, že veľmoci nebudú zasahovať do vnútornej správy krajiny, čo maďarská strana vysvetľovala v tom zmysle, že územie Slovenska/Hornej zeme malo ostať pod kontrolou Károlyiho vlády. Československo, Rumunsko a v konečnom dôsledku ani veľmoci toto prímerie neakceptovali s odôvodnením, že jeho zavedenie do praxe narúša suverenitu nástupníckych štátov. Nástupnícke štáty nemali záujem na tom, aby Maďarsko kontrolovalo územia, ktoré mali podľa predbežných dohôd pripadnúť im. Zdôrazňovali, že ako dotknuté strany vlastne ani neparticipovali na tejto konvencii. Udržanie kontroly nad územím celej krajiny mohlo mať výrazný vplyv pri rozhodovaní o budúcnosti daných území, napr. pri plebiscite, o ktorom sa hovorilo ako o jednej z dôležitých metód pri definovaní národného sebaurčenia obyvateľstva. Tento pokus označili nástupnícke štáty za zásah do záujmovej sféry a zásadne sa postavili aj proti hlásanej myšlienke plebiscitu. Situáciu skomplikoval aj fakt, že od polovice novembra začala Károlyiho armáda obsadzovať opustené pozície na Slovensku a vytlačili slabé československé jednotky.⁸ Riešenie

8 K tomu bližšie: HORNYÁK, Á.: *Magyar-jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918-1927*. Újvidék : Fórum, 2004, s. 15-22; KRAJČOVIČ, M.: c. d., s. 5-46.

komplikovanej situácie nepriniesli ani rokovania s budapeštianskym splnomocnencom československej vlády pre otázky delimitácie Milanom Hodžom vo veci dočasnej administrácie Slovenska (25. – 30. novembra 1918). Napriek tomu, že Hodža rokoval s ministrom vojny Albertom Barthom aj o predbežnej demarkačnej čiare, ktorá do určitej miery zohľadňovala aj etnické pomery, na tlak československej diplomacie boli tieto rokovania prerušené. Následne, už v januári 1919, Hodža svoje budapeštianske pôsobisko opustil.⁹ Koncom novembra 1918 dali zástupcovia Francúzska najavo, že Károlyiho interpretácia 17. paragrafu Belehradského prímeria je nepresná. Veľmoci podporili československé požiadavky ohľadne administrácie Slovenska prostredníctvom diplomatickej nóty z 23. decembra 1918, ktorou Károlyiho vládu oboznámili s dočasnou demarkačnou čiarou. Línia vznikla na základe argumentácie československej diplomacie na princípe „historických hraníc Slovenska“.¹⁰ Maďarská vláda sa voči tomu zásadne ohradila. Označila ju za nelegitímnu – argumentujúc platnosťou Belehradského prímeria a upozornila, že definitívne rozhraničenie má za úlohu určiť až mierová konferencia.¹¹

9 Slovenský národný archív (SNA), fond (f.) V. Šrobár, škatuľa (šk.) 23, inventárne číslo 1008; HODŽA, M.: *Slovenský rozchod s Maďarmi roku 1918*. Bratislava : Slovenský denník, 1929; HRONSKÝ, M.: *Budapeštianske rokovania Milana Hodžu a prvá demarkačná čiara medzi Slovenskom a Maďarskom*. In: *Milan Hodža štátnik a politik*. Ed. M. Pekník, Bratislava : VEDA, 2002, s. 157-181; KRAJČOVIČ, M.: c. d., s. 19-34. V dňoch 13. – 15. 11. 1918 sa uskutočnili aj rumunsko-maďarské rokovania, počas ktorých – podobne ako v československom prípade – nedošlo k dohode.

10 *Trianon. Nemzet és emlékezet*. Ed. M. Zeidler, Budapest : Osiris, s. 41-42.

11 *Francia diplomáciai iratok a Kárpátmedence történetéről 1918-1919*. (FDI I.) Eds. M. Ádám – M. Ormos, Budapest : Akadémiai Kiadó, 1999, dok. 25, 28, 56.

Károlyiho režim – aby posilnil svoje pozície doma aj v zahraničí – kládol zvýšený dôraz na propagandu. Tú okrem špecializovaného úradu (Krajinský výbor pre propagandu), šírili aj rôzne vlastenecké spolky – spoločenské organizácie, ktoré spontánne vznikali na území bývalého Uhorska s cieľom boja za zachovanie integrity krajiny.¹² Veľké úlohy, ktoré pred propagandistami stáli, potvrdzujú aj slová obsiahnuté v Károlyiho manifeste k národnostiam. Vyslovil v ňom očakávanie, že odpoveď menším Rumunom, Čechom, Ukrajincom a južným Slovanom bude znieť: „*Neubližujte Uhorsku, veď to už nie je Uhorsko, ktoré nám ubližovalo...*“.¹³ Avšak ani táto propaganda neprekryla vzťahujúce sa obavy časti maďarských elít, že Károlyi svojimi aktivitami, resp. prílišnou pasivitou, napomáha rozpad krajiny. Táto kritika – prevažne zo strany bývalých vládných kruhov – neustále silnela. V priebehu nasledujúcich rokov sa v Maďarsku presadil názor, že hlavnú vinu za zánik Uhorska nesú ľavicoví a liberálni politici z obdobia dvoch maďarských revolúcií (1918-1919). Károlyiho a Jászsiho predstavy o riešení národnostnej otázky sa v tejto dikcii stali synonymom zrady.

V novembri 1918 bola na budapeštianskom ministerstve pre národnostné menšiny, ktoré viedol známy liberálny intelektuál Oszkár Jászsi, vypracovaná koncepcia riešenia menšinovej otázky známa ako „Keleti Svájc“ (Východné

12 Pozri: KOVÁCS-BERTRAND, A.: *Der ungarische Revisionismus nach dem Ersten Weltkrieg*. München : R. Oldenburg Verlag, 1997, s. 39-74; PALLÓS, L.: *Területvédő propaganda Magyarországon 1918-1920*. Dizertačná práca. Budapest : ELTE BT, 1995, 118 s. s obzvlášť bohatou obrazovou prílohou.

13 *Slovenské noviny*, 26. 11. 1918, s. 1-2. Pozri aj dobové práce k menšinovej otázke: DOMONKOS, L.: *Kis káté a Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési jogáról*. Budapest 1919.

Švajčiarsko). Už jej názov odráža kľúčovú myšlienku – kantónálne usporiadanie krajiny, ktoré by zahŕňalo aj menšie regionálne autonómie. Z predpokladaných štrnástich kantónov by slovenské obyvateľstvo dominovalo v troch, v severozápadnom, severnom a východoslovenskom. Táto koncepcia, prezentovaná ako určité provizórium, mala oficiálne pretrvať do rozhodnutia mierovej konferencie v Paríži. Prípravy podkladov na mierové rokovania maďarská strana začala už od októbra 1918. Ako však upozorňuje László Szarka, fakt, že táto koncepcia bola už 2. decembra 1918 odložená ad acta, poukazuje na to, že nepostihla požiadavky doby.¹⁴

Z hľadiska plánov riešenia slovenskej otázky predstavuje zaujímavý prameň memorandum pracovníka Jásziho ministerstva Miksu Stróbla nazvané „O Slovákoch, ktorí sa nechcú odtrhnúť od Uhorska“. Dokument je skoncipovaný v duchu koncepcie „Keleti Svájc“. Stróbl definoval dvanásť nemaďarských, osem maďarských a šesť veľkomestských kantónov. Návrh bol po prvýkrát publikovaný na Vianoce 1918. Brožúru venovanú špeciálne otázke Slovenska zverejnili pri príležitosti návštevy amerického profesora, toho času vedúceho viedenskej americkej diplomatickej misie, Archibalda C. Coolidgea v Maďarsku. Stróbl označil za ideálne riešenie slovenskej otázky vytvorenie autonómie na základe sebaurčovacieho práva – tzv. Slovenskej krajiny v rámci Uhorska. Zdôrazňoval najmä historické a hospodárske determinanty, ale poukázal aj na nezáujem Slovákov o spoluprácu s Čechmi a na jazykové rozdiely medzi samot-

14 Bližšie pozri: SZARKA, L: *Duna-táji dilemmák*. Budapest : Ister, 1998, s. 113-125, 281-284.

nými Slovákmí. Kompetencie slovenskej autonómie mali byť podobné tým, ktoré získalo Chorvátsko po tzv. chorvátsko-maďarskom vyrovnaní.¹⁵ Územie Slovenska malo byť rozdelené do troch kantónov. Mala tomu predchádzať dohoda, na základe ktorej by bola demarkačná čiara posunutá smerom na západ. Pod právomoc slovenskej administratívy by sa tak dostal východný a stredný kantón, kde podľa Stróbla žilo najviac Slovákov. Definitívne rozhodnutie mala vyniesť mierová konferencia, pričom zmyslom jeho návrhu bolo udržať maďarskú administráciu na čim rozsiahlejšom území Slovenska. To potvrdzuje aj navrhnutá demarkačná čiara, ktorá začínala na hranici s Haličou – vrch Volovec a smerovala po Ďumbier. Potom po chrbte Nízkych Tatier, na západ na hranice Turčianskej župy, až po hranicu Nitrianskej župy. Odtiaľ v juhozápadnom smere cez Vtáčnik, Tribeč, po Nitru. Odtiaľ by rovnobežne smerovala k západným hraniciam Bratislavy (cez Pezinok, južne od Malých Karpát). Tieto kroky mali v konečnom dôsledku prispieť k čo najmenším územným stratám. „Česi“ by tak podľa neho získali len Malé Karpaty a územie medzi riekou Moravou spolu s Devínom.¹⁶ Stróblovo memorandum nenadobudlo výraznejší zahraničnopolitický význam, avšak ponúka pomerne podrobný pohľad na predstavy a argumenty, ktoré v tom čase propagandisti považovali za vhodné predostrieť pred „svetovú verejnosť“.

15 Došlo k nemu v roku 1868 zákonom č. XXX, následkom čoho získali Chorváti čiastočnú autonómiu vo vnútorných, cirkevných, školských a súdnych záležitostiach. Na čele Chorvátska, Slavónie a Dalmácie stál bán a tieto teritória disponovali aj vlastným parlamentom.

16 STRÓBL, M.: *Tótok, akik nem akarnak elszakadni Magyarországtól*. Budapest : Kultúra, 1919.

Predstavitelia ČSR nedôverovali zmenám, ktoré sa v maďarskej politike udiali, a citlivo vnímali neutíchajúcu propagandistickú kampaň nasmerovanú proti republike.¹⁷ Citlivo vnímali aj pokusy maďarských úradov, ktoré sa snažili udržať kontrolu nad územím Slovenska. Vzájomné predstavy o budúcom geopolitickom charaktere regiónu sa zásadne líšili, keďže veľká časť slovenských elit už myslela v intenciách česko-slovenského štátu. Naproti tomu, zo Spiša a východného Slovenska prichádzali do Budapešti správy ubezpečujúce o lojalite tamojšieho obyvateľstva. Tieto pohyby organizovali predovšetkým predstavitelia bývalej štátnej správy (župani) a ľudia, ktorí boli aj v minulosti lojalni k dualistickému režimu. Cieľom bolo poukázať, že nemaďarské obyvateľstvo nemá záujem na zániku Uhorska, čo privítala aj Károlyiho vláda. V novembri vznikol Zväz bratských národov Uhorska (Magyarország népeinek testvéri szövetsége), ku ktorému sa pripojila aj Východoslovenská národná rada (Vichodoslovenská národná rada, Keleti Tótok Nemzeti Tanácsa) spolu s podobnými organizáciami Rusínov, Chorvátov, Srbov a Bunevácov. Východoslovenská národná rada vznikla 2. novembra 1918 a snažila sa pôsobiť ako protipól Slovenskej národnej rady v Martine. V jej čele stál bývalý prešovský župný úradník, archivar a novinár Viktor Dvortsák. Okrem toho, že sa aktívne angažoval vo vydávaní maďarských periodík, v šarišskom nárečí redigoval noviny *Naša zastava*, ktoré propagovali tzv. slovjacku koncepciu. *Naša zastava* písala v provlád-

17 Magyar országos levéltár Budapest (MOL), Külügyminisztérium (Küm.), Külképviseletek, Csehszlovákia, Prágai Magyar követség (K 96) 1918/1919-2 I. Hlásenie Krejčího z 21. 12. 1918; IRMANOVÁ, E.: *Maďarsko a versailleský...*, s. 106.

nom duchu a zdôrazňovala rozdielnosť východných a západných Slovákov. V tomto duchu sa niesol aj ich leták zo 4. novembra: „*Vichodne Slovjaci! Každý národ še rušel, každý národ hlašne žada svoje práva! Ta ľem mi vichodne Slovjaci bi nežadali našo práva?*“¹⁸ Dňa 11. decembra 1918 Dvortsák v košickej kaviarni Royal – po dohovore s miestnymi politickými elitami – vyhlásil Východoslovenskú ľudovú republiku. Okrem neho sa v tomto hnutí výraznejšie angažoval napríklad advokát Karol Bulissa, evanjelický dekan Lajos Liptay (tiež Liptai), alebo Štefan Margorin, kňaz pôsobiaci v Hontianskych Nemcoch, ktorý sa vyhlásil za zástupcu Slovákov zo strednej a západnej časti krajiny.¹⁹ Dlhšej existencii východoslovenskej republiky zabránil príchod československého vojska, ktoré postupne zaberalo územie formujúcej sa ČSR.

Iným neúspešným pokusom zvrátiť situáciu na Slovensku bolo plánované povstanie v oblasti Žitného ostrova zorganizované posledným bratislavským županom Györgyom Szmrecsányim. Zmaril ho fakt, že do povstania sa prihlásilo len málo ľudí a maďarská regulárna armáda bola v tom čase už na ústupe. To samo osebe nedávalo veľkú šancu na úspech.²⁰

Po udalostiach, ktoré sa udiali koncom roku 1918, sa Jászí, ktorý nemal ani dostatočnú politickú podporu, 19.

18 TAJTÁK, L.: *Národnodemokratická revolúcia na východnom Slovensku v roku 1918*. Bratislava : SPN, 1972, s. 68.

19 Podrobne: TAJTÁK, L.: Dvortsákovo separatistické hnutie a maďarská iridenta. In: *Príspevky k dejinám východného Slovenska*. Bratislava 1964, s. 218-269; ŠVORC, P.: Prouhorské integračné snahy na území Slovenska na konci r. 1918. In: *Historický časopis*, 47, 1, 1999, s. 44-54. Dvortsák sa pokúsil nadviazať kontakt aj so zástupcami ČSR v Budapešti, ale tí jeho ponuku odmietli. AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 310.

20 ROMSICS, I.: *A Trianoni békeszerződés*, s. 99.

januára 1919 vzdal ministerskej funkcie, čím sa skončilo aj obdobie dvojitého vedenia zahraničnopolitických záležitostí (Károlyi – Jászi). V tomto čase aj Károlyiho zahraničnopolitické názory prešli určitými zmenami. Po neúspešných pokusoch orientovať sa na Francúzsko a neskôr Taliansko sa Károlyiho zrak obrátil na východ, k Rusku. Neschopnosť zastaviť rozpad krajiny sa odrazila aj na jeho radikálnych vyjadreniach smerom k mierovej konferencii. Vyhlasoval, že počká na jej rozhodnutie. Neveril však, že z Paríža môže očakávať pozitívne správy. Z tohto dôvodu začal podporovať opätovné vybudovanie armády.²¹

Jedna z mnohých zahraničnopolitických koncepcií, ktorú maďarskí politici rozvíjali, bola spojená so zblížovaním sa s Poľskom. Károly sa pred poľskými predstaviteľmi viackrát vyjadril o možnostiach vzájomnej spolupráce, proti spoločnému nepriateľovi – „Čechom“. Z poľskej strany v prospech tejto spolupráce hovorila obava z československo-ruského koridoru, ale aj vzájomné rozpory pri definovaní spoločnej československo-poľskej hranice, predovšetkým v otázke Tešínska. Slovákov pritom považovali za polonofilov. Práve slovenskú otázku dávala do pozornosti poľských kruhov aj maďarská vláda, ktorá zorganizovala cestu slovenskej delegácie do Varšavy. Túto misiu, ktorá sa uskutočnila niekedy okolo 17. marca 1919, viedol Karol Bulissa. V mene „Slovenskej republiky“ odovzdal poľskej vláde memorandum, v ktorom sa okrem iného písalo, že Slováci chcú žiť v spoločnom štáte s Maďarmi, pričom ich vzájomné vzťahy upravuje zákon č. XXX o Slovenskej kra-

21 HORNYÁK, Á.: c. d., s. 32.

jine vyhlásený 12. marca 1919.²² Koncom marca 1919 poľské ministerstvo zahraničia odporučilo, aby poľskí agenti na Slovensku podporovali všetky formy slovenského separatizmu, či už pod heslom samostatnosti, alebo spojenia s Maďarskom, alebo s Poľskom.²³

Menej známym pokusom o získanie zahraničnopolitickej podpory bola participácia maďarskej delegácie na Konferencii socialistov a syndikalistov v Berne 3. – 19. februára 1919. Zúčastnili sa na nej viacerí významní európski ľavicoví politici a intelektuáli. Diskutovalo sa aj o otázkach plebiscitu a určenia hraníc, ktoré forsírovala maďarská delegácia. Maďari vystúpili s ostrou kritikou „českého imperializmu“ a stretnutie v Berne označili za dôležitejšie ako Parížsku mierovú konferenciu. Delegáti z ČSR potvrdili význam práva na sebaurčenie, ale zásadne sa postavili proti plebiscitu. Slovákov označil za nedostatočne vyspelých a ovplyvniteľných najmä katolíckym kňazstvom. Z tohto dôvodu žiadali odloženie diskusie k tejto téme.²⁴ Bernská konferencia ani neskorší Moskovský kongres III. internacionály však nakoniec nemali zásadnejší vplyv na výsledok rokovania víťazných veľmocí v Paríži.

Károlyiho radikálnu rétoriku sprevádzalo začiatkom marca aj plánovanie ozbrojenej akcie na Slovensku, o ktorej zástupcovia vlády rokovali s Hornozemskou ligou (Felvidéki liga) a Viktorom Dvortsákom.²⁵ Žiaľ, o týchto plánoch

22 AAN, Archiwum I. Jana Paderewskiego, Komitet Narodowy Polski w Paryżu 1917-1919, mikr. 20824.

23 GROMADA, V. T.: Pilsudski and the Slovak Autonomists. In: *Slavic Review*, 28, no. 3, 1969, s. 449.

24 Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár Budapest (PIL), f. 689, 6.

25 SZVIEZSÉNYI, Z.: *Hogyan veszett el a Felvidék*. Budapest : Franklin Társulat, 1921, s. 93.

nemáme veľa konkrétnych informácií. Významný moment v tomto smere je aj vyhlásenie zákona č. XXX pod názvom: „Tótország – Zákon o vyhlásení autonómie Slovenskej krajiny“ z 12. marca 1919, ktorého potrebu po zániku Východoslovenskej republiky zdôrazňoval aj Dvortsák. Táto právna norma, ktorá bola vyhlásená úplne oneskorene, vlastne kopírovala znenie už na Vianoce prijatého zákona č. X o autonómii Podkarpatskej Rusi. Na základe neho bolo Slovensko rozdelené na tri časti a okrem územnej autonómie malo získať aj vlastnú vládu, ktorá by mala právo zasahovať do vnútorných, súdnych a náboženských právomocí a do riadenia školstva. Zákon hovoril o slovenskom parlamente, o pomernom zastúpení poslancov v budapeštianskom parlamente a o jednom slovenskom ministrovi v centrálnej vláde.²⁶ Vyhlásenie takejto normy v čase, keď bola krajina v permanentnej kríze, keď na celom území Slovenska už pôsobili československé orgány a na rokovaníach v Paríži sa rozhodovalo o hraniciach, vyznievalo dosť anachronicky. Z hľadiska reálnej politiky išlo skôr o politické gesto. K jeho využitiu mohlo dôjsť predovšetkým v zahraničnej a vnútornej propagande, ktorej cieľom bolo forsírovať otázku zachovania integrity Uhorska. *Slovenské noviny* upozorňovali na to, že zákon vznikol preto, že maďarskej vláde prišlo veľa sťažností voči správaniu sa Čechov na Slovensku, že vláda sleduje ten istý cieľ ako v predchádzajúcich autonómiách.²⁷ V tomto čase prichádzali zo všetkých strán politického spektra informácie o situácii na „obsadených územiach“, ktoré poukazovali na ne-

²⁶ *Slovenské noviny*, 11. 3. 1919, s. 1. O tom tiež KRAJČOVIČOVÁ, N.: c. d., s. 49-58.

²⁷ *Slovenské noviny*, 11. 3. 1919, s. 1.

spokojnosť obyvateľstva s československým režimom. Po vyhlásení zákona o autonómii Slovenska došlo 19. marca 1919 k rokovaniam medzi premiérom Dénesom Berinke- yom, Štefanom Margorinom a Pavlom Oberschallom o zaplnení miesta ministra pre Slovenskú krajinu. O potrebe zriadenia podobnej funkcie sa diskutovalo už v novembri 1918, pričom dôležitým atribútom jej nositeľa mala byť predovšetkým znalosť slovenského jazyka. Za vhodného kandidáta bol považovaný Viktor Dvortsák. Margorin a Oberschall tiež vyzvali vládu, aby začala s akciou na oslobodenie Slovenska, k čomu sa pozitívne vyjadril aj Berinke- y. Kritizujúc prístup veľmocí vyhlásil, že je ochotný hájiť integritu aj so zbraňou v ruke. Po následnom odovzdaní vlády do rúk socialistom sa všeobecne argumentovalo, že boj o integritu nekončí, ale pokračuje v inej forme, že túto otázku je možné vnímať aj ako vec sociálnu.²⁸

V mene robotníckej triedy

Rozhodnutie mierovej konferencie z 26. februára 1919 ohľadom demarkačnej čiary, ktoré odovzdal plukovník Ferdinand Vix Károlyimu v nóte 20. marca 1919, navodilo radikálne zmeny v maďarskej politike. Memorandum vyznačovalo budúcu maďarsko-rumunskú hranicu, k čomu sa Károlyi už v predstihu vyjadril, že z jeho pohľadu sú podobné rozhodnutia neprijateľné a rozhodol sa odovzdať vládu socialistom. Pre seba si udržal prezidentský post. Následne sa však socialisti spojili s komunistami

²⁸ K týmto rokovaniam pozri: SZVIEZSÉNYI, Z.: c. d.; *Slovenské noviny*, 20. 3. 1919, s. 1.

a 21. marca prevzali vládu. K moci sa dostal povereník pre zahraničné veci novej Revolučnej vládnej rady Béla Kun. Napriek tomu, že Kun uznal kroky minulej vlády a vyjadril ochotu rokovať o územných ústupkoch na základe sebaurčovacieho práva, politická situácia v regióne už nadobudla úplne nové dimenzie.²⁹ Vznik Maďarskej republiky rád jej predstavitelia odôvodňovali imperializmom dohodových štátov, ktoré chceli zabratím území okradnúť krajinu o jej hospodárske zdroje. Kunova ďalekosiahla vízia budúceho usporiadania regiónu spočívala vo federatívnom usporiadaní národnostných autonómií, ktoré by zabezpečovali čo najširšie národné a kultúrne práva. Tie by okrem ideologickej spriaznenosti tvorili aj hospodársku jednotu. Kun predpokladal, že v regióne onedlho vznikne a zvíťazí socialistická revolúcia. Z toho dôvodu naťahoval čas aj pri rokovaniach s Dohodou a upokojoval zahraničie zdôrazňujúc svoje mierové úmysly. Vyhlásil, že Maďarsko nestojí na princípe územnej integrity. Zároveň však nezabudol zdôrazniť aj ideu sebaurčovacieho práva. Nástup bolševickej vlády, ku ktorému došlo len deväť dní po vyhlásení zákona o autonómii Slovenska, znamenal v zásade aj koniec predchádzajúcej národnostnej politiky. A to aj napriek faktu, že prouhorsí slovenskí aktivisti Dvortsák, Szviezsényi a Lip-tay sa v novej situácii rýchlo zorientovali a už 23. marca pod menom Slovenskej vládnej rady (Szlovák Köztársaság Kormányzó Tanács) zdôraznili potrebu uvedenia zákona č. XXX do praxe. Vlastnú „revolučnosť“ podporili priznaním podielu na obsadení Úradu československého dele-

29 Pozri viacero francúzskych dokumentov k tejto problematike: FDI I, dok. 113.

gáta v Budapešti.³⁰ Noví reprezentanti Maďarska – aj keď nesúhlasili so vzniknutým status quo – si túto požiadavku neosvojili. V čase, keď bolo celé územie Slovenska už pod zvrchovanosťou československej vlády, nepovažovali problematiku slovenskej autonómie za aktuálnu. Menštinovú otázku dočasne riešili proporčným delegovaním svojich zástupcov do jednotlivých štátnych inštitúcií. Dvortsákovu koketovanie s bolševikmi nemalo dlhé trvanie. Odcestoval z Maďarska do Viedne a nadviazal spoluprácu s formujúcimi sa kontrarevolučnými silami.³¹ Následne, s finančnou podporou, ktorú dostal od grófa Istvána Bethlena, odcestoval do Poľska, kde pokračoval vo svojich aktivitách namierených proti existencii ČSR.³² Podobne ako Dvortsák, z obavou o svoju budúcnosť, opustili v tomto čase Maďarsko viacerí predstavitelia prouhorskej slovenskej platformy.

Politické zmeny v Maďarsku, ktoré nastali nástupom Bélu Kuna k moci, posilnili na západe obavy z povojnovej radikalizácie spoločnosti, ktorú – v duchu ideí zahraničnej politiky triedneho boja – vnímali ako cestu k rozpútaniu bolševickej revolúcie v celej Európe. Situáciu vnímali ako akútnu aj predstavitelia nástupníckych štátov. Nakoniec sa však začiatkom apríla nepresadila myšlienka intervencie, ale vyčkávacia taktika. Veľmoci sa rozhodli vyjednávať. Dňa 4. apríla 1919 pricestovala do Budapešti misia juhoafrického generála Jana Ch. Smutsa.³³ Kunovci tento fakt

30 KÖVÁGÓ, L.: *A Magyarországi Tanácsköztársaság és nemzeti kérdés*. Budapest: Kossuth, 1979, s. 68; PIL, f. 689, 6.

31 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 310.

32 Primási Levéltár, Esztergom (PL), f. Csernoch, Cat. Db. 1920, 713.

33 FDI I, dok. 127, 128; NAGY, Zs.: The Mission of General Smuts to Budapest. In: *Acta Historica* 11, 1965, s. 163-185.

vnímali ako posilnenie vlastného zahraničnopolitického postavenia a záruku, že Dohoda sa vzdala myšlienky na intervenciu. Obzvlášť pozitívne bol prijímaný fakt, že v misii nefiguroval žiadny zástupca Francúzska. Napriek tomu, že generál Smuts ponúkol určité ústupky, ktoré by Károlyimu pravdepodobne predstavitelia veľmocí nikdy neponúkli, nakoniec k žiadnej meritórnej dohode nedošlo. Maďarská strana trvala na platnosti Belehradského prímeria, čím vlastne potvrdila, že neuznáva územné zisky Rumunska a ČSR. Vixovu nótu neuznali ako východiskový dokument k rokovaniam a žiadali čím skoršie začatie rozhovorov nástupníckych štátov o konečnom rozhraničení. Tie sa mali udiat s vylúčením veľmocí. Pritom prisľúbili, že počas týchto rokovaní by netrvali na zachovaní celistvosti Uhorska.³⁴ Týmto sľubom však len málokto veril. Boli považované skôr za taktické vyhlásenia, stojace v ostrom protiklade s vybičovanou atmosférou v krajine, ktorú ovládali nacionalistické vášne.³⁵ Očakávaná Kuna viažúce sa k misii generála Smutsa sa ukázali ako prehnané, podobne ako aj snahy o zblíženie s Kráľovstvom Srbov, Chorvátov a Slovincov (SHS), ktoré smerom k Maďarsku neprejavovalo až taký negatívny postoj ako ČSR a Rumunsko.

Po neúspechu Smutsovej misie začala v noci z 15. na 16. apríla 1919 rumunská armáda vojenské operácie voči Maďarsku. Ich ohláseným cieľom bol postup na územia určené Vixovou nótou. 27. apríla sa k tejto akcii pripojila aj československá armáda, ktorá využila ústup maďarských vojsk a obsadila Podkarpatskú Rus a Slovenské Nové Mes-

34 *A Magyar Munkásmozgalmak Története Válogatott Dokumentumai*. Budapest : Szikra, 1956, 5, 6/A, 6/B.

35 PIL, f. 508, 6/1.

to.³⁶ Zároveň ale vznikol aj diplomatický konflikt medzi ČSR a Rumunskom, zapríčinený obojstranným záujmom o obsadenie určitých území na Podkarpatskej Rusi, ktorý rozriešil až zásah Francúzska. Po úspešnom ťažení voči Maďarskej republike rád sa rumunská armáda zastavila pri rieke Tisze. Kunova Červená armáda (ďalej ČA) – využijúc tento fakt – podnikla 30. mája silnú protiofenzívu na severe. Na jej úspechu sa okrem vojenskej prevahy pripísal chaos, zlá bojová morálka československej armády, ale neraz aj podpora zo strany domáceho obyvateľstva, ktoré príchod maďarskej armády spočiatku oduševnene vívalo. Videli v nich osloboditeľov, či už z triedneho alebo nacionálneho hľadiska. V Červenej armáde slúžilo množstvo ľudí (aj v najvyšších funkciách), ktorých oveľa viac ako Kunova bolševická rétorika motivovali vlastenecké pohnútky. Ich úspechy na Slovensku vyvolali akútnu potrebu zásahu zo strany veľmocí. Dohodové mocnosti však nedisponovali dostatočne silným vojskom v regióne. Prehodnocovali preto aj možnosť využitia maďarských kontrarevolučných síl pôsobiacich vo Viedni a v Segedíne. Následne 7. júna 1919 predseda mierovej konferencie Georges Clemenceau, ktorý bol zároveň francúzsky predseda vlády a minister vojny vyzval bojujúce strany, aby ukončili svoje vojenské operácie.³⁷ Nestalo sa však tak. Boje pokračovali ďalej a 7. júna podnikla československá armáda protiofenzívu.

36 K problematike konfliktu ČSR a Maďarska bližšie pozri: HRONSKÝ, M.: *Boj o Slovensko...*, s. 163-189; ORMOS, M.: *Padavátol Trianonig*. Budapest : Kosuth, 1984, s. 238-258; *Slovensko a Maďarsko v rokoch 1918-1920*. Ed. L. Deák, Martin : Matica slovenská, 1995, s. 56-148.

37 FDI I, dok. 145, 146.

O šesť dní na to, 13. júna 1919 oznámil Clemenceau predstaviteľom Maďarska, Rumunska, Kráľovstva SHS a ČSR definitívne určenie hraníc. Po odchode ČA z česko-slovenského územia sa mal začať aj odsun rumunskej armády, ktorá prenikla hlboko do Maďarska. Napriek tomu, že Kun vo svojom tajnom liste Clemenceauovi prisľúbil zastavenie bojov, rozhraničenie označil za nespravodlivé a o jeho úpravu sa chcel uchádzať na Mierovej konferencii v Paríži alebo na spoločnom rokovaní nástupníckych štátov.³⁸ V ten istý deň, keď Kun v liste informoval o svojich neagresívnych zámeroch a dištancoval sa od myšlienky integrity, pričom posunul do úzadia aj etnický princíp, bola aj za jeho pomoci vyhlásená Slovenská republika rád.³⁹ Jej vodcovia sa odvolávali na Belehradské prímerie a vyhlásili, že Slovensko patrí iba Slovákom a že chcú žiť v spoločnom zväzku s českým proletariátom. Do čela republiky sa dostal revolucionár českého pôvodu Antonín Janoušek. V jeho vláde figurovali mená ako Viliam Baján či Jozef Varecha, osoby, ktoré boli aktívne už aj v Dvortsákovej východoslovenskej vláde. Komunistická historiografia v tomto kontexte poukazovala, že cieľom predstaviteľov republiky rád bola bolševizácia Československa. Obsadenie Slovenska malo byť len prvým krokom. Naproti tomu, v súčasnej slovenskej historiografii sa presadzuje názor, že išlo len o inú formu maďarského revizionistického hnutia, čo vyplýva najmä z toho, že veľmi významným mobilizačným prvkom, ktorý sa ujal aj za vlády bolševikov, bola práve myš-

38 Tamže, dok. 151, 152.

39 K otázke Slovenskej republiky rád, najnovšie: *Slovensko a Maďarsko v rokoch 1918-1920*. Ed. L. Deák, Martin : Matica slovenská, 1995, s. 56-147.

lienka obnovy integrity.⁴⁰ Ani Maďarská republika rád, ani jej slovenský „klon“ však neexistovali dostatočne dlho na to, aby nám na túto otázku zanechali jasnejšiu odpoveď. Ani jedna z týchto ideologických interpretácií (marxistická a nacionalistická) neponúka vyčerpávajúcu odpoveď. Výsledkom tohto konfliktu však bolo, ako to skonštatoval medzi inými aj T. G. Masaryk, že maďarský bolševizmus posilnil pozície česko-slovenskej štátnosti aj zo zahraničného, aj z vnútorného hľadiska.⁴¹

Niekoľko dní po podpísaní prímeria s predstaviteľmi republiky rád, ku ktorému došlo 24. júna 1919, bolševické vojsko opustilo územie Slovenska. V tom čase sa už v Maďarsku ukazoval vnútorný rozklad systému nastoleného kunovcami a o slovo sa čoraz silnejšie hlásili kontrarevolučné sily, ktoré boli počas bolševickej vlády nútené uchýliť sa do defenzívy.⁴²

40 *Dejiny Slovenska* V. Ed. S. Cambel, Bratislava : VEDA, 1985, s. 43-49; KÖVÁ-GÓ, L.: c. d., s. 88-99. Porovnaj s: HRONSKÝ, M.: *Boj o Slovensko...*, s. 174; *Slovensko a Maďarsko v rokoch 1918-1920*, s. 56-148.

41 *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby Pařížských mírových jednání v roce 1919*. 2. díl, Ed. Z. Šolle, Praha : Archiv AV ČR, 1994, s. 206; PIL, f. 508, 6/1.

42 Pozri bližšie: ABLONCZY, B.: *Teleki Pál*. Budapest : Osiris, 2005, s. 136-150.

II. MENŠINY AKO ZÁCHRANCOVIA ALEBO ZRADCOVIA INTEGRITY?

Kresťansko-národný kurz v Maďarsku

Po páde Bélu Kuna nastalo v Maďarsku krátke chaotické obdobie striedania vlád. Prvá, tzv. odborárska vláda na čele s Gyulom Peidlom, nastúpila 1. augusta 1919. Tvorili ju politici, ktorí sa v období diktatúry proletariátu závažnejšie neskompromitovali. O šesť dní na to, po kontrarevolučnom prevrate, ich nahradila vláda Istvána Friedricha vymenovaná arcivojvodom Jozefom Habsburským. Fakt, že v krajine boli opätovne posilnené pozície Habsburgovcov, vnímali susedné štáty ako vážnu hrozbu. Z tohto dôvodu zaslal Edvard Beneš 12. augusta 1919 do Paríža protestnú nótu. Následne, vplyvom rozhodnutia veľmocí, Jozef odstúpil z funkcie regenta.⁴³

Po tom, ako 19. augusta 1919 paralelná, kontrarevolučná vláda v Segedíne abdikovala v prospech Friedricha, v krajine sa začali rysovať krivky nových politických pomerov.

43 MÉSZÁROS, K.: *Horthy és Teleki: 1919-1921. Kormánypolitika és Trianon.* Budapest : Nesztor, 1992, s. 26-27.

V tom období však ešte veľká časť Maďarska nebola pod kontrolou novej vlády. Územia na východ od rieky Tiszy mala pod kontrolou rumunská armáda. Inde zas rôzne polovojenské jednotky „čistili“ krajinu od boľševikov. Tieto akcie sú známe ako „biely teror“.⁴⁴ Novú vládu však veľmi neuznali. Na rozriešenie zložitej situácie bola v októbri 1919 do Maďarska vyslaná misia britského diplomata Sira Georgea R. Clerka. Jeho úlohou bolo vyriešiť otázku odsunu rumunských vojsk a rokovať o vytvorení akceptovateľnej vlády, ktorá by krajinu zastupovala na Mierovej konferencii v Paríži. Výsledkom Clerkovej misie bolo, že dňa 24. novembra 1919 vznikol kabinet Károlya Huszára, ktorý následne uznali aj dohodové mocnosti.⁴⁵

Friedrichov politický kurz jasne naznačil a nastupujúca Huszárova vláda potvrdila, že neúspešné snahy o záchranu integrity krajiny nahradia nové. Staronové elity, ktoré sa dostali po páde Kuna k moci, svoju politiku definovali ako národno-kresťanskú a za najlepšie riešenie situácie považovali obnovenie celistvosti Uhorska. Na vybudovaní lepšieho kreditu Maďarska pred rokovaniami v Paríži sa mala podieľať zahraničná propaganda, ktorá – napriek pomerne jasným cieľom – pôsobila v tomto období dosť nekoordinovane. Z toho dôvodu došlo hneď po nástupe kontrarevolúcie k snahám o jej zjednotenie a zefektívnenie. 21. októbra

44 K tomu pozri: *Magyar pokol. A magyarországi fehérterror betiltott és üldözött kiadványok tükrében.* Budapest : Magvető Könyvkiadó, 1964; *A határban a halál kaszál... fejezetek Prónay Pál naplójából.* Eds. A. Szabó – E. Pámlényi, Budapest : Kossuth Könyvkiadó, 1963.

45 RÁNKI, Gy.: A Clerk-misszió történetéhez. In: *Történeti Szemle*, 1967, č. 2, s. 156-187. MÉSZÁROS, K.: c. d., s. 69-82; PROTHEROE, J. G.: *Searching for security in a New Europe. The Diplomatic Career of Sir Geore Russell Clerk.* London-New York : Routledge, 2006, s. 43-73.

1919 sa v tejto veci uskutočnila dôverná porada. Predsedal jej gróf István Bethlen. Zúčastnení zástupcovia ministerstiev a významných spoločenských organizácií sa dohodli na vzniku centrálného orgánu pôsobiaceho v rámci Ministerstva zahraničných vecí, ktorého úlohou bolo dohliadať a koordinovať propagandu.⁴⁶ Ako sa však neskôr ukázalo, tento pokus nepriniesol očakávané výsledky, keďže sa nepodarilo dosiahnuť jednotnú koordináciu a zladenie požiadaviek vlády s aktivitami niektorých spoločenských organizácií. Významným katalyzátorom tohto „neporiadku“ bolo aj permanentné politické a ideologické súperenie v rámci vnútornej politiky Maďarska. Bethlen považoval za propagandisticky škodlivé šírenie nepravdivých informácií, ktoré produkovali rôzne vlastenecké spolky a inštitúcie. Tieto len posilňovali nedôveru voči Maďarsku v zahraničí a tým len podporovali propagandu nástupníckych štátov. Následný posun ilustruje aj inštrukcia z decembra 1919, ktorú vydal tlačový odbor ministerstva zahraničia. Žiadali, aby tlač prestala uverejňovať neobjektívne útoky voči susedom. Namiesto štvavých článkov doporučili obsahovať vec integrity vedeckou argumentáciou. Nosné mali byť argumenty, že kto chce Uhorsko rozkúskovať, smeruje k vojne a kto chráni jeho jednotu, pracuje v záujme pokojného vývoja regiónu a celého sveta. V národnostnej otázke mali zasa zdôrazňovať potrebu plebiscitu pod neutrálnym dozorom, čo malo navonok poukazovať aj na dostatočnú sebadôveru Maďarska.⁴⁷ Najaktívnejšou spomedzi orga-

46 B. BERNÁT, I.: *TESZK a revíziós propaganda egységért*. Rukopis – Teleki László Alapítvány Könyvtára (591/1987/c.), s. 2.

47 Archiv ústavu T. G. Masaryka (AÚTGM), f. E. Beneš I, k. 175, Fascikel 314/2 Maďarsko 1919.

nizácií, ktoré sa v tomto období venovali iredentistickej propagande, bola Liga na obranu teritória (Területvédő Liga). Liga vznikla 2. decembra 1918 a od tohto obdobia vyvíjala intenzívnu činnosť v prospech záchrany integrity. Nezaoberala sa len zahraničnou propagandou, ale aktívne vystupovala aj na domácej pôde. Predstavitelia ligy sa snažili vplývať na verejnú mienku v témach ako integrita, národné povedomie, menšinová otázka atď. Liga na obranu teritória sa svojimi propagandistickými aktivitami obzvlášť zviditeľnila v prvej polovici roku 1920, t. j. v čase rokovaní o mierovej zmluve s Maďarskom.

Napriek tomu, že nastupujúce kontrarevolučné elity ideologicky aj personálne nadväzovali na politiku bývalého uhorského režimu, v rámci snáh o obnovenie, resp. zachovanie integrity krajiny prišli k záveru, že bez určitých zmien nie je nemožné tento cieľ uskutočniť. Dôležitú úlohu hrala práve reflexia menšinovej politiky, ktorú do veľkej miery navodila aktuálna situácia. Politické elity na ceste k obnoveniu integrity akceptovali potrebu modifikovať dovtedajšiu prax a vyrovnáť sa s problémom Uhorska ako mnohonárodnostného štátu. Na oficiálnych miestach sa začalo hovoriť o tom, že uhorský národnostný zákon č. XLIV z roku 1868 nebol dostatočne uvedený do praxe, že na predstaviteľoch menšín sa v minulosti diali určité nepravosti. Došlo k revízii základných téz menšinovej politiky, v čom hralo dôležitú úlohu ministerstvo pre národnostné menšiny, na čele ktorého stál politik nemeckého pôvodu Jacob Bleyer. Vznik tohto ministerstva ohlásila už krátka Peidlova vláda a od 15. augusta 1919 vo Friedrichovej vláde figuroval aj Bleyer. Hlavným cieľom ministerstva bola ochrana práv Nemaďarov spojená s ambíciou zachrá-

niť/obnoviť integritu. Prostredníctvom uznania a podpory určitých kultúrnych a jazykových práv sa snažili posilňovať lojalitu obyvateľstva. Ich pozitívny postoj sa mal stať zábezpeku toho, že k obnoveniu integrity dôjde na reformovaných a trvácnych základoch, ktoré by do budúcnosti zabránili „protimaďarskému menšinovému iredentizmu“.⁴⁸ Už z definícií základných úloh a cieľov tohto ministerstva vyplýva, že jeho „akčný rádius“ zasahoval aj na územia susedných štátov.

Prvým pokusom „zaplátať diery“ dovtedajšej menšinovej politiky predstavuje vládne nariadenie č. 4044/1919, ktoré vzniklo už v auguste 1919. Oficiálne bolo však vyhlásené až 19. novembra toho roku, po odchode rumunských intervenčných vojsk z Budapešti. Obsahovalo zásadné záväzky týkajúce sa menšinovej administrácie a jazykových práv.⁴⁹ Maďarská vláda ním oficiálne deklarovala snahu dohodnúť sa s bývalými menšinami a ochotu vzdať sa dovtedajšej národnostnej praxe. Tento smer prezentovaný najmä ministrom Bleyerom predstavuje tzv. kresťansko-národný kurz maďarskej menšinovej politiky, ktorý sa niesol v duchu slov: „*Prebudenie národného cítenia a jeho stupňovanie s radosťou prijímame, ak toto prebudenie kultúrnych a národných záujmov danej menšiny nie je nasmerované škodlivým smerom.*“⁵⁰ Je známe, že ešte v čase dvoch revolúcií v Maďarsku (1918-1919) Bleyer nebol zástancom územných autonómií. Neskôr svoj názor korigoval a začal

48 Bližšie pozri: BELLÉR, B.: c. d., s. 29-38.

49 Tamže, s. 38-50.

50 MOL, Miniszterelnökség (ME), Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (K 27) Mtj. 20. 9. 1919 - 7; MOL, ME, Miniszterelnökség levéltára (K 26) 1920 XLIII a-d t.; PL, f. Csernoch, Cat. Dc. 1919, 2624.

požadovať rozšírenie a uzákonenie ďalších menšinových práv, napr. vo forme autonómie. Činnosť ministerstva sa od jeho vzniku stretávala s neustálym denunciováním a odporom, čo bolo najviac citelné na nižších stupňoch úradnej hierarchie, v školách, ale aj v cirkevných inštitúciách. Aktivity v prospech zabezpečenia práv menšín boli vnímané ako protimaďarská, vlastizradná činnosť, či dokonca snaha o narušenie jednoty krajiny.

Popri tejto politickej platforme paralelne existovala aj opačne nasmerovaná kritika výsledkov bývalej menšinovej politiky, ktorá zdôrazňovala veľkú mieru zodpovednosti bývalých menšín za rozpad Uhorska. Argumentovalo sa, že Nemaďari mali v minulosti dostatok priestoru na seba-realizáciu, čoho dôkazom mali byť ich zachované tradície a jazyk. Za túto politiku sa však – podľa predstaviteľov tejto platformy – menšiny Maďarom odmenili tým, že zneužili ich dôveru a zradili tisícročnú uhorskú štátnosť (mýtus dýky vrazenej do chrbta). Výsledkom úvah v tomto duchu bolo, že ďalšie ústupky v prospech rozširovania menšinových práv len zvyšujú možnosť rozkúskovania krajiny, a tak ju vlastne ohrozujú.⁵¹

Snahy maďarských politických elít o riešenie otázok „odtrhnutých území“ mali vplyvom blížiacich sa mierových rokovaní aj významný zahraničnopolitický rozmer. Budapeštianske vlády nevnímali menšinovú politiku výlučne len ako vnútroštátnu záležitosť „okypťeného Maďarska“, ako problém národnostných menšín žijúcich v povojnovom Maďarsku. Vnímali ju v širšom rámci, zahŕňajúc

51 Pozri napríklad: SZENTIRMAY, Ö.: *A Magyar nemzetegységértan*. Budapest : Kilián Frigyes tudomány-Egyetemi könyvtárú bizománya, 1920; GALÓCSY, Á.: *A népek önrendelkezési joga*. Budapest, 1919.

do nej otázky jednotlivých etník žijúcich na celom území historického Uhorska. Z tohto dôvodu mali aj prejavy lojality Slovákov žijúcich v Maďarsku za úlohu oslovovať a hovoriť aj za „bratov“ na „obsadených územiach“. Po zániku režimu Bélu Kuna sa zaktivizovalo a vzniklo viacero centier „slovenskej akcie“, ktoré cielene šírili propagandu na Slovensku. Tento trend odráža aj zápisnica z Ministerstvej rady z 20. septembra 1919, keď sa rokovalo o finančnej podpore smerujúcej do rúk nemaďarských politikov, ktorí prejavili záujem o vyslanie vlastných delegácií na mierovú konferenciu. Ich úlohou malo byť zviditeľnenie toho, že sebaučovací právo nebolo uplatnené v plnej miere. Na túto činnosť a na vnútroštátne organizovanie im Ministerská rada finančnú podporu odsúhlasila.⁵²

Predpokladom úspešného naplnenia všetkých revízných koncepcií, ktoré sa objavili v Maďarsku, bola vnútorná nestabilita nástupníckych štátov. Tú sa z Budapešti snažili podporovať priamymi akciami a propagandistickou agitáciou. Okrem čisto nacionalistického separatizmu využívali aj určité formy bolševickej agitácie, pre ktorú bolo charakteristické, že sa v nej miešali komunistické, nacionalistické ale aj revizionistické heslá. Podľa zistení československých úradov boli títo agitátori vysielaní ministerstvom vojny. Dostali sľub, že ak pôjdu agitovať na Slovensko, ich predchádzajúce „previnenia“ – napríklad to, že sa v minulosti angažovali v bolševickom hnutí – im budú odpustené. Tieto až príliš konšpiratívne znejúce tvrdenia sú v zásadnom

52 Rusíni dostali už predtým 1 milión. Nemci a Slováci po 500 tisíc korún. Chorvátom, Srbom, Slovincom poskytla vláda spolu 500 tisíc. MOL, ME, K 27 Mj. 20. 9. 1919 - 11.

rozpore s ideologickými princípmi, na ktorých stál maďarský kontrarevolučný režim. Na ich realnosť však odkazujú viaceré archívne údaje a pochybná minulosť mnohých osôb, prevažne politických agitátorov a vojakov, ktorí sa angažovali aj za bolševikov, aj za kontrarevolúcie.⁵³ Princi piálne išlo najmä o to, akokoľvek vnútorne aj zvonka oslabiť Československo, ktoré bolo vnímané ako prvoradý cieľ budúcej revízie hraníc. Popri tejto organizovanej propagande existovali aj viaceré pokusy domáceho obyvateľstva o aktívny odpor voči novoprichádzajúcej štátnej moci. Časť obyvateľstva Slovenska, prevažne maďarskej a nemeckej národnosti, sa s revizionistickou argumentáciou do veľkej miery stotožňovala a v tomto nepokojnom a nestabilnom období sa dobrovoľne angažovala v rôznych protištátnych akciách, akými boli napríklad štrajky. Všeobecne známy bol štrajk železničiarov a poštárov vo februári 1919, t. j. v čase príchodu Šrobárovej vlády do Bratislavy. Následne bolo na Slovensko vyslaných 459 železničných úradníkov a 2523 podúradníkov a robotníkov, ktorí nahradili predchádzajúcu garnitúru angažujúcu sa v štrajkovom hnutí.⁵⁴ Príchod a činnosť „českej“ administratívy bol na mnohých miestach prijímaný s dešpektom, keďže časť obyvateľstva

53 Napríklad: SNA, f. V. Šrobár, šk. 11, inv. č. 644, 296/15/3; AÚTGM, f. E. Beneš I, šk. 175, fascikel 314/3 Maďarsko 1920. V hlásení z 8. 1. 1920 sa uvádza, že ani čs. úrady pôvodne nechceli tomu veriť (čo vypovedali uväznení agitátori) „Ale v poslední době dostalo se nám nezvratného důkazu, že výpovědi bolševických agitátorů jsou správné.“ Aj v samotnom pláne „oslobodenia Hornej zeme“ sa nachádza zmienka hovoriaca o možnej podpore bolševizmu v ČSR. Pozri: Hadtörténeti levéltár Budapest (HL), Magyar kir. honvéd vezérkari főnökségnek iratai (VKF), mikrofilm B/157, 2743. K tejto otázke najnovšie: HERTEL, M.: Komunisti, ľudáci a maďarská iredenta. In: *Ľudáci a komunisti: Súperi? Spojenci? Protivníci?* Ed. X. Šuchová, Prešov : Universum, 2006, s. 53-60.

54 KRAJČOVIČOVÁ, N.: c. d., s. 31.

ich vnímala ako cudzí element – ako okupantov. Zásadným problémom bola predovšetkým zlá hospodárska situácia na Slovensku. Došlo k prerušeniu dovtedajších hospodárskych štruktúr a ekonomických vzťahov a nové sa ešte nestihli vybudovať. Tento fakt zásadne prispieval k zvyšovaniu napätia v regióne.⁵⁵ S cieľom potláčať protištátnu činnosť minister pre správu Slovenska Vavro Šrobár vytvoril špeciálnu službu pod názvom Propagačná kancelária.⁵⁶

Budapešť a Varšava – centrá slovenského autonomistického pohybu?

Snaha o využitie slovenského nacionalizmu v prospech obnovenia integrity Uhorska bola významnou súčasťou revizionistických plánov. Aj na základe množstva povzbudivých správ pochádzajúcich zo Slovenska v maďarskej spoločnosti pretrvali predstavy o „tradičnej“ lojalite Slovákov. Dôležité miesto mali preto v dobovom diskurze úvahy o dezilúzií slovenského obyvateľstva z nových pomerov, ktoré nastali spojením sa s Čechmi. Práve v tomto duchu bola vyvíjaná aj prouhorská propaganda. Jej cieľom bolo posilňovať nespokojnosť medzi Slovákami a zároveň ponúknuť vhodnú alternatívu uspokojenie bývalých menšín. V tomto smere hrali dôležitú úlohu emigranti zo Slovenska a prouhorsky orientovaní Slováci, ktorí sa v spolupráci so štátny-

55 FALTUS, J. – PRŮCHA, V.: *Prehľad hospodárskeho vývoja na Slovensku v rokoch 1918-1945*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1969, s. 28-36.

56 LUKEŠ, M.: K úloze Propagační kanceláře slovenského území 1919-1921. In: *Stredoeurópske národy na križovatkách dejín 1848-1918*. Eds. Švorc, Peter – Harbulová, Ľubica, Prešov : Universum, 1999, s. 353-358.

mi inštitúciami aktívne podieľali aj na plánoch pripojenia Slovenska k Maďarsku. V auguste 1919 došlo k oživeniu kampane v prospech odtrhnutia sa Slovenska od českých krajín. Objavili sa aj správy o ponúkanej autonómii z Maďarska. Pomerne skoro ich začal rozširovať napríklad Viktor Dvortsák.⁵⁷ Už v júni rokoval vo Viedni s predstaviteľmi kontrarevolučného Antiboľševického komitétu, ktorého duchovným vodcom bol gróf István Bethlen. Počas pobytu v bývalom hlavnom meste monarchie získal audienciu u poľského diplomata grófa Jana Szembeka. Vyhlasujúc sa za zástupcu Slovákov, Dvortsák predostrel svoje predstavy o budúcnosti regiónu. Za svoj politický ideál označil nezávislosť Slovákov, a to predovšetkým v oblasti kultúry a administratívy. V hospodárskych, zahraničnopolitických a vojenských otázkach si podľa neho musia Slováci udržať zväzok s Maďarskom. Deklaroval záujem o dobré vzťahy s Poľskom, v ktorých by Slováci mohli hrať úlohu mediátora medzi Poliakmi a Maďarmi. Svoju predstavu podporil aj tým, že jedna z vedúcich osobností kontrarevolučných síl – gróf István Bethlen – vyjadrila pochopenie pre poľské nároky v oblasti Spiša a Oravy. Zároveň Szembekovi oznámil, že Slováci chcú vyslať deputáciu do Varšavy, ktorá by potom s poľskou pomocou vycestovala do Paríža. Ich cieľom malo byť vyjadrenie antagonistického postoja voči „Čechom“ a predostretie vlastných požiadaviek. Je zaujímavé, že v plánovanej delegácii vedľa mien ako Zoltán Szvieszésényi a Lipták (pravdepodobne Lajos Liptay) figurovalo aj meno Andreja Hlinku.⁵⁸ Je pritom známe, že

57 AMZV, PZ Varšava 1919, č. 177, 209.

58 AAN, f. KNP, mikrofilm 2084, Hlásenie Szembeka z Viedne 7. 6. 1919.

v roku 1918 sa Hlinka jednoznačne vyjadril za spoluprácu s Čechmi a Dvortsák sa naopak od začiatku orientoval na Maďarov. Podobnú dilemu súvisiacu s Hlinkovými politickými názormi vyvolávajú aj spomienky maďarského legitimistického politika baróna Aladára Boroviczényiho, ktorý uvádza, že slovenskí vodcovia Dvortsák, Jehlička a Hlinka rokovali s maďarskými kontrarevolucionármi už počas existencie Maďarskej republiky rád, najprv vo Viedni a po jej zániku aj s vládou v Budapešti. Za ich cieľ označil odtrhnutie sa od Čechov.⁵⁹

Onedlho nato dobrodružná Hlinkova cesta do Paríža, ktorá sa uskutočnila v dňoch 28. augusta až 9. októbra 1919, zvýraznila „slovenskú otázku“ v kontexte problémov strednej Európy. Dokument „Pre mier v strednej Európe – Memorandum Slovákov mierovej konferencii“, ktorý Hlinka a jeho spoločníci v Paríži rozdistribovali, obsahoval ostré výhrady voči „českej politike“. Akcentoval naplnenie litery Pittsburskej dohody – o obsahu ktorej sa Hlinka dozvedel na jar 1919. V memorande sa objavila aj požiadavka plebiscitu, ktorá vzbudila najviac kontroverzií. Štylisticky aj obsahovo je dokument nápadne podobný argumentácii, ktorá v tej dobe zaznievala predovšetkým z Maďarska. Situáciu komplikoval aj fakt, že Hlinkovu cestu podporili niektorí významní poľskí politici, ako napríklad vrchný veliteľ armády a náčelník štátu Józef Piłsudski. Parížska cesta predstaviteľov Slovenskej ľudovej strany (SLS) však vplyvom promptného zásahu československej diplomacie nezaznamenala výraznejší úspech. Hlinka a Jehlička boli zba-

59 BOROVIČEŇY, A.: *A király és kormányzója*. Budapest : Európa Könyvkiadó, 1993, s. 30.

vení poslaneckých mandátov a označení za vlastizradcov. Hlinka bol po svojom návrate domov dokonca vzatý do väzby. Jeho štyria spoločníci sa radšej rozhodli pre emigráciu.⁶⁰ Ako sa neskôr ukázalo, výraznú a zároveň aj veľmi kontroverznú úlohu v celej akcii zohral dlhoročný Hlinkov priateľ, univerzitný profesor František Jehlička, ktorý začal otvorene vyvíjať silnú protičeskoslovenskú kampaň.⁶¹

Jehlička nepatril medzi nové tváre v slovenskej politike. Už v roku 1906 bol za obvod Pezinok zvolený za poslanca uhorského snemu a mnohí jeho ideologickí súpútnici v ňom videli mladú nádej slovenskej politiky. K zásadnému zvratu však došlo po tom, ako sa neočakávane vzdal svojho parlamentného mandátu. Za svoje rozhodnutie si vyslúžil obrovskú kritiku v slovenskej národoveckej komunite. Obviňovali ho, že zapredal národné záujmy za univerzitnú kariéru. K ďalšiemu politickému zvratu došlo na jeseň 1918, keď sa opätovne začal angažovať v politike. Verejne sa ospravedlnil a vyjadril lojalitu k spoločnému štátu Čechov a Slovákov. Po boku Andreja Hlinku začal budovať Slovenskú ľudovú stranu, ktorú pôvodne budoval aj v časoch monarchie. Stal sa poslancom dočasne vytvoreného československého parlamentu a vládnyim zmocnencom Alžbetínskej univerzity v Bratislave. Politicky sa profiloval predovšetkým v otázkach súvisiacich s cirkvou a politickým katolicizmom. Podobne ako Hlinka, ale aj iní predstavi-

60 K tejto akcii bližšie pozri: DEÁK, L.: Cesta A. Hlinku do Paríža v roku 1919. In: *Andrej Hlinka a jeho miesto v slovenských dejinách*. Eds. F. Bielik – Š. Borovský, Bratislava : DaVel, 1991, s. 68-84; PEROUTKA, F.: *Budování státu*. 1-2. Praha : Academia, 2003, s. 782-792; HRONSKÝ, M.: *Boj o Slovensko...*, s. 220-227.

61 *Reichspost*, 14. 10. 1919, s. 4; MICHELA, M.: František Jehlička politikai páfordulatai 1918-1920-ban. In: *Pro Minoritate*, 2005/Tél, s. 32-33.

lia ľudovej strany, otvorene kritizoval situáciu v republike. Ich zásadne konfesionalne ladená kritika namierená voči krokom československej vlády, respektíve jej ministra pre správu Slovenska Vavra Šrobára, je často dávaná do súvisu aj s nenaplnením určitých osobných ambícií. Viacerí autori hovoria o Jehličkovej ambícii stať sa biskupom. Svoje však zohral aj ideový konflikt, v ktorom konzervatívni katolícki politici videli veľké nebezpečenstvo v šírení protestantizmu a liberalizmu na Slovensku. Vzniknutú situáciu vnímali tak, že práva katolíkov sú vplyvom protikatolíckeho zmýšľania vládných elít ohrozené. V tomto smere bol informovaný aj Vatikán, kde tieto obavy a kritiku považovali do veľkej miery za opodstatnené.⁶²

Práve vysokovzdelený a ambiciózný kňaz Jehlička je považovaný za inšpirátora Hlinkovej cesty, za medzičlánok, ktorý mal pôsobiť na radikalizáciu ľudákov a nasmerovať ich na prouhorsku platformu. Aj naďalej však ostáva nezodpovedanou otázkou, kedy presne a konkrétne prečo došlo u Jehličku k ďalšiemu politickému kotrmelcu. Jedna z významných postáv slovenskej komunity v Maďarsku, univerzitný profesor, špecialista na východné jazyky a katolícky kňaz Michal Kmoško, sa v roku 1920 vyjadril, že práve Jehlička ho nabádal, aby presviedčal budapeštiansku vládu o tom, že Slováci majú záujem o návrat do Uhorska v prípade, ak by im bola ponúknutá autonómia.⁶³ Kmoško však nepovedal presne kedy a v akej situácii sa tak stalo. Dá sa však s veľkou pravdepodobnosťou predpokladať,

62 Bližšie HRABOVEC, E.: *Der Heilige Stuhl und die Slowakei 1918-1922*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2002, s. 46-96.

63 TILKOVSKÝ, L.: Víták a TÉVEL nemzetiégi bizottságban 1920 júliusában. In: *Baranyai Helytörténetírás*, 1987/1988, s. 438.

že to bolo niekedy na jar, resp. v lete 1919, keď Kmoško, ktorý bol dekanom Bohosloveckej fakulty v Budapešti, ušiel na Slovensko. Svoje konanie odôvodnil tým, že ako angažovaný antisemita, mal strach z bolševického režimu. Okrem toho sa objavili aj informácie, že na Slovensko ho zavolať práve Jehlička.⁶⁴ Historik Jaroslav Valenta Jehličkov obrat datuje do polovice roku 1919 a interpretuje ho ako dôsledok nenaplnených ambícií v cirkevnej kariére.⁶⁵ Kritické názory Františka Jehličku na situáciu v Československej republike zdieľal aj Andrej Hlinka. Podľa spomienok plukovníka Stephena Bonsala, tlmočníka amerického prezidenta Wilsona, sa Hlinka vyjadroval veľmi negatívne o pomerne krátkom spoložití s Čechmi. Spomenul dokonca význam hospodárskych a náboženských pút s Maďarmi, voči ktorým postavil obraz českého „voľnomyšlienkarstva“ a „bezbožnosti“.⁶⁶ Takéto kritické výroky ale priamo nedokazujú, že by Hlinka reálne hľadal cestu k opätovnému spojeniu s Maďarskom. Voči tomu sa po návrate z Paríža Hlinka sám kategoricky ohradil a zdôraznil len potrebu autonómie v rámci republiky.⁶⁷ Hlinkove výroky a aktivity však poukazujú na vysokú mieru sklamaní z česko-slo-

64 Kmoško bol na Slovensku v období od 5. apríla do 27. augusta 1919. Po svojom návrate sa medzi iným vyslovil, že na Slovensku sa angažoval vo veľmi dôležitej veci, čím s veľkou pravdepodobnosťou myslel práve na riešenie slovenskej otázky. Eötvös Lóránd Tudományos Egyetem Levéltára Budapest, f. Rektori Iratok, 526/1919-1920. Zaujímavým faktom tiež ostáva, že v tom čase bol spolu s F. Jehličkom navrhnutý za profesora konštituujúcej sa bratislavskej bohosloveckej fakulty. PL, f. Csernoch, Cat. Dc. 1919, 2620.

65 VALENTA, J.: Poľská politika a Slovensko v roce 1919. In: *Historický časopis*, 13, 3, 1965, s. 403-406.

66 BONSALE, S.: *Suitors and Suppliants. The Little Nations and Versailles*. New York : 1946, s. 156-164.

67 HLINKA, A.: *Zápisky z Mírova. Články, listy, úvahy o slovenskej slobode*. Bratislava : Spoločnosť Andreja Hlinku, 1991, s. 68-71.

venskej reality. O svojej parížskej ceste napísal súkromne 28. novembra 1919 budúcemu nitrianskemu biskupovi Karolovi Kmeťkovi, že bola zorganizovaná narýchlo a že o Jehličkových protištátnych úmysloch nevedel. Odsúdil tiež ďalšie Jehličkovy aktivity.⁶⁸ Svoju účasť v Paríži nikdy verejne neľutoval. Vysvetľoval ju ako zhluk náhlych a ním nekontrolovaných udalostí, ktorých cieľom bolo verejne deklarovať slovenské požiadavky v zahraničí. V tomto duchu bola nová politická orientácia Jehličku komentovaná aj na stránkach ružomerského *Slováka*. Kľúčoví predstavitelia SLS, Jozef Buday, Karol Kmeťko a Eugen Tvrđý, sa od jeho aktivít rozhodli dištancovať.⁶⁹ To, že cieľom parížskej cesty nebolo odtrhnutie, ale autonómia v rámci republiky, potvrdil v marci 1920 počas stretnutia s predstaviteľmi poľského ministerstva zahraničných vecí aj Jehlička. V tom čase však už jednoznačne a otvorene požadoval odtrhnutie Slovenska od Čiech.⁷⁰

Autonomistickú platformu považovali kontrarevolučné elity v Maďarsku za jeden z najvhodnejších politických smerov, ktorý mal v základoch naštvať projekt československej jednoty a tým aj samotnú republiku. Význam tejto koncepcie narástol otvoreným vstupom Jehličku na pôdu prouhorskej politiky. Na rozdiel od väčšiny slovenských emigrantov a štátnych zamestnancov v Maďarsku, ktorí boli na Slovensku často označovaní za maďarónov,

68 NEMEŠ, J. – ZMÁTLO, P.: Listy Andreja Hlinku biskupovi Karolovi Kmeťkovi z rokov 1919-1928. In: *Historický časopis*, 51, 3, 2003, s. 503; PL, J. Csernoch, Cat. Dc. 1920, 720.

69 *Jehličkov denník do ktorého si vlastnoručne zaznačoval kde chodil a jako zrádza Československú republiku*. New York : Slovenská Liga-New Yorkský Denník, s. 13.

70 PL, J. Csernoch, Cat. 63 Miscleana, 732.

Jehlička bol známym slovenským politikom a dôverným priateľom Andreja Hlinku. Jeho prechod na promaďarské pozície bol v Budapešti vnímaný ako významná udalosť, pričom už po svojom pricestovaní do hlavného mesta Maďarska začiatkom októbra sa mohol aktívne zapojiť do rozbiehajúcej sa „slovenskej akcie“. Významnou Jehličkovou devízou bolo aj to, že sa tešil priateľstvu a podpore uhorského prímasa Jánosa Csernocha, s ktorým ho okrem názorov spájal slovenský pôvod a rodné mesto Skalica. Dokonca sa objavili informácie, že v prípade opätovného spojenia Slovenska s Maďarskom bude Jehlička menovaný trnavským arcibiskupom, ktorý bude mať právomoc nad celým slovenským územím.⁷¹ Pritom práve otázky okolo doriešenia cirkevnej zvrchovanosti a zaplnenia biskupských stolcov na Slovensku predstavovali jeden z kľúčových problémov v mocenskom trojuholníku Ostrihom, Vatikán, Praha.

V novembri 1919 Jehlička verejne vyhlásil, že má poverenie od Hlinku, aby aj naďalej pokračoval v boji za slovenskú vec. Argumentoval, že nový, kresťanský režim etablujúci sa v Budapešti poskytne viac priestoru na emancipáciu Slovákov ako Československo, ktoré opísal ako krajinu, v ktorej vládne český ateizmus a boľševizmus.⁷² Neskôr vzniklo ešte niekoľko interpretácií Jehličkovho „poverenia od Hlinku“ a jeho cesty do Budapešti. Najdôležitejšou otázkou bolo predovšetkým to, či jeho aktivity Hlinka podporuje alebo nie. Jehlička zo začiatku tvrdil, že jednoznačne áno. Potom ale vznikla poopravená verzia, v ktorej argu-

71 *Jehličkov denník*, s. 3; PL, J. Csernoch, Cat. Dc. 1920, 720.

72 *Slovák Zahraničný*, 22. 11. 1919, s. 1-2.

mentoval, že Hlinka jeho kroky odobrí až dodatočne, keďže sa nachádzal vo väzení.⁷³ Zachovaná súkromná korešpondencia bývalého tajomníka SLS a Jehličkovho blízkeho spolupracovníka Františka Ungera odkazuje však na to, že nejaká forma „požehnaní“ existovala.⁷⁴ Na druhej strane, Hlinka a ďalší účastník parížskeho dobrodružstva Štefan Mnoheľ toto tvrdenie jednoznačne popierali. Vyjadrenia samotných aktérov cesty a jej interpretácie boli vplyvom vzniknutých okolností (Jehličkova prouhorská platforma, Hlinkova pročeskoslovenská platforma) dodatočne prispôbované konkrétnym politickým potrebám. S podobnou argumentáciou ako Jehlička v Maďarsku vystúpil v Poľsku bývalý šéfredaktor *Slováka* Mnoheľ, ktorý propagoval propoľskú koncepciu riešenia slovenskej otázky. V Poľsku dokonca začal vydávať noviny. Tak došlo k zaujímavému úkazu. V danom období vychádzali až tri periodiká pod názvom *Slovák* – v Zakopanom, v Ružomberku a v Budapešti a všetky sa vyhlasovali za tlačové orgány slovenských katolíkov a autonomistov.

Hlinka bol s veľkou pravdepodobnosťou dobre informovaný o ambíciách maďarských vládnych kruhov, ktoré sa s ním chceli dohodnúť na autonómii. Otvorenou otázkou však naďalej ostáva, do akej miery bol v danej situácii Hlinka ochotný rokovať s predstaviteľmi Maďarska a v prípade, že by aj bol určitým rokovaniam prístupný – aké ciele by tým sledoval. Danú situáciu komplikoval aj fakt, že Hlinka bol až do apríla 1920 uväznený, resp. bol na nútenom pobyte v sanatóriu, čím bol čiastočne odrezaný od politic-

73 KRAMER, J.: c. d., s. 30-33

74 SNK ALU, Prvospracovaný osobný fond V. Kovár, šk. 2.

kého života. Je však známe, že z tohto prostredia niekoľkokrát deklaroval svoju lojalitu k republike.⁷⁵

Napriek tomu, že tvrdenia o spolupráci s Maďarmi verejne odmietal, všetci predstavitelia slovenskej emigrácie naďalej vyhlasovali, že ich aktivity sú koordinované s ľudákmi a že oni reprezentujú záujmy Slovákov v zahraničí. Tieto až príliš sebavedomé a pravdepodobne nie celkom pravdivé tvrdenia však neboli len produktom fantázie ich autorov. Napríklad medzi predstaviteľmi ľudovej strany a Jehličkom fungovala počas medzivojnového obdobia akási „horúca linka“. Otvorene to však ľudáci nechceli a ani nemohli priznať, keďže exulanti boli v ČSR považovaní za vlastizradcov. Napriek rozdielnym koncepciám riešenia slovenskej otázky v medzivojnovom období – v rámci ČSR versus v rámci Uhorska – si však tieto dve katolícke a autonomistické platformy ani v budúcnosti „nezavadzali“. Do určitej miery sa dá povedať, že v rôznych politických hrách boli z času na čas jedna druhej na ošoh. Na druhej strane, počas vnútropolitických zápasov v republike centralisticky orientovaní politici pravidelne vytýkali ľudákom „maďarónstvo“ a pochybné kontakty so slovenskými exulantmi.

Slovenská podpora obnovenia integrity

Na „slovenskej akcii“ pracovalo na území Maďarska a Slovenska viacero špecializovaných organizácií a líg. Niektoré vznikli spontánne, na obranu záujmov určitých skupín, iné takpovediac na objednávku vládnych kruhov.

75 HOLÁK, M.: Listy Andreja Hlinku z rokov 1918 – 1921. In: *Historický časopis*, 52, 3, 2004, s. 558.

Napríklad väčšina slovenských emigrantov, resp. bývalých uhorských úradníkov svoje názory a vlastne aj služby sami ponúkli maďarskej vláde. Budapeštianske vlády sa snažili dosiahnuť kontrolu nad aktivitami týchto skupín a využiť ich v rámci vlastných politických predstáv. Napriek podobnému cieľu – udržať/obnoviť integritu krajiny – tieto predstavy a metódy neboli vždy totožné. Väčšina politikov ale aj spoločenských elít v Maďarsku participovala na činnosti spoločenských organizácií, keďže to považovali za svoju vlasteneckú povinnosť. Iredentistické hnutie, reprezentované rôznymi spoločenskými a tajnými organizáciami, nepredstavuje homogénne hnutie, ale skôr spoločnú ideu – cieľ. Významnú úlohu v pôsobení týchto subjektov preto hrala aj vzájomná rivalita a rozdielne predstavy o tom, ako vzniknutú situáciu riešiť.⁷⁶ Stávalo sa aj to, že niektoré osoby sa zároveň angažovali vo viacerých organizáciách alebo že sa určitá skupina, pravdepodobne kvôli vyhladke lepšieho finančného zabezpečenia, rozhodla založiť paralelnú organizáciu. Tak to bolo v prípade organizácií spišských Nemcov v Maďarsku. Úrad ministerského predsedu však túto žiadosť zamietol.⁷⁷ Aké mohli byť motivácie aktivizovať sa v iredentistickom hnutí? Okrem tradičnej lojality, vlastenectva a viery v nutné obnovenie „historických hraníc“ hrali významnú úlohu aj osobné skúsenosti a zisťné pohnutky zapríčinené napríklad emigráciou, stratou zamestnania, majetku a bývalých istôt, vidinou zárobku, či nadobudnutia nového spoločenského statusu. Českoslo-

76 V kontexte „slovenskej akcie“ pozri napríklad elaborát o minulých akciách a ich fungovaní. MOL. Küm, Politikai Oszály rezervált iratai (K 64) 1920-7-34.

77 MOL, ME, K 26 1921-XXXVIII-8848.

venské úrady vnímali veľkú časť bývalých uhorských úradníkov a štátnych zamestnancov ako nelojálnych a z tohto dôvodu o ich služby nestáli. V období, keď sa republika formovala, však nebolo možné previesť radikálny rez. Československé úrady ani nedisponovali dostatočným počtom kvalifikovaných síl. Mnohí bývalí úradníci dostali možnosť aj naďalej vykonávať svoje povolanie, museli zložiť sľub vernosti republike a prisľúbiť, že sa do roka doučia nový štátny jazyk. Po počiatočnom odpore, keď mnohí bývalí úradníci odmietali zložiť sľub vernosti, došlo k vytvoreniu určitého konsenzu. Okrem existenčných dôvodov zohrali v tomto smere určitú úlohu aj povzbudenia prichádzajúce z Maďarska, že za podpísanie takéhoto sľubu nebudú v budúcnosti – po opätovnom pripojení k Maďarsku – z ich strany Maďari žijúci v ČSR proskribovaní. Napriek postupnej stabilizácii pomerov bola väčšina úradníkov vykonávajúcich štátnu službu v československo-maďarskom pohraničí ešte v októbri 1920 československými štátnymi orgánmi označená za súčasť maďarskej iredenty. Iná súhrnná správa – z apríla 1921 – však už tieto tvrdenia popiera.⁷⁸ Postupne sa o slovo v republike začali hlásiť aj maďarské politické subjekty, ktoré vstúpili do československej politickej arény s cieľom chrániť záujmy Maďarov na Slovensku.⁷⁹

Naďalej však na území republiky pôsobili aj rôzne tajné organizácie. Na základe hlásení Vojtecha Tuku a Hor-

78 SNA, f. Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska (MPS), šk. 321, č. 154.

79 K politickým stranám Maďarov na Slovensku pozri: ANGYAL, B.: *Érdekvédelem és önszerveződés*. Galanta-Dunajská Streda : Liliium Aurum-Forum Institute, 2002; ZELENÁK, P.: Maďarská menšina v geopolitických reláciách Slovenska. In: *Pohľady na slovenskú politiku*. Ed. M. Pekník, Bratislava : VEDA, 2000, s. 199-227.

nozemskej ligy je možné konštatovať, že v období medzi rokmi 1919-1921 vyvíjali na území Slovenska intenzívnu činnosť tieto iredentistické organizácie: Uhorsko-slovenská ľudová strana, Slovenská strana nezávislosti, Slovenská centrálna kancelária, Uhorsko-rusínska politická strana, Spišský zväz, Zväz Nemcov z Hornej zeme, Hornozemská liga, organizácia Ivána Héjjasa, Kürthyho organizácia, Utečenecká kancelária, Hornouhorský komitét. Okrem nich sa na propagandistickej činnosti podieľali aj ďalšie organizácie a spolky, o činnosti ktorých sa však nezachoval dostatok prameňov a zdá sa, že v skúmanom kontexte nemajú až taký veľký význam.⁸⁰

V rámci „slovenskej akcie“ pôsobili v rokoch 1919-1921 dve významné politické platformy, ktoré sa podieľali od špiónážnej činnosti, plánovaní rámcov budúcej spolupráce až po propagandu. Ich spoločným cieľom bolo čím skoršie spojenie Slovenska s Maďarskom.

Prvú platformu zastrešovala Slovenská centrálna kancelária (Tót Központi Iroda) a v jej čele stál bývalý prešovský advokát Karol Bulissa. Korene tejto organizácie je potrebné hľadať niekde v čase vyhlásenia Východoslovenskej republiky roku 1918. Významnú úlohu v pozadí tohto hnutia hral historik a odborník na slovenskú otázku Lajos Steier. Slovenská centrálna kancelária bola podporovaná najmä vojenskými kruhmi a jej aktivity boli skryté pod hlavičkou literárneho ústavu Orient. Do jej činnosti boli zapojení

80 MOL, Küm, Politikai Osztály iratai (K 63) 1921-80-105; MOL, ME, K 26 1920-XL-3389; SNA, f. V. Šrobár, šk. 10 a 23. K otázke ich činnosti aj ŠROBÁR, V.: *Oslobodené Slovensko. Pamäti z rokov 1918-1920*. Bratislava : AEP, 2004, s. 152-171; SNK ALU 42 XIV 132, Maďarská iredenta.

aj aktívni dôstojníci, ktorí z oblastných vojenských veliteľstiev pašovali letáky na slovenské územie. Štedré dotácie dostávala kancelária od ministerstva zahraničných vecí. Od 1. októbra 1919 do 12. apríla 1920 získala až 5,8 milión korún, čo v danej situácii nebola zanedbateľná suma. Najväčšiu položku tvorili sumy vyčlenené na prípravu ozbrojeného povstania na Slovensku.⁸¹ Takto dobre finančne zabezpečená inštitúcia si mohla vydržiavať početný aparát spolupracovníkov. Podľa zachovaných správ ich konšpiračná práca pokročila najviac na východe Slovenska, kde mali 800 platených agitátorov a mnohých dôverníkov. Zároveň vydávali a distribuovali propagandistické letáky, ale aj noviny *Slovenský národ* vychádzajúce v náklade až 50-tisíc kusov. Bulissova organizácia sa opierala najmä o bývalých funkcionárov uhorského režimu, dôstojníkov a inteligenciu. Prostredníctvom nich a platených agitátorov sa snažili posilňovať a zviditeľňovať protičeské nálady. Na začiatku však zámerne nechceli odkryť svoj hlavný cieľ. Základné témy ich propagandy preto tvorili protičeské výpady, zdôrazňujúce „krivdy na Slovákoch“ hospodárskeho, jazykového a náboženského charakteru. Odmietli ideu jednotného československého národa a kritizovali šírenie bolševizmu v republike. Z taktických dôvodov zdôrazňovali najmä požiadavku plebiscitu a heslo: „*Slovensko Slovákom!*“. V ich propagačných materiáloch sa od začiatku objavovali aj prouhorské vyhlásenia. Napríklad: „*Slovenský ľud ešte pred svetovou vojnou v tichosti nažíval v dobrom priateľ-*

81 Podrobnejšie k otázke finančných tokov z Maďarska pozri: ANGYAL, B.: A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között. In: *Régió*, 2000, č. 3, s. 131-177.

stve s Maďarmi a len jedna maličká čiastka štvaná Čechmi a podplatenými agitátormi preukazovala nepokoj, ktorý ale povstal tiež len z okamžitej nálady.“⁸² Pravidelne odkazovali na „božskú prozreteľnosť“ a nutnosť neodvratnej zmeny. Objavili sa dokonca aj vyhrážky revolučným riešením – v prípade, že nedôjde k urýchlenej náprave vzniknutého stavu. Riešením mala byť spolupráca s Maďarmi, ktorí mali Slovákom zabezpečiť podmienky potrebné k „národnému vývinu“.

Karol Bulissa sa ako vedúca osobnosť prouhorského slovenského hnutia zviditeľnil po tom, ako predložil britskému diplomatovi G. R. Clerkovmu memorandum v protičeskom duchu. Zdôraznil v ňom „politický aj hospodársky útlak“, „falošnosť československého nacionalizmu“, „počešťovanie“ a situáciu v republike prirovnal k bývalej monarchii.⁸³ Bulissa sa v tomto čase zviditeľnil aj výzvou, ktorú podporili aj Dvortsák a Jehlička. Zásadne odmietol pomenovanie česko-slovenský a označil ho za produkt českého imperiazmu.⁸⁴ Reprezentovať túto ideovú platformu na maďarskej politickej scéne mala za úlohu Slovenská strana nezávislosti (Tót Függetlenség Párt). Jej program bol pod predsedníctvom novinára a bývalého funkcionára Hornouhorského vzdelávacieho spolku (*Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület* – tzv. FEMKE) Ludovíta Janovca (tiež Janovetz) zhrnutý v 30-tich bodoch a odsúhlasený 8. januára 1920

82 *Slovenský národ*, 14. 12. 1919, s. 3.

83 Tamže, 8. 12. 1919, s. 2. Časť tohto memoranda publikovala aj denná tlač v Maďarsku (*Pesti Napló, Szózat, Magyarországi*). S Clerkom sa stretol 30. 10. 1919 aj Jehlička. AMZV, PZ Budapešť 1919, č. 77. Na tomto stretnutí bol spolu s Kmoškom a Clerk mu prisľúbil, že o problémoch Slovákov bude informovať britského premiéra Davida Lloyd Georgea.

84 PL, f. Csernoch, Cat. Dc. 1919, 3076.

v Budapešti. Žiadali jasné definovanie „slovenského územia“ a v rámci neho plebiscit a autonómiu. Dovtedy malo byť Slovensko pod kontrolou medzinárodných síl a na zabezpečenie poriadku mala vzniknúť slovenská branná moc. Žiadali všeobecné a demokratické voľby, právo slobodne sa zhromažďovať, úplnú právnu ochranu národnostných menšín, slobodu náboženského vyznania, ochranu a rozvoj slovenského poľnohospodárstva a progresívnu majetkovú politiku. Presadzovali slovenské školstvo aj na najvyššom stupni, vyučovanie v slovenskom duchu a podporu slovenskej kultúry. Chudobnejšie vrstvy chceli osloviť podporou zdravotníctva a zákonnou ochranou práv priemyselného robotníctva podľa vzoru západných krajín. Uplatnenie demokratického, kresťanského a národného ducha označili za zásadné princípy zdravého fungovania spoločnosti.⁸⁵ Po tom, ako maďarské ministerstvo vnútra potvrdilo stanovky strany, bolo 9. mája 1920 usporiadané jej valné zhromaždenie. Zišlo sa na ňom niekoľko stoviek ľudí, do veľkej miery emigrantov zo Slovenska. Okrem obligátnej kritiky status quo a požiadavky plebiscitu bolo na tomto stretnutí odsúhlasené memorandum odsudzujúce rozhodnutie mocností o podmienkach mierovej zmluvy s Maďarskom. Predseda Janovec sa vyslovil, že: „...slovenský národ nedá sa utlačiť a radšej si zvolí krutý zápas, ba aj smrť, ako český imperializmus!“⁸⁶ Aktivity tejto strany nemali okrem momentálneho, krátkodobého propagandistického rozmeru väčší význam. Členovia a sympatizanti tejto platformy boli považovaní na Slovensku jednoznačne za odrodilcov – maďarónov

85 *Slovenský národ*, 9. 5. 1920, s. 1-2.

86 Tamže, 14. 5. 1920, s. 1-3.

a ani v Maďarsku sa im poväčšine nepodarilo rozbehnúť oslnivú kariéru. Pomerne rýchlo bol skompromitovaný aj samotný Bulissa, o ktorom nemali vysokú mienku ani jeho spolupracovníci. Výrazne k tomu – okrem rôznych intríg kolegov – prispela aj československá tlač. *Slovenský denník* získal dôverné informácie o činnosti kancelárie a na pokračovanie uverejňoval kópie autentických dokumentov súvisiacich s Bulissovou činnosťou.

Postupne sa popri bulissovcoch v Budapešti vyprofilovala aj druhá, významná a vplyvná prouhorsky orientovaná platforma. K diferenciacii medzi týmito dvoma skupinami došlo niekedy v decembri 1919. Strešnou organizáciou druhej bolo Slovenské hlavné oddelenie (Tót főosztály), ktoré vzniklo pri ministerstve pre národnostné menšiny 22. septembra 1919.⁸⁷ Mimočodom, v ten istý deň rozhodla vláda aj o náhlom vzniku Katedry slovenského jazyka a literatúry na univerzite v Budapešti, ktorú sa však v danom období nakoniec nepodarilo vytvoriť. Do čela Slovenského hlavného oddelenia bol vymenovaný bývalý pedagóg Vysokej školy banskej a lesníckej v Banskej Štiavnici Zoltán Szvieszésényi. Jeho oddelenie, pôsobiace aj ako informatívny orgán vlády, si podobne ako ostatné časti ministerstva kládlo za cieľ pracovať v prospech obnovenia integrity. Ich úlohou bolo zosúladiť požiadavky Slovákov so záujmami vlády. Szvieszésényi zdôrazňoval najmä „*vytvorenie potrebných morálnych predpokladov pre opätovné pripojenie Slovenska*“, keďže podľa neho: „*Otázka Horného Uhorska je predovšetkým slovenskou otázkou...*“⁸⁸ Podobne ako bulissovci, aj oni si vybudovali a vydržovali vlastnú

87 MOL, ME, K 27 Mtj. 22. 9. 1919 - 10.

88 MOL, Küm, K 64 1920-7-34.

sieť agitátorov a informátorov. Snažili sa nadviazať kontakty aj s politickými stranami na Slovensku. Medzi významnejšie osoby aktivizujúce sa na tejto platforme patrili: Viktor Dvortsák, ktorý bol neskôr za pomoci tohto oddelenia delegovaný do budapeštianskeho parlamentu, univerzitný profesor Michal Kmoško, ale aj František Jehlička. Skupina svoje názory prezentovala prostredníctvom rôznych letákov a periodika *Slovák Zahraničný*, ktoré vydávalo Szvieszésényiho oddelenie. Na stránkach *Slováka Zahraničného* napríklad Jehlička vyhlasoval, že túžby slovenského národa na získanie svojbytnosti neboli vyplnené. Poukazoval na „*neudržateľne zlú situáciu*“ na Slovensku. Za vinníkov tohto stavu označil „*Čechov*“ a „*hrstku luteránskych zapredancov*“. Negatívny obraz ČSR pravidelne umocňoval aj urážlivými pomenovaniami, ako napríklad „*pepíci*“, „*české svine*“, „*zlodeji*“, „*husiti*“, „*čechúni*“ atď. Jehličkova protičeská argumentácia mala silné konfesijné pozadie. Neustále upozorňoval na konflikt „*luteránstva*“ a „*husitizmu Čechov*“ so „*slovenským katolicizmom*“. V prospech plebiscitu zas argumentoval tým, že ľudia prítomní na rokovaní v Turčianskom sv. Martine v roku 1918 nepredstavovali reprezentantov všetkých Slovákov. Naproti negatívnemu obrazu slovenskej reality propagoval obraz novej, tolerantnej, kresťanskej Budapešti.⁸⁹ Pod jeho vedením vznikla v Budapešti Uhorsko-slovenská ľudová strana (Magyarbarát Tót Néppárt). Tento politický subjekt, ktorý oficiálne vznikol 10. decembra 1919, si za svoj hlavný cieľ určil zabezpečenie práv Slovákov v spoločnom štáte s Maďarmi.⁹⁰ Na rozdiel od bulissovcoch, ktorí sa

89 *Slovák Zahraničný*, 22. 11. 1919, s. 1.

90 Tamže, 25. 1. 1920, s. 1.

spoliehali najmä na vojenské riešenie, sa na hlavnom oddelení presadil názor, že reálne riešenie prinesie v prvom rade určitá forma konsenzu s predstaviteľmi Slovákov. Nevylučovali však ani vojenskú akciu, na organizácii ktorej sa aktívne podieľali. Napriek veľkej podobnosti v propagandistickej argumentácii predstavujú názory na možné usporiadanie slovensko-maďarských vzťahov výrazný rozdiel medzi koncepciami predstaviteľov Bulissovej a Szviesényiho skupiny. Bulissa a jeho spolupracovníci vnímali menšinovú problematiku predovšetkým ako prostriedok k obnoveniu integrity, za záležitosť správne skoncipovanej propagandy, poprípade kozmetickej zmeny. Naproti tomu, spolupracovníci Bleyerovho ministerstva, ktorí sa poväčšine k svojmu nemaďarskému pôvodu dlhodobo hlásili, mali v tomto smere úplne inú východiskovú pozíciu. Očakávali reálne zmeny. Szviesényiho skupina však nedisponovala požadovanou sumou morálnej ani finančnej podpory od maďarskej vlády. Oddelenie oficiálne disponovalo iba jedným pracovníkom – vedúcim. Ostatné sily sa skladali z vyslaných/prepožičaných úradníkov z iných ministerstiev, poväčšine utečencov zo Slovenska.⁹¹ Konkurovanie týchto dvoch významných skupín v snahe získať absolútnu dôveru a podporu maďarskej vlády však neprinieslo víťazstvo ani jednej z nich. Na jar 1920 došlo na pokyn zhora k ich reorganizácii.

Okrem dvoch vyššie spomenutých skupín bola ďalšou z významnejších organizácií pôsobiacich na území Slovenska Hornozemská liga (Felvidéki liga). Aj v nej, podobne ako u ostatných organizácií tohto typu, sa aktivizovali dobrovoľ-

91 MOL, Küm, K 64 1920-7-505.

níci, bývalí štátni zamestnanci a dôstojníci, t. j. ľudia, ktorí museli pre svoje presvedčenie opustiť dovtedajšie pôsobiská. Liga vznikla začiatkom roku 1919. Nebola však typickou „slovenskou organizáciou“. Aktivizovali sa v nej zväčša ľudia maďarskej národnosti, pričom politicky sú jej aktivity zviazané predovšetkým s Krajinskou kresťansko-socialistickou stranou na Slovensku. Tak ako pri ostatných organizáciách tohto typu, aj členovia ligy si kládli za cieľ obnovenie integrity Uhorska. Zo začiatku jej činnosť spočívala v starostlivosti o utečencov zo Slovenska a informovaní o náladách v republike.⁹² V tomto čase jej pracovníci využívali väčšinou propagandistické materiály vytvorené inými organizáciami. Neskôr sa lige podarilo vybudovať na území Slovenska tajnú podzemnú sieť, ktorá sa mala priamo angažovať v plánovanej vojenskej akcii proti republike. Jej agenti robili vyzveďačskú činnosť a podávali pravidelné situačné správy, šírili propagandu atď.⁹³ V období od októbra 1919 po október nasledujúceho roka rozdistribovala vyše 2,3 milióna kusov propagačných materiálov, väčšinou vlastnej výroby, a počet jej aktívnych špiónov dosiahol číslo dvestopäťdesiat.⁹⁴ Od januára do júna 1920 dostávala liga na svoje aktivity pravidelnú finančnú podporu od maďarskej vlády. Politická situácia po ratifikovaní Trianonu, ekonomické opatrenia vlády, ktoré sa odrazili v znižovaní výdavkov na štátny aparát a podporu spoločenských organizácií, ale aj vážne ťažkosti s maďarskou menou so sebou priniesli jej postupný zánik.⁹⁵

92 MOL, Küm, Elnöki osztály (K 59) 1919-3; SNA, f. Policajné riaditeľstvo Bratislava (PR-BA), šk. 771, 475/43.

93 ANGYAL, B.: *Érdékvédelem...*, s. 45.

94 MOL, ME, K 26 1922-IVbiz-2154.

95 Tamže, 1922-IVbiz-96.

Distribúciou propagandistických materiálov na Slovensko sa v období rokov 1919 – 1920 zaoberala zvláštna expozitúra ministerstva propagandy v Győri, ktorú viedol bývalý právnik Ede Ernyey. Zástupcu pre vojenské otázky mu robil kapitán Ágoston Nusser, ktorého pre aktívnu účasť v Kunovej červenej armáde podozrievali jeho nadriadení z náklonnosti k boľševizmu. Po zániku ministerstva propagandy v decembri 1919, expozitúru nezrušili. Dostala sa pod kontrolu druhého oddelenia Úradu predsedu vlády. Expozitúra rozvinula úzku spoluprácu s významnými spoločenskými organizáciami v Maďarsku a udržiavala čulé kontakty aj s obyvateľstvom na Slovensku (napríklad s kresťansko-socialistickým politikom Jánosom Toblerom). V období od januára do mája 1920 rozdistribovali na Slovensku 100-tisíc propagandistických zošitov a 200-tisíc letákov. Na územie Slovenska dopravili 25-tisíc kusov *Slováka Zahraničného*, 10-tisíc kusov letáku *Radostná novina*, 25-tisíc Jehličkových proklamácií, pričom tieto materiály boli rozširované na celom území Slovenska. Časť poštou, časť po kuriéroch, najmä do regiónu západného Slovenska. Okrem už vyššie spomenutého počtu distribuovanej „jehličkovskej propagandy“ v období od januára do mája 1920 na Slovensko dopravili aj 5-tisíc letákov napísaných v maďarskom jazyku. Propagandistické materiály sa pašovali v menších balíkoch a v listoch. Noviny sa aj prostredníctvom slovenských vojakov dostávali do obehu na Slovensku, pričom častou odmenou za tieto služby bol tabak.⁹⁶ Najmä v okolí Dunaja (žúp Esztergom/Ostrihom, Moson/Mošoň, Komárom/Komárno, Győr/Ráb) sa

96 Tamže, 1920-XLII-2684. Tamže, 1921-XXXVIII-Hlásenie Dr. Ede Ernyeiho.

pracovníci expozitúry, okrem šírenia tlačovín, zapájali aj do osvetovej činnosti. Propagandu šírili aj v Maďarsku, pričom zdôrazňovali najmä „lásku k vlasti“, „tisícročnú jednotu“ a „hospodársku previazanosť“ Maďarska so Slovenskom. Úlohou spolupracovníkov kancelárie bolo aj podporovať a pestovať cezhraničné styky, čo prirodzene vyplývalo z jej úloh. V rámci nich mali usporadúvať schôdze (najmenej raz do týždňa), distribuovať zaslané letáky, vysvetľovať ich význam, bojovať proti činnosti socialistov a židov, organizovať prechody na pašovanie letákov na Slovensko, zabezpečovať kontakt so Slovenskom a so svojimi spolupracovníkmi.⁹⁷ Od 9. mája 1920 sa dostala expozitúra pod kontrolu Hornozemskej ligy, ktorá disponovala aj jej majetkom. Vedúcim expozitúry sa stal Imre Hávor. Po tomto kroku sa stala bývalá expozitúra závislá od osudu Hornozemskej ligy, ktorá o rok neskôr oficiálne zanikla.⁹⁸

Nový návrh autonómie Slovenska

Myšlienka slovenskej autonómie zarezonovala v maďarskej politike už v čase zániku monarchie a bola spájaná predovšetkým s požiadavkou slovenského okolia nastolenou v roku 1861. Plány Károlyiho a Jásziho sa však nenaplnili. Napriek tomu, že v roku 1919 nastali výrazné politické turbulencie, myšlienka určitej formy slovenskej autonómie v rámci budúceho Uhorska/Maďarska sa nikdy úplne nevytratila. Rozdielne boli len predstavy o jej reálnej forme a o právnom prostredí, v ktorom mala existovať. Po páde

97 Tamže, 1920-XLII-229.

98 Tamže, 1920-XLII-List pre Perényiho z 20. 1. 1921.

bolševického režimu došlo už v auguste 1919 k obnoveniu rokovaní slovenských emigrantov s najvyššími predstaviteľmi Maďarska (Horthy, Friedrich, arciknieža Jozef, arcibiskup Csernoch) vo veci možností slovensko-maďarského spoluzitia. Tieto rokovania boli úspešné. Podarilo sa získať prísľub, že v otázke prípravy slovenskej autonómie majú slovenskí politici „voľné ruky“. Od októbra 1919 stál v čele tohto hnutia Karol Bulissa, ktorému dala maďarská vláda k dispozícii aj veľké finančné obnosy. V decembri bol vypracovaný návrh slovenskej autonómie, ktorý pred predložením na Ministerskú radu prediskutovali v budapeštianskom sídle ostrihomskeho arcibiskupa. Na tomto stretnutí boli medzi inými prítomní Jehlička, Kmoško, Pechány, Szviesényi, Steuer, Kutkafalvy a Bleyer. Dohodli sa na predbežných požiadavkách zhrnutých v osemnástich bodoch, ktoré mal Bleyer – ako vládou poverený minister – predosť na odsúhlasenie.⁹⁹ V tomto čase sa už aj na verejnosť dostávali informácie, že Slováci majú získať od maďarskej vlády autonómiu, ktorú im Praha odmieta poskytnúť.

To, že sa v Budapešti intenzívne zaoberali menšínovou otázkou, do veľkej miery súviselo aj so zahranično-politickou situáciou Maďarska, ktoré stálo pred rokovaniami o mierovej zmluve. Zintenzívnili sa aj pohyby predstaviteľov Uhorsku lojálnych nemaďarských menšín. Ich deklaratívne akcie mali okrem iného za cieľ podporiť argumentáciu zástupcov Maďarska v Paríži. Onedlho po

99 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 140; MOL, ME, K 26 1921-XXXVIII-13; TIL-KOVSKY, L.: Területi integritás és területi autonómia. A magyar kormány 1920-évi felvidéki szlovák autonómia-terve. In: *Századok*, 2000, č. 3, s. 566-567.

vzniku Jehličkovej Uhorsko-slovenskej strany vznikol aj Zväz zástupcov nemaďarských národností Uhorska, ktorý združoval zástupcov Slovákov, Rumunov, Rusínov, Nemcov, Chorvátov a Slovincov. Pod hlavičkou tejto organizácie bola 30. decembra 1919 v Budapešti usporiadaná veľká demonstrácia lojality k Maďarsku a jeho vláde. Zúčastnení – za Slovákov vystúpil predseda zväzu Jehlička a Kmoško – deklarovali svoje politické ciele: pomôcť vybudovať Uhorsko v jeho historických hraniciach a zabezpečiť Nemaďarom všetky práva na národný rozvoj. V rezolúcii odoslanej ministerskému predsedovi Károlyovi Huszárovi žiadali solidaritu vo veci integrity krajiny postavenej na princípoch demokracie – v národnom a kresťanskom duchu – a garantovanie práv Nemaďarov.¹⁰⁰ Onedlho po tom, ako Apponyi odovzdal v Paríži predbežné memorandá, bolo 15. januára 1920 v Budapešti usporiadané aj zhromaždenie Uhorsko-slovenskej ľudovej strany. Zúčastnení žiadali odtrhnutie Slovenska od Čiech s heslom: „*Čechoslovakia nebola a nebude, ale Hungária bola a bude.*“ Ako rečníci vystúpili Jehlička, Dvortsák, Kmoško, Szviesényi, Gašpar Baluška-Mészáros a Mária Sliacka. Prijali program strany postavený na myšlienke integrity a slovenskej autonómie. Odsúhlasili aj memorandum adresované Parížskej mierovej konferencii.¹⁰¹

Vo verejnom diskurze v Maďarsku dominoval názor, že ČSR je „umelým štátnym útvarom“, ktorý nemá veľkú šancu na dlhodobjšiu existenciu. Kvôli výraznému percentu etnických menšín bola republika označovaná za obdobu

100 MOL, ME, K 27 Mtj. 3. 1. 1920 – 35; *Slovák Zahraničný*, 3. 1. 1920, s. 1.

101 *Slovák Zahraničný*, 25. 1. 1920, s. 1.

habsburskej monarchie. Slovákov v rámci nej považovali oveľa viac za utláčanú menšinu ako za štátotvorný element. Práve v tomto kontexte mala byť významným aktom ponuka slovenskej autonómie, ktorá smerom do zahraničia vysielala signál, že Maďarsko má záujem doriešiť národnostnú otázku v regióne.

Predbežný plán autonómie predložil minister Bleyer na rokovaní Ministerskej rady 7. januára 1920. Vychádzal zo zdôvodnenia, že slovenská otázka sa dnes už nedá vyriešiť len na základe menšinových nariadení vlády. Uzákonenie autonómie by podľa neho malo vplyv aj na predstaviteľov ostatných menšín. Plán slovenskej autonómie mal v tomto čase pomerne veľkú politickú podporu. Postavili sa za neho také vplyvné osobnosti ako gróf Albert Apponyi, predseda štátneho súdu barón Gyula Wlassics a hlavný veliteľ kontrarevolučného vojska Miklós Horthy. Druhé, zásadné rokovanie prebehlo už na nasledujúcej schôdzi Ministerskej rady 9. januára 1920. Bleyerov návrh dostal zelenú, aj napriek tomu, že minister financií Frigyes Korányi zastával zamietavé stanovisko a kategoricky vyhlásil, že prijatie takéhoto projektu by doľahlo na samotný základ tisícročnej uhorskej štátnosti. Pripustil však, že pre potrebu rokovania v Paríži je ochotný urobiť aj tento ústupok.¹⁰² Návrh autonómie charakterizujú dva zásadné princípy: ambícia dať menšinám požadované práva a zároveň zachovať jednotný ráz štátu. Predkladateľ sa rozhodol sklbiť dve protichodné predstavy – požiadavky slovenských politikov na vytvorenie územnej autonómie s koncepciou, ktorá nebola v rámci krajiny ochotná akceptovať žiadnu formu corpus

102 TILKOVSKY, L.: Területi integritás..., s. 584-585.

separatum. Návrh ohlasoval vznik župných autonómnych útvarov, ktoré by zároveň pojali myšlienku menšinovej samosprávy a kultúrnych práv. Podľa tohto by župy, v ktorých žije prevažne obyvateľstvo slovenskej národnosti, tvorili menšinový obvod pod názvom Slovensko. Malo ísť o slovenské etnické územie definované na základe štatistických údajov z posledného sčítania obyvateľstva v roku 1910. Toto územie by tým získalo autonómiu vo väčšine oblastí administratívy, školstva, kultúry, náboženstva a súdnictva. Malo by svoj parlament s právomocou vydávať nariadenia platné na autonómnom území, vládu, ktorej predseda by bol volený parlamentom, a aj právo používať vlastné národné farby. Práva Slovákov v centrálnej vláde mal zabezpečovať zvláštny minister. Okrem neho aj volení zástupcovia v parlamente a zvláštne slovenské jednotky v armáde.¹⁰³ Predložený plán znamenal zásadné rozšírenie dovtedajších menšinových práv Slovákov v Maďarsku/Uhorsku, čo bolo zdôvodňované posilneným národným sebedomím slovenského obyvateľstva. Podobne ako to bolo v prípade zákona č. XXX o Slovenskej krajine z 12. marca 1919, aj tomuto návrhu chýbali reálnejšie politické základy.

Určitým úspechom bleyerovskej menšinovej politiky bolo, že po voľbách do maďarského parlamentu, ktoré sa uskutočnili 25. – 26. januára 1920, sa podarilo získať politikom zoskupeným pod hlavičkou Zväzu zástupcov nemaďarských národností Uhorska štyri kreslá pre nemeckých poslancov. V lete, po odchode rumunských intervenčných vojsk z Maďarska, sa k tejto skupine pripojili Kutkafalvy ako zástupca Rusínov a Dvortsák za Slovákov.

103 Tamže, s. 589-594.

V období, keď sa podpisovala mierová zmluva s Maďarskom, bola menšinová otázka neustále v popredí politických diskusií. V situácii, keď deklarované pozície vlády či samotných predstaviteľov menšín stratili na zahraničnopolitickej aktuálnosti, postupne došlo k jej marginalizácii. Faktom ostáva aj to, že aktivity ministerstva pre národnostné menšiny od jeho vzniku do veľkej miery nerešpektovali nižší vykonávatelia štátnej moci. Išlo o akúsi pasívnu rezistenciu zo strany úradov, vládných poverencov, školských kontrolórov, hlavných slúžnych a notárov, ale aj predstaviteľov armády a cirkvi.¹⁰⁴ Následkom týchto zmien, v deň nástupu novej maďarskej vlády grófa Sándora Simonyi-Semadama (15. marca 1920), minister Bleyer vyzval svojich kolegov, aby sa vyjadrili k otázke návrhu slovenskej autonómie, čím pravdepodobne reagoval aj na skeptické názory niektorých nemaďarských politikov. Chcel pripraviť podobné vyhlásenie aj pre územie Burgenlandu, ktoré bolo ešte stále kontrolované Maďarskom. Urgoval tiež vymenovania dvoch poslancov ako zástupcov Slovákov do budapeštianskeho parlamentu. Ako vhodné osobnosti odporučil Jehličku a Dvortsáka.¹⁰⁵ Výsledkom tejto intervencie bolo, že maďarskí ministri prijali 25. marca slávnostnú deklaráciu, v ktorej vyhlásili, že v januári odsúhlasený plán autonómie prevedú do formy zákona, že autonómia slovenského ľudu sa stane súčasťou ústavy.¹⁰⁶ Ani toto vyhlásenie však nemohlo byť zverejnené. Na predmetnej schôdzi sa objavili námietky voči používaniu národných farieb a slovenského jazyka v armáde.

104 PL, f. Csernoch, Cat. Dc. 1919, 2624.

105 MOL, ME, K 27 Mtj. 15. 3. 1920 - 7;

106 Tamže, 25. 3. 1920 - 44.

Koncom apríla 1920 Bleyer opätovne intervenoval. Tentoraz v prospech dodržiavania nariadenia č. 4044/1919. Vláde vytýkal, že nevykonala ani jeden krok na zabezpečenie práv národnostných menšín, a to napriek vyhláseniam, že národnostnú otázku je možné riešiť len vo vzájomnom pochopení. Prijatý plán autonómie Slovenska označil za maximum, ktoré môže štát ponúknuť Slovákom, pričom bez takejto ponuky bola podľa jeho názoru ohrozená myšlienka integrity. Podotkol, že takáto dohoda do budúcnosti neprejudikuje určité zmeny a možnosť ďalších úprav. V reakcii na Bleyerovu kritiku, minister zahraničia Teleki upozornil, že o slovenskej autonómii nemožno hovoriť tak, že ide o nejaké maximum pre Slovákov, lebo takéto ústupky si zas iná strana môže vysvetľovať ako minimum. Zdôraznil, že plán slovenskej autonómie nemožno považovať za nejakú šablónu, keďže pre každé územie platia špecifické podmienky. Vyzdvihol staré uhorské územné členenie, ktorého zmenu označil za nevhodnú. Následne, s menšími výhradami, vyjadrila Ministerská rada dôveru Bleyerovej menšinovej politike.¹⁰⁷ Aktivity bleyerovcov boli vystavené častým útokom zo strany vplyvných spoločenských organizácií. Viedol ich predovšetkým predseda Ligy na obranu teritória Árpád Galócsy. Táto skupina vnímala aktivity podporujúce práva menšín ako ďalšie útoky voči „tisícročnej integrite“. Ich výpady voči „menšinovej mafii“ – ako hanlivo nazývali nemaďarských politikov, boli súčasťou súperenia zásadne rozdielných pohľadov na charakter menšinovej politiky Maďarska a Uhorska. Jedna strana zdôrazňovala význam a potrebu rozšírenia menšinových

107 Tamže, 30. 4. 1920 - 3.

práv a druhá naopak žiadala menej kompromisný prístup, keďže rozpad monarchie dávala do súvisu s príliš miernou menšinovou politikou v čase dualizmu.¹⁰⁸

Otázka naplnenia odsúhlaseného plánu autonómie mala už v tomto čase výrazné politické mantinely. Diskusie o možných ústupkoch sa postupne zužovali len na základné kultúrne a administratívne (najmä jazykové) práva v žu-
pách, kde dominovali podľa sčítania z roku 1910 Slováci. Popri tom, kvalita participácie na deklarovaných právach bola do veľkej miery závislá aj od schopnosti jednotlivých zástupcov menšín presadiť svoje požiadavky. Slovenská komunita v Maďarsku bola v tom čase už v pomerne pokročilom štádiu asimilácie, neobývala rozsiahlejšie homogénne územia a nedisponovala etablovanou a vplyvnou inštitucionálnou základňou. Naproti tomu, republikánsky režim v Československu priniesol so sebou okrem demokratizácie verejného života a zvýšenia možností kultúrneho povznesenia a kariérneho postupu aj hospodárske posilnenie Slovákov. Jeden z výrazných hospodárskych zásahov predstavovala pozemková reforma. Dobová československá propaganda ju vykresľovala aj ako cestu k náprave sociálnych, hospodárskych, ale aj nacionálnych krívd. Naproti

108 Liga na obranu teritória bola v tom čase vplyvnou organizáciou, čítajúcov, v roku 1920 okolo 18-tisíc registrovaných členov. Medzi jej aktivity patrila revizionistická propaganda doma aj v zahraničí. Distribuovali tlačoviny v jazykoch nemaďarských etník, čo robili prostredníctvom špecializovaných líg, napr. Hornozemskej ligy. Len v roku 1920 vydali skoro 300-tisíc kusov propagandistických materiálov v cudzích jazykoch, pričom sa podieľali aj na distribúcií materiálov od iných organizácií (počet kníh, ktoré reálne rozdistribúovali, bol okolo 400-tisíc). Propagandistické materiály zasielali okrem iného do zahraničia významným politikom, novinárom a organizáciám. MOL, ME, K 26 1921-XXXVIII-3.

tomu je však možné hovoriť aj o jej významnom protimaďarskom a strategickom rozmere.¹⁰⁹

František Jehlička – pravdepodobne po tom, ako sa dozvedel negatívne stanovisko Hlinku k návrhu autonómie – označil koncom januára 1920 odsúhlasený konsenzuálny plán za nedostatočný. Ako sa ukázalo, tento návrh nebol ani maďarskou vládou považovaný za fixný sľub, ale naopak za nutné maximum, ktorého dosiahnutie záležalo od schopnosti presadiť sa v reálnych podmienkach krajiny. Jehlička ho zas považoval za nutné minimum a kritizoval fakt, že maďarské kruhy sa rozhodli tieto predbežné dohody aj naďalej utajovať. Vystúpil preto jednoznačne s požiadavkou teritoriálnej autonómie.¹¹⁰

109 SIMON, A.: *Telepesek és telepes falvak dél-Szlovákiában a két háború között*. Somorja : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, porovnaj s KRAJČOVIČOVÁ, N.: c. d., s. 213-251.

110 *Jehličkov zápisník*, s. 15-16.

III. TRIANON

Maďarsko a mierové rokovania v Paríži

V januári 1919 v Paríži začali rokovania mierovej konferencie, ktorej úlohou bolo rozhodnúť aj o budúcom usporiadaní pomerov v strednej Európe. Dňa 5. februára 1919 predniesol požiadavky Československa minister zahraničných vecí Edvard Beneš. Vo svojej reči argumentoval historickým právom Čiech a na margo Slovenska sa vyjadril, že o jeho príslušnosti je už tiež rozhodnuté. V otázke Slovenska československá delegácia využívala predovšetkým argumenty národno-emancipačného, strategického a ekonomického charakteru. Od 27. marca 1919 začala svoju činnosť československá komisia, ktorá sa zaoberala aj otázkou slovensko-maďarského rozhraničenia. K definitívnemu určení československo-maďarských hraníc došlo 13. júna 1919. Veľmoci do veľkej miery podporili predložené požiadavky ČSR, pričom požadované územia boli už pod kontrolou republiky. Ich cieľom bolo okrem zabezpečenia životaschopnosti nového štátu aj jeho využitie ako prípadnej hrádze proti očakávanej nemeckej expanzii smerom na východ.¹¹¹

111 FERENČUHOVÁ, B.: Veľmocenský diktát alebo vedecký problém? Rokovania o hraniciach Československa v prvej fáze mierovej konferencie v Paríži

V lete a na jeseň tohto roku boli podpísané mierové zmluvy s Nemeckom (28. júna), Rakúskom (10. septembra) a Bulharskom (17. novembra). Všeobecne sa očakávalo, že v podobnom duchu bude koncipovaná aj zmluva s Maďarskom.

V Budapešti sa na mierové rokovania intenzívne pripravovali už od októbra 1918. Károlyiho politika vychádzala z premisy, že všetko sa má rozhodnúť na mierovej konferencii. Na príprave podkladových materiálov, ktoré mali slúžiť na podporu argumentácie maďarskej delegácie, sa pracovalo na pôde viacerých ministerstiev, ale aj iných štátnych a neštátnych inštitúcií. Významne bol v tejto činnosti zaangażovaný známy vedec a geograf gróf Pál Teleki. K jeho menu sa viaže aj známa etnická mapa nazvaná „carte rouge“, zostavená na základe údajov zo sčítania ľudu v roku 1910, ktorá sa stala súčasťou maďarskej argumentácie v Paríži. Táto mapa je známa najmä z toho dôvodu, že hornaté územia Uhorska – prevažne obývané Nemaďarmi – zobrazuje bielou farbou, čím opticky znížila ich pomer. Naopak červenou farbou zvyrazňuje podiel Maďarov. V rámci prípravy na mierové rokovania maďarskí odborníci pripravili dva zásadné spôsoby argumentácie: prvý sa striktnie držal integrity v každej oblasti a druhý akceptoval možnosť politickej dezintegrácie, vychádzajúci

roku 1919. In: *Stredoeurópske národy na križovatkách...*, s. 236-244; SLNEKOVÁ, V.: Československo na rokovaniach Parížskej mierovej konferencie. In: *Studia historica Nitriensia* 1993, s. 97-123. KOLÁŘ, F.: Jednání o československo-maďarské hranici na mírové konferenci v Paříži roku 1919. In: *Historické štúdie* 43, 2004, s. 65-77; SZARKA, L.: *Slovák nemzeti fejlődés...*, s. 222-236; *Die tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919/1920*. Ed. H. Rashoffer, Berlin 1936; *Československo na parížské mírové konferenci 1918-1920. (listopad 1918-červen 1919)*. Svazek 1, Eds. J. Dejmeš – F. Kolář, Praha : Ústav mezinárodních vztahů-Karolinum-HŮ AV ČR, 2001.

z názoru o vzájomnej hospodárskej závislosti jednotlivých častí krajiny kládol dôraz na nutnosť hospodárskej kooperácie. Tento postoj vychádzal z tézy, že Uhorsko tvorí prirodzenú a ideálnu jednotu z geografického, hospodárskeho, vojenského, historického aj kultúrneho hľadiska. Nástupom Kunovho režimu bola táto štátom organizovaná práca prerušená. Obnovila sa až v polovici augusta 1919. Dňa 21. augusta vznikla na pôde ministerstva zahraničia Kancelária na prípravu mierových rokovaní. Na jej pôde boli zhromažďované podklady a vypracúvané memorandá, ktorých cieľom bolo cestou vedeckej argumentácie podporiť stanovisko Maďarska. Problematiku Slovenska/Hornej zeme mal na starosti gróf Imre Csáky. V čase, keď prišla pozvánka do Paríža, boli zástupcovia Maďarska na rokovaní už pomerne dobre argumentačne pripravení.¹¹²

Dňa 2. decembra 1919 dostala Huszárova vláda pozvanie na Parížsku mierovú konferenciu. V ten istý deň Ministeriská rada diskutovala o tom, aké stanovisko má Maďarsko v tejto záležitosti zaujať. Napriek názoru premiéra Huszára, ktorý bol za čím skoršie vyslanie delegácie a odôvodnil to snahou Francúzska o čo najrýchlejšie podpísanie mieru a závažnými hospodárskymi ťažkosťami krajiny, ministri sa nakoniec zhodli na vyčkávacom stanovisku. Výrazne k tomu prispel gróf István Bethlen, ktorý bol prizvaný ako hosť. Bethlen považoval z hľadiska „*veľkých záujmov krajiny*“ za výhodnejšie, aby sa maďarská delegácia v Paríži objavila čo najneskôr. Odôvodnil to aktivitami maďarskej diplomacie vo Veľkej Británii a v USA. Upozornil tiež, že

112 ROMSICS, I.: *A Trianoni békeszerződés...*, s. 163-164; ABLONCZY, B.: c. d., s. 155-156.

na Slovensku dozrieva situácia: „*Udalosti odohrávajúce sa na Slovensku si vyžadujú, aby sme sa neponáhľali.*“ Predpokladal, že naťahovanie času môže zabezpečiť lepšie mierové podmienky.¹¹³ Po ďalších rokovaníach sa však maďarská vláda rozhodla, že delegácia odcestuje do Paríža už 5. januára 1920 a na základe návrhu grófa Alberta Apponyiho bude obhajovať stanovisko integrity, v prospech ktorého budú argumentovať historickým a prirodzeným právom. Zo stola však nezmietli ani možnosť argumentácie v prospech plebiscitu. Najvyšší predstavitelia Maďarska si boli vedomí toho, že v Paríži nedostanú veľký priestor na diskusiu, keďže už na príklade podpisovania predchádzajúcich mierových zmlúv bolo jasné, že aj maďarská delegácia si v podstate ide len prevziať dopredu vypracované mierové podmienky. Z tohto dôvodu bolo významnou úlohou skôr zviditeľnenie vlastných argumentov, ktoré by v budúcnosti, vo vhodnej zahraničnopolitickej konštelácii mohli priniesť určitý výsledok. Tento zámer potvrdzujú aj slová Istvána Bethlena, ktorý sa vyslovil, že činnosť delegácie predstavuje aj určitý právny podklad k tomu, aby sa v budúcnosti, keď veci zoberú do vlastných rúk, mohli odvolávať, že ich námietky na mierovej konferencii nikto nevypočul.¹¹⁴

Poplašné správy o maďarských útočných plánoch zameraných aj voči Slovensku, ktoré sa pravidelne objavovali v súdobej tlači, vyústili koncom decembra 1919 do oficiálneho protestu delegácie ČSR a Kráľovstva SHS v Paríži. Nástupnícke štáty žiadali zníženie početného stavu ma-

113 MOL, ME, K 27 Mtj. 2. 12. 1919 - 1/a; TÓTH, A.: Oficiální pozvání Maďarska na pařížskou mírovou konferenci a stanovisko maďarské vlády (prosinec 1919). In: *Slovanský přehled*, 2005, č. 2, s. 153-190.

114 ROMSICS, I.: *A Trianoni békeszerződés...*, s. 166.

ďarskej armády.¹¹⁵ Negatívne ohlasy v zahraničí prinútili aj ministerského predsedu Huszára, aby zakročil voči členom vlády a upozornil ich na to, aby sa vyvarovali nevhodných vyjadrení poškodzujúcich záujmy krajiny. Tieto výčitky sa obzvlášť týkali ministra vojny Friedricha, ktorý sa opakovane na verejnosti vyjadroval v iredentistickom duchu. Podobne ako on, aj iní ministri považovali za svoju morálnu, vlasteneckú povinnosť hovoriť o tejto téme a svojimi výrokmi udržiavať oduševnenie obyvateľstva aj na „obsadených územiach“.¹¹⁶ Napriek napätej atmosfére, ešte pred podpísaním mierovej zmluvy, dňa 20. decembra 1919 prejavila maďarská strana záujem o nadviazanie priamych diplomatických stykov s Československou republikou. To by následne umožňovalo prostredníctvom vzájomnej dohody riešiť aktuálne politické, hospodárske a iné otázky. V neoficiálnom rozhovore vzápätí minister zahraničia gróf József Somssich ubezpečil zástupcu ČSR, že jeho krajina nemá žiadne agresívne úmysly. Lejhanec sa však aj naďalej držal internej inštrukcie Zamini a na oficiálnej úrovni sa vyhýbal priamym kontaktom s predstaviteľmi Maďarska.¹¹⁷ Tento postoj bol dlhodobo charakteristický pre vzťah československej diplomacie voči Maďarsku pred podpísaním mierovej zmluvy.¹¹⁸ Výnimku v tomto smere predstavujú

115 Rada však tento návrh 7. januára 1920 zamietla. IRMANOVÁ, E.: c. d., s. 168; *Papers and documents relating hungarian foreign policy* I. Eds. F. Deák – D. Újváry, Budapest : Royal Hungarian Ministry for Foreign Affairs, 1939 (ďalej PDF I), dok. 55.

116 MOL, ME, K 27 Mtj. 28. 11. 1919 - 2.

117 AMZV, PZ Budapešť 1919, č. 81.

118 *DČZP-Československo na parížské mierové konferenci 1918-1920*, Diel prvý (1918-1920 A), Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2001, dok. 18; AMZV, f. PZ Budapešť 1919, dok. 81.

len rokovania Milana Hodžu v Budapešti v roku 1918, ktoré však československá strana urýchlene dezavovala. Snaha Somssicha smerujúca k uvoľneniu napätia medzi ČSR a Maďarskom, mala okrem iného za cieľ aj neutralizovať útoky československej tlače a priamo súvisela s budúcimi rokovaniami Maďarska v Paríži. Napriek týmto uisteniam, československé inštitúcie neustále získavali nové správy o agresívnych plánoch Maďarska.¹¹⁹

Ráno 7. januára 1920 pricestovala maďarská delegácia na čele s grófom Apponyim do Paríža. Je známe, že už pred svojím odchodom na mierovú konferenciu začal Apponyi kritizovať dualistickú menšinovú politiku. Vyhlásoval, že maďarské elity sa musia poučiť a robiť úplne inú politiku ako doposiaľ. Minulé prešľapy pripísal na rováš maďarsko-rakúskemu súpereniu. Aj keď oneskorene a vo veľmi príznačnej situácii vyjadril kritiku dovtedajšej uhorskej asimilačnej praxe, ktorej bol ešte prednedávnom aj sám dôležitým činiteľom. Napriek tomuto zmierlivému postoju jeho delegovanie za reprezentanta Maďarska nebolo považované za najšťastnejší ťah. Apponyi bol známym germanofilom a jeho účasť – ako jedného z najznámejších predstaviteľov predchádzajúcej dualistickej politiky – vzbudzovala u predstaviteľov nástupníckych štátov obzvlášť negatívne emócie. V tomto smere sa vyjadril aj zástupca ČSR Štefan Osuský, ktorý delegovanie Apponyiho privítal s veľkým zadosťučinením práve z toho dôvodu, že starý politik podľa neho „stelesňoval ducha bezohľadnosti a utlačovania Slovákov“.¹²⁰ Na druhej strane, ani delegovanie inej osoby

119 Napríklad: SNA, f. V. Šrobár, šk. 10, inv. č. 680, spis 119/15/3; Tamže, inv. č. 631, spis 21/20/4 a 22/22/4.

120 *Súčasníci o Trianone*. Ed. L. Deák, Bratislava : Kubko Goral, 1996, s. 35.

by v danej situácii nemalo s veľkou pravdepodobnosťou žiadny vplyv na obsah mierových podmienok. V prospech staručkého aristokrata – ktorý bol zároveň emblematickou postavou zaniknutého starého Uhorska – hovorili predovšetkým jeho dlhoročné zahraničné kontakty a vynikajúce jazykové znalosti a rétorické schopnosti.

Dňa 15. januára 1920 odovzdali v budove francúzskeho Quai d'Orsay maďarským delegátom podmienky mieru. Jednotlivé paragrafy mierovej zmluvy boli podobné so záväzkami, ktoré v roku 1919 podpísali zástupcovia Nemecka, Rakúska a Bulharska. Deň predtým odovzdala maďarská delegácia svoje predbežné memorandá, doplnené rozsiahlymi prílohami. V tzv. Úvodnom memorande (Bemutakozó jegyzék) bola zdôraznená predovšetkým „všestranná organická jednota Uhorska“. Okrem geografických a historicko-kultúrnych momentov sa predložené dokumenty sústredili aj na hospodárske hľadiská. Predstavili národnostnú otázku, pri ktorej argumentovali tým, že jazykové rozdiely nemôžu byť nosným dôvodom dezintegrácie štátu, v ktorom sa za tisíc rokov existencie uplatnili isté kultúrne a hospodárske väzby. Snažili sa znížiť význam snáh nemaďarských predstaviteľov o odtrhnutie sa z „materskej krajiny“. Deklaratívne akty, ktoré vyhlásili odtrhnutie, označili za nelegitímne. Žiadali konferenciu, aby ponúkla možnosť rozhodnúť o svojej budúcnosti. Toto memorandum ani ostatné texty predložené maďarskou delegáciou však nemali priamy vplyv na znenie návrhu mierovej zmluvy s Maďarskom. Napriek tomu je ich význam pomerne veľký. Mnohé argumenty nachádzajúce sa v memorandách sa stali dôležitou súčasťou revizionistickej argumentácie aj na iných fórach. K ich knižnému vy-

daniu došlo už v roku 1921, čo posilňuje názor, že význam týchto textov bol dimenzovaný aj ako významný odkaz do budúcnosti.¹²¹ S podobnou argumentáciou sa v jednoduchšej a často aj zvlgarizovanej forme stretávame nielen na pôde oficiálnej politiky, ale aj v dobovej iredentistickej propagande.

Problematika Hornej zeme/Slovenska a „slovenská otázka“ mala v argumentácii maďarskej delegácie na mierovej konferencii vyhradený zvláštny priestor.¹²² Okrem historických, hospodárskych a kultúrnych aspektov boli vyzdvihnuté protičeské motívy, ktoré delegácia podporila aj spomínaným Hlinkovým parížskym memorandom z jesene 1919. Predložené memorandá boli postavené na zásadnej kritike „českej propagandy“ Apponyi tiež vyhlásil, že jeho krajina je ochotná zabezpečiť Slovákom najširšiu autonómiu. Bližšie však tento projekt nekonkretizoval. V argumentácii maďarskej delegácie sa objavili informácie o etnickom zložení Slovenska – samostatné memorandum bolo venované napríklad Žitnému ostrovu, ale aj dejinám Bratislavy (Pozsony) a Veľkej Moravy. Upozorňovali aj na problém „východných Slovákov“, voči čomu vznikla reakcia vo forme protestu obyvateľov východného Slovenska. Československá strana označila predložené argumenty za sofistickovanú revizionistickú kampaň.¹²³

121 Originálne vydanie: *A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly s/S.-ben 1920 januárius-március havában.* I-III Budapest : Hornyánszky, 1920-1921. Pozri tiež: NN 1920-22, III., 26. 5. 1920, 47. zasadnutie parlamentu.

122 Časť memoránd bola nanovo publikovaná: *Trianon. Magyar békeküldöttség tevékenysége 1920-ban.* Eds. M. Ádám – Gy. Cholnoky, Budapest : Lucidus Kiadó, 2000. Pozri tiež SZARKA, L.: *Slovák nemzeti fejlődés...*, s. 237-241.

123 SNA, f. MPS, šk. 17, č. 351.

Dňa 16. januára 1920 predniesol pred najvyššími predstaviteľmi víťazných mocností gróf Apponyi svoju slávnu reč. Vychádzal v nej z myšlienok obsiahnutých v Úvodnom memorande. Integritu obhajoval z historického, geografického, hospodárskeho a kultúrneho hľadiska. Pripravovaný mier nazval diktátom, a to nielen pre Maďarov, keďže podľa neho ho malé národy žijúce okolo Uhorska nadiktovali veľmociam. Na záver vyhlásil, že ak by veľmoci túto argumentáciu neprijali, maďarská strana žiada plebiscit.¹²⁴ Neustále zdôrazňovanie myšlienky integrity mohlo však iba ťažko nájsť podporu v situácii, keď bolo za základný politický princíp vyhlásené právo na sebaurčenie. Snahy zachovať integritu Uhorska nekorešpondovali ani s geopolitickými predstavami veľmocí, ktoré uznali a už dlhšiu dobu aj spolupracovali s nástupníckymi štátmi a mali záujem na ich životaschopnosti.

Po návrate maďarskej delegácie z Paríža gróf Apponyi dôverne oboznámil vládu s priebehom svojej cesty. Na tejto významnej porade sa ako odborník na „slovenskú otázku“ zúčastnil Viktor Dvortsák. Apponyi uviedol, že navrhnutý dvojtýždenný termín na vypracovanie odpovede odmietol vo viere, že toto zdržanie môže poslúžiť tomu, aby si predstavitelia veľmocí podrobnejšie prečítali maďarské memoranda. Za reálny dôvod spomalenia tohto procesu označil očakávané zmeny v Rusku, ktoré mali predznamenať určité ústupky zo strany veľmocí. Podmienky navrhovaného mieru považoval Apponyi za neprijateľné. Za prvoradé vytýčil predovšetkým presadzovanie plebiscitu a zabezpečenie voľného pohybu medzi Maďarskom a bývalými uhor-

124 *Trianon. Magyar békeküldöttség tevékenysége 1920-ban*, s. 224-232.

skými územiami aspoň na prechodnú dobu. Upozornil, že vo Veľkej Británii existuje niekoľko politických prúdov naklonených myšlienke integrity, ale aj na to, že vyhrotená atmosféra v Maďarsku vzbudzuje na západe veľmi negatívne ohlasy.¹²⁵ Určité úspechy vo Veľkej Británii zaznamenala v tom čase misia grófa Miklósa Bánffyho, ktorému sa podarilo dosiahnuť, že v britskej Hornej aj Dolnej snemovni odznelo na prelome rokov 1919-1920 niekoľko interpelácií vo veci „maďarskej otázky“.¹²⁶ Prostredníctvom grófa Bánffyho prichádzali do Budapešti správy, aby pri rokovaniach v Paríži naťahovali čas. Tieto aktivity citlivo sledovala aj československá strana, ktorá koordinovala svoje reakcie so zástupcami Rumunska a Kráľovstva SHS.¹²⁷ Britskej orientácii bol naklonený aj Miklós Horthy, ktorý vo svojich rozhovoroch s diplomatickými zástupcami Dohody operoval často „bolševickou kartou“. Jej aktuálnosť súvisela aj s obavou z možnej jarnej ofenzívy bolševikov a rozmachom socialistického hnutia v povojnovej Európe.¹²⁸ V tomto čase však v diskusiách o smerovaní maďarskej zahraničnej politiky silno rezonovali aj názory zdôrazňujúce potrebu „tradičnej“ nemeckej orientácie. Prostredníctvom tohto „strašiaka“ sa snažil robiť nátlak na Britov aj Horthy. Mnohovrstevnatosť, ktorú je možné sledovať v názoroch

125 MOL, ME, K 27 Mtj. 21. 1. 1920 - 1.

126 MOL, Küm, K 64 1920-41-12; 16. BÁNFFY, M.: *Huszonöt év. Budapest : Püski*, 1993, s. 35-37; *The Hungarian Question in the British Parliament*. Ed. Roland E. L. Vaughan Williams. London, 1933. Pozri tiež propagačné letáky: *Pravda uherskej krajine englickim parlamence a Pravda Uhorska v anglickom parlamente*. MOL, ME, K 26 1921-XXXVIII-24.

127 AMZV, PZ Londýn 1920, č. 3, 22, 23.

128 DOMBRÁDY, L. – TÓTH, S.: *A magyar királyi honvédség 1919-1945*. Budapest : Zrínyi Katonai Kiadó, 1987, s. 20-21.

na možnú a tú najvýhodnejšiu zahraničnopolitickú orientáciu, resp. paralelnú hru na viaceré strany, zároveň charakterizoval spoločný cieľ: revízia, resp. snaha o zachovanie čo najväčšej časti územia bývalého Uhorska. Nezameniteľným ideálom ostávala podobne ako celé medzivojnové obdobie „*revisia in integrum*“, t. j. návrat k „historickým“ hraniciam Uhorska. K dosiahnutiu tohto cieľa sa však hľadala tá najschodnejšia cesta.

Koncom januára boli vypracované odpovede maďarskej vlády na mierové podmienky, ktoré potom delegáti 9. februára 1920 dovezli do Paríža. Aj tento rozsiahly materiál sa zakladal na argumentoch v prospech integrity. Na rozdiel od predchádzajúcich memoránd však kládol zvýšený dôraz aj na sebaurčovací právo. Predstavitelia Maďarska oficiálne uznali, že nemaďarské obyvateľstvo má právo odtrhnúť sa z bývalého štátneho zväzku, s dôvetkom, že to však musí byť naozaj ich vôľa. Preto žiadali vykonanie plebiscitu. Tento princíp zdôrazňovalo aj memorandum pod názvom „Slovensko Slovákom“ datované 22. februára 1920, podpísané Dvortsákom a Kmoškom. Signatári požadovali vykonať na Slovensku ľudové hlasovanie pod neutrálnym dohľadom a vyjadrili vôľu udržať čo najužšie hospodárske a politické vzťahy s južným susedom.¹²⁹ Významnou súčasťou argumentácie predstaviteľov Maďarska sa stal aj fakt, že dezintegrácia Uhorska zároveň ponechala veľký počet Maďarov, žijúcich v homogénnych pásoch popri štátnych hraniciach, mimo vlastného „národného štátu“.¹³⁰ Aj v tomto prípade, ako počas celého medzivoj-

129 *Jehličkov denník*, s. 8-10.

130 ROMSICS, I.: *A Trianoni békeszerződés...*, s. 181-182.

nového obdobia, vychádzala argumentácia maďarskej strany zo štatistických údajov sčítania ľudu z roku 1910, ktoré bolo už v čase svojho vzniku podrobené zásadnej kritike zo strany predstaviteľov národných hnutí. Využívanie tejto štatistiky po roku 1918 bolo ešte problematickejšie. V podobnom „zveličovacom“ duchu sa pritom niesla aj argumentácia predstaviteľov ostatných nástupníckych štátov, ktoré v Paríži popri ostrej kritike posledného sčítania ľudu v Uhorsku – v mene vlastných záujmov – poskytovali podobne nadnesené štatistické údaje. Národnostné štatistiky predstavovali významný predmet a prostriedok politickej legitimizácie oboch súperiacich strán. Ako s argumentmi sa s nimi intenzívne operovalo na pôde vnútornej aj zahraničnej politiky všetkých nástupníckych štátov. Stali sa súčasťou nacionalistickej agitácie v prospech, ale aj v neprospech vzniknutého stavu. Boli často interpretované bez toho, aby brali výraznejšie do úvahy komplikované etnické, hospodárske, ale aj politické pomery regiónu s jasným cieľom potvrdiť jedno z protichodných stanovísk.

Pokusy o zmenu mierových podmienok

Významný moment v rozhodovaní maďarských elít, kedy vyslať delegáciu na rokovania, predstavovali aj januárové voľby vo Francúzsku. Ešte pred týmito voľbami – od decembra 1919 – sa na zlepšení maďarsko-francúzskych vzťahov začali intenzívne angažovať košickí rodáci gróf Andor Semsey a Károly Halmos. Počas neformálnych diskusií s francúzskymi zástupcami v Košiciach poukazovali na neudržateľnosť vzniknutej situácie a nereálnosť vytýčenia obrániteľných hraníc ČSR. Semsey bol presvedčený, že

o všetkom ešte nie je v zásade rozhodnuté, a v tomto smere sa obrátil na grófa Telekiho. Bol dokonca optimisticky presvedčený, že ak delegácia v Paríži nezlomne vydrží na svojom stanovisku, Maďarsku sa podarí udržať pre seba veľkú časť Slovenska. Podľa jeho názoru k tomu smerovala aj zmena postojov Francúzska. Bol presvedčený, že „*upokojenie Čechov závisí od tarifných a iných hospodárskych ústupkov, resp. výhod*“. T. j. že „Čechom“ ide viac o zisk nového odbytišťa pre priemysel ako o politickú rovinu vecí. Disponoval dokonca informáciou, že aj v Paríži by si priali zblíženie Budapešti s Prahou.¹³¹ Napriek tomu, že Halmos a Semsey oficiálne neboli v službách Maďarska, predsavzali si, že vytvoria kontakt medzi maďarskou a francúzskou vládou. Začiatkom januára preto vycestovali do Paríža a snažili sa už pred príchodom maďarskej delegácie nadviazať kontakty s oficiálnymi kruhmi. Všetky tieto kroky sa diali s vedomím Telekiho. Do konca februára však ale neboli úspešné. Všetko sa zmenilo po prvom stretnutí s novým generálnym sekretárom Quai d'Orsay Mauricom Paléologom.

Nástup konzervatívnej silno protiboľševicky orientovanej línie vedenej Paulom Deschanelom a Alexandrom Millerandom, ktorí vystriedali prezidenta Raymonda Poincarého a premiéra Georgesu Clemenceaua, otváral aj z pohľadu maďarskej diplomacie nové možnosti. Napriek tomu, že aj naďalej tvorila základnú axiómu francúzskej zahraničnej politiky smerom k strednej Európe idea pro-

131 MOL, Küm, Semsey Andor ügyvivő iratai (K 698), 1919-1-Semseyova správa z 5. 12. 1919 pre Telekiho; Ráday levéltár (RL), Semsey Andor Iratai, C/143, „Az utolsó szó jogán“. Tiež: PDF I, dok. 61.

tiváhy novej nemeckej a ruskej expanzie, zmena nastala v tom, že Paléologue sa na rozdiel od svojich predchodcov nechcel opierať len o nástupnícke štáty, ktoré boli na strane víťazov (t. j. o Poľsko, ČSR, Kráľovstvo SHS a Rumunsko). Zabezpečenie stability a francúzskeho vplyvu chcel dosiahnuť prostredníctvom plánu tzv. Dunajskej konfederácie, ktorú by zjednocovali predovšetkým hospodárske záujmy. Maximálny plán federácie predpokladal participáciu Rakúska, Maďarska, ČSR, Kráľovstva SHS a Rumunska. Minimálny plán zahŕňal len Maďarsko, Rumunsko a Poľsko. Bolo očividné, že k naplneniu takéhoto ambiciózneho plánu bude nutné zohľadniť aj určité požiadavky Maďarska.¹³² Okrem stability regiónu mala táto nová politická koncepcia zabezpečiť aj lepšie pozície Francúzska pri súperení s Veľkou Britániou o vplyv v strednej Európe. Vo Foreign Office v tom čase dominovala línia orientovaná na presadzovanie záujmov spriatelovaných nástupníckych štátov, ktoré vyšli zo svetovej vojny víťazne po boku Dohody.

Dňa 17. marca 1920 sa uskutočnilo prvé stretnutie Paléologa s Károlyom Halmosom, Andorom Semseyom a Adolfom Ullmanom. Rozprávali sa o možnostiach zmeny orientácie Francúzska a o konsolidácii strednej Európy. Diskutovali o hospodárskej rekonštrukcii Maďarska za asistencie francúzskeho kapitálu a nastolená bola aj otázka úpravy hraníc na etnickom princípe. Po tom, ako Halmos informoval Budapešť, začali sa aj rokovania s oficiálnymi zástupcami Maďarska v Paríži grófmi Csákym a Bethlenom. Francúzsky vyslanec Christian Fouchet rokoval na

132 Bližšie pozri: ÁDÁM, M.: *A Kisantant és Európa 1920-29*. Budapest : Akadémia, 1989, s. 40.

oplátku v Budapešti.¹³³ Avizované zmeny v politike Francúzska a pohnuté udalosti v Rusku ponúkli možnosť, o ktorú sa v Budapešti rozhodli uchádzať. Tento fakt potvrdzuje aj vymenovanie grófa Pála Telekiho – ktorý požíval dôveru Quai d'Orsay – za ministra zahraničných vecí dňa 19. apríla 1920.

Napriek tomu, že maďarská vláda kládla určité nádeje do týchto rokovaní, uvedomovali si, že vytvorenie modu vivendi s francúzskou pomocou by zároveň znamenalo „zásadné morálne obete“ a museli by sa dobrovoľne vzdať myšlienky integrity. Teleki preto už vo svojej inštrukcii z 23. apríla upozornil, že ak by sa začali vážne rokovania s Francúzmi a došlo by k zblíženiu so susedmi, znamenalo by to veľké nebezpečenstvo pre budúcnosť krajiny. Maďarsko by sa takouto politikou dostalo do zásadného rozporu s Nemeckom a Talianskom, čo by predstavovalo prekážku na ceste za dosiahnutím integrity. Upozornil, že územné ústupky od Kráľovstva SHS môžu získať len s pomocou Talianska a československé územia len s pomocou Nemecka. Osud Sedmohradska dal do súvisu s politikou Ruska, či poprípade Ukrajiny, ale túto otázku považoval v danom čase za neaktuálnu. Napriek vážnym pochybnostiam sa maďarská vláda rozhodla pokračovať v začatých rokovaniach. Uvedomovali si politickú váhu Francúzska, ktoré bolo v tom čase najsilnejšou krajinou na európskom kontinente. Počas nasledujúcich rokovaní preto maďarskí diplomati zdôrazňovali princíp *ut des*, t. j. za konkrétne návrhy žiadali

133 Podrobne k týmto rokovaniam pozri: ÁDÁM, M.: *Kisantant és Európa*, s. 39-75. Zhodnotenie maďarským diplomatom: RL, C/143 Semsey Andor iratai, Memorandum az 1920évi magyar-francia közeledési kísérletektől és azok meghiusulásáról. Wien 14. 11. 1932.

konkrétne ústupky. Tie si predstavovali v prvom rade v garanciách a v druhom v teritoriálnych, politických, hospodárskych a podľa možnosti aj vojenských koncesiách. Ako základ pre rokovania slúžili požiadavky tlmočené Halmosom. Z územia ČSR požadovali k Maďarsku pripojiť južné Slovensko a Podkarpatskú Rus. Vyjednávači mali právo zriecť sa Bratislavu a okolia a častí na východe. Žitného ostrova, Hontu, Novohradu a Podkarpatskej Rusi sa zriecť nemohli. Pod maďarskú zvrchovanosť by sa následne dostali mestá: Nitra, Nové Zámky, Komárno, Levice, Banská Štiavnica, Lučenec, Rimavská Sobota, Rožňava, Košice, Užhorod a Mukačevo.¹³⁴ Tieto požiadavky svojím rozsahom prevýšili deklarované návrhy o pripojení len čisto etnicky maďarských pohraničných území.¹³⁵ Nastolené požiadavky však boli len ťažko akceptovateľné, keďže víťazné veľmoci nemali záujem o také výrazné zmeny hraníc a ani od nástupníckych štátov sa nedalo očakávať, že by boli ochotné dobrovoľne sa týchto území vzdať. Od začiatku roku 1920 došlo k zintenzívneniu spolupráce medzi nástupníckymi štátmi – budúcej Malej dohody – v koordinácii vlastných záujmov proti nárokom Maďarska.

Vplyvom pozitívnych správ zo zahraničia sa v očakávaní zahraničnopolitických zmien ešte pred podpísaním mierovej zmluvy viacerí maďarskí politici vyjadrovali optimisticky. V tomto smere sa maďarská argumentácia na mierovej konferencii a paralelné propagandistické akcie v zahraničí

134 MOL, Küm, K 64 1920-41-50; PDF I, dok. 242; GRATZ, G.: *Magyarország a két világháború között*. Budapest : Osiris, 2001, s. 27. Publikovaný dokument (PDF I, dok. 242.) neobsahuje celé znenie inštrukcií, čo poukazuje na fakt, že „politikum“, neobišlo ani túto publikáciu.

135 ROMSICS, I.: *Trianoni békeszerződés...*, s. 193-196.

stretli aj s určitým úspechom. Vo februári a v marci 1920 boli na najvyššej úrovni znovu otvorené otázky týkajúce možných korekcií už stanovených hraníc. Najaktívnejšie v tomto smere vystupoval britský premiér David Lloyd George, ku ktorému sa pripojil aj taliansky premiér Francesco Nitti. Po opätovnom prerokovaní sporných otázok, pričom v československom kontexte išlo o územie Žitného ostrova, sa v marci 1920 predstavitelia veľmocí definitívne dohodli, že pred podpísaním mierovej zmluvy nebudú revidovať svoje rozhodnutia ohľadne hraníc. Voči prípadnej revízií hraníc spoločne protestovali predstavitelia Československa, Rumunska a Kráľovstva SHS. Československá diplomacia pritom získala už koncom februára 1920 predbežné prísľuby zo strany veľmocí, že k zásadnejšej zmene hraníc nedôjde. Ani v záujme veľmocí nebolo takýmto spôsobom spochybňovať vlastné rozhodnutia a nabúravať tým princíp nemeniteľnosti dohôd.¹³⁶ Túto možnosť však úplne nevyklúčili a vyslovili sa, že neskôr sa môžu otázky sporných území riešiť prostredníctvom Spoločnosti národov.¹³⁷ Toto rozhodnutie neskôr potvrdil Millerandov sprievodný list (*lettre d'envoi*) zo 6. mája 1920 priložený ku konečnému zneniu mierovej zmluvy s Maďarskom. Sprievodný list bol významný najmä z toho dôvodu, že hovoril o možných korekciách hraníc lokálneho charakteru. Ako však upozorňuje historik Ignác Romsics, list bol výsledkom dodatočných rokovaní o územných otázkach na jar 1920 a nevznikol zásluhou Francúzska, ale Veľkej Británie.

136 AMZV, PZ Londýn 1920, č. 36, 52.

137 K tomu: ROMSICS, I.: *Helyünk és sorsunk*, s. 70-77; Documents on British Foreign Policy 1919-1939, vol. I, VII, dok. 26, 46, 54, 63, 65; SNA, f. F. Houdek, šk. 5, inv. č. 163.

Aj táto skutočnosť poukazuje na to, že maďarsko-francúzske rokovania neznamenali zmenu zahraničnej politiky Francúzska, ale skôr jedno z ďalších eventuálnych riešení, ktoré sa však neujalo.¹³⁸ Vo Francúzsku ani vo Veľkej Británii napriek želaniam Budapešti neboli naklonení riešeniu politických otázok v strednej Európe pred podpísaním mierovej zmluvy. V tomto duchu sa vyjadril aj Paléologue, ktorý pred podpisom mierovej zmluvy odmietol rokovať o konkrétnych detailoch budúcej spolupráce. Zároveň ale deklaroval eminentný záujem o kooperáciu a uistil predstaviteľov Maďarska, že Francúzsko chce svoju stredoeurópsku politiku postaviť na vzájomnej spolupráci. Prisľúbil, že jeho vláda bude asistovať pri vytváraní konsenzu a riešení sporných otázok medzi nástupníckymi štátmi. Upozornil však, že táto spolupráca nemôže od základu zmeniť mierové zmluvy, resp. nemôže byť s nimi v rozpore. Francúzska politika však bola ochotná robiť sprostredkovateľa pri opätovnom prerokovaní a náprave sporných etnických a ekonomických rozhodnutí.¹³⁹ Nebolo v ich záujme revidovať dovtedajšie závery mierovej konferencie v prospech porazeného štátu, odvolať predchádzajúce dohody, čím by sa zároveň postavili proti vlastným spojencom. Nadviazanie dobrých stykov s Budapešťou považovali skôr za dlhodobú investíciu.

Okrem rokovaní s Paléologom maďarská diplomacia pokračovala aj v rokovaní s predstaviteľmi Poľska. Túto spoluprácu posilňovali aj zlé susedské vzťahy medzi Československom a Poľskom a neskôr aj fakt, že Praha od-

138 ROMSICS, I.: *Helyünk és sorsunk...*, s. 75.

139 Pozri: PDF I, dok. 259.

mietla poskytnúť pomoc Varšave vo vojne proti bolševickému Rusku.

Vedúci predstavitelia Maďarska si uvedomovali, že mierovú zmluvu budú musieť podpísať. Jej predložené znenie však považovali v celom Maďarsku za neakceptovateľné. Na tento problém reflektoval aj premiér Huszár pri príležitosti obnovenia činnosti parlamentu. Vyjadril vieru v to, že „*zákony prírody a spravodlivosti sú silnejšie ako všetky papierové dohody*“. Vyslovil sa za plebiscit na všetkých „obsadených územiach“ s dodatkom, že oslobodenie iných sa po svetovej vojne udialo na úkor Maďarov. Podobne ako aj iní politici vyjadril vieru v lojalitu Maďarov aj Nemaďarov, ktorí sa ocitli mimo hraníc krajiny s tým, že ich „*právoplatný parlament sídli v Budapešti*“.¹⁴⁰ Takéto silné slová, v danom momente viac rezolučné ako realistické, sú charakteristické pre dobovú atmosféru v celom Maďarsku. Obyvateľstvo krajiny nevedelo spracovať vzniknutú situáciu, k čomu nepomáhali ani elity stojace pri moci. Všeobecne panovalo presvedčenie posilnené neustálym sebautvrzovaním, že vzniknutý stav nemôže mať stálejší charakter, že v krátkom čase musí dôjsť k jeho náprave. Nepochybne k tomu prispeli hlboké osobné, hospodárske, kultúrne a historické väzby, ktorých narušenie spočiatku nikto nemohol očakávať a ani ich dôsledky neboli dopredu predstaviteľné. Každý obyvateľ pocítil zmenu, ktorú so sebou prinieslo nové geopolitické rozdelenie regiónu. Podpora iredentistického hnutia zo strany najvyšších politických kruhov v Maďarsku len posilňovala atmosféru frustrácie a sklamaní, ktorá sa v krajine šírila.

140 NN 1920-22, I., 16. 2. 1920, 1. zasadnutie parlamentu.

V takejto atmosfére nebolo ľahkou úlohou oboznámiť obyvateľstvo s reálnym stavom vecí. A to aj napriek faktu, že o pravdepodobnom znení mierových podmienok sa už dlhšiu dobu vedelo. Po tom, ako zmluvy podpísalo Nemecko a Rakúsko, bol len málo predpokladateľný iný scenár a iné podmienky. Aj z tohto dôvodu bol preto významný Millerandov sprievodný list, ktorý mal za cieľ aspoň z časti uspokojiť očakávania maďarských politikov a širokej verejnosti. Vláda Simonyi-Semadama do neho vkladala nádeje, dúfajúc aj v dodatočnú úpravu teritoriálnych záväzkov ukotvených v mierovej zmluve. Minister zahraničia Teleki 10. mája vo svojom expoé optimisticky upozornil na jednotlivé pasáže tohto dokumentu. Vyzdvihol možnosť plebiscitu, pričom upozornil, že „*národnosti*“ sa počas jesene 1918 nerozhodli jednoznačne. Ako príklad spomenul, že aj proti ružomerskému memorandu (myslel tým pravdepodobne Martinskú deklaráciu) existuje memorandum, ktoré tvrdí niečo úplne iné, čím pravdepodobne odkazoval na aktivity Viktora Dvortsáka. Upozornil tiež na Hlinkovo parížske memorandum požadujúce plebiscit na Slovensku a vyzdvihol pasáž Millerandovho listu, v ktorej sa hovorilo o možnostiach úpravy hraníc prostredníctvom hraničných komisií, čo označil za určitý ústupok voči Maďarsku. Na činnosť týchto komisií sa však pozeral s určitou dávkou nedôvery. Možnosť úspechu naznačil len v prípade „*ak budú dané komisie pracovať zodpovedne, slobodne a svoje rozhodnutia budú schopné aj uplatniť*“. Teleki sa pozitívne vyjadril aj k možnému riešeniu otázky Podkarpatskej Rusi.¹⁴¹ Vo svojom expoé v podstate poukázal na šancu priblížiť sa

141 Tamže, 39. zasadnutie parlamentu

k „etnickým hraniciam“, ktoré predstavovali maďarskú požiadavku pri rokovaniach s Paléologom.

O dva dni na to (12. mája 1920) sa maďarská vláda písomne zaviazala, že bude svoju politiku robiť v úzkej spolupráci s Francúzskom. Vyjadrili ochotu rokovať so susedmi a prispieť tak ku konsolidácii regiónu. Svoje zásadné požiadavky zhrnuli do deviatich bodov. Tie obsahovali aj požiadavku zmeny hraníc na etnickom princípe, ďalej to, že Maďarsko si môže z hospodárskych dôvodov (zásobovanie nerastnými surovinami) ponechať určitú časť bývalých území. Žiadali zabezpečenie práv maďarských menšín v susedných štátoch (autonómia Sedmohradska, ale aj Sikulov a Sasov), plebiscit pre burgenlandských Nemcov a Švábov z Dolnej zeme.¹⁴² Na oplátku sa 18. mája 1920 pred celou maďarskou vládou slávnostne osvedčil v mene svojej krajiny francúzsky vyslanec Christian Fouchet. Vyhlásil, že mier a spoluprácu v regióne je možné zabezpečiť iba na základe vzájomnej spolupráce malých štátov v regióne. To chcela napomáhať aj francúzska vláda. Vyjadril ochotu Francúzska prehodnotiť a doriešiť problematické rozhodnutia etnického a hospodárskeho charakteru a záujem dozerať na zabezpečenie práv etnických menšín.¹⁴³ Francúzi si zvlášť vyžiadali aj dobrozdanie regenta Horthyho, o ktorom sa všeobecne vedelo, že je viac naklonený nemeckej alebo britskej orientácii. Po týchto oficiálnych deklaráciách sa už zdalo, že nič nestojí v ceste francúzsko-maďarskému zblíženiu. Dňa 29. mája 1920 Ministerská rada odsúhlasila opčný list o prepustení maďarských železníc pre francúzsku

142 PDF I, dok. 285.

143 FDI II, dok. 130; GRATZ, G.: c. d, s. 31.

firmu Schneider-Creuzot.¹⁴⁴ Domáci ekonómovia na čele s ministrom obchodu však považovali túto opciu za nevýhodnú a s jej podpísaním súhlasili len „z vyšších národných dôvodov“. S obavou že hospodárske ústupky Maďarska budú príliš veľké oproti politickým a najmä územným ziskom, stanovila maďarská vláda šesťmesačnú lehotu, počas ktorej malo dôjsť k pozitívnemu posunu v riešení ich požiadaviek. Tieto fakty však už poukazujú na dôvody, prečo tieto rokovania nemali reálnu šancu na úspech. Pre Paríž mali byť politické ústupky a zisk hospodárskych koncesí prostriedkom k cieľu – k nadviazaniu dlhodobejšej spolupráce a postupnému zabezpečeniu stability regiónu pod francúzskou egidou. Pritom politika Quai d’Orsay stála aj naďalej na premise nemeniteľnosti mierových zmlúv. Pre maďarskú stranu boli tieto územné ústupky cieľom a hospodárske koncesie predstavovali ich cenu. V Budapešti nemali záujem o jednostrannú orientáciu na Francúzsko, keďže prísľub „malej revízie“ by zároveň znamenal dobrovoľné vzdanie sa „historického“ nároku na ostatné územia bývalého Uhorska. Okrem toho francúzska orientácia nemala v Maďarsku ani dostatočne silné politické zázemie.

Podpísanie mierovej zmluvy

Text mierovej zmluvy, v ktorom boli oproti januáru len nepatrné úpravy, vyvolal v Maďarsku nové pochybnosti a vlnu odporu. Vláda však pokračovala v novej línii a zdô-

144 MOL, ME, K 27 Mtj. 28. 5. 1920 - 2; *Iratok az ellenforadalom történetéhez*. Eds. D. Nemes – E. Karsai Budapest : Kossuth, 1956 (IET I), dok. č. 156; FDI II, dok. 133.

razňovala nutnosť podpísania mierovej zmluvy. Jej zásadným argumentom bolo, že mierovú zmluvu nepodpisuje úplne dobrovoľne. T. j. že sa s ňou reálne ani nestotožňuje. Ide však o nutnosť, bez ktorej by sa hral vabank s budúcnosťou krajiny. Zároveň však v čase pred ratifikáciou stále existuje nádej, že dôjde k zmene politickej situácie a Maďarsku sa podarí využiť záujmy jedného suseda proti druhému. Nádeje v skorú zmenu politických pomerov v regióne Teleki vkladal do podpory Francúzska. Ani on však nebol za úplné previazanie Maďarska s politikou Paríža. Očakával zmenu politickej klímy v Európe, ktorú podľa neho predznamovali aj nedávne vyjadrenia predstaviteľov Veľkej Británie a Talianska. Potreba veľmocenskej podpory predstavovala podľa neho podmienku získania lepšej pozície v novej Európe. Teleki tiež poukázal na fakt, že ak Francúzi za svoju podporu žiadajú železnice, je nutné, aby veľké železničné uzly (pri Štúrove, Košiciach, Arade, Temešvári a aj v Banáte) patrili pod správu maďarských železníc.¹⁴⁵ Aj Apponyi, ktorý ešte v januári nechcel o takýchto podmienkach mieru ani počuť a bol proti dobrovoľnému podpísaniu mierovej zmluvy, zmenil postoj, čo vysvetľoval ako nutnosť, ktorej prípadné odmietnutie by malo pre Maďarsko nedozerné následky.

Maďarská vláda však bola aj pod silným tlakom verejnej mienky. Obyvateľstvo nebolo na mierové podmienky dostatočne pripravené a stále žilo v očakávaní zmien. Proti podpísaniu sa v parlamente 27. mája vyjadril István Friedrich. Argumentoval, že dohodové partnerstvá sa postupne oslabujú a rastie aj odpor v porazených štátoch. Z toho dô-

145 MOL, ME, K 27 Mtj. 25. 5. 1920 -1.

vodu označil spoluprácu s Dohodou za nevhodnú a propagoval orientáciu na porazené štáty, keďže podľa jeho názoru „svetovej vojne ešte zďaleka nie je koniec“.¹⁴⁶

Po konečnom rozhodnutí, že Maďarsko podpíše mierovú zmluvu, predstavoval ďalšiu dilemu fakt, kto sa na tento akt podujme. Bolo jasné, že podpísaním zároveň ukončí svoju politickú kariéru. Francúzska diplomacia naliehala, aby minister Teleki nebol poverenou osobou, keďže s ním počítali aj do budúcnosti. Napriek predbežnému rozhodnutiu vlády sa tak Teleki nezúčastnil podpisovania mierovej zmluvy a do Paríža boli vyslaní „menej významní“ zástupcovia: minister práce a sociálnych vecí Ágoston Benárd a diplomat – poverený minister Alfréd Drachel-Lázár.¹⁴⁷

4. júna 1920 – v deň podpísania mierovej zmluvy – bolo v celom Maďarsku nariadené pracovné voľno. Organizovali sa protestné zhromaždenia. O 10. hodine sa v hlavnom meste rozzvučali všetky zvony, zastala doprava. Štátne vlajky boli stiahnuté na pol žrde. Obyvateľstvo krajiny vyjadrilo svoj nesúhlas so „súdom“ nad Maďarskom rôznymi protestnými zhromaždeniami. Po 11. hodine slávnostne zasadal parlament. Jeho predseda gróf István Rakovszky odsúdil podmienky „neuskutočniteľného mieru“ a vyjadril nádej, že takýto stav nemôže byť večný. Ostatné prejavy poslancov boli odložené na druhý deň, keď v mene tridsiatich deviatich najväčších spoločenských organizácií vys-

146 NN 1920-1922, III., 27. 5. 1920.

147 MOL, ME, K 27 Mtj. 28. 5. 1920 - 1. Nie je presné tvrdenie, ktoré sa v literatúre objavuje pomerne často, že dvaja signatári Trianonskej mierovej zmluvy sa hneď vytrhli z politického a verejného života. Do budúcnosti sa však už s nimi nepočítalo vo významnejších politických funkciách.

túpil s prejavom Jenő Czettler. Zdôraznil nespravodlivosť mierovej zmluvy a argumentujúc svätoštefanskou tradíciou, požadoval zmenu. V podobnom duchu písala aj denná tlač.¹⁴⁸ V znamení smútku a viery v lepšiu budúcnosť sa niesli aj demonštratívne vyjadrenia lojalít zástupcov nemaďarských etník. So slávnostným prejavom vystúpil aj Viktor Dvortsák. Predniesol ho v mene „celého chudobného a nešťastného slovenského národa“.¹⁴⁹ Vyhlásil sa za zástupcu Slovákov v Československu aj v Amerike. Dištancoval sa od skutočnosti, že Slováci sa stali súčasťou republiky, čím sa podľa neho „dostali pod jarmo českého imperializmu“. Dokonca, akoby na legitimizáciu vlastných tajných aktivít upozornil, že ak chcú Slovákov zbaviť práva na sebaobranu, oni vo svojej sebaobrane využijú každý vhodný prostriedok. Za hlavný cieľ označil obnovenie tisícročných hraníc.¹⁵⁰ V podobnom duchu sa vyjadril aj poslanec Sándor Giesswein, ktorý skonštatoval, že idea integrity je celospoločensky záväzný cieľ. Na margo riešenia národnostnej otázky vyhlásil, že v minulosti sa síce udiali chyby, nikdy však nie takého rozsahu ako v iných krajinách. Zastával názor, že Uhorsko v spôsobe riešenia národnostnej problematiky dokonca prebehlo Európou. Argumentoval predovšetkým nadetnickým ponímaním príslušnosti k uhorstvu a štátu, ako „Civis Hungarus“. Pripustil tiež, že v minulosti existoval určitý tlak na Slovákov. Konkrétne spomenul

148 *Sorsdöntések*. Ed. A. Gerő, Budapest : Göncöl Kiadó, 1989, s. 254-287.

149 Viktora Dvortsáka kooptovali do maďarského parlamentu ako nestránika – „starého vodcu domácich Slovákov“ – za voličský okres Nyíregyháza. V parlamente pôsobil ako člen zahraničného výboru a výboru pre vystaňovalstvo.

150 NN 1920-22, IV., 29. 7. 1920, 72. zasadnutie parlamentu.

aj prípad Andreja Hlinku, ktorého označil za správneho „magyar ember-a“.¹⁵¹

Podpísanie Trianonskej mierovej zmluvy znamená významný historický medzník. V Maďarsku sa v roku 1920 legalizoval stav, ktorý sa vytváral už od ukončenia svetovej vojny. Tzv. potrianonské Maďarsko, ako jeden z nástupníckych štátov monarchie, sa rozkladalo na území 92 963 km² s 7 615 117 obyvateľmi, čo bol obrovský rozdiel oproti viac ako 282-tisícovej rozlohe Uhorska.¹⁵² Pritom sa výrazné percento Maďarov – podľa štatistiky z roku 1910 skoro 30% – ocitlo mimo hraníc svojho „národného štátu“. Tento fakt – aj napriek tomu, že o jeho presnosti sa stále vedú spory – sa stal najvýznamnejším a najúčinnejším argumentom v prospech revízie vzniknutého stavu po prvej svetovej vojne. Existencia početných maďarských enkláv za hranicami „národného štátu“ sa aj v súčasnosti do veľkej miery podieľa na reprodukcii tzv. trianonského komplexu. Trianon sa v maďarskej spoločnosti zakódoval ako pojem novodobej „národnej“ tragédie. Nestal sa len symbolom rozkúskovania krajiny, ale aj rozdelenia maďarského národa. To sa prejavilo na jeho častých prirovnaniach k historickej bitke pri Moháči („nový Moháč“, „katastrofa väčšia ako Moháč“), ktorej výsledkom bolo, že veľká časť Uhorska sa dostala pod tureckú zvrchovanosť. V československom diskurze bol pojem „Trianon“ kontextualizovaný práve naopak – ako historické zúctovanie Slovákov s Maďarmi. Tento postoj medzi inými vystihuje aj výrok Štefana Osuského, ktorý na margo podpísania mierovej zmluvy s Maďarskom

151 Tamže, 30. 7. 1920, 73. zasadnutie parlamentu.

152 Podľa ZEIDLER, M.: *Revíziós gondolat*, s. 45.

povedal: „Na jedno nezabudnem. Keď som o trištvrte na päť dňa 4. júna 1920 pod zmluvu nesúcu meno „Trianon“ napísal svoje meno, vedel som, že podpisujem vyúčtovanie slovenského národa s bývalým Uhorskom, vyúčtovanie účtov popísaných od vrchu až dolu krvou, utrpením a biedou môjho národa. A také vyúčtovanie je večné.“¹⁵³

Podpísanie mierovej zmluvy nevnímali maďarské elity – na rozdiel od tých česko-slovenských – ako zavŕšenie niečoho starého. S týmto názorom sa nestotožnila ani veľká časť Maďarov žijúcich v Karpatskej kotline. Tento akt predstavoval skôr nevyhnutný krok, ku ktorému bolo Maďarsko prinútené veľmocami a ktorý už nebolo možné vynechať na ceste k revízii. Vládni – ale z časti aj opoziční – politici svojimi vyjadreniami posilňovali názor, že vzniknutý (nespravodlivý) stav je neudržateľný a naďalej otvorene hlásali potrebu jeho rýchlej nápravy. Obyvateľstvo regiónu spájali so zaniknutým Uhorskom aj mnohé osobné väzby a zážitky, akými bola napríklad strata alebo získanie postavenia, zamestnania, majetku, hospodárskych či sociálnych sietí, ktoré neraz vyplynuli z rôznych rodinných a citových väzieb. Myšlienka revízie predstavovala jednu z kľúčových tém maďarského, ale aj československého verejného diskurzu a zároveň aj neustály zdroj napätia v stredovýchodnej Európe.

153 *Súčasníci o Trianone*, s. 43.

IV. NENAPLNENÉ NÁDEJE

Vojenské plány pripojenia Slovenska do podpísania Trianonskej mierovej zmluvy

Všeobecná nespokojnosť so vzniknutým stavom viedla v Maďarsku k obrovskému rozmachu iredentistického hnutia, ktoré kontrarevolučný režim zo zásady podporoval. Zvláštnu kapitolu v týchto aktivitách tvoria rôzne revízne koncepcie, predstavy a plány. Ich cieľom bolo obnovenie integrity Uhorska, resp. na začiatok aspoň získanie „životne dôležitých“ území definovaných etnickými, hospodárskymi a strategickými ukazovateľmi. Významnú kapitolu v tomto kontexte predstavujú plány vojenských operácií namierené voči susedným štátom. Aj napriek faktu, že v období rokov 1919-1921 vzájomne súperilo hneď niekoľko zahraničnopolitických koncepcií a k vážnejšiemu vojenskému konfliktu nakoniec nedošlo, nemožno hovoriť o úplne bezvýznamných záležitostiach. V situácii, keď v stredo-východnej Európe ešte nedošlo k úplnej stabilizácii pomerov a ani rozhodnutia mierovej konferencie o hraniciach neboli považované za udržateľné, zďaleka nebolo možné hovoriť o konsolidácii. V tomto čase ešte stále pôsobilo množstvo radikálnych revolučných elementov, ktoré nevnímali vzniknutý stav za konečný. Schopnosť obratne

a promptne konať bola v takejto situácii jedným z najdôležitejších predpokladov, ktorý mohol mať zásadný vplyv na budúce usporiadanie regiónu. Tejto premisy sa držala aj maďarská vládna politika, ktorá hľadala cesty, ako krajinu vymaniť z tlaku susedov aj veľmocí a zachrániť čím viac z bývalého Uhorska.

Prvým zachovaným koncepčným dokumentom tohto druhu je už pomerne dobre známe tajné memorandum kontraadmirála Miklósa Horthyho datované z 28. októbra 1919.¹⁵⁴ O reálnom význame a vplyve tohto tajného memoranda na zahraničnú politiku Maďarska sa aj v súčasnosti vedú polemiky. V ňom obsiahnuté myšlienky sa však objavujú v rôznych obmenách v zahraničnopolitických koncepciách maďarských vlád počas celého medzivojnového obdobia. Ako tvrdí historička Ágnes Godó, toto memorandum tvorí akýsi fundament zahraničnej politiky počas celého obdobia Horthyho režimu.¹⁵⁵ Za nepriateľa číslo jeden Horthy označil Rumunsko, voči ktorému malo Maďarsko najväčšie územné nároky a disponovalo najsilnejšou armádou. Pred plánovaným útokom, ktorý mal nastať niekedy v roku 1921, odporúčal Horthy nadviazať priateľské styky s Rumunmi a zároveň podporovať miestnu maďarskú iridentu. Kráľovstvo SHS predstavovalo v jeho plánoch krajinu, s ktorou je možné reálne najväčšie zblíženie. Aj v tomto prípade však odporučil podporovať nacionalistický separatizmus a rozbroje medzi Kráľovstvom SHS a Rumunskom, s cieľom udržiavať permanentné napätie v regióne.

154 Celé znenie dokumentu najnovšie: *Trianon. Nemzet és emlékezet*, s. 546-555.

155 GODÓ, Á.: A Horthy-rendszer kalandor háborús tervei 1919-1921. In: *Hadtörténelmi közlemények*, 1961, č. 1, s. 118.

Československo nepovažoval za vážneho súperu a v kontexte „českej akcie“ sa sústredil predovšetkým na otázku Slovenska. Prvý útok voči republike mal prísť z Poľska, kde odporučil založenie „slovenskej légie“ o sile asi 10-tisíc mužov, k čomu by Maďarsko prispelo len finančne. Počítal s poľským záujmom o spoločnú hranicu. Nepredpokladal vážnejšie územné nároky zo strany Varšavy, o čom už v tom čase viedli tajné rokovania.¹⁵⁶ Naznačil tiež potrebu zorganizovania ďalšej slovenskej légie – v Zalaegersegu – zo slovenských zajatcov prichádzajúcich z Talianska. Jej úlohou bolo zaútočiť na ČSR z juhu. Uskutočnenie týchto krokov považoval za nutné v krátkom časovom horizonte najmä z dôvodu možnej zmeny atmosféry. Regulárna maďarská armáda sa mala do vojenskej akcie zapojiť až po predpokladanom ústupe „českého vojska“, ku ktorému malo dojsť v dôsledku vnútorných faktorov – t. j. povstania a vonkajších – t. j. útoku slovenských légii. Ich úlohou bolo v prvom rade obsadiť Bratislavu, Komárno a Štúrovo. Významné miesto v tomto pláne pripadlo iredentistickým organizáciám a podpore odstredivých síl – napr. slovenského autonomizmu, ktoré mali podkopávať vnútornú stabilitu ČSR. K tomu, aby boli tieto plány reálne, bolo nutné urýchlene zabezpečiť politickú a hospodársku konsolidáciu Maďarska. Silná a bojaschopná armáda mala byť garantom medzinárodného postavenia krajiny. Horthy si uvedomoval, že Maďarsko ako porazený štát potrebuje podporu zo stra-

156 Pred sformulovaním memoranda došlo 17. 10. 1919 k porade vojenského velenia s maďarským vyslancom vo Varšave grófom Ivánom Csekonicom, ktorý predložil aj plán vybudovania „slovenských légii“. BOROS, F.: *Magyar-csehszlovák kapcsolatok 1918-1921-ben*. Budapest : Akadémia Kiadó, 1970, s. 120-121.

ny víťazných mocností, ktorých predstavitelia rozhodovali o budúcnosti Európy a sveta. Z tohto dôvodu sa aj sám snažil o zvyšovanie kreditu krajiny u zástupcov Dohody. Do určitej miery sa mu to aj darilo, keďže niektorí britskí diplomati v ňom videli záruku stability.¹⁵⁷

Na jeseň 1919 sa začali s podporou predsedu vlády Istvána Friedricha prípravy ozbrojenej akcie na Slovensku. Plánovanie prebiehalo v koordinácii s organizovaním prouhorskej slovenskej emigrácie a opätovným budovaním maďarskej armády. Už v októbri 1919 sa začali rokovania s poľskými vojenskými kruhmi, ktoré prejavili ochotu na celej akcii participovať. Pritom už v období Károlyiho októbrovej revolúcie existovali zárodky spoločnej strategickej spolupráce, čo sa v plnej miere odrazilo na obojstrannom, pravidelnom propagovaní hesiel typu: „*Polak, Węgier, dwa bratanki, i do szabli, i do szklanki*“ (Poliak s Maďarom sú dvaja bratia, so šablou aj s pohárom).

Významnú úlohu v rozvíjaní maďarsko-poľských vzťahov – a obzvlášť aj v kontexte „slovenskej akcie“ – zohral gróf Iván Csekonics. V minulosti bol ako zamestnanec rakúsko-uhorského ministerstva zahraničia pridelený na konzulát vo Varšave, ktorý aj krátku dobu viedol. Podobne ako to urobilo mnoho maďarských aristokratov, po zániku monarchie vstúpil Csekonics do služieb Maďarska.¹⁵⁸ Politicky sa angažoval v legitimistickom hnutí, čo bolo koncom roka 1921 aj príčinou jeho odchodu z Varšavy. Csekonics dlhodobo pracoval v prospech posilnenia maďarsko-poľ-

157 MÉSZÁROS, K.: c. d., s. 72.

158 PRITZ, P.: *Magyar diplomácia a két háború között*. Budapest : Magyar Történelmi Társulat, 1995, s. 19-36.

skej spolupráce. Z hľadiska jeho aktivít vo Varšave je dôležité upozorniť, že nie vždy boli jeho predstavy a aktivity dostatočne skoorinované s politikou maďarských vlád. Vyplynulo to aj z príliš zložitých a vratkých zahraničnopolitických kalkulácií, ktoré v Budapešti pravidelne riešili. Csekonics dlhodobo kládol dôraz na „slovenskú otázku“. Vo svojich hláseniach pravidelne zdôrazňoval protičeské nálady Slovákov a Rusínov a svojich nadriadených informoval o činnosti a plánoch slovenských emigrantov. Bol významným článkom v plánovaní opätovného pripojenia Slovenska k Maďarsku.

Prvý konkrétny vojenský plán kontrarevolučných síl, s cieľom obsadiť územie Slovenska, vznikol podľa vyššie spomenutých Horthyho smerníc v decembri 1919 pod pracovným názvom *Pacifikácia bolševizmu*. Popri pacifikácii bolševického hnutia bolo jeho cieľom aj uskutočnenie územnej revízie. Útok voči československým jednotkám mal prísť popri rieke Ipeľ, pričom jeho autori chceli podporiť SLS v jej protičeských – podľa nich tiež separatistických – aktivitách. Následne by Slováci získali v rámci Maďarska autonómiu.¹⁵⁹ V intenciách tohto plánu boli v roku 1919 založené slovensko-poľské légie. Oravskú kompániu vytvoril farár Jablonky František Machay a spišskú poručík Koloman Weiss z Kežmarku. Príslušníci týchto légii nosili poľské uniformy, zložili prísahu na poľský štát a ich počet bol okolo štyristo mužov.¹⁶⁰

159 GODÓ, A.: c. d., s. 127.

160 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 140; SNK ALU, Anton Štefánek, 42 XIV 132; Podrobne pozri: SZKLARSKA-LOHMANOWA, A.: *Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918-1925*. Wrocław-Warszawa-Kraków : Polska Akademia Nauk, 1967, s. 121-142.

V prospech plánu hovoril aj fakt, že na prouhorskej platforme sa v tomto čase zaktivizoval František Jehlička a maďarská vláda začiatkom januára 1920 prijala návrh slovenskej autonómie. Tieto signály mali utvrdiť informované slovenské kruhy o serióznom záujme maďarskej vlády riešiť slovensko-maďarské vzťahy a vytvoriť obojstranne prijateľný konsenzus. Smerom k parížskym rokovaniam sa vyslanec Csekonics vyjadroval kriticky. Podľa jeho názoru nemali pre Maďarsko pozitívny význam, preto navrhol zdržovať, keďže už aj tak nemajú čo stratiť.¹⁶¹ Tento postoj v podstate korešpondoval s názormi viacerých maďarských politikov, ktorí videli záchranu integrity v nastolení fait accompli, ku ktorému malo dojsť pred podpísaním, resp. pred ratifikáciou mierovej zmluvy.

Od začiatku roka a najmä na jar 1920 zintenzívnela maďarsko-poľská spolupráca a bol vypracovaný vojenský plán pod krycím menom *Ébredés* (Prebudenie). Už z jeho pomenovania vyplýva, že bol založený na momente prekvapenia, pričom ďalším predpokladom úspešnosti bolo to, že Dohoda bude mať záujem o maďarské ozbrojené sily, ktoré by v mene ochrany západnej civilizácie zakročili voči bolševikom v Rusku a v strednej Európe. Protibolševická línia predstavovala významný argument smerom k získaniu sympatií a spojencov v Európe. Jej hodnotu zvyšoval aj fakt, že kontrarevolučné elity mali aj vlastné negatívne skúsenosti, na ktoré sa mohli odvolávať a stále bola aktuálna aj hrozba rozšírenia bolševizmu v regióne. Práve zabezpečenie zahraničnopolitického krytia predstavovalo dlhodobo veľkú výzvu. Zároveň však aj dilemu,

161 MOL, Küm, K 64 1919-7-Hlásenie Csekonicsa z 30. 12. 1919.

ktorou stranou sa v danej nepriaznivej situácii uberať. V kontexte plánu *Ébredés* bolo prioritou najmä posilnenie vzťahov s Poľskom a Rakúskom a neutralizácia Rumunska a Kráľovstva SHS. Ďalším významným cieľom bolo vybudovanie silnej armády, keďže Maďarsko v tomto období disponovalo už len málo početným vojskom a ako porazený štát nemohlo tento stav na vlastnú päsť zvrátiť. Nebolo však reálne, že by sa v blízkej budúcnosti podarilo zásadne zväčšiť armádu. Z toho dôvodu sa zvýšený dôraz kládol na moment prekvapenia a akcie destabilizujúce situáciu v Československu. Konkrétne išlo o podporu protičeskej propagandy, bolševizmu v republike, slovenského separatizmu, poľských požiadaviek voči republike, ale napríklad aj organizovanie tzv. slovenských légii. Plán počítal tiež s povstaním domáceho obyvateľstva a s následnou intervenciou maďarskej armády.¹⁶² V Horthyho vojenskom rozkaze a proklamácii obyvateľstvu Slovenska, ktorá mala byť šírená po príchode maďarských vojsk, sa píše o vynútenom a tvrdom zásahu voči bolševizmu, obnovení práva a oslobodení trpiacich bratov.¹⁶³

Po tom, ako v marci 1920 rumunské intervenčné vojsko definitívne opustilo územie Maďarska, ktoré obsadilo ešte počas bojov s Maďarskou republikou rád, a potvrdili sa skeptické názory smerom k reálnym možnostiam maďarskej delegácie v Paríži ovplyvniť znenie mierovej zmluvy, došlo k ďalšiemu zintenzívneniu poľsko-maďarskej spolupráce. Príhodnosť situácie bola zdôraznená aj v správach pre generálny štáb a posilňovali ju neustále obavy zo ši-

162 K tomu plánu pozri: HL, VKF, mikrofilm B/157, 2742-2745.

163 Tamže, 2746-2747.

renia bolševizmu v regióne.¹⁶⁴ Okrem dlhodobu diskutovanej strategickej roviny, ktorú predstavovala spoločná hranica, maďarská vláda spoluprácu vnímala aj v kontexte budúcich zahraničnopolitických väzieb na Francúzsko, s ktorým tajne rokovala. Kvôli zefektívneniu práce organizácií orientujúcich sa na územie Slovenska došlo na príkaz z najvyšších miest k ich reorganizácii. V apríli 1920 vznikol Hornozemský komitét (Felvidéki komité), ktorý mal za úlohu celú akciu riadiť a koordinovať.

Na konci roka 1919, v čase maximálnej mobilizácie v prospech ovplyvnenia rozhodnutia veľmocí, keď bola v krajine rozvinutá obrovská kampaň v prospech integrity, došlo k výraznému zhoršeniu vzťahov medzi niektorými exponentmi slovenskej emigrácie. Prejavilo sa to vo viacerých osobných konfliktoch a nedorozumeniach, ktoré boli súčasťou súperenia o dominantné postavenie v rámci „slovenskej akcie“. Okrem politického vplyvu išlo do veľkej miery aj o distribúciu finančných tokov. Súperenie, ktoré je možné zjednodušene charakterizovať aj ako konflikt medzi Bleyerovou a Bulissovou skupinou, mal vplyv aj na ďalšie formovanie „slovenskej akcie“.

Koncom februára 1920 odcestoval František Jehlička spolu s Kmoškom cez Rakúsko a Nemecko do Poľska. Cieľom ich cesty bolo zjednotiť slovenskú emigráciu na prouhorskej platforme, čo bolo okrem ideového a propagandistického hľadiska dôležité predovšetkým kvôli prípravám ozbrojenej akcie. Už počas samotnej cesty do Varšavy navštívili slovenskí profesori viacero vplyvných ľudí. Pápežskej nunciatúre vo Viedni odovzdali memorandum,

164 Tamže, mikrofilm B/159, 2911.

v ktorom upozornili na zlú situáciu katolíkov na Slovensku a ambície Slovákov na odtrhnutie od Čechov. Stretli sa aj s viedenským novinárom Leopoldom Mandlom, ktorý už v októbri 1919 uverejnil v novinách *Reichspost* článok o Hlinkovej parížskej ceste.¹⁶⁵ Stretli sa aj s viacerými nemeckými diplomatmi. V berlínskom Zahraničnom úrade im však bolo dané na vedomie, že Nemecko sa v danej situácii nemôže angažovať v záležitostiach cudzích štátov. Jehličkovci zahraničných diplomatov dôverne informovali aj o tom, že maďarská vláda odsúhlasila plán slovenskej teritoriálnej autonómie. Vyjadrili dôveru v aktuálny politický kurz v Maďarsku a opakovane zdôrazňovali, že katolicizmus na Slovensku je v ohrození. Poukazovali napríklad na snahy o vytvorenie „duševného“ koridoru medzi Prahou a bolševickým Ruskom.¹⁶⁶ Tesne pred ich príchodom do Varšavy sa v Poľsku opätovne prihlásili o slovo exponenti bývalej dvortsákovej vlády Štefan Margorin a Lajos Liptay, ktorí tam pôsobili už od jari 1919 s cieľom vyvíjať protičeskú propagandu. Dňa 10. februára 1920 sa v Krakove, za účasti Ágosztona Stefána, stretli so Štefanom Mnoheľom a Františkom Ungerom. Vymenili si názory ohľadne budúceho riešenia slovenskej otázky s cieľom zjednotenia slovenského exilu na protičeskej platforme. Protičeská orientácia však bola tým jediným na čom sa dokázali obe strany jednoznačne zhodnúť. Liptay s Margorinom sa vyjadrili veľmi negatívne o Andrejovi Hlinkovi, ktorého kritizovali predovšetkým za to, že sa v roku 1918 rozhodol

165 *Reichspost*, 9. 10. 1919, s. 3-4.

166 PL, f. J. Csernoch, Cat. 63 Miscleanea, 732; PL, f. J. Csernoch, Cat. Db. 1920, 713.

pre spoluprácu s Čechmi. Mnohý však upozornil, že od tej doby sa situácia zmenila, keďže Slováci zistili, že Česi ich chcú jednoducho asimilovať (počeštiť). S dešpektom sa vyjadril k novým maďarským plánom, ktorých cieľom bolo získať lojalitu Slovákov. Maďarských politikov označil za úplne nedôveryhodných a ponúknuté menšinové práva za nedostatočné. Naproti tomu, veľmi pozitívne sa vyjadril o propolskej orientácii. Mnohý bol za úplnú samostatnosť so spoločným vedením finančných, vojenských a zahraničnopolitických záležitostí. Túto požiadavku mal sprostredkovať Liptay v Budapešti, pričom Mnohý vlastne nič nesľúbil, len sa v mene SES vyjadril, že ak bude takýto zákon vyhlásený a budú existovať garancie od veľmocí, strana k tomuto návrhu zaujme stanovisko. Ágoszton Stefán upozornil na nedávne vyjadrenia poľských predstaviteľov, že Slovensko vnímajú ako záujmovú sféru Maďarska a na to, že v Budapešti sa dostal k moci nový kresťanský režim.¹⁶⁷ V memorande slovenskej a rusínskej delegácie adresovanom maďarskej vláde Stefán, Liptay a Margorin žiadali vyhlásenie územnej autonómie. Upozornili, že ľudáci hlásajú, že Maďarom sa nedá dôverovať a ani samotný Hlinka nesúhlasí s pripojením k Maďarsku, o čom je aj Jehlička iste dobre informovaný. Vyjadrili názor, že slovenskému obyvateľstvu je najsympatickejšia idea samostatnosti a že v prípade plebiscitu by sa priklonili k tej strane, na ktorej by videli najistejšiu možnosť zabezpečenia národných práv. Propagandu pochádzajúci z Maďarska zhodnotili za úspešnú len v krajoch obývaných Maďarmi. Spomenuli aj najnovšie federalizačné koncepty zahrnujúce Poľsko, Sloven-

167 PL, f. J. Csernoch, Cat. Dc. 1920, 720.

sko, Podkarpatskú Rus a Maďarsko.¹⁶⁸ Ako vyplýva z tohto dokumentu, jeho autori nemali dostatočné informácie o dianí v Budapešti, kde už bol návrh autonómie prijatý. Na druhej strane však pomenúvajú viacero významných problémov súvisiacich so „slovenskou akciou“.

Jehlička a Kmoško sa po svojom príchode do Varšavy zúčastnili viacerých porád emigrácie. Nedošlo však k pôvodne deklarovanému zámeru potlačiť propolskú slovenskú bunku, ktorú predstavovali ich starí známi Machay, Mnohý a Unger. Práve naopak. Aj Jehlička zmenil svoju rétoriku. K prehodnoteniu jeho postojov došlo pravdepodobne už pred cestou do Poľska. Dňa 28. januára 1920 poslal Jehlička Mnoheľovi list, v ktorom ho informoval, že najvyšším cieľom je samostatnosť, poprípade autonómia v rámci Uhorska.¹⁶⁹ Po príchode do Poľska však už upozorňoval, že maďarská strana neberie otázku slovenskej autonómie vážne, keďže nechcú dať žiadne konkrétnejšie garancie a sú aj proti zverejneniu už vzniknutých dohôd. Na verejnosť sa sporadicky dostali len sľuby, že autonómiu Slovákom v Budapešti garantuje maďarská vláda. O jej konkrétnych parametroch však nemal nikto jasnú predstavu. Jehlička pravdepodobne sklamaný nepochopením a nedostatočným docenením jeho služieb zo strany kompetentných kruhov v Budapešti prestal preferovať čisto maďarskú platformu. Začal intenzívne spolupracovať s Františkom Ungerom, ktorý v januári 1920 tajne opustil ČSR a svoje dovtedajšie plány doplnil aj o potrebu úzkej spolupráce s Poľskom. To sa odrazilo aj na požiadavke vytvorenia poľsko-slovensko-

168 Tamže.

169 *Jehličkov zápisník*, s. 19-21.

maďarskej konfederácie. Historik Lórant Tilkovszky uvádza, že Jehličku zásadne ovplyvnila nespokojnosť Hlinku so znením januárovej dohody. Hlinka vraj požadoval, aby Slovensko obdržalo vlastný zákonodarný zbor a nebolo podriadené maďarskej kontrole.¹⁷⁰

Dňa 1. apríla 1920 sa uskutočnila porada emigrantov s maďarským vyslancom Csekonicom. Jehlička na nej kritizoval prístup maďarskej vlády za to, že bez ich vedomia zasiahla do dohodnutého elaborátu týkajúceho sa slovenskej autonómie.¹⁷¹ O niekoľko dní nato došli z Budapešti správy, že Jehlička je navrhnutý za poslanca maďarského parlamentu. Keďže o otázke autonómie nedošli uspokojujúce informácie, Jehlička odmietol návrat do Maďarska a ponúkanú funkciu. Odvolávajúci sa na to, že z Budapešti neprichádzajú povzbudivé správy, si do zápisníka poznačil, že ak nedôjde k zmenám, začnú sa orientovať iným smerom, čím myslel na Poľsko.¹⁷²

Neskôr túto zmenu orientácie vysvetľoval ako taktický manéver, ktorý mal zabezpečiť lepšie východiskové postavenie pri nasledujúcich rokovaniach s Budapešťou. V každom prípade, v tomto čase jeho aktivity smerovali k posilneniu slovensko-poľskej spolupráce. Jehličkov zásah je badateľný aj na stroskotaní plánovaných poľsko-slovensko-maďarských rokovaní vo Viedni. Dňa 17. apríla 1920 bol v Krakove proklamovaný vznik emigrantskej Slovenskej národnej rady, ktorá mala ambíciu stať sa provizórnym orgánom spravujúcim územie Slovenska po jeho vymanení

170 TILKOVSKY, L.: Területi integritás..., s. 575.

171 *Jehličkov zápisník*, s. 28-30.

172 Tamže, s. 31.

z československého štátu. Rada sa prihlásila k myšlienke slovenskej svojbytnosti a mala predstavovať platformu „nezávislej“ slovenskej politiky. K spoložitosti s Čechmi sa vyjadrila jednoznačne negatívne. Štátoprávnu budúcnosť Slovákov videli v spolupráci s Maďarskom a Poľskom. Jej konkrétnu formu však dopredu nezadefinovali. Predsedom rady sa stal Jehlička, ktorý si takýmto spôsobom vlastne poistil pozíciu v rámci slovenského exilu. Podpredsednícke kreslá získali Mnoheľ s Ungerom, t. j. ľudia vychádzajúci z prostredia SLS, známi svojou propoľskou orientáciou. Vo výkonnom výbore sa popri Kmoškovi a Margorinovi nachádzali aj účastníci Hlinkovej parížskej cesty Jozef Kubala a Jozef Rudinský.¹⁷³ Následne Jehlička s Ungerom predostrel svoje predstavy o budúcom štátoprávnom usporiadaní Slovenska zástupcom maďarskej aj poľskej vlády. Požadovali usporiadanie volieb, z ktorých by potom vyšiel snem, ktorý mal rozhodnúť o budúcnosti Slovenska. V prípade pripojenia k Maďarsku požadovali širokú územnú autonómiu. Požadovali prepracovanie predbežne prijatého plánu autonómie z januára 1920.¹⁷⁴

V Budapešti sledovali s nevôľou toto Jehličkovu koketovanie s poľskou stranou. Obávali sa, že môže spôsobiť väčší záujem Varšavy o niektoré územia Slovenska, čo by mohlo spôsobiť komplikácie v ich revízijských plánoch, ktoré po-

173 Bližšie pozri: LETZ, R.: Slovenská národná rada v Krakove a Varšave (1920) a Slovenská rada v Ženeve (1933). In: *Národná rada v kontexte slovenských dejín*. Ed. J. Žatkuliak. Bratislava : NR SR – Slovenská historická spoločnosť pri SAV, 1999, s. 77-82.

174 AMZV. III. sekce, šk. 647, Doplnok ku správe o činnosti slovenskej emigrácie vychádzajúcej z výpovedí Gejuzu Ďuranu. Požiadavky a články stanovené Národnou radou slovenskou.

čítali s poľskou pomocou, ale nepočítali so zásadnejšími územnými požiadavkami z ich strany. Vplyvom zanep-
rázdnenia na východných hraniciach však poľská politika
prepustila aktivity týkajúce sa Slovenska Maďarsku, o čom
boli následne informovaní aj slovenskí emigranti. Pritom
už vo februári 1920 uistil Piłsudski Csekonicsa, že Maďar-
sko sa nemusí obávať poľských požiadaviek smerom k Slo-
vensku. V marci túto informáciu potvrdilo aj poľské minis-
terstvo zahraničných vecí. Tento fakt nepochybne výrazne
ovplyvnil aj ďalší priebeh „slovenskej akcie“.¹⁷⁵ V máji 1920
do Varšavy opätovne pricestoval Viktor Dvortsák s pove-
rením pokračovať ďalej v rokovaní slovenskej emigrá-
cie. Agitoval v tom zmysle, že celá akcia je už dohodnutá
a nabádal Jehličku na návrat do Budapešti. K tomu však
nedošlo. Jehlička pritom aj naďalej prijímal subvencie
z Budapešti a nepohrdol ani financiami od poľskej strany.
Preto bol obviňovaný, že slúži tomu, kto viac platí, – že
je politickým chameleónom. Keďže Dvortsák nepriniesol
z Budapešti nové informácie ohľadne návrhu slovenskej
autonómie, Jehlička a Unger za pomoci poľského univer-
zitného profesora z Krakova Jaworského prepracovali pô-
vodný plán autonómie, ktorý podľa Ungerových slov pod-
poril aj Andrej Hlinka, a zaslali ho ministrovi Bleyerovi.
Požadovali jeho odsúhlasenie maďarskou vládou. Fakt, že
dlho neprichádzali žiadne odozvy, si následne vysvetľo-
vali ako zamietnutie ich návrhov.¹⁷⁶ Aj Hlinka – ktorý sa
koncom apríla 1920 stal opätovne poslancom českosloven-
ského parlamentu – sa v tejto otázke odmietol vážnejšie

175 GROMADA, T.: c. d., s. 452; PL, J. Csernoch, Cat. 63 Miscleana, 732.

176 MOL, Küm, K 64 1920-7-103.

angažovať.¹⁷⁷ Sústredil sa skôr na politické presadzovanie
autonómie Slovenska v rámci ČSR.

Jehlička sa dostal do izolácie a preto v júni 1920 napísal
list svojmu priateľovi, ostrihomskému arcibiskupovi Já-
nosovi Csernochovi, v ktorom mu vysvetľoval, že za svoj
prvoradý cieľ považuje oslobodenie Slovenska od Čechov,
t. j. hlásanie myšlienky slovenskej samostatnosti. Za ideál-
ne riešenie označil také, ktoré by sa podľa možnosti udia-
lo v slovensko-maďarskom duchu. Upozornil však, že bez
Poliakov nie je možné celú akciu uskutočniť a ako možnosť
spomenul maďarsko-poľskú federáciu. Záujem Slovákov
spolupracovať dal do závislosti od vyriešenia otázky auto-
nómie. Prisľúbil, že po pozitívnej odpovedi presvedčia ľu-
dovú stranu a Hlinku, od ktorého mal – podľa vlastných
slov – plnú dôveru. Vykonanie plebiscitu už v danom čase
považoval za zlé riešenie a ako to už bolo v emigrantskej
korešpondencii zvykom, skritizoval činnosť svojich kon-
kurentov v Poľsku aj v Maďarsku. Csernoch hneď o liste
informoval Díz tér a Jehličkovu argumentáciu do veľkej
miery podporil.¹⁷⁸ Jehlička zatiaľ prijal profesorské miesto
na teologickej fakulte vo Varšave a pred novým školským
rokom sa spolu s Františkom Ungerom pustil do vydávania
Slováka v poľskom Zakopanom. Pomerne úspešne sa im
darilo šíriť toto zakázané periodikum aj na Slovensku.¹⁷⁹
Napriek tomu, že sa Jehlička stal v maďarských kruhoch
pomerne nepopulárny, koncom leta 1920 sa rozhodol

177 Národní archiv České republiky (NA ČR), f. Presidium ministerské rady
(PMH), šk. 568, 22339/22.

178 MOL, Küm, K 64 1920-7-4057.

179 Štátny archív v Nitre – pobočka Ivanka pri Nitre (ŠANR), f. Nitrianska župa,
šk. 22, 2715/20.

obnoviť spojenie s Budapešťou. Vyhovárajúc sa na netaktickosť otvorenej maďarofilskej propagandy na Slovensku zdôrazňoval svoju lojalitu k myšlienke integrity. Keďže v Poľsku v tom čase nemali čas ani silu angažovať sa v tejto otázke, ktorú v podstate chápali ako záujmovú oblasť Maďarska, Jehlička sa pokúsil dohodnúť so zástupcami Maďarska, ktorí rokovali v Poľsku o možnostiach vytvorenia spoločnej hranice a „oslobodenia Slovenska“. Výsledkom týchto rokovaní bola aj reorganizácia exilovej SNR, z ktorej vypadol Mnohel a na podpredsedníckom mieste ho nahradil Viktor Dvortsák.¹⁸⁰

Po podpísaní Trianonskej mierovej zmluvy už vládne kruhy neboli natoľko naklonené aktívnemu posilňovaniu menšinových práv. Potrianonské Maďarsko považovali za skoro homogénny štátny útvar. Tento názor posilňovali aj údaje z aktuálneho sčítania ľudu z roku 1920, počas ktorého sa za Nemaďarov prihlásilo len 10,5% obyvateľov krajiny. V politickom aj verejnom živote sa stále viac presadzovali názory označujúce politiku „prílišných“ ústupkov voči Nemaďarom za chybnú. Šovinisticky orientovaní aktivisti dlhodobo útočili voči reálnym alebo domnelým snahám ministerstva pre národnostné menšiny vytvárať na území uhorskej koruny – ktorá však už dávno nebola realitou – akékoľvek autonómne celky (*corpus separatum*). Koncom júna 1920 sa na pôde maďarského parlamentu opäť venovali národnostnej otázke. Počas rozpravy boli poslanci nemeckej národnosti obvinení, že pracujú proti integrite krajiny. Zámienkou k týmto útokom bola požiadavka na splnenie sľubov týkajúcich sa jazykových a kultúrnych

180 BELLÉR, B.: c. d., s. 75.

práv.¹⁸¹ Ako zásadní odporcovia bleyerovskej menšinovej politiky vystupovali najmä predstavitelia a sympatizanti Maďarského národného zväzu a už spomenutej Ligy na obranu teritória. Na veľký vplyv týchto organizácií poukazuje fakt, že na návrh vedúceho Nemeckej hlavnej kancelárie Györgya Steuera boli v júli zorganizované štyri stretnutia predstaviteľov nemaďarských menšín v Maďarsku, resp. Ministerstva pre národnostné menšiny s najvyššími reprezentantmi Ligy na obranu integrity. Potvrdili sa na nich zásadné koncepčné rozpory, ktoré existovali aj napriek spoločnému cieľu dosiahnuť integritu krajiny. Predstavitelia ligy kritizovali najmä „národnostnú agitáciu“ medzi nemaďarským obyvateľstvom a bránili dualistickú menšinovú politiku. Zástupcovia ministerstva na oplátku apelovali na nutnosť upravenia existujúceho stavu, kritizovali minulé politiku a obhajovali myšlienku rozšírenia národnostných práv. Vyjadrili podporu myšlienke slovenskej autonómie. Ako však z diskusií vyplynulo, ani samotní nemaďarskí reprezentanti nepredpokladali úplné splnenie daných sľubov. Kmoško to vyjadril slovami: „*Na tomto pláne autonómie si my nezakladáme. Brali sme ho len ako základ na ďalšie rokovania a na tomto základe chceme aj rokovať.*“¹⁸² V podobnom duchu sa vyslovil aj vedúci Rusínskeho hlavného oddelenia Miklós Kutkafalvy, ktorý žiadal, aby sa zastavili útoky proti ministerstvu a uviedol, že nikto z nich nechce autonómiu a aj sám Bleyer je proti nej. Počas týchto rozhovorov sa vlastne oficiálni zástupcovia politiky štátu (minis-

181 Tamže, s. 134-136.

182 MOL, ME, K 26 1921-XXXVIII-13; Zápisnice publikoval: TILKOVSKÝ, L.: Viták a TÉVEL nemzetiségi bizottságában, s. 435-478.

terstva pre národnostné menšiny) ocitli v defenzíve voči tlaku vplyvnej spoločenskej organizácie a museli sa brániť obvineniam z vlastizrady. Po očividnom neúspechu rokovaní, zaslal v októbri 1920 predseda ligy Árpád Galócsy zápisnice zo stretnutí ministerskému predsedovi Telekimu s dodatkom, aby sa využili, ak by niekto z predstaviteľov menšín žiadal autonómiu. Tieto dokumenty boli následne uložené ad acta.¹⁸³

Otázka revízie po podpísaní Trianonskej mierovej zmluvy

Výrazný posun v maďarsko-poľských vojenských rokovaníach nastal v lete 1920. Na porade u regenta Horthyho 1. júna 1920 bol vypracovaný návrh tajnej bilaterálnej vojenskej dohody, ktorej leitmotívom bolo vyzbrojenie maďarskej armády, zabezpečenie neutrality Rumunska v prípadnom československo-maďarskom konflikte a budovanie slovenských légií. Maďarsko sa zaviazalo poskytnúť primeranú vojenskú pomoc – 30-tisíc dobrovoľníkov a vojenský materiál v boji proti bolševickému Rusku.¹⁸⁴ Posilňovanie armády – čo bolo v zásadnom protiklade s nariadeniami mierovej zmluvy – bolo odôvodňované tým, že aj v záujme Západu je existencia silnej maďarskej armády. Aj zahraniční pozorovatelia si boli vedomí toho, že v maďarskej politike existuje silný záujem vzoprieť sa a pri vhodnej príležitosti ešte zabojovať o stratené územia.¹⁸⁵

183 MOL, ME, K 26 1920-XLIII-6218.

184 GODÓ, Á.: c. d., 122-127; BOROS, F.: c. d., s. 224-225.

185 FDI III, dok. 3, 10; AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 89.

Toto organizovanie absorbovalo obrovské finančné prostriedky z rozpočtu maďarských vlád.

Hneď po podpísaní Trianonskej mierovej zmluvy prejavila československá vláda ochotu začať oficiálne hospodárske rokovania. Aj v Budapešti prejavili záujem o takéto rozhovory. Uskutočnenie týchto deklarovaných snáh však znemožnil bojkot voči Maďarsku, ktorý začala Medzinárodná odborová organizácia ako reakciu na „biely teror“.¹⁸⁶ Okrem toho do Zamini pravidelne prichádzali správy, že Maďarsko obchádza vojenské klauzuly mierovej zmluvy, že „celé pluky a prápory miznú v horách, kde sa nevedia pohybovať predstavitelia kontrolnej komisie“.¹⁸⁷ Podobné informácie prichádzali aj zo Slovenska. Potvrďovali, že iredentistická propaganda ani po podpísaní mierovej zmluvy neslabla.¹⁸⁸ V takejto napätej atmosfére existovala len veľmi malá možnosť na vzájomné zblíženie.

Na Dísz tér si uvedomovali, že k naplneniu požiadavky zmeny hraníc je nutné si zabezpečiť podporu zahraničia. Boj proti bolševizmu, ktorý bol vplyvom rusko-poľského konfliktu aktuálny, považovali za vhodnú platformu, ktorá aj ideologicky spĺňala ciele režimu. V tomto kontexte boli významné najmä tajné rokovania s Francúzskom, trvajúce od jari 1920, keďže Paríž bol najväčším spojencom Varšavy. Francúzi sa pokúšali získať hospodársku a politickú dominanciu v regióne a Maďarsko svojou strategicky

186 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 103, 107, 119; SNA, f. MPS, šk. 327, č. 375. K medzinárodnému bojkotu pozri: MOLNÁR, M.: A Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség bojkottja Magyarország ellen 1920. június 20. – augusztus 8. In: *Századok*, 1996, č. 3, s. 639-656.

187 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 89.

188 SNA, f. MPS, šk. 327, č. 352.

centrálnou polohou k tomu ponúkalo dobrú možnosť. Ich požiadavky však Francúzsko nebolo ochotné ani schopné garantovať. Pomerne skoro na tento problém poukázal aj Teleki. Aj keď existovali určité nádeje smerom k zmene kurzu francúzskej politiky, vytvorenie modu vivendi s pomocou Paríža by znamenalo dobrovoľné ustúpenie z pozícií integrity.¹⁸⁹ Napriek tomu bol Teleki proti prerušeniu rokovaní. V prvom rade mu šlo o prelomenie zahraničnopolitickej izolácie krajiny. Prerušenie jednaní by preto neprineslo žiadne výhody. Rozhodol sa preto vyčkať, či sú Francúzi ochotní v priebehu šiestich mesiacov garantovať vyriešenie zásadných požiadaviek Maďarska, a to najmä otázky Burgenlandu, podpory Maďarska v požiadavke pripojenia pohraničných etnických území a korigovaní vojenských klauzúl mierovej zmluvy.¹⁹⁰ Významnú úlohu v tomto smere zohral aj spomenutý Millerandov sprievodný list.

Opatrnosť, ktorú vládne kruhy prejavovali k dobrodružným snahám niektorých podriadených (napríklad gróf Csekonics neustále presadzoval vykonanie „slovenskej akcie“), bola výrazne determinovaná zahraničnopolitickým postavením krajiny a snahou získať podporu a súhlas veľmocí na vykonanie územnej revízie. Významne túto politiku ovplyvňoval aj fakt, že krajina bola v zlej hospodárskej kondícii a nemala ani dostatočne silnú armádu. Preto popri rôznych oficiálnych pokusoch získať spojencov v zahraničí aj naďalej rozvíjali konšpiračné plány spolu s nemeckými a bavorskými pravicovými skupinami a plánovali nové

189 MOL, Küm, K 64 1920-41-50; PDF I, dok. 242.

190 PDF I, dok. 339, 361.

prerozdelenie strednej Európy. Tieto kontakty podporoval a udržiaval aj samotný regent Horthy.¹⁹¹

Ďalej napredovalo aj zblížovanie s Poľskom, na ktorom maďarské kontrarevolučné sily dlhodobo stáli. Československo-poľské vzťahy neboli v tom čase vplyvom územných sporov a rozdielných názorov na vojnu s boľševickým Ruskom zrovna ideálne. Nedôveru posilňovali aj informácie o poľsko-maďarskej spolupráci pod heslom boja proti boľševizmu, ktoré sa na medzinárodnej scéne prejavili najmä v požiadavke Maďarska výrazne posilniť svoju armádu.¹⁹² Potrebu spoločnej maďarsko-poľskej hranice zdôraznil aj Miklós Horthy vo svojom tajnom liste maršalovi Piłsudskému zo 6. júna 1920, pričom hlavný veliteľ poľského vojska prijal túto víziu s porozumením.¹⁹³ Tieto snahy intenzívne sledovali československí diplomati, ktorí pravidelne upozorňovali na nekorektnú „odzbrojovaciú“ politiku Maďarska. Protičeskoslovenské ostrie videli v tomto smere aj predstavitelia veľmocí, ktorí napriek lobovaniu Poľska nakoniec nepodporili požiadavku posilnenia maďarskej armády. Za poľskej asistencie sa Budapešť pokúšala aj o urovanie vzťahov s Rumunskom. Boli dokonca ochotní dobrovoľne uznať Trianonskú mierovú zmluvu s cieľom vymaniť sa zo zahraničnopolitickej izolácie a zabezpečiť strategicky dôležitú neutralitu Bukurešti v plánovanom konflikte s ČSR.¹⁹⁴

191 Bližšie pozri: SOÓS, K.: *Magyar-Bajor-Osztrák titkos tárgyalások és együttműködés 1920-1921*. Szeged : Acta Historica Tomus XXVII, 1967; KARSAL, E.: *Számjeltávirat valamennyi magyar királyi követségnek*. Budapest : Táncsics Könyvkiadó, 1969; SAKMYSTER, T.: *Admirális Jéher lovon*. Budapest : Helikon, 2001, s. 69-73.

192 IET I, dok. 157/a, 157/b.

193 PDF I, dok. 321, 383; AAN, f. MSZ, mikrofilm B1729.

194 Podrobne k tomu: ROMSICS, I.: *Helyünk és sorsunk...*, 32, s. 145-155.

Koncom júna 1920 prišlo do Budapešti stanovisko Paríža. Keďže maďarské územné požiadavky smerovali najmä voči svojmu severnému susedovi, obsahovalo prísľub, že Francúzi budú prostredníctvom svojich veliácich dôstojníkov vyvíjať tlak na Prahu v záležitostiach práv maďarskej menšiny. Zároveň však poukázali, že títo vojaci patria pod jurisdikciu československého ministerstva národnej obrany, takže bez súhlasu ČSR sa nemôžu realizovať žiadne závažné zmeny.¹⁹⁵ Stanovisko Paríža opätovne potvrdilo rozdielne videnie možností francúzsko-maďarskej bilaterálnej spolupráce. Znepokojenie nad francúzsko-maďarským zblížovaním vyjadrili aj diplomatickí zástupcovia Veľkej Británie a Talianska. Upozornili maďarskú vládu na iluzórnosť prípadných sľubov územnej revízie, či iných koncesíí narušujúcich mierové zmluvy. Taliansky zástupca v Budapešti Vittorio Cerutti v rozhovore s Kányom upozornil, že takouto politikou môže Maďarsko naveky stratiť sympatie Nemec-ka. Do budúcnosti dal do výhľadu podporu talianskej verejnej mienky v protičeskej propagande a vo veci zviditeľňovania slovenského nacionalistického hnutia. Dísz tér na výčitky z jednostrannej orientácie na Francúzsko reagovalo ubezpečeniami, že nemajú záujem zviazať osudy ich krajiny výlučne s touto krajinou, že prebiehajúce rokovania nebudú mať negatívny vplyv na ich vzťah k ostatným veľmociam.¹⁹⁶ Maďarská vláda a predovšetkým regent Horthy udržovali prostredníctvom tajných emisárov intenzívne kontakty aj s vplyvnými krajne-pravicovými skupinami v Nemecku. Tieto tendencie naopak kriticky sledovala francúzska diplo-

195 PDF I, dok. 405.

196 PDF I, dok. 409, 415, 433; IET I, dok. 164; FDI III,

macia. Vyslanec Fouchet upozorňoval na zmenu tónu voči spolupráci s Francúzskom, ktorú napríklad premiér Teleki označoval ako jednu z alternatív a nie ako jedinú.¹⁹⁷

Od začiatku júla 1920 sa vplyvom masívnej protiofenzívy Červenej armády rapídne zhoršila vojensko-politická situácia Poľska. Maďarsko promptne zareagovalo a ponúklo vojenskú pomoc. Na diplomatickej úrovni vyvinulo aktivity v prospech vyzbrojenia a nasadenia vlastnej armády proti bolševikom. S týmto poverením rokovali v Paríži gróf István Csáky a plukovník generálneho štábu barón Boldizsár Láng, ktorý ešte nedávno pôsobil ako vojenský odborník pri maďarskej delegácii na mierovej konferencii. Od veľmocí žiadali povolenie postaviť silnú armádu, o finančnú pomoc, výstroj, výzbroj a muníciu. Okrem toho však nastolili aj určité územné požiadavky voči Kráľovstvu SHS a Rumunsku. Smerom k ČSR žiadali voľnú ruku.¹⁹⁸ Požiadavky Maďarska však nezískali v Paríži výraznú podporu. Pravdepodobne nie náhodou sa práve v tomto čase na stránkach európskej tlače objavili správy o „*tajnej zmluve v Gödölő*“ medzi Maďarskom a Francúzskom. Zmluva mala zahrňovať aj určité územné koncesie. Konkrétne sa hovorilo o Bratislave, Košiciach, Temešvári a časti Burgenlandu, ktoré mali Maďari získať za to, že postavia 75-tisíc vojakov proti ruským bolševikom. Na pražskom Zamini tieto správy dokonca označili za maďarskú propagandu. Neverili v existenciu takýchto dohôd.¹⁹⁹ Na druhej strane,

197 FDI III.

198 DOMBRÁDY, L. – TÓTH, S.: c. d., s. 22-24; AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 140; HL, VKF, mikrofilm B/158, 2818.

199 AMZV, PZ Belehrad 1920, č. 345; AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 145; *Slovenský denník*, 19. 9. 1920, s. 2.

práve záujmom ČSR pomáhalo zverejňovanie podobných informácií. Vážnejšiu výzvu na aktivizáciu československej diplomacie práve znamenali snahy o vytvorenie „hrádze proti bolševizmu“ pomocou spojeneckého bloku Poľska, Rumunska a Maďarska.

V Budapešti vnímali politickú situáciu v regióne ako veľmi priaznivú na revíziu a postupne sa, viac či menej nápadne, darilo zvyšovať aj početný stav armády. Žiadali dokonca o sprostredkovanie návratu maďarských utečencov do ich pôvodných domovov, ktoré boli v susedných krajinách.²⁰⁰ Nový ministerský predseda gróf Teleki 31. júla 1920 vo svojej programovej reči apeloval na promptné rokovanie a rozhodovanie, aby mohli byť postavené zdravé základy nového Uhorska. Na rozdiel od svojich predchodcov, ktorí odsúdili dualistickú menšinovú politiku, on ju definoval ako jednu z najliberálnejších. Táto téza odzrkadľuje posun v oficiálnom pohľade na menšinovú politiku Maďarska po podpísaní Trianonskej mierovej zmluvy. Ministerský predseda tiež deklaroval svoje sympatie Poliakom v ich boji proti bolševizmu.²⁰¹ Napriek tomu, že sa nastupujúci maďarský ministerský predseda zásadne vyjadril v prospech politiky prispôsobenia sa vzniknutému stavu, jeho pomerne zdržanlivý prejav obsahoval viaceré dvojzmysly. Upozornil na ne aj československý delegát v Budapešti, ktorý situáciu v Maďarsku označil za krajne nebezpečnú a Telekiho politiku za pokračovanie snáh o obnovenie integrity. Upozornil, že nový maďarský ministerský predseda sa aj v minulosti vyjadroval o neprijateľnosti mierovej zmluvy,

200 FDI III, dok. 12.

201 NN 1920-22, IV., 31. 7. 1920, 74. zasadnutie parlamentu.

že má negatívny vzťah k ČSR a príliš často operuje „bolševickou kartou“. Túto kritiku podporil Lejhanec aj výťahom z tajného rozkazu ministra obrany Istvána Srétera z 21. júla 1920, v ktorom sa píše aj o potrebe posilnenia armády. Spomenul tiež nezaručenú správu o francúzsko-maďarských rokovaniach, ktorých výsledkom mala byť aj územná revízia. Podľa jeho informácií išlo na Slovensku o územia v línii severne od Bratislavy, Devínske jazero, Sereď, Nitru, Detvu atď.²⁰² Francúzsko však nebolo ochotné podporiť také zásadné územné zmeny. Preto 21. júla 1920 aj Teleki na Ministerskej rade označil za najvýznamnejší strategický cieľ priame spojenie s Poľskom, v prvom rade na línii Užhorod – Mukačevo. Bol si však vedomý toho, že Maďarsko ešte nie je na prípadný konflikt pripravené. Za prvoradý cieľ preto vytýčil posilnenie krajiny a rokovania o územných zmenách v tom čase označil dokonca za nereálne.²⁰³

Hornozemský komitét a plány povstania na jeseň 1920

Od apríla 1920 nastali výrazné zmeny vo vzťahu maďarskej vlády s organizáciami zaoberajúcimi sa plánmi „*prinavrátania Hornej zeme*“. Založenie Hornozemského komitétu (Felvidéki Komité) bolo reakciou na dovtedajšie neúspechy, kritiku a roztrieštenosť tohto hnutia. Na nedostatky v dovtedajšej činnosti poukázal Lajos Steier v memorande z 8. apríla 1920.²⁰⁴ V kontexte aktivít sme-

202 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 130.

203 MOL, ME, K 27 Mtj. 21. 7. 1920-Biz.

204 MOL, Küm, K 64 1922-7/II-Lajos Steier z poverenia Slovenskej centrálnaj kancelárie, 8. 4. 1920. O tom tiež: KRAMER, J.: c. d., s. 56-59.

rujúcich k obnoveniu integrity pripísal akcii na Slovensku veľký význam: „*Slovenskej otázke sa treba najintenzívnejšie venovať.*“. Územnú revíziu dal v prvom rade do úzkeho súvisu s rozbitím ČSR. Následne by sa – podľa jeho názoru – zaktivizovali aj Slovinci a Chorváti. Akúkoľvek akciu voči Rumunsku označil za reálnu len v prípade vhodnej zahraničnopolitickej konštelácie. Aby mohli byť plebiscit alebo revolúcia na Slovensku úspešné, považoval tiež za dôležité vytvorenie atmosféry dôvery. Posilniť ju malo zrušenie už skompromitovaných organizácií, výmena exponovaných osôb a centralizácia celej akcie pod taktovkou komitétu. V tomto duchu aj tajný komitét vznikol. Vojenské záležitosti dostal na starosť podplukovník Tihamér Símenfalvy a civilné mal pod egidou bývalý komárňanský župan barón Lajos Kürthy.²⁰⁵ Na rozbehnutie komitétu vláda ihneď vyčlenila 1 845 200 korún z plánovaných ôsmich miliónov.²⁰⁶ V politickom ohľade mal komitét postupovať aj v súlade s predstavami ministerstva pre národnostné menšiny. Riadením „slovenskej propagandy“ boli poverení Dvortsák a Kmoško. Významný vplyv na fungovanie celej organizácie mal skúsený diplomat a zástupca ministra zahraničia Kálmán Kánya. Napriek tomu, že pri vzniku komitétu hrala dôležitú úlohu snaha o lepšiu kontrolu a koordináciu, tento cieľ sa nakoniec nepodarilo dosiahnuť. Významnou zmenou oproti minulej politike bolo oslabenie vplyvu „národnostných agitátorov“. V Budapešti ich už nepovažova-

205 MOL, Küm, K 64 1922-7/II-90.

206 KRÁMER, c. d., s. 58. Z plánovaných ôsmich miliónov mala po jednom získať Hornozemská liga a Slovenská nezávislá strana, dva milióny boli vyčlenené pre Uhorsko-slovenskú ľudovú stranu a pre centrálné orgány dva milióny sedemstatisíc korún.

li za dostatočne dôveryhodných, k čomu okrem rôznych neúspechov výrazne prispel aj spomínaný Jehličkov pobyt v Poľsku.²⁰⁷

Hornouhorský komitét okrem koordinácie a ústredného riadenia činnosti smerujúcej na Slovensko komunikoval s maďarskou vládou, distribuoval finančné prostriedky, vyvíjal propagandistickú činnosť a spolupracoval s inými, podobne orientovanými organizáciami v Československu a Poľsku. Významnou súčasťou činnosti bolo budovanie vojenskej organizácie. Samotnú „revolúciu“ mala naštartovať akcia vedená z Poľska, o ktorej sa rokovalo vo Varšave a v Budapešti. Organizovanie vojenských príprav na Slovensku mal na starosti etnograf a turkológ Gyula Mécsáros, ktorý bol významným exponentom bulissovej skupiny a v období rokov 1920-1921 sa zviditeľnil aj ako falšovateľ československých bankoviek. Po úspechu plánovanej „revolúcie“ mal komitét prevziať dočasnú správu a podieľať sa na konsolidácii pomerov na Slovensku.²⁰⁸ Zlepšenie centralizácie malo za výsledok, že činnosť komitétu bola pomerne dobre zosúladená s maďarskou zahraničnou politikou. Toto je možné pozorovať najmä v lete 1920, keď sovietsko-poľský vojenský konflikt zvýšil význam tejto organizácie v politike Maďarska.²⁰⁹

Začiatkom augusta 1920 sa stala otázka eventuálnej akcie na Slovensku akútnou. Záväznú rozhodnutie urgoval aj

207 MOL, ME, K 26 1920-XI-3389.

208 MOL, Küm, K 64 1922-7/II-60, 61.

209 GAJAN, K.: Polsko-ruská válka a vznik Malé dohody ve světle diplomatických dokumentů. In: *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka*. Eds. J. Dejmeke – J. Hanzal, HÚ AV ČR : Praha, 1997, s. 191-207.

generálny štáb s tým, že vplyvom rýchleho postupu boľševického vojska sa zvyšuje riziko posilnenia boľševizmu v ČSR. Práve to malo poslúžiť ako zámienka na zásah Maďarska. Pôvodný plán útoku, známy pod krycím menom *Ébredés*, bol zmenený iba do tej miery, že nemalo dôjsť k útoku cez Dunaj, ale naopak, k opevneniu týchto pozícií. *Ébredés II* bol pritom tiež založený na myšlienke povstania a spolupráci so slovenskými separatistami, pričom veľký dôraz sa v ňom kládol na využitie železníc.²¹⁰ Napriek tomu, že maďarskej diplomacii sa k svojim plánom nakoniec nepodarilo získať jednoznačnú podporu Poľska, Rumunska ani Francúzska, v auguste 1920 vznikol ešte vojenský jeden plán. Nazvali ho *Pirkadás* (Svitanie), pričom do veľkej miery nadväzoval na *Ébredés II* s tým rozdielom, že vplyvom úspechov ruských boľševikov mala byť posilnená operačná skupina, ktorej úlohou bolo obsadiť Podkarpatskú Rus.²¹¹

Avšak okrem argumentov podporujúcich promptné vykonanie akcie sa objavili aj skeptické názory vyplývajúce z obáv o vlastnej nepripravenosti a nevypočítateľnosti situácie. Vyjadrenie náčelníka generálneho štábu Bélu Berzeviczyho o tom, že by bolo dobré naraz napadnúť ČSR aj Rumunsko, keďže terajšie Maďarsko aj tak nemá čo stratiť, poukazuje na dobrodružné nálady panujúce aj vo vysoko postavených vojenských kruhoch.²¹² Na tajnej porade, ktorá sa uskutočnila 9. augusta 1920, bola nakoniec ozbrojená akcia na Slovensku odložená. Teleki si bol – napriek tomu, že sú mu často pripisované aj prílišné dobrodružné sklony

210 HL, VKF, mikrofilm B/158, 2815-2820; GODÓ, Á.: c. d., s. 132-133.

211 Tamže, s. 134-135.

212 MOL, Küm, K 64 1920-41-245.

– vedomý nebezpečenstva, aké so sebou prinášajú podobné akcie. Obával sa zahraničnopolitických dôsledkov, ale aj toho, že po prípadnom neúspechu by došlo k úplnému obsadeniu Maďarska nepriateľskými armádami. Nedávny pobyt rumunského okupačného vojska v krajine len váhu týchto obáv posilňoval. Odkladanie akcie a rozporuplné inštrukcie od najvyšších predstaviteľov vzbudili na druhej strane nevôľu u jej priamych organizátorov. Mészáros argumentoval, že ľudia zúčastnení na schôdzke z 9. augusta 1920 (Símenfalvy, Kürthy) nie sú podrobne informovaní o reálnom stave vecí. Upozornil, že všetky organizácie sú už na akciu pripravené a z rôznych vnútropolitických, psychologických aj hospodárskych dôvodov ju žiadajú vykonať najneskôr do prvých septembrových dní. Dlhé čakanie by podľa jeho názoru len zneisťovalo a demoralizovalo ľudí a ohrozovalo tak aj dovedajšie úspechy. Podľa Mészárosa: „*Keď prešvihneme potrebné štádium vyzretia, všetkému je koniec, lebo revolúcia nečaká.*“ Zároveň upozornil, že „*Česi horúčkovo pracujú na autonómii Slovenska*“, ktorú sú ochotní dať Slovákom niekedy v polovičke budúceho mesiaca. Tieto slová boli pravdepodobne reakciou na posledné udalosti v slovenskej politike, ktoré potvrdzovali stabilizáciu česko-slovenskej štátnej platformy. Zástupcovia tajných organizácií sa podľa Mészárosa dokonca vyjadrili, že ak sa do daného termínu nič neudeje, prestanú vyvíjať ďalšiu činnosť.²¹³ Vyjadrenia jedného z najvýznamnejších ľudí zaangažovaného v budovaní ozbrojenej platformy „slovenskej akcie“ sú cenným prameňom. Na druhej strane však fakt, že nebol prizvaný na dôverné rokovania o budúcnosti

213 Tamže, 1920-7-298.

celej akcie, poukazuje na určité limity jeho vplyvu. Pravdepodobne svedčí aj o strate dôvery v „organizácie“, o početnosti a kvalite ktorých mali v Budapešti len chabé informácie, nedôvere voči organizátorom akcie, ale aj o politických zmenách vyplývajúcich z obavy zo zahraničnopolitických komplikácií. Ďalším významným faktorom, ktorý mal na politiku Telekiho zásadný vplyv, boli rozporuplné informácie prichádzajúce zo Slovenska. Spomínané tajné organizácie dodávali pomerne optimistické hlásenia, čo pravdepodobne súviselo aj s charakterom ich informačných zdrojov a presvedčením, že akciu je nutné uskutočniť čo najskôr. Naproti tomu však boli niektoré informácie prichádzajúce na maďarský generálny štáb oveľa menej optimistické a z hľadiska celej akcie pravdepodobne aj realistickejšie. Upozorňovali napríklad na to, že na Slovensku, kvôli situácii v Tešínsku a očakávanému maďarskému útoku, nastali vojenské prípravy. Podobne dôležité boli aj správy o tom, že slovenské obyvateľstvo nie je naklonené promaďarskému riešeniu a že iba Maďari na Slovensku očakávajú zmeny.²¹⁴ Keďže československá vláda bola dlhodobo a celkom dobre informovaná o agresívnych plánoch rôznych iredentistických zoskupení, vykonala v tomto smere aj patričné protiopatrenia.²¹⁵ Najvýznamnejším zahraničnopolitickým krokom bolo v tomto smere podpísanie obrannej zmluvy medzi ČSR a Kráľovstvom SHS zo dňa 14. augusta 1920, ktorá obom krajinám garantovala pomoc po napadnutí zo strany Maďarska. Pritom situáciu promaďarsky, resp.

214 HL, VKF, mikrofilm B/161, 3027.

215 AMZV, PZ Belehrad, č. 303, 306, 318; AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 135, 140, 151; FERENČUHOVÁ, B.: *Sovietske Rusko a Malá dohoda. K problematike medzinárodných vzťahov v rokoch 1917-1924*. Bratislava : Veda, 1988, s. 45.

prouhorsky cítiaceho obyvateľstva na Slovensku sťažovali aj rôzne retorzné opatrenia ministra pre správu Slovenska Vavra Šrobára, ktorý intenzívne pracoval na potlačení iredenty na Slovensku.²¹⁶

Gróf Teleki – ktorý bol poverený aj vedením ministerstva zahraničia – upozornil 12. augusta 1920 členov Ministerskej rady na aktivity československého ministra zahraničných vecí Edvarda Beneša a vyhlásil, že spôsobujú maďarskej diplomacii veľké ťažkosti. V tomto čase už bolo jasné, že snaha presvedčiť mocnosti o potrebe vojenského posilnenia Maďarska nepadla na úrodnú pôdu, že maďarská vláda nemôže očakávať ani výraznejšiu podporu svojich územných požiadaviek. Z týchto dôvodov označil gróf Teleki vojenskú akciu na Slovensku za nemožnú, pričom k zmareniu pôvodných plánov prispela aj spomínaná dohoda ČSR s Kráľovstvom SHS. Maďarský ministerský predseda sa však vyjadril aj proti skorej ratifikácii mierovej zmluvy, keďže jej vojenské klauzuly by do budúcnosti znížili akcieschopnosť krajiny.²¹⁷ Napriek tomu, že porážkou a vytlačením Červenej armády z územia Poľska sa v auguste 1920 zásadne zmenila vojenská situácia v regióne, nedošlo k úplnému zastaveniu „slovenskej akcie“, keďže už na jar 1921 sa všeobecne predpokladal ďalší konflikt so sovietskym Ruskom.

V auguste 1920 Teleki rozhodol, že Hornozemský komitét bude lepšie rozpustiť. Tento rozkaz však Gyula Mészáros so svojimi spolupracovníkmi nerespektoval.²¹⁸ O tom, že v Budapešti eventualitu získania Slovenska – aj

216 ŠROBÁR, V.: c. d., s. 165-171.

217 MOL, ME, K 27 Mtj. 12. 8. 1920 - 1; AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 154.

218 MOL, Küm, K 64 1922-7/II-258.

keď v danej situácii pomerne nereálnu – úplne nezmietaťli zo stola, svedčí návrh Lajosa Kürthyho datovaný na 19. augusta 1920 venovaný budúcej administratívnej organizácii pripojených území. Obsadenie Slovenska je v ňom z právneho hľadiska definované ako status quo ante, čo by vlastne z právneho hľadiska znamenalo možnosť dosadenia predchádzajúcich administratívnych orgánov a úradníkov. Kürthy však upozornil na nereálnosť takejto cesty z dôvodu zvýšenia nacionálneho povedomia nemaďarského obyvateľstva. Prípadný konflikt v tomto smere by – podľa neho – ohrozoval existenciu spoločného štátu na trvalejších základoch. Tie videl v poskytnutí národnostných práv na základe zákona z roku 1868. Išlo o práva v jazykovej, kultúrnej, sociálnej, cirkevnej, administratívnej oblasti a v jurisdikcii. Podľa Kürthyho by na platforme tohto zákona maďarská strana zároveň potvrdila vlastnú tézu, že národnostný útlak ani v minulosti nebol takým zásadným problémom, že sa vyskytli len malé chyby – aj keď vo veľkom počte, ktoré potom využili nepriatelia Uhorska, aby živili nedôveru vo vnútri krajiny. Administratívny plán počítal s prechodným obdobím, počas ktorého by na Slovensku pôsobilo Hornozemské zastupiteľstvo (Felvidéki delegáció). Tento vrcholný orgán mal byť zložený z predsedu, dvoch podpredsedov, dvoch poverencov maďarskej vlády, desať ľudí povolaných predsedom a tridsaťtri ľudí delegovaných zo strán pôsobiacich na Slovensku (na základe sebaurčovacieho práva). Vychádzajúc zo štatistiky z roku 1910 by vznikol potom pomer sedemnášť Slovákov, jedenášť Maďarov, štyria Rusíni, dvaja Nemci. Oni mali tvoriť poradný orgán, zameraný na hľadanie možností trvalého spolužitia. Predsedu zastupiteľstva mal menovať regent, ktorý ho mal právo aj

odvolať z funkcie. Mal disponovať dostatkom právomocí, pričom jeho kompetencii by sa vymykali len záležitosti týkajúce sa zákonodarstva a armády. V tejto funkcii mal byť človek nadstranícky, vyhovujúci všetkým zainteresovaným stranám. Administráciou územia mali byť poverení jemu podriadení vládni zmocnenci. Vládny zmocnenec mal zodpovedať predsedovi zastupiteľstva a svoju činnosť by koordinoval aj s jednotlivými ministerstvami.²¹⁹ Počas priebehu akcie mali zmocnenci v spolupráci s vojenským velením pripravovať pôdu na občiansku administratívu. Potom, ako by zastupiteľstvo vytvorilo a predostrelo pred vládou konečný plán organizácie a ten by bol prijatý, došlo by k jeho zrušeniu. Kontrolu nad územím Slovenska by prevzala maďarská vláda.²²⁰

Akciu na Slovensku okrem Mészárosa urgovali aj ostatné vplyvné organizácie, ako Hornozemská liga, či Slovenské hlavné oddelenie. Z toho dôvodu sa 10. septembra 1920 uskutočnilo stretnutie, na ktorom rokovali „nespokojenci“ s významnými predstaviteľmi generálneho štábu. Mészáros žiadal splnenie prísľubu, ktorý dostali ešte v júli, že akcia bude uskutočnená do začiatku októbra toho istého roku.²²¹ Iredentistické kruhy spojené s Mészárosovou skupinou si nepripúšťali, že by k nej vôbec nedošlo. Danú dobu považovali za nanajvýš aktuálnu. Vyslovili obavy, že odloženie tejto operácie by mohlo znamenať úplný koniec plánov na pripojenie Slovenska. Upozorňovali, že už čoskoro môže dôjsť k negatívnej zmene atmosféry na Slovensku, či už

219 Tamže, 1920-7-274.

220 Tamže.

221 Tamže, 1920-7-342.

vplyvom aktivít československej strany, konsolidácie krajiny alebo straty motivácie verných skupín. Hrozilo podľa nich aj nebezpečenstvo straty dôvery, a tým aj celej konšpiračnej siete.

V tejto atmosfére vznikol v septembri 1920 ďalší vojenský plán pod názvom *Árpád*. S menšími obmenami vychádzal z predpokladov definovaných v predchádzajúcich plánoch. Podľa neho mali zaútočiť z poľskej strany tam sídliaace polovojenské jednotky, tzv. slobodné oddiely (szabadcsapatok), a z juhu by postupovala maďarská armáda.²²² Napriek očividnej nereálnosti tejto akcie silný tlak z vlastných radov prinútil budapeštiansku vládu ešte raz prehodnotiť situáciu a jasne určiť budúcu líniu. Z tohto dôvodu bola významná misia plukovníka Gézu Dormándyho v Poľsku na prelome septembra a októbra 1920. Jej cieľom bolo zistiť, do akej miery by bola poľská strana ochotná aktívne spolupracovať a čo by boli ochotní ponúknuť pri prípadnej akcii na Slovensku. Dormándy mal zistiť aj rozsah poľských požiadaviek voči Maďarsku, čo súviselo s obavou, že Poľsko má na Slovensku určité záujmy. Tie umocňovala predovšetkým činnosť Štefana Mnoheľa, ale najnovšie aj Jehličku a Ungera. Dňa 8. septembra 1920 uverejnil Ungerov *Slovák* nový program exilovej národnej rady, v ktorom sa medzi iným píše aj toto: „*Slovensko bude samostatný slobodný štát a pretože sami nie sme dosť mocní, Národná Rada Slovenská chce, aby sme sa opreli o milý, mocný, 40-miliónový národ poľský.*“²²³ Z inštrukcií, ktoré Dormándy dostal, vyplýva, že maďarský generálny štáb mal v pláne ako prvý krok

222 GODÓ, Á.: c. d., s. 135-136.

223 KRAMER, J.: c. d., s. 78.

prerušiť vlakové spojenie na trati Košice – Bohumín v smere na Žilinu a východ Slovenska. Za obzvlášť významný považovali košický smer na odrezanie Podkarpatskej Rusi a žilinský kvôli východnému Slovensku. Ďalším významným momentom malo byť zabezpečenie francúzskeho súhlasu na distribúciu vojenských materiálov cez Rumunsko a odvolanie francúzskych dôstojníkov z ČSR. Zároveň sa maďarské kruhy chceli vyhnúť akejkoľvek konfliktnnej situácii s Nemeckom, s ktorým pre budúcnosť počítali ako s prípadným spojencom. Dormándy mal tieto predstavy predniesť len vo všeobecnejšej forme. Poľských partnerov mal informovať aj o tom, že prisľúbených 7 + 1 divízií 1920 nebude ešte na jeseň postavených a o obavách Telekiho vlády z možného zapojenia Kráľovstva SHS do plánovaného konfliktu. Vojenským cieľom Maďarska bolo obnovenie historických uhorských hraníc bez územia, ktoré požadovalo Poľsko. Hlavné smery útoku boli Bratislava, Zvolen – Žilina, Košice – Prešov, pričom k stretnutiu dvoch armád malo dôjsť na línii Žilina – Poprad – Prešov. Spolupráca vojenských útvarov mala byť skordinovaná na základe presného plánu, ale bez spoločného velenia. Aj tento fakt poukazuje na značnú nedôveru z maďarskej strany. Za ideálny termín útoku považoval maďarský generálny štáb jeseň 1921, pričom významnú úlohu v celom plánovaní stále zohrával očakávaný konflikt s bolševickým Ruskom.²²⁴ Telekiho vláda pristupovala v tomto čase k plánovaniu akcie veľmi opatrne. Nechcela riskovať otvorený konflikt s viacerými susedmi, ani s veľmocami. Časť z organizátorov bola

224 MOL, Küm, K 64 1920-7-Smernice od Berzeviczyho pre Dormándyho 23. 9. 1920.

presvedčená, že maďarské vojsko sa na Slovensku nestretne s väčším odporom. Verili v úspech bleskovej akcie, ktorá by oddelila Slovensko od českých krajín a spoliehali sa na lojalitu či poprípade pasivitu miestneho obyvateľstva. Reálne však ani z hospodárskeho, ani z vojenského či diplomatického hľadiska nebolo Maďarsko na konflikt pripravené. Jediné s čím istotne mohli počítať bol entuziazmus ľudí podieľajúcich sa na organizovaní akcie. Ten však negarantoval potrebný úspech ani na Slovensku, ani v zahraničí. Významný krok tomto smere predstavovala aj deklarácia predstaviteľov SES v prospech republiky z 28. septembra 1920. Ľudáci v nej predložili svoje požiadavky voči pražskej vláde a vyhlásili, že: „*Slovenská ľudová strana je stranou štátotvornou; celým svojím bytím trvá na záchrane republiky a Slovenska a preto čo najrozhodnejšie sa ohradzuje proti všetkým podvratným živlom, ktoré svojou skazonosnou prácou podkopávajú základy nášho štátu.*“²²⁵ Prejav lojality strany – ktorú vo Varšave aj v Budapešti vnímali ako separatistickú – len posilňovala argumentáciu o nastolenom konsolidačnom trende, ktorý sa postupne presadzoval na Slovensku.²²⁶ V tomto čase už bolo jednoznačné, že veľká časť slovenských elít, aj napriek silnej kritike pražskej centralistickej politiky, nemá záujem na obnovení bývalého štátu a režimu. Uhorskú minulosť označovali za prekonaný stupeň vývoja. Tento názor intenzívne šíрили mnohé štátne, ale aj dobrovoľné inštitúcie, pričom československý štát

225 *Slovák*, 1. 10. 1920, s. 1; HOLÁK, M.: c. d., s. 558-560.

226 Ku konsolidácii hospodárstva pozri: HALLON, L.: Príčiny, priebeh a dôsledky štrukturálnych zmien v hospodárstve medzivojnového Slovenska. In: *Slovensko v Československu*. Eds. V. Bystrický – M. Zemko. Bratislava: VEDA, 2004, s. 300-304.

tvrdoprenasledoval a postihoval všetky prouhorské, resp. promaďarské sentimenty.

Vplyvom zmeny politickej situácie v Poľsku, čo sa odrazilo aj na podpísaní poľsko-ruského prímeria v októbri 1920, vyznel aj výsledok Dormándyho misie pomerne jednoznačne. Garancie poľskej vlády sa mu nepodarilo získať napriek tomu, že vysoké vojenské kruhy, s ktorými rokoval, stále prejavovali náklonnosť k promaďarskému riešeniu. Maršal Piłsudski prisľúbil, že po uzavretí poľko-ruského mieru podporí maďarskú akciu na Slovensku. Náčelník poľského generálneho štábu Tadeusz Rozwadowski odporučil, aby zatiaľ maďarská vláda riešila „českú otázku“ otvorenou cestou (pravdepodobne na medzinárodnej úrovni – pozn. autora), pričom odtrhnutie Slovenska malo nastať skôr neoficiálnou cestou. Podľa ich predstáv malo povstanie vypuknúť na východe Slovenska, kde by sa koncentrovala česká armáda. Potom by zo severu vtrhlo na Slovensko 2 – 3-tisíc ľudí. Na juhu by sa zas zaktivizovali maďarské sily. Týmto manévrom chceli odstaviť československú armádu, následkom čoho mali obsadiť územie Slovenska po riekú Váh. Jeseň 1921 považovali aj poľské vojenské kruhy za vhodný termín akcie. Smerom k Rumunsku Rozwadowski zdôraznil, že rumunský minister zahraničia Take Ionescu bol ochotný dohodnúť sa s Maďarmi aj za cenu územných ústupkov.²²⁷ Okrem takýchto povzbudivých správ však z Poľska prichádzali aj varovania, že počas povstania na Slovensku by sa maďarská vláda nemala kompromitovať, lebo by to mohlo zaktivizovať formujúcu sa Malú dohodu. Povstanie preto malo usku-

227 MOL, Küm, K 64 1920-7-39l.

točniť obyvatelstvo Slovenska, resp. bolo nutné zabezpečiť neutralitu Rumunska.²²⁸ Plány na neutralizáciu Rumunska však nenašli reálnejšiu živnú pôdu. Predstavy rumunskej diplomacie sa nezhodovali s tým, čo ponúkali zástupcovia Maďarska.²²⁹ Po rokovaníach s Poliakmi sa koncom októbra 1920 Teleki opätovne vyjadril proti akejkoľvek akcii a jej vykonanie bolo odložené na neurčito. Dňa 10. októbra dokonca verejne vyhlásil, že Maďarsko musí prijať Trianonskú mierovú zmluvu, keďže prehralo vojnu.²³⁰ Maďarskej vláde jednoducho nevyhovovalo, keby v tom čase na Slovensku vypuklo povstanie koordinované len spoločenskými organizáciami a odmietla sa v ňom angažovať. Aktivity Mészárosa a jeho spoločníkov vnímali ako nátlak, ktorý mohol mať pre celú krajinu katastrofálne následky. Z tohto dôvodu zdôrazňovali nutnosť politiky pasívnej rezistencie a upozornili na nereálnosť úspechu bez silnej podpory Poľska.²³¹ Ministerský predseda a jeho blízki spolupracovníci si dobre uvedomovali reálne možnosti, v rámci ktorých sa museli pohybovať, a nakoniec nedovolili uskutočnenie dobrodružných plánov, na príprave ktorých sa vlastne sami podieľali.

Napriek zákazu vlády existovala organizovaná skupina, ktorá sa rozhodla zrealizovať ozbrojenú akciu na území ČSR za každú cenu. Výrazne sa v nej angažoval bývalý župan Géza Battlay a poslanec maďarského parlamentu

228 Tamže, 1920-7-423.

229 LEUȘTEAN, L.: *România și Ungaria în cadrul „Noii Europe” (1920–1923)*. Iași: Polirom, 2003, s. 69. Za pomoc s prekladom ďakujem Csabovi Zahoránovi.

230 *Slovenský denník*, 12. 10. 1920, s. 2.

231 MOL, Küm, K 64 1921-48/II-412; Tamže, Inštrukcie z 23. 10. 1920.

György Hir. Rozhodli sa konať bez toho, aby informovali vládu alebo aspoň plukovníka Símenfalvyho, ktorý mal koordináciu týchto záležitostí na starosti. V prvej fáze plánu počítali s pätnásttisíc ozbrojencami, ale nakoniec sa na stanovené miesta dostavilo len niekoľko stoviek ľudí. Policajným orgánom sa pritom 22. decembra 1920 podarilo zaistiť štyristopäťdesiat z nich.²³² Tak sa na poslednú chvíľu väčšej akcii podarilo zabrániť. O plánoch napadnúť republiku boli včas informované aj príslušné československé úrady a hneď vykonali protiopatrenia. Postoj maďarskej vlády vnímali v Prahe aj napriek istým výhradám ako korektný, čo malo pozitívny vplyv na nasledujúci pokus o začatie bilaterálnych rokovaní. Na nebezpečie, ktoré by podobná akcia pre Maďarsko predstavovala, upozornil Telekiho aj vedúci francúzskej vojenskej misie v Budapešti generál Maurice Hamelin. Maďarský ministerský predseda sa potom snažil, aby bola celá kauza čo najskôr uzavretá. Hneď po tom, ako 22. decembra 1920 nemenovaný poslanec parlamentu poskytol Telekimu informácie o plánovanej „vianočnej akcii“, prijal protiopatrenia. Československá strana ho podozrievala, že začal konať až po zákroku francúzskeho generála, čo však nebola pravda.²³³ Situácia nepriala uskutočneniu ozbrojenej intervencie. Maďarská vláda preto zabránila možnému konfliktu a potlačila revolučne ladené skupiny dobrodruhov. Napriek uvedenej promptnej reakcii, vinou zlej komunikácie medzi povstalcami, došlo k menšej prestrelke na poľsko-československej hranici. Krakovská tlač dokonca uverejnila

232 MOL, ME, K 27 Mtj. 23. 12. 1920-54.

233 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 241, 242, 243; SNA, f. V. Šrobár, šk. 15, inv. č. 803.

informáciu, že na Slovensku vypuklo povstanie a zažehlala mu veľa úspechov. Avšak aj poľské najvyššie velenie vnímalo celú akciu ako nevhodnú a zle načasovanú, ktorá mohla len skomplikovať už aj tak zložitú situáciu v regióne.²³⁴

Ratifikácia Trianonu a zmeny v menšinovej politike

Ukončenie poľsko-sovietskeho konfliktu a ukončenie francúzsko-maďarských rokovaní v novembri 1920 mali zásadný vplyv na formovanie ďalších priorít maďarskej zahraničnej politiky. Do čela Quai d'Orsay v októbri 1920 nastúpil Philippe Berthelot, o ktorom bolo známe, že je priateľom E. Beneša. Došlo k postupnému zblížovaniu Poľska s Malou dohodou, čo sa odrazilo aj na podpísaní česko-slovensko-poľskej menšinovej konvencie v novembri 1920. Neschopnosť maďarskej vlády dohodnúť sa s Rumunskom, ktoré si posilňovalo svoje väzby s ČSR, či podpísanie taliansko-juhoslovanskej dohody, ktorá potvrdzovala mierové zmluvy a bola zacielená proti reštaurácii moci Habsburgovcov v strednej Európe, vážne zatriasli maďarskými predstavami o budúcom (pre)usporiadaní regiónu. Spomenuté udalosti len zvyšovali zlé zahranično-politické postavenie Maďarska, pričom malodohodové štáty aj veľmoci požadovali čím skoršiu ratifikáciu mierovej zmluvy.

Niekoľko dní pred týmto aktom interpeloval poslanec Viktor Dvortsák nového ministra zahraničných vecí Istvána Csákyho, ktorý sa mimochodom v minulosti intenzívne angažoval práve v „slovenskej otázke“. Dvortsák označil

234 MOL, Küm, K 64 1925-7/b-17, 43.

Trianon za nadiktovanú zmluvu, ktorá nezabezpečí pokoj na Slovensku. Upozornil na „český teror“, vyhánanie obyvateľstva, voči ktorému sa ľud na Slovensku búri. Spomenul, že ľudia sú za to, že rozprávajú po maďarsky, vystavení nátlaku, poníženiu aj fyzickým útokom. Vyjadril presvedčenie, že keď príde správny čas – sami sa oslobodia. Do tej doby by podľa Dvortsáka bolo potrebné niť recipročnú politiku, ktorá by na represie reagovala rovnakým spôsobom. Minister Csáky odpovedal, že má podobný názor, ale v danej situácii je to nemožné a nereálne. Upozornil, že priveľa Maďarov je v zahraničí a v Maďarsku je len málo takých, voči ktorým by takéto represie mohli uplatniť. Riešenie videl v spolupráci s medzinárodnými organizáciami a v bilaterálnych rokovaniach s ČSR. Minister prisľúbil, že maďarská vláda bude tieto záležitosti pozorne sledovať, riešiť a nevynechá ani jednu príležitosť, aby zakročila. Upozornil, že pozornosť nesústredia len na Maďarov žijúcich v susedných štátoch, ale aj na Nemaďarov, ktorí boli po tisíc rokov vernými synmi Uhorska.²³⁵

O desať dní maďarský parlament ratifikoval mierovú zmluvu, čím zároveň uznal existenciu susedných štátov. Územia bývalého Uhorska tak na oficiálnej úrovni stratili dovtedy používané prívlastky ako okupované alebo obsadené (territoire occupé). Toto pomenovanie vychádzalo z právneho názoru, ktorý neuznával už dlhší čas etablovaný stav, ktorý pred ratifikáciou vnímal ešte ako status quo ante, t. j. ako to, čo predchádzalo mierovej zmluve.²³⁶ V ne-

235 NN 1920-22, VI., 3. 11. 1920, 119. zasadnutie parlamentu.

236 Kalmán Kánya vydal 3. septembra 1920 inštrukciu, aby sa pracovníci Ministerstva zahraničných vecí v oficiálnom styku vyvarovali pomenovania ter-

oficiálnom styku, ale aj počas mnohých verejných vystúpení sa však tento termín aj naďalej objavoval. Poukazoval na pocit krivdy, na to, že Uhorsko bolo nespravodlivo rozbité, ale zároveň aj na ambíciu tento stav zmeniť. V Československu vnímali veľmi citlivo revizionistickú propagandu, ktorá sa šírila prostredníctvom rôznych tlačovín, ale napríklad aj nápisov na poštových zásielkach. Protiopatrenia sa odrazili na prísnej cenzúre a zákaze dovozu tlačovín prichádzajúcich z Maďarska.²³⁷

Fakt, že parlament sa rozhodol „dobrovoľne“ uznať mierovú zmluvu, vzbudil v krajine veľkú vlnu kritiky. Už na pôde zákonodarného zhromaždenia zdôraznil Károly Huszár, ktorý bol predkladateľom návrhu zákona o ratifikácii mierovej zmluvy, že v podstate ide len o technickú záležitosť, aj keď veľmi smutnú, ale zároveň veľmi dôležitú pre krajinu. Odporučil zmluvu ratifikovať so známou iredentistickou básňou na perách: „*Verím v jedného Boha, verím v jednu vlasť, verím v jednu božskú spravodlivosť, verím v zmŕtvychvstanie Uhorska...*“. Počas týchto slov všetci poslanci povstali a spoločne odpovedali „*Veríme!*“. Veľmi kriticky sa k aktu ratifikácie postavili ďalší rečníci István Friedrich a gróf Lajos Windischgraetz. Vyslovili názor, že parlament ani nemá právo takúto zmluvu odobriť. V podobnom duchu sa niesli aj slová Viktora Dvortsáka, ktorý upozornil, že „*slovenský národ je vo svojom srdci, duchu, cíte, zvykoch zajedno s národom maďarským*“. Podľa neho, Slováci takýto mier nikdy nebudú akceptovať, keďže nedo-

ritoire occupé. Pozri *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918-45*. Ed. P. Pritz, Budapest : Akadémiai Kiadó, 1994, dok. 294, 295.

237 SNA, f. MPS, šk. 25, 4777/21; ŠANR, f. Policajný komisariát Komárno, šk. 1.

stali ani možnosť otvorene vyjadriť svoj názor. Dvortsák následne vyhlásil vojnu „dobyvateľom“ – „Čechom“ – „*do tej doby, pokiaľ na Slovensku slobodne nebude poletovať vták Turul*“.²³⁸ Premiér Teleki pri tejto príležitosti opätovne vystúpil na obranu dualistickej menšinovej politiky. Vyslovil názor, že v podstate išlo o chyby v administratíve, pričom viac sa dalo urobiť predovšetkým na špecifických lokálnych úrovniach, napr. vytvorením miestnych autonómií, ale aj zmenami v centrálnych inštitúciách. Vyhlásil, že tak ako aj v minulosti, Maďari uznávajú práva menšín na jazyk, tradície, náboženstvo a tieto princípy budú dodržiavať aj naďalej. Ich uplatniteľnosť dal do súvisu s administratívnymi možnosťami a ideou nedeliteľnosti krajiny. Teleki potvrdil smerovanie maďarskej menšinovej politiky, ktorú postavil na pôdu menšinového zákona z roku 1868. Vyhlásil tiež, že s týmto zákonom je nutné zosúladiť aj pred rokom prijaté nariadenie č. 4044.²³⁹ Trianonská mierová zmluva nadobudla platnosť až po jej ratifikácii francúzskym parlamentom v lete 1921.

V zime 1920 Maďarskom opätovne zarezonovala kritika zahranično-politickej orientácie vlády, ktorej aktivity namiesto očakávaných úspechov priniesli len potvrdenie status quo. Opätovne sa objavili hlasy v prospech pronemeckej orientácie. Kritici požadovali od vlády cieľavedomejšiu politiku vo veci integrity. V parlamente v tejto veci interpeľoval ministra zahraničia strážca pečate gróf György Pallavicini a upozornil, že zahraničnopolitická situácia krajiny je horšia ako pred pätnástimi mesiacmi. Zodpovedný mi-

238 NN 1920-22, VII., 13. 11. 1920, 128. zasadnutie parlamentu.

239 Tamže, 128. zasadnutie parlamentu.

nister Imre Csáky zas dokazoval, že situácia sa už zlepšuje. Poukázal na zmeny v politike USA, ale upozornil aj na to, že v danej situácii vlastne Maďarsku ani nič iné neostáva. Z toho dôvodu označil za potrebné v prvom rade sústrediť sa na zabezpečenie práv garantovaných mierovou zmluvou. Išlo predovšetkým o ochranu maďarských menšín v zahraničí a možnosti, ktoré ponúkala Spoločnosť národov.²⁴⁰ Československý diplomatický zástupca v Budapešti Václav Lejhanec tieto diskusie zhodnotil, že v Maďarsku vzplanie vždy záujem o spoluprácu s niektorou veľmocou, ale keď vidia, že im to neprinesie späť územia, ich nadšenie opadne a hľadajú inú. Maďarskú zahraničnú politiku označil za „*integritnú, ktorá nepomýšľa na priateľský pomer so susedmi*“.²⁴¹

Od leta 1920 došlo v politike maďarskej vlády k jednoznačnému odklonu od dovtedajšieho bleyerovského kurzu. Začala sa stále viac akcentovať liberálnosť a pokrokovosť dualistického národnostného zákona. Predstavy a plány zmeniť alebo napraviť nedostatky minulej politiky sa obmedzili len na nutnosť určitých jazykových a kultúrnych koncesií, čo vlastne znamenalo uvedenie starého zákona do praxe. Pritom hlavným motívom týchto zmien bola aj naďalej snaha zabezpečiť životaschopnosť myšlienky uhorskej integrity. V druhej polovici roku 1920 stále silneli útoky proti ministerstvu pre národnostné menšiny. Jeho existencia bola aj zo zahraničnopolitického hľadiska považovaná za nevhodnú, čo explicitne vyplývalo aj zo znenia Trianonskej mierovej zmluvy, keďže tá zakazovala

240 Tamže, 135. zasadnutie parlamentu

241 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 219.

vyvíjanie iredentistickej činnosti voči susedom. Aj plánované povstanie na Slovensku, na príprave ktorého sa ministerstvo aktívne podieľalo, bolo odložené na neurčito. Z vnútropolitických dôvodov jeho pozíciu podkopávali obvinenia, že ohrozuje celistvosť krajiny a vyvoláva menšinové nepokoje tým, že mobilizuje voči Maďarom, resp. zbytočne posilňuje národné povedomie menšín a narúša tým proces ich prirodzenej asimilácie. Dlhodobu sa proti činnosti ministerstva angažovali aj najvyšší predstavitelia žúp. Poukazovali na to, že v Maďarsku ostalo už len minimálne percento Nemaďarov a neboli im ochotní tolerovať rozvíjanie vlastnej kultúry. Vníмали to ako ďalšie ohrozenie existencie maďarského štátu.²⁴² Tento prúd stmelovali najmä vplyvné spoločenské organizácie Maďarský národný zväz a Liga na obranu teritória. Radikalizmus, ktorý sa v tomto čase v Maďarsku presadil, do veľkej miery súvisel aj s potrianonským šokom. V politike dominoval kurz, ktorý zánik Uhorska dával do súvisu s príliš liberálnou menšinovou politikou a propagandistickou činnosťou (iredentou) susedov. Naopak, v susedných štátoch sa presadil názor zdôrazňujúci nespokojnosť Nemaďarov s uhorskou („asimilačnou“) menšinovou politikou, ktorý zároveň aj legitimoval zánik Uhorska.

Proti obvineniam sa Bleyer bránil zdôrazňovaním významu svojej činnosti práve z propagandistického hľadiska. Koncom októbra 1920 pre Ministerskú radu sformuloval memorandum v prospech „*pocitivej politiky voči menšinám*“. Význam a aktuálnosť takejto politiky odvodnil najmä nedoriešenou otázkou Burgenlandu, keďže

242 Tieto memorandá sa nachádzajú v MOL, ME, K 26 1920-XLIII.

Maďarsko toto územie veľmocami pridelené Rakúsku ešte stále nevyprázdnilo. To, ako ďaleko by mali v sľuboch ísť, dal do súvisu s konkrétnymi podmienkami, napr. s tým, ako je daná skupina rozvinutá, aké má aspirácie, aký je jej záujem navrátiť sa do starej vlasti. Upozornil tiež, že tieto sľuby musia byť aj dodržané. Ako vhodný príklad spomenul Bleyer slovenskú autonómiu. Poukázal na to, že doteraz sa k ničomu nezaviazal a všetky sľuby sú ešte stále vo všeobecnej rovine. Pre menšiny žiadal aspoň minimum pozostávajúce z jazykových práv. Na tomto základe chcel budovať ich pozitívny vzťah k vlasti.²⁴³ Bleyerov plán si však premiér a jeho poradcovia neosvojili. Nepovažovali ho za opodstatnený a upozornili na jeho nekompatibilitu s maďarským zákonodarstvom a administratívnym zriadením. Takýto postoj len potvrdil, že v Budapešti už nebol záujem o pokračovanie dovtedajšieho kurzu menšinovej politiky. Doriešenie tejto otázky bolo odložené na príhodnejšiu chvíľu.²⁴⁴ Bleyerove snahy, ktoré sa dlhodobo stretávali s nezaujmom a podozrievaním, nepodporovali ani jeho kolegovia vo vláde. Na základe tejto situácie a faktu, že sa ho nezastal ani sám premiér Teleki, sa koncom novembra rozhodol podať demisiu. Napriek tomu, že v tom čase ešte svoju funkciu nezložil, v novej Telekiho vláde vymenovaný 16. decembra 1920 jeho meno už nefiguruje.

Na jeseň 1920 odborníci na Úrade predsedu vlády dostali za úlohu vypracovať novú stratégiu menšinovej politiky. Zásadnej kritike bolo podrobené nariadenie č. 4044/1919, ktoré si v čase po ratifikovaní mierovej zmluvy vyslúžilo

243 Tamže, 1920-XLIII-8634.

244 Tamže.

označenie, že „ohrozuje myšlienku maďarského národného štátu a jeho jednotu“. Potrebu jeho revízie odôvodnili tým, že nariadenie vzniklo v špecifickej situácii, pričom ani predstavitelia menšín niektoré výhody ani nežiadali a ani mierová zmluva nezaväzuje Maďarsko k takým rozsiahlym koncesiam. Autori analýzy označili nariadenie za nekompatibilné s dovtedajším právnym poriadkom a poukázali na administratívne komplikácie pri jeho zavádzaní. Podľa nich mala menšinová politika Maďarska pevne stáť na litere národnostného zákona z roku 1868. Jej konkrétnu podobu však ponechali otvorenú. Stále počítali s veľkým zahraničnopolitickým významom tejto otázky. Dovtedajšie vyjadrenia nemaďarských elít nepovažovali za definitívne a nechceli sa úplne uzavrieť pred prípadnou dohodou smerujúcou k obnoveniu integrity. Z hľadiska potrieb vnútornej politiky zdôraznili nutnosť presadzovať používanie maďarského jazyka.²⁴⁵

Návrh Pála Petriho – ministerského radcu Úradu predsedu vlády – o prestavbe organizácií zaoberajúcich sa menšinami z 12. decembra 1920 si kládol za cieľ zefektívniť činnosť vlády smerom k národnostným menšinám v nových podmienkach. V tom čase sa otázkou „obsadených území“ zaoberalo dvadsaťosem organizácií a okrem Úradu predsedu vlády aj štyri ministerstvá. Petri tento stav nepovažoval za prospešný a upozornil na jeho finančnú náročnosť. Navrhol, aby boli tieto aktivity podporované len tajne, prostredníctvom spolupráce so spoločenskými organizáciami a cirkvami, keďže akékoľvek otvorené kroky mohli pre vládu znamenať zahraničnopolitické komplikácie. Petriho

245 Tamže.

memorandum hovorí aj o zjednotení rôznych segmentov iredenty podľa území, na ktorých mali pôsobiť. Komunikácia mala byť sprostredkovaná Úradom predsedu vlády, ktorý podľa Petriho ponúka najlepšie podmienky a dlhoročné skúsenosti.²⁴⁶ Napriek tomu, že vyššie spomínaný dokument bol odložený ad acta, mnohé z prezentovaných názorov sa pretavili do transformácie spoločenských organizácií, ku ktorej došlo v prvej polovici roku 1921.

246 Tamže, 1920-XLIII-10949.

V. JEDINÁ CESTA – KONSOLIDÁCIA

Zblíženie s Československom?

Na prelome rokov 1920 a 1921 Maďarsko nemalo veľa možností na vystúpenie z izolácie. Po neúspešných rokovaniach s Francúzskom sa nečrtala ani zásadnejšia podpora zo strany ostatných veľmocí. Nástupnícke štáty postupne pracovali na zosúladení vzájomných vzťahov, čo oslabovalo možnosť využitia ich rivality. Nemecko v danom čase nemalo dostatočný vplyv a neprejavovalo záujem o aktivizáciu v tomto smere, takže ani z tejto strany sa nedala očakávať výraznejšia podpora. Nová Telekiho vláda, ktorá vznikla 16. decembra 1920, medzi svoje zahraničnopolitické priority zahrnula konsolidáciu hospodárskych pomerov a dohodu so susedmi.²⁴⁷ V tomto smere vyzneli aj novoročné prejavy premiéra Telekiho a regenta Horthyho. Zabránenie útoku voči ČSR, zdôrazňovanie nutnosti dohody so susedmi a predovšetkým neoficiálne rokovania, ktoré viedol gróf László Szapáry v Prahe, poukazovali na ochotu Maďarska začať vážnejšie bilaterálne rozhovory so svojím severným susedom. Už po podpísaní mierovej zmluvy prejavili obe strany záujem rokovať o hospodárskych otázkach. Tento pokus sa však pomerne rýchlo ukázal ako neúspešný. Prvé spočiatku len neoficiálne rozhovory sa začali

247 NN 1920-22, VII., 17. 12. 1920, 137. zasadnutie parlamentu.

až začiatkom novembra 1920. Maďarský politik a diplomat gróf Szapáry sa v tom čase stretol s viacerými vplyvnými osobnosťami pražskej politiky. Išlo predovšetkým o advokáta Václava Boučka, bývalého premiéra Vlastimila Tusara a kancelára prezidenta republiky Přemysla Šámala. Počas neformálnych rozhovorov obe strany sondaovali zásadné postuláty, na základe ktorých možno rokovať. Pre maďarskú stranu predstavovala *conditio sine qua non* dohoda o korekcii spoločných hraníc, po ktorej boli ochotní otvoriť svoj trh československému priemyslu. Szapáry chcel rokovať o celom Maďarmi homogénne obývanom území od Rakúska až po Karpaty a o Podkarpatskej Rusi. O Bratislavu neprejavil zásadný záujem. Naproti tomu Košice označil za „*ungarische Mekka*“. Upozornil, že po uspokojivých hraničných korekciách by došlo aj k utlmeniu protičeskoslovenskej propagandy, a zdôraznil súkromný (neštátny) charakter maďarských spoločenských organizácií. Hoci bolo pravdepodobné, že predstavitelia ČSR by takéto rozsiahle „delimitácie“ nepripustili – torpédovali by tým svoju dovtedajšiu politiku, spojenecké záväzky a precedensom aj celý versaillský mierový systém – možnosť určitých územných korekcií apriórne nezamietli.²⁴⁸ Pritom správy o záujme Maďarska okamžite rokovať s Československom o úprave hospodárskych stykov v tom čase priniesli aj zástupcovia Francúzska.²⁴⁹

Dňa 9. januára 1921 sa Szapáry stretol s Edvardom Benešom, ktorý však nesúhlasil s tým, aby sa rokovalo

248 PDF II, dok. 42. Originály Szapáryho hlásení sú uložené: MOL, Kúm, K 64 1921-48-35. AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 202a, 245a; TÓTH, A.: První bilaterální jednání mezi Československem a Maďarskem (1921) – Bruck an der Leitha. In: *Moderní dějiny* 9, 2001, s. 118-139.

249 AMZV, PZ Budapešť 1920, č. 221.

osobitne o územných otázkach. Tie označil iba za jednu z tém, ktorá sa môže stať súčasťou konečnej „veľkej dohody“. Beneš vyjadril vôľu – vo vhodnej situácii – riešiť aj tieto problémy. Za veľmi škodlivé označil rôzne deklarácie maďarských politikov (Apponyiho, Andrásyho aj Bethlena) ohľadne integrity krajiny. Zdôraznil význam otázok súvisiacich s aplikáciou mierovej zmluvy a hospodárskou spoluprácou. Szapáry naopak požadoval simultánne rokovania o politických aj ekonomických otázkach. Dohodu bez politických ústupkov zo strany ČSR označil za nereálnu. S ohľadom na politickú situáciu sa obe strany zaviazali, že rokovania sa budú pripravovať v tajnosti a bez sprostredkovania veľmocí. Zhodli sa na tom, že verejnosť je potrebné na zmenu vzájomných vzťahov pripravovať vopred.²⁵⁰ Predstavitelia oboch krajín prejavili záujem o urýchlenú úpravu vzťahov a otvorenie nových možností spolupráce hospodárskeho aj politického charakteru. Pre maďarskú stranu boli tieto rozhovory zaujímavé aj z toho dôvodu, že Beneš úplne nevytlúčil diskusiu o územných otázkach. Szapáry aj konkretizoval určité predstavy o územnej revízii v prospech Maďarska, ktorá mala byť výsledkom vzájomného zblížovania. Žiadal pripojenie veľkej časti Žitného ostrova, pričom len časť potrebná na vojenské ochránenie Bratislavy by ostala ČSR, území severne od Dunaja až po nitrianske vrchy a mesto Košice. Načrtol tiež možnosť určitých lokálnych úprav. Beneš sa jednoznačne negatívne postavil k požiadavke odovzdania Podkarpatskej Rusi.²⁵¹

250 PDF II, dok. 42; AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 202a.

251 GRATZ, G.: c. d., s. 44.

Významným predstaviteľom koncepcie zblíženia sa s ČSR bol nový minister zahraničných vecí Gustáv Gratz, ktorý nastúpil do funkcie 17. januára 1921. Zdôrazňoval nutnosť dohody so susedmi alebo aspoň s jedným z nich. Za primárne považoval doriešenie základných „životne dôležitých“ otázok, predovšetkým hospodárskeho charakteru. Situáciu, ktorá nastala zánikom monarchie, vnímal ako škodlivú aj z geopolitického hľadiska, keďže následkom nedorozumení medzi nástupníckymi štátmi mohlo dôjsť k nastoleniu hegemonie nejakého „cudzieho“ štátu. Revíziu hraníc bolo podľa neho možné dosiahnuť len po vzájomnej dohode. Predpokladal, že práve s ČSR je v tomto smere možné doceliť určitú dohodu a získať aj územné ústupky. Gratz, ktorý úplne nezavrhol myšlienku revízie, považoval rýchlu dohodu so susedmi za nutnú z dôvodu zlého medzinárodného postavenia Maďarska, ale aj z hľadiska osudu maďarských komunit v zahraničí.²⁵²

Popri diskusiách s predstaviteľmi ČSR, od začiatku roku 1921 pokračovali aj vojenské rokovania so zástupcami Poľska. Maďarská diplomacia sa pokúsila aj o obnovenie rokovaní s Francúzskom.²⁵³ V januári 1921 dokonca vznikol tajný plán, na základe ktorého mali z Maďarska cez Československo prechádzať do Poľska utečenci v počte viacerých peších divízií, ktorých by spoločnými silami vycvičili a vyzbrojili. Počítalo sa s ich využitím ako neregulárnej armády (tzv. szabadsapatok) pri podpore operácií maďarského vojska na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. Poľský generálny štáb vydal rozkaz na vytvorenie samostatnej kancelá-

252 Tamže, s. 39-41.

253 PDF II, dok. 28, 29.

rie, ktorej úlohou bola starostlivosť o tieto osoby. Organizátori (Ágoszton Stefán, Tadeusz Rozwadowski) požiadali aj o oficiálnu podporu poľskej vlády. Na úrovni diplomacie sa aj naďalej pokúšali o vznik spojeneckého bloku Poľska, Rumunska a Maďarska.²⁵⁴ V očakávaní ďalšieho konfliktu s bolševickým Ruskom mala táto koncepcia stáť podporu aj v Poľsku. Piłsudski sa vyjadroval smerom k Maďarsku pozitívne a podobný názor zdieľal aj minister vojny Kazimierz Sosnkowski. Poľská zahraničná politika pritom prikladala v prvom rade dôležitosť zblíženiu s Rumunskom. Začiatkom februára 1921 sa ukázalo, že v daných podmienkach je poľsko-maďarská spolupráca na antibolševickej platforme s podporou Francúzska nereálna.²⁵⁵ Napriek tomu odznelo z poľskej strany viacero ústnych deklarácií v tom zmysle, že ak sa im podarí úspešne vyriešiť vlastné záležitosti (mier v Rige, dohodu s Rumunskom, otázku Sliezska), budú sa môcť angažovať v prospech Maďarska s cieľom vytvoriť spoločné hranice na území Podkarpatskej Rusi. Poľské vládne elity nepovažovali Československo za vhodného strategického partnera proti rozpínavosti Nemecka a Ruska, pričom v kontexte stredoeurópskej politiky ho vnímali ako konkurenta.²⁵⁶ Vplyvom francúzskeho tlaku na zlepšenie vzťahov s ČSR došlo k zblíženiu s Malou dohodou. Začiatkom marca 1921 bola podpísaná rumunsko-poľská obranná zmluva a minister zahraničia Eustachy Sapieha oznámil maďarskému vyslancovi Csekonicsovi, že v danej situácii nie je možné robiť spoločnú politiku. Tú by

254 MOL, Küm, K 64 1925-7/b-17, 43.

255 PDF II, dok. 97.

256 PDF II, dok. 210, 216, 223. Tiež: MOL, Küm, K 64 1925-7/b-110.

malodohodové štáty vnímali ako intrigovanie. Zároveň vyjadril Maďarsku svoje sympatie a vieru, že čas zmeny ešte len príde. Smerom k Československu podotkol, že každý predsa vie, že táto efemérna štátnosť sa sama od seba zosype.²⁵⁷ Napriek tomuto nie príliš povzbudivému postoju poľského ministra zahraničných vecí maďarská vláda naďalej sondovala možnosti dohody aj s Rumunskom. Ani v Bukurešti však predstavitelia Maďarska nepochodili a začiatkom marca 1921 už bolo úplne jasné, že: „*O užšom zblížení, či dokonca priateľstve medzi Rumunskom a Maďarskom nemôže byť ani reči.*“²⁵⁸

Slovenský zahraničný komitét

Počas zimy 1920, keď prebiehali prvé zákulisné česko-slovensko-maďarské rokovania, bola promaďarsky orientovaná slovenská emigrácia v kríze. Nedotiahnutie už dlhšie plánovanej akcie na Slovensku, vzájomné konflikty a nedôvera Budapešti spôsobili, že na krátku dobu sa do centra „slovenskej akcie“ dostala do tej doby skôr marginálna skupina Viliama Bajána. Baján, známy tiež pod pseudonymom Milan Štrba, pracoval v minulosti ako inžinier v Leviciach a je známe, že sa aktívne zapojil do boľševického hnutia.²⁵⁹ Z hľadiska politiky Dízj tér je dôležité, že v tomto období neexistovala žiadna dohoda o spolupráci s Jehličkom, ktorý bol v tom čase podnikol krátke prednáškové

257 MOL, Küm, K 64 1921-7/b-70; PDF II, dok. 100; K zahraničnej politike Poľska: ESSEN, A.: *Polska a Mala Ententa 1920-1934*. Warszawa-Kraków : Wydawnictwo naukowe PWN, 1992, s. 49-52.

258 MOL, Küm, K 64 1921-41-123.

259 SNA, f. Krajský úrad, šk. 308, 2735/1939.

turné po Spojených štátoch. Ani ostatné, už spomenuté emigrantské skupiny nevyvíjali výraznejšiu organizovanú činnosť. Napriek tomu, že Stefánovci na prelome rokov 1920/1921 pokračovali v rokovaniach s poľskou stranou, rýchlo sa ukázalo, že ich plány nestáli na reálnych základoch, keďže Poľsko smerovalo k zblíženiu s ČSR. V tomto čase tiež došlo k výraznej reorganizácii spoločenských organizácií kontrolovaných a dotovaných vládou.

Napriek určitému útlmu sa ani v tomto období nestratila „slovenská akcia“ úplne z programu dňa. V Budapešti bolo 30. januára 1921 zorganizované zhromaždenie Slovákov v Maďarsku. Náklady späť s týmto stretnutím financovala vláda.²⁶⁰ Hlavnými organizátormi boli Jozef Pazúrik a Ľudovít Janovec a zúčastnilo sa na ňom asi 600-800 osôb, poväčšine miestnych Slovákov a utečencov zo Slovenska. Na stretnutí sa ako rokovací jazyk presadila okrem slovenčiny aj maďarčina, čo vyústilo do menšieho incidentu, ktorý sa skončil zadržaním niekoľkých protestujúcich mladíkov. Počas zhromaždenia sa zdarma rozdávali budapeštianske noviny *Slovenský národ* a *Kalendár slovenského národa* na rok 1921. Išlo o tlačoviny písané a ilustrované v iredentistickom duchu. Rečníci popierali akúkoľvek príbuznosť Slovákov a Čechov a požadovali prostredníctvom uznania sebaurčovacieho práva plebiscitu na Slovensku. V tomto duchu prijali aj spoločnú rezolúciu.²⁶¹

Oveľa aktívnejšiu činnosť však vyvíjal vo Viedni Viliam Baján, ktorý bol vedúcou osobnosťou Slovenského zahraničného komitétu (Comité étranger slovaque) vo Viedni,

260 MOL, Küm, K 64 1921-41-83.

261 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 32.

ktorý od apríla 1920 pracoval pod patronátom Szviesényi-ho oddelenia V prvom rade získavali informácie o situácii na Slovensku, ale podieľali sa aj na protičeskej a protibolševickej propagande. Úzko pritom spolupracovali s už spomenutým viedenským novinárom Leopoldom Mandlom. Slovenský zahraničný komitét pracoval pod heslom, že ostatné emigrantské skupiny sú už príliš skompromitované a nemôžu nerušene vyvíjať ďalšiu činnosť. Podľa názoru predstaviteľov Slovenského zahraničného komitétu „slovenská akcia“ nemôže ísť oficiálne na platforme návratu k Maďarsku, lebo takéto niečo je už v zahraničí nepriechodné. Veľmoci by podľa Bajána nestrpeli snahy o narušenie kodifikovaného mierového systému. Ozbrojený pokus by zasa mal pre Maďarsko nedozerné dôsledky. Za schodnú cestu považovali v prvom rade dosiahnutie autonómie Slovenska, k čomu sa chceli dopracovať prostredníctvom priamych rokovaní s československou vládou.²⁶² V novembri 1920 sa bajánovcom podarilo nakontaktovať sa na politické kruhy blízke Hradu. Vzápätí sa od decembra – oficiálne kvôli finančným nezrovnalostiam – činnosť komitétu dostala pod správu Dísz tér, ktoré chcelo túto donedávna ešte nie príliš významnú skupinu využiť. Pracovníci zahraničného komitétu mali okrem propagandistických aktivít za úlohu aj demaskovať dobre fungujúcu československú špionážnu sieť.²⁶³ Začiatkom marca 1921 získal dokonca poverenie pôsobiť na ostatné segmenty emigrácie – najmä v Poľsku – v prospech agresívnejšieho protičeskeho vystupovania. Ďalšou úlohou komitétu bolo pripraviť a vykonať

262 MOL, Küm, K 64 1925-7/b-39, 63.

263 Tamže, 1922-7/II-236.

útoky na vojensky významných bodoch, napríklad vážskych mostoch na Slovensku.²⁶⁴

Jednou z najpozoruhodnejších akcií, viažucich sa k aktivitám Bajánovej skupiny boli tajné rozhovory s predstaviteľmi Československa. Úlohu sprostredkovateľa v nich zohral francúzsky novinár Ferdinand Dargon. Od novembra 1920 do apríla 1921 došlo k viac ako piatim stretnutiam. Preberali sa na nich rôzne témy, od osobných záležitostí až po plán autonómie. Deklarovaným cieľom rozhovorov bola snaha o konsenzus spĺňajúci požiadavky umiernených autonomistov, ktorý mal zároveň za cieľ odzbrojiť iredentistickú propagandu.²⁶⁵ Podľa správ, ktoré bajánovci pravidelne zasielali do Budapešti, 20. marca 1921 prebehlo rokovanie tajomníka komitétu Jenő Sándora (pseudonym Skarnycer) s Vavrom Šrobárom. Šrobár sa vyslovil jednoznačne proti autonómii. Podľa neho by v konečnom dôsledku znamenala odtrhnutie Slovenska od českých krajín. Argumentoval, že vláda je ochotná prostredníctvom župného systému vytvoriť inštitúciu blízku autonómii. Predstavitelia komitétu však žiadali viac. Nedodržali presne inštrukcie z Budapešti, podľa ktorých mali žiadať pri najmenej osobitný snem, odvolanie českej administratívy a vojska zo Slovenska, slovenskú administratívu a armádu na Slovensku.²⁶⁶ Žiadali autonómiu, ktorú v tom čase požadovala SLS. V máji 1921 uverejnil svoj federalizačný návrh Ferdinand Juriga, požiadavky predstaviteľov Slovenského zahraničného komitétu však pravdepodobne ko-

264 Tamže, 1921-41-108.

265 Tamže, 1925-7/b-88.

266 Tamže, 1922-7/II-28.

rešpondovali skôr s maximalistickým návrhom Vojtecha Tuku, ktorý vznikol začiatkom apríla 1921. Tuka v ňom požadoval uznanie osobitosti Slovákov a slovenského „národného“ územia, vytvorenie slovenskej vlády, snemu a súdnicstva.²⁶⁷ V priebehu roku 1921 bolo zverejnených niekoľko návrhov slovenskej autonómie. Prvý oficiálny návrh, ktorý sformuloval Ľudovít Labaj, parlamentu predložili poslanci za SES 25. januára 1922. Bajánovci chceli po vytvorení samostatného slovenského snemu pracovať na vyhlásení samostatnosti Slovenska, v dôsledku čoho malo dôjsť k opätovnému pripojeniu k Maďarsku. Svoje postavenie „významného prostredníka“ medzi maďarskou a československou vládou odôvodňovali tým, že navonok vystupujú ako nezávislá skupina emigrácie, ako slovenská opozícia, ktorá sa po uznaní autonómie vzdá propagandistickej činnosti. Medzi iným tiež zástupcov ČSR upozornili, že nový minister zahraničia Gratz je za úzku kooperáciu medzi dvoma nástupníckymi štátmi na hospodárskej platforme a že územné požiadavky vidí len na úrovni malých korekcií hraníc. To znamenalo, že na rozdiel od toho, čo hlásala revizionistická propaganda, mu nešlo o integrálnu revíziu.²⁶⁸ Tieto informácie mali veľký význam najmä v čase, keď prebiehali prvé vážnejšie československo-maďarské bilaterálne rokovania.

Rozhovory predstaviteľov komitétu s československou stranou však nepredstavujú významnejší politický moment, keďže z oboch strán išlo viac-menej o akési pokusy zmapo-

267 HERTEL, M.: Činnosť profesora Vojtecha Tuku pred jeho vstupom do Slovenskej ľudovej strany roku 1922. In: *Historický časopis*, 2002, 50, 2, s. 267-279.

268 MOL, Küm, K 64 1925-7/b-39, 63.

vať protivníka, identifikovať ho a odhaliť jeho konšpiračné siete. Všetko sa dialo v najväčšej tajnosti a pravdepodobne ani po odhalení a zverejnení podrobností o týchto rokovaniach by ani jedna zo zainteresovaných strán neriskovala vážnejšie komplikácie. V ČSR hľadali najmä cestu, ako zdiskreditovať a umlčať slovenských emigrantov a autonomistov. Pravdepodobne vedeli niečo viac aj o pozadí Bajánovej akcie a snažili sa získať informácie kompromitujúce maďarskú vládu. Zaujímavý zvrat však nastal, keď začal Baján, ktorý sa dlhodobo sťažoval na finančné problémy, pracovať na dve strany. Nedostatok dôvery a nezáujem z maďarskej strany sa jasne prejavili aj na nízkych subvenciách, s ktorými komitét dlhodobo zápasil (od ministerstva pre národnostné menšiny dostali iba 6-tisíc korún a od ministerstva zahraničných vecí 110-tisíc korún). Káňya vzniknutý stav nebol ochotný riešiť. Nechcel zaplatiť už nahromadené Bajánove dlhy, ktoré sa pohybovali vo výške 103-tisíc korún.²⁶⁹ Práve tento fakt sa stal oficiálnym dôvodom, prečo začiatkom mája 1921 úplne nečakane ukončil Slovenský zahraničný komitét svoju činnosť. Tento krok urobili bez predbežnej dohody s Dísz tér. V odôvodnení svojho kroku sa Baján okrem veľkých finančných problémov zmienil aj o tom, že vplyvom zahraničnopolitickej situácie sa v Maďarsku rušia slovenské organizácie a promaďarské riešenie slovenskej otázky v danom čase nevidí reálne.²⁷⁰ Už v nasledujúcom liste však napísal niečo iné. Vyjadril v ňom názor, že Maďarsko sa musí podvoliť nariadeniam mierovej zmluvy a zdržiavať sa násilného riešenia a organizovania

269 Tamže, 1922-7/II-803.

270 Tamže, 1922-7/II-200, 230.

irendenty. Táto zdržanlivosť však neznamená vzdanie sa práv na „obsadené územia“ a toto puto je potrebné v daných podmienkach vhodnou formou udržiavať. Dvaja najvyšší predstavitelia komitétu Baján a Sándor prejavili záujem o pokračovanie dovtedajších aktivít, čo opätovne podmienili finančnou pomocou.²⁷¹ Dízš tér však nezmenilo svoje predchádzajúce stanovisko a neprejavili záujem o ich ďalšie služby. Neboli im už ochotní poskytnúť už žiadnu finančnú výpomoc. Tento fakt Baján aj Sándor niesli ťažko a začali sa vyhrážať, že by nebolo dobré, ak sa rozídu v zlom. Výsledkom bol škandál, ktorý sa prevalil v lete 1922. Naštartovali ho viedenské liberálne noviny *Bécsi Magyar Újság*, ktoré uverejnili informácie o Bajánovi a jeho spolupráci s maďarskou diplomaciou. Článok bol ilustrovaný fotkami autentických dokumentov – dôkazov.²⁷² Bajána už od roku 1921 sledovala maďarská polícia a 1. decembra 1922 ho dokonca aj zatkli a odovzdali prokuratúre pre podozrenie „zo zločinu spáchaného na maďarskom štáte a národe“. V Budapešti ho považovali za dvojitého agenta, ktorý poskytuje informácie aj Prahe. Nakoniec sa však žiadny súdny proces nekonal. Baján bol po siedmich týždňoch väzenia vyhostený z krajiny.

Prvé oficiálne československo-maďarské medzištátne rokovania

V čase, keď prebiehali prípravy československo-maďarských rokovaní, v maďarskej vnútornej politike opätovne

271 Tamže, 1922-7/II-236.

272 *Bécsi Magyar Újság*, 9. 7. 1922, s. 10.

rezonovala kráľovská otázka. Promptnou reakciou na opätovné otváranie tejto „Pandorinej skrinky“ bolo expozé ministra Beneša 27. januára 1921, v ktorom označil prípadný návrat Habsburgovcov za casus belli. Poukázal v ňom na nezlučiteľnosť takýchto koncepcií s celým versailským systémom a na neuskutočniteľnosť takejto politiky z vnútorpolitických aj zahraničnopolitických dôvodov.²⁷³ V Československu prevládal názor, že k zlepšeniu vzájomných vzťahov s Maďarskom by zásadne prispelo, ak by sa v Maďarsku etabloval republikánsky a demokratický kurz. Obavy z posilnenia pozícií Habsburgovcov v regióne, vnímané ako ohrozenie štátnej celistvosti, predstavovali významnú súčasť verejného diskurzu aj zahraničnej politiky Československa. Na margo Benešových vyjadrení poznamenal maďarský zástupca v Prahe László Tahy, že úspešné riešenie medzinárodných problémov Maďarska je oveľa pravdepodobnejšie dosiahnuteľné prostredníctvom priamych rokovaní s veľmocami.²⁷⁴ Práve takáto koncepcia sa presadila už o niekoľko mesiacov neskôr, po nástupe grófa Istvána Bethlena do funkcie ministerského predsedu.

Benešovo expozé, v ktorom vlastne len zopakoval svoje známe stanovisko, vyvolalo v Maďarsku veľmi negatívny ohlas. Na význam, aký sa prikladal Benešovmu expozé, poukazuje aj fakt, že novovymenovaný minister zahraničia Gusztáv Gratz sa k nemu vyjadril už vo svojej inauguračnej reči 4. februára 1921. Ohradil sa voči zasahovaniu do vnútorných záležitostí Maďarska, pričom habsburskú

273 BENEŠ, E.: *Problémy nové Evropy a zahraniční politika Československa*. Praha : Melantrich, 1924, s. 114-116.

274 PDF II, dok. 68.

otázku označil – kvôli jej medzinárodnému rozmeru – za neaktuálnu. Privítal však a podporil Benešove vyjadrenia o nutnosti nadviazania hospodárskych stykov. Akceptoval nutnosť jednať v rámci Trianonskej mierovej zmluvy, a to aj napriek faktu, že za konečný cieľ svojej politiky stále považoval obnovenie integrity Uhorska. Odmietol však násilnú a riskantnú cestu. Za reálnejšiu považoval politiku v duchu lettre d'envoi a aktivity na pôde Spoločnosti národov. Upozornil, že práve z toho dôvodu sa – aj napriek komplikovaným vzťahom so susedmi – Maďarsko musí snažiť o vytvorenie určitého modu vivendi, založenom na vybudovaní normálnych hospodárskych a podľa možnosti aj politických vzťahov.²⁷⁵

30. januára 1921 došlo k ďalšiemu stretnutiu Szapáryho s Benešom. Gróf na ňom vystupoval už ako splnomocnenec maďarskej vlády a oficiálne tmočil záujem o začatie bilaterálnych rokovaní.²⁷⁶ Upozornil na negatívny ohlas, ktorý vyvolal spomenutý prejav ministra zahraničných vecí ČSR. Beneš sa ohradil, že chcel len upozorniť na riziko reštaurácie Habsburgovcov pre maďarskú politiku. S cieľom upokojiť situáciu publikoval v tlači rozhovor, v ktorom zdôraznil, že jeho prejav nebol dobre pochopený, že došlo k nedorozumeniu. Vyjadril tiež vôľu čo najrýchlejšie nadviazať normálne priateľské vzťahy s Maďarskom.²⁷⁷ O zblíženie mala záujem aj maďarská vláda. Potreba korekcie hraníc bola dávaná do súvisu aj s verejnou mienkou, ktorá sa nevedela zmieriť s rozsiahlymi územnými stratami po

275 NN 1920-22, VII., 4. 2. 1921, 143. zasadnutie parlamentu; AMZV, PZ Buda-pešť 1921, č. 36.

276 PDF II, dok. 85.

277 TÓTH, A.: První bilaterální jednání..., s. 129-131.

prvej svetovej vojne. Ďalší závažný problém predstavovala aj početná maďarská enkláva žijúca pri československo-maďarských hraniciach. Z tohto dôvodu maďarská strana do veľkej miery zdôrazňovala etnický princíp a v diskusiách sa konkrétne objavila aj téma už spomínanej Hodžovej demarkačnej čiary z novembra 1918. Podľa Gratza mohla práve zmena hraníc na etnickom základe podmieniť lepšiu atmosféru z maďarskej strany a nakloniť verejnosť pre dohodu s ČSR. Oficiálny postoj Budapešti pritom bol, že oni dohodu na rozdiel od ČSR ani tak nepotrebujú a dôjsť k nej môže len výmenou za určité územné koncesie.²⁷⁸

Tretie stretnutie Szapáryho s Benešom sa uskutočnilo 26. februára 1921. Diskutovalo sa na ňom najmä o technických otázkach budúcej schôdzky na najvyššej úrovni.²⁷⁹ Beneš presadzoval ako vhodné miesto stretnutia Palárikovo na Slovensku. To však maďarská strana z prestížnych dôvodov neakceptovala. Nakoniec po výmene niekoľkých diplomatických nót došlo k dohode. Rozhodnutie padlo na kaštieľ grófa Franza Harracha v Bruck an der Leitha (Most nad Litavou) v termíne 14. – 15. marca 1921. Za cieľ rokovaní vytýčili všeobecné prerokovanie tém vyplývajúcich z mierovej zmluvy, so zvláštnym dôrazom na územné, menšinové, finančné a hospodárske otázky.

Prvej bilaterálnej československo-maďarskej schôdzky sa za ČSR zúčastnili Edvard Beneš a minister obchodu Tibor Hotovetz. Za Maďarsko Gusztáv Gratz a Pál Teleki.²⁸⁰ V otázke územných korekcií sa maďarská strana od-

278 Tamže.

279 PDF II, dok. 157.

280 MOL, Küm, K 64 1921-41-124; PDF II, dok. 221, 224, 245. Podrobne: TÓTH, A.: První bilaterální jednání..., s. 139-157.

volávala na lettre d'envoi. Avšak táto téma pre odmietavý postoj Beneša ustúpila praktickým otázkam (ekonomickým, občianskym, právnym, hospodárskym, finančným, komunikačným), ktorých riešenie bolo bezprostredne nutné upraviť v záujme fungovania oboch štátov. Tieto témy priamo súviseli s nariadeniami Trianonskej mierovej zmluvy, v ktorej intenciami chceli zástupcovia ČSR rokovat'. Maďarská delegácia zas považovala za podmienku akýchkoľvek parciálnych rokovaní otvorenie politických tém, akou bola napríklad aj otázka maďarskej menšiny na Slovensku. Beneš na margo týchto požiadaviek upozorňoval, že v záujme Maďarska je dohodnúť sa a z toho dôvodu žiadal v prvom rade rokovania o nekonfliktných otázkach a až následne o záležitostiach politických. K téme územných koncesí sa vyjadril, že patria pod právomoc delimitačných komisií, čo jasne naznačilo rozdielne chápanie možností úpravy hraníc. Beneš upozornil, že pri prípadnej zmene hraníc nie je možné zohľadňovať len etnické ukazovatele. Napriek jednoznačne zdržanlivému postoju nakoniec predsa len predostrel určitú predstavu o prípadnej kompenzácii. Podľa maďarského zápisu prejavil ochotu rokovat' o čisto etnických územiach popri hraniciach. Na oplátku žiadal zabezpečiť menšinové práva pre Slovákov v Maďarsku, ktorých počet odhadol na 380-tisíc. Po zásadnom nesúhlase Telekiho znížil toto číslo na 300-tisíc.²⁸¹

281 Teleki sa voči tomuto počtu ohradil s tým, že v Maďarsku žije 180-tisíc Slovákov. Podľa československej strany však maďarskí delegáti uznali, že počet Slovákov je 200-tisíc. Podobne sa nezhodli ani v počtoch Maďarov na Slovensku. Beneš tvrdil, že ich je okolo 525-tisíc a Teleki, že skoro milión. PDF II, dok. 224; AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 83. Pre formovanie vzájomných vzťahov v tomto období je symptomatické, že aj oficiálne štatistiky uvádzali zásadne rozdielne čísla.

Ak by špeciálna kontrolná komisia Spoločnosti národov potvrdila, že aj oni majú v Maďarsku podobné práva ako Maďari na Slovensku, bol ochotný prepustiť určité územie v oblasti Žitného ostrova a na ľavom brehu Dunaja s rovnakým počtom tamojších Maďarov. Gratz však upozornil, že v takomto prípade by malo byť v záujme maďarskej strany vykázať čím väčší počet Slovákov v Maďarsku a menší počet Maďarov na Slovensku. Na to Beneš navrhol ďalšiu kompenzáciu – v prípade, ak by v Budapešti garantovali Slovákom autonómiu. Uskutočnenie načrtnutých plánov predpokladal v horizonte jedno až dvojročného prípravného obdobia, počas ktorého by bola pomaly pripravovaná verejná mienka.

V rusínskej otázke, v ktorej sa maďarská strana obzvlášť exponovala, Beneš nebol ochotný prislúbiť nič.²⁸² Ohľadne kráľovskej otázky len potvrdil známe stanovisko, na čo bol uistený o neaktuálnosti tejto témy v Maďarsku. Maďarskí politici sa dištancovali aj od iredentistickej propagandy. Politické rozhovory sa dotkli aj riešenia otázky ochrany práv menšín, ale aj otázky maďarskej ľavicovej a liberálnej emigrácie v ČSR. Beneš, ktorý bol v kontakte s maďarskými emigrantmi, odmietol akékoľvek spájanie jeho osoby s nimi.²⁸³ Vyššie spomenuté obojstranné deklarácie a taktizovanie len poukazujú na reálny stav československo-maďarských bilaterálnych vzťahov, pre ktoré bola napriek aktuálnym pokusom o určité dohody charakteristická veľká miera nedôvery a zákulisných intríg.

282 V Maďarsku bola v rokoch 1919-1921 rusínska otázka pomerne často pertraktovaná. Napr. PDF II, dok. 117; NN, VIII, 12. 3. 1921, 164. zasadnutie parlamentu.

283 PDF II, dok. 224; GRATZ, G.: c. d., s. 45-46.

Samotné rokovania neprinesli nóvum v už predbežne načrtnutých pohľadoch a nepodarilo sa docieľiť úplnú zhodu ani v procedurálnych otázkach. Napriek tomu ich Gusztáv Gratz na Ministerskej rade zhodnotil pozitívne. Vyzdvihol záujem oboch strán smerovať k dohode. Maďarsko týmto spôsobom získalo šancu vystúpiť z izolácie a očakával aj naštartovanie rokovaní s ostatnými susedmi. Jediným výsledkom bola dohoda o ustanovení technických komisií. Konkrétne išlo o komisie pre právne, finančné, dopravné a ekonomické otázky. Pražské Zamini v tomto smere vyzvalo ministerstvo pre správu Slovenska, aby vypracovalo podrobný súpis otázok, o ktorých by sa malo rokovať, a zaslalo ho spolu aj so stanoviskom slovenskej strany do 1. apríla.²⁸⁴ Vznikli aj prvé predbežné dohody o riešení hospodárskych a dopravných záležitostí. Zlepšenie diplomatických vzťahov sa prejavilo na následnom prebudovaní diplomatických misií na vyslanectvá. Rokujúce strany sa zhodli aj na potrebe zlepšiť politickú atmosféru na úrovni tlače a propagandy. Rokovania v Brucku boli obojstranne chápané ako významný príslub úpravy vzájomných vzťahov, čo malo mať pozitívny dosah na konsolidáciu stredoeurópskeho regiónu. Tieto pokusy privítali aj vo Francúzsku a v Taliansku.²⁸⁵ V Maďarsku sa pod dojmom tohto stretnutia objavili fámy o skorom návrate Žitného ostrova.

O niekoľko rokov neskôr Gratz vo svojej práci venovanej dejinám medzivojnového Maďarska zhrnul svoje dojmy tak, že československá strana mala eminentný záujem o dohodu, najmä z hospodárskych dôvodov, za čo bola

284 MOL, ME, K 27 Mtj. 16. 3. 1921 - Pol. 1; SNA, f. MPS, šk. 24, 844/21.
285 PDF II, dok. 226, 244.

ochotná dať aj územné koncesie. Podľa neho však Benešov „návrh“ o návrate území, v takom znení, ako bol podaný, nemal nádej stať sa základom dlhodobej spolupráce, keďže v sebe nezahrňal všetkých Maďarov. Taktiež myšlienka výmeny územia za menšinové práva obsahovala viaceré zadné vrátka.²⁸⁶ Benešovým „návrhom“ sa však rokovania len začínali. Hoci mali obe strany rozdielne predstavy, všeobecne sa očakávalo, že sa im podarí ešte niektoré veci ujasniť a dospieť k dohodám. Naproti týmto Gratzovým dojmom Beneš vo svojej cirkulárnej správe možnosť územných zmien vôbec nepripustil. Skonštatoval len, že maďarská strana takéto ústupky požadovala a on ich odmietol.²⁸⁷

Napriek slubne začatým rokovaniam s ČSR v maďarskej politike odzneli aj varovné hlasy, ktorých cieľom bolo zabrániť prehľbovaniu bilaterálnych vzťahov s Prahou. Vyslanec Csekonics niekoľkokrát upozornil Dísz tér, že rokovania s Benešom budú mať neblahé dôsledky na maďarsko-poľské vzťahy. Podľa neho akákoľvek dohoda s ČSR (aj za cenu územných ústupkov) sa prejaví na negatívnych reakciách poľskej verejnej mienky a bude vplývať aj na riešenie otázky Slovenska.²⁸⁸ Toto stanovisko podporil aj stály zástupca ministra zahraničných vecí Kálmán Kánya, ktorý patril medzi najvplyvnejšie osobnosti maďarskej zahraničnej politiky.²⁸⁹ Csekonics svoju argumentáciu staval aj na informáciách z rozhovorov s generálom Tadeuszom Rozwadowskim, ktorý sa na margo československo-ma-

286 GRATZ, G.: c. d., s. 45-46.

287 *Cirkulárni telegramy*, dok. 11.

288 MOL, Küm, K 64 1925-7/b-110; PDF II, dok. 210.

289 PDF II, dok. 220.

ďarských rokovaní vyjadroval veľmi rezervovane a naopak sľubne hovoril o budúcej poľsko-maďarskej spolupráci. Poľská diplomacia však už nesledovala túto líniu. Gratz však v danom momente nevidel snahy o spoločnú maďarsko-poľskú hranicu pomocou vojenskej akcie, v prospech ktorej pracoval Csekonics, ako reálne. Ani vyjadrenia poľských vojenských kruhov nepovažoval za dostatočne relevantné. Uvedomoval si, že Poľsko bude v prvom rade sledovať líniu francúzskej zahraničnej politiky. Za svoju prvoradú povinnosť si teda vytýčil ukončenie izolácie Maďarska zo strany susedov prostredníctvom zblíženia s Československom. Bolo jasné, že pokusy dohodnúť sa na protiboľševickej platforme s Rumunskom nevyšli. Vo vzťahu ku Kráľovstvu SHS zas vo vzduchu visela nedoriešená otázka územia Baranye, ktorá mala podľa mierovej zmluvy pripadnúť Maďarsku. Toto územie však bolo ešte stále pod kontrolou Juhoslovanov. Gratz videl ako reálnu eventualitu československo-poľské zblíženie, o ktorom mu hovoril aj Beneš v Brucku. Spolupráca medzi ČSR, Poľskom a Maďarskom by podľa neho mohla priniesť aj určité riešenia vo veci spoločnej maďarsko-poľskej hranice. Gratz napriek tomu, že neprestal byť prívržencom myšlienky integrity, bol ochotný zmieriť sa na určitú dobu aj s touto eventualitou, keďže sa obával následkov prípadnej vojenskej akcie.²⁹⁰ Možnosti nastavenia spomínaného – aj keď pomerne nereálneho – politického kurzu v strednej Európe však citeľne ovplyvnila jedna významná zahraničnopolitická udalosť. Bol ňou návrat posledného uhorského kráľa do Maďarska.

Prvý reštauračný pokus Karola IV.

Maďarsko bolo vo svojej ústave prijatej 1. marca 1920 vyhlásené za kráľovstvo. Otázka budúceho kráľa dlhodobo patrila medzi témy zásadne ovplyvňujúce vnútornú aj zahraničnú politiku krajiny. Vplyvné legitimistické hnutie reprezentovala predovšetkým vládna Zjednotená kresťanská národná strana. Medzi významných prívržencov legitimizmu patrila aj vysoká šľachta. Predstavitelia tohto politického smeru vyhlasovali, že cisár Karol sa 13. novembra 1918 svojím listom z Eckartsau vzdal práva na riadenie štátu, ale nezriekol sa trónu. V týchto právnych diskusiách bola zásadná predovšetkým otázka platnosti Pragmatickej sankcie z roku 1713, na ktorú sa legitimisti odvolávali. Prívrženci slobodnej voľby, združení najmä v Krajinskej maloroľníckej strane, oživovali túto otázku tým, že chceli uzákoniť princíp voľby panovníka. Tvrdili, že Pragmatická sankcia stratila platnosť. Zjednotená kresťanská a národná strana presadzovala názor, že ešte nie je vhodný čas na riešenie tejto otázky, a snažila sa ju odsunúť na neurčito. Legitimisti tiež argumentovali, že spojenie s Rakúskom pod habsburským panovníkom by vlastne zabránilo šíreniu nemeckého vplyvu a zástancovia slobodnej voľby zasa hľadali na maďarský trón osoby, ktorých korunovanie by mohlo navrátiť integritu alebo aspoň časť stratených území. Z toho dôvodu sa napríklad pokúšali dohodnúť personálnu úniu s Rumunskom alebo s Kráľovstvom SHS. Dohodové mocnosti už v auguste 1919 zakročili proti politickému angažovaniu sa Jozefa Habsburského. Keďže mierová zmluva sama osebe neobsahovala nariadenia v kráľovskej otázke, dňa 2. februára 1920 vzniklo memorandum, v ktorom veľmoci upozornili maďarskú vládu

du, že nie sú ochotné akceptovať Habsburga na čele krajiny. Vláda preto presadzovala názor, že kto kráľovskú otázku predčasne otvára, poškodzuje vnútorné aj zahraničnopolitické záujmy krajiny. Bolo však všeobecne známe, že legitimistické kruhy udržujú intenzívne styky s Karolom.

(Ne)očakávaný príchod cisára Karola do Maďarska 26. marca 1921 vzbudil množstvo emócií. Horthy, ktorý sa ako Karolov stúpenec ocitol vo veľmi komplikovanej situácii, odmietol kráľovi odovzdať moc s odôvodnením, že by tým ohrozil existenciu krajiny. Na Karolov reštauračný pokus pohotovo zareagovali veľmoci aj susedné štáty. Dožadovali sa rýchleho riešenia tohto problému, čo de facto znamenalo potlačenie puču. Veľmi aktívne v tejto otázke vystupoval Edvard Beneš. Zo vzniknutej situácie sa snažil vyťažiť čo najväčší politický kapitál. Okrem nebezpečia, ktoré by pre republiku mohla znamenať reštaurácia Habsburgovcov, kalkuloval aj s výhodami, ktoré tento dobrodružný pokus ponúkal do budúcich rokovaní s Maďarskom.

Ako významný impulz k reštauračnému pokusu poslúžili správy o tichej podpore francúzskeho premiéra a zároveň aj ministra zahraničných vecí Aristida Brianda, ktorý bol údajne ochotný akceptovať úspešne vykonaný puč. Táto mala súvisieť so snahou zmariť možnú pronemeckú orientáciu Maďarska. Sám Karol bol presvedčený, že po úspešnom návrate na trón mu veľmoci nebudú brániť. Myslel si, že ak sa mu podarí vytvoriť *fait accompli*, nič mu nehrozí. Vyhrážky zástupcov nástupníckych štátov nebral vážne.²⁹¹ Tento predpoklad sa však ukázal ako nesprávny. Francúz-

291 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 90; ORMOS, M.: „*Soha amíg élék!*“. Pécs : Pannónia Könyvek, 1990, s. 43-50. Pozri a porovnaj so spomienkovou li-

ska diplomacia sa však od reštauračného pokusu dištancovala. Dňa 5. apríla 1921 nakoniec Karol musel opustiť Maďarsko. Jeho odhodlanie však bolo také silné, že hneď po neúspechu prvého pokusu začal pracovať na ďalšom, uvedomujúc si, že ďalšia konsolidácia nástupníckych štátov iba sťažuje možnosť jeho návratu. Zo Slovenska mali legitimisti dokonca informácie, že Karolov príchod vzbudil napätie a očakávania v zmenu status quo.²⁹²

V Maďarsku vyčítali nástupníckym štátom a najmä Benešovi nepriateľské postoje počas reštauračného pokusu. Československá strana naproti tomu poukazovala na nestabilitu a nevypočítateľnosť politiky Maďarska. Karolov nevydarený puč prispel k dotvoreniu Malej dohody ako politického zoskupenia nástupníckych štátov (ČSR, Kráľovstva SHS a Rumunska), ktoré sa rozhodli zmluvne potvrdiť vzájomné záväzky voči prípadným snahám Maďarska o narušenie status quo. Došlo k nemu po uzavretí rumunsko-poľskej vojenskej konvencie dňa 3. marca 1921 a následne československo-rumunskej spojeneckej zmluvy podpísanej 23. apríla 1921 v Bukurešti.²⁹³ Potlačenie pokusu o reštauráciu prispelo rastu Benešovej popularity doma aj v zahraničí.²⁹⁴ Beneš získal výhodnejšie postavenie v na-

teratúrou GRATZ, G.: c. d., s. 65-67. BOROVIČZÉNY, A.: c. d., s. 76-102. K otázke „Briandovej koncepcie“ sa podrobne venuje: SHEPHERD, G. B.: *The Last Habsburg*. Lechworth, Hartfordshire : The Garden City Press, 1968, s. 256-257.

292 BOROVIČZÉNY, A.: c. d., s. 84-85.

293 TÓTH, A.: Výsledok prvého reštauračného pokusu Karla Habsburského v Maďarsku na jaře 1921 – uzavření československo-rumunské malodohodové spojenecké smlouvy. In: *Slovanský přehled* 2002, č. 4, s. 521-533.

294 TÓTH, A.: Československá diplomacie a první reštaurační pokus Karla Habsburského v Maďarsku (26. březen - 5. duben 1921). In: *Slovanský přehled* 2002, č. 3, s. 343-370.

stávajúcich rokovaníach s Budapešťou. Bol rozhodnutý politikou izolácie prinútiť Maďarsko k spolupráci v intenciách mierových zmlúv.

Jedným z následkov Karolovho príchodu bola vládna kríza v Maďarsku, ktorá nastala začiatkom apríla. Jej vyriešenie signalizovalo vymenovanie novej vlády. Dňa 14. apríla 1921 vznikol kabinet grófa Istvána Bethlena. Zmeny vo vedení Maďarska sledovala československá diplomacia s vážnymi obavami. Obávali sa, že v zahraničnej politike sa opätovne presadí Kányova tvrdá, silne protičeskoslovensky orientovaná línia. Je pritom zaujímavé, že o zložitej Gratzovej pozícii počas reštauračného pokusu – keďže išlo o vplyvného legitimistu – sa dozvedeli až dodatočne. Do tej doby ho považovali za vhodného partnera na rokovania. Novovymenovaný ministerský predseda bol všeobecne považovaný za veľmi vplyvnú osobnosť. Už 7. júna 1920 ho Horthy poveril zostavením vlády. Tento pokus však nevyšiel. Bethlen sa do roku 1921 pohyboval skôr v ústraní a politiku ovplyvňoval spoza kulís. Jeho vymenovanie znamenalo určitú kontinuitu s Telekiho politickým kurzom.

Bethlen bol okrem iného známy aj tým, že nekritizoval dualistickú národnostnú politiku. Aj keď všeobecne deklaroval ambíciu naplniť kultúrne a jazykové potreby menšín pod podmienkou zachovania jednotného charakteru krajiny, vo svojej programovej reči túto tému obišiel. Vyjadril vieru v urovanie susedských vzťahov v intenciách mierových zmlúv.²⁹⁵ Riešenie kráľovskej otázky označil za predčasné a po nástupe do svojej funkcie začal pracovať proti

295 *Bethlen István Gróf beszédei és írásai I.* (BIBI I.). Budapest : Genius Könyvkiadó, 1933, s. 154-168.

ďalšiemu plánovanému návratu Karola do Maďarska. Sám dokonca upozornil zástupcov Francúzska na túto hrozbu. Nový minister zahraničných vecí gróf Miklós Bánffy, ktorý bol podobne ako Teleki a Bethlen sedmohradského pôvodu, o tejto hrozbe informoval Britov. Za túto „zradu“ ho na oplátku legitimisti obviňovali z podpory „bieleho teroru“. Snahu pokračovať v zlepšovaní československo-maďarských vzťahov prejavil nový minister zahraničia už 20. apríla 1921. Vyslovil sa za pokračovanie bilaterálnych rokovaní predovšetkým v hospodárskych otázkach a deklaroval záujem Maďarska dodržiavať Trianonskú mierovú zmluvu. V tom istom čase sa v Budapešti zdržiavala aj poľská delegácia, ktorej zástupcovia vyhlásili, že v ich krajine nezaбудnú na službu, ktorú im preukázalo Maďarsko vo vojne s bolševikmi. Vyjadrili želanie, aby si Maďarsko vydobylo svoju starú slávu a moc. Voči takýmto vyhláseniam pred poľským vyslancom v Budapešti grófom Janom Szembekom protestovali zástupcovia Malej dohody.²⁹⁶ Svoje konsolidačné smerovanie Bethlenova vláda umocnila 15. mája 1921 žiadosťou o prijatie do Spoločnosti národov. Za tento akt si vláda vyslúžila ostrú kritiku, keďže prijatie do tejto organizácie znamenalo dobrovoľné prebratie záväzkov definovaných v mierových zmluvách.

Bethlenov kabinet sa pokúsil o nové zblíženie s Francúzskom. Bánffy navštívil francúzskeho vyslanca, ktorého ubezpečil o svojej lojalite. V dlhom expoze mu vyložil svoje predstavy o budúcej orientácii krajiny. Okrem toho, že potvrdil snahu vlády o mierovú politiku a prispôsobenie sa status quo, vyjadril aj ochotu vzdať sa územných požiadav-

296 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 131.

viek voči Kráľovstvu SHS a Rumunsku za prísľub garancií menšinových práv tamojších Maďarov. Optimisticky sa vyjadril aj smerom k rokovaniam s ČSR, ktoré sa mali obnoviť po krátkej, ale vynútenej prestávke. Od nich očakával aj určité územné ústupky, ktoré by po vzájomnej dohode mali predstavovať územie Žitného ostrova, čo by podľa neho úplne uspokojilo požiadavky Maďarska.²⁹⁷ Sondovať možnosti spolupráce s Francúzskom, ktoré v danej situácii považovali na Dísz tér ešte stále za najvýhodnejšie, mal aj Károly Halmos.²⁹⁸ Bethlen a Bánffy sa naďalej snažili Francúzov presvedčiť o nutnosti zmeny hraníc. V rokoch 1921-1922 doručili prostredníctvom rôznych osôb na Quai d'Orsay mapy a memorandá, ktoré obsahovali tzv. minimálne požiadavky, ktoré boli už počas vzájomných rokovaní v roku 1920 predložené predstaviteľom Francúzska.²⁹⁹ V maďarskej diplomacii vládlo presvedčenie, že „Úspech nezávisí od správnej alebo nesprávnej interpretácie *lettre d'envoi*, ale na tom, do akej miery sa vieme zapojiť do francúzskej zahraničnej politiky.“³⁰⁰ V tomto duchu sa vyjadroval aj francúzsky vyslanec Fouchet. Paríž však už reálne neprejavoval väčší záujem o užšiu spoluprácu s Budapešťou. Zmenu francúzskeho postoja mali navodiť práve rokovania Maďarska s Československom, ktoré sľubovali možnosť vymanenia sa zo zahraničnopolitickej izolácie.

297 ROMSICS, I.: *Bethlen István*. Budapest : Osiris, 1999, s. 185-186.

298 PDF II, dok. 357.

299 ROMSICS, I.: *Bethlen István*, s. 202.

300 MOL, Küm, K 64 1921-41-195.

VI. POD TAKTOVKOU ISTVÁNA BETHLENA

Obnovenie československo-maďarských rokovaní

Následkom prvého reštauračného pokusu Karola IV. sa československo-maďarské vzťahy dostali na „bod mrazu“. Dokonca sa nezačali ani rokovania v špecializovaných komisiách, naplánované na marec. Napriek tomuto v oboch krajinách existoval záujem o pokračovanie v rozhovoroch. Už v apríli 1921 sa postupne začala obnovovať komunikácia medzi diplomatmi oboch krajín. Na schôdzke Beneša so Szapárom, ktorá sa uskutočnila 14. mája 1921, maďarský vyjednávač opätovne zdôraznil, že realnosť dohody závisí aj od možných územných ústupkov zo strany ČSR. Argumentoval, že takýmto spôsobom by sa znížila aj hrozba, plynúca zo snáh o opätovné dosadenie Habsburgovcov na maďarský trón. Beneš potvrdil svoje predchádzajúce stanovisko prezentované v Brucku a upozornil, že na presadenie politických dohôd je potrebný dlhší časový horizont.³⁰¹ Napriek tomu, že aj maďarská, aj českosloven-

301 PDF II, dok. 413; K rokovaniam podrobnejšie: TÓTH, A.: První bilaterální jednání..., s. 29-75.

ská strana deklarovala záujem pokračovať v rokovaníach, bilaterálne stretnutie bolo pripravované s veľkou dávkou nedôvery. Napríklad maďarský vyslanec v Prahe László Tahy upozornil svojich nadriadených na neúprimnosť Beneša voči Maďarsku, na jeho snahu získať maximum a ponúknuť minimálne ústupky. Vyjadril potrebu, vplyvom zlej ekonomickej situácie, úzko prepojiť hospodárske otázky s politickými, resp. územnými, keďže dohoda postavená výlučne na hospodárskej platforme by mala za výsledok konsolidáciu republiky. Podľa Tahyho: „*akékoľvek veľké hospodárske výhody by pre nás znamenali nevypočítateľné politické nevýhody (škody) na Slovensku*“. Upozornil, že Beneš nebude naklonený územným koncesiam a keďže Maďari si tieto územia nevedia vybojovať sami, mali by rokovania obmedziť len na nevyhnutné otázky. S týmto názorom sa stotožnilo aj Dísz tér.³⁰² Aj gróf Bánffy dal predpokladaný výsledok do súvisu so záväznými zárukami Beneša smerom k teritoriálnym otázkam. Už aj fakt, že sa rokuje, však vnímal zo zahraničnopolitického hľadiska ako pozitívum.³⁰³ Vymenovanie slovenského vládneho zmocnenca ako poradcu premiéra v otázkach slovenskej menšiny v Maďarsku malo podľa neho posilniť pozitívne nálady v ČSR. Do tejto funkcie bol nominovaný bývalý redaktor budapešťianskych *Slovenských novín* a gymnaziálny profesor Adolf Pechány.³⁰⁴ Tento krok zároveň zavŕšil predchádzajúcu líniu menšinovej politiky Maďarska smerom k slovenskej otázke.

302 PDF II, dok. 419. Porovnaj s: MOL, Küm, K 64 1921-48-213.

303 PDF II, dok. 435.

304 V tom čase už bol vymenovaný ministerský radca pre rumunskú menšinu. MOL, ME, K 27 Mtj. 3. 6. 1921- Pol. 4.

Začiatkom júna sa na pôde štyroch ustanovených komisií (politicko-právnej, hospodárskej, finančnej, dopravnej) začali paralelné rokovania v Prahe a v Budapešti. Ich cieľom bolo prerokovať naliehavé otázky, týkajúce sa nariadení Trianonskej mierovej zmluvy. Zamini v nich dbalo medzi iným aj o to, aby sa v každej komisii nachádzal zástupca Slovákov.³⁰⁵ Po ukončení nutných príprav došlo 23. – 24. júna 1921 v Mariánskych Láznach k druhému československo-maďarskému bilaterálnemu stretnutiu.³⁰⁶ Beneš dopredu informoval svojich spojencov, že cieľom rokovaní je vyjasnenie sporných otázok vyplývajúcich ešte z predchádzajúcich rokovaní.³⁰⁷ Na čele delegácií v Mariánskych Láznach stáli M. Bánffy, P. Teleki a E. Beneš. Maďarská strana nastolila aj otázku užšej kooperácie Maďarska, Rakúska a ČSR, ktorej mala predchádzať dohoda o maďarskej menšine na Slovensku a o územných ústupkoch. Svoje požiadavky odôvodnili etnickým princípom. Následne malo dôjsť k rozriešeniu otázky Burgenlandu. Beneš bol však ochotný rokovať len o odstúpení území okolo Lučenca a Komárna, po čom by sa Maďarsko muselo zriecť ďalších teritoriálnych požiadaviek. Tento návrh však Bánffy neprijal, odvolávajúc sa na verejnú mienku, ktorú by v tomto smere uspokojili len rozsiahlejšie ústupky.³⁰⁸ Hlavnú náplň rokovaní v Mariánskych Láznach predstavovali predovšetkým výsledky rokovaní jednotlivých komisií. Základnou sa ukázala otázka amnestie, z ktorej sa Beneš snažil

305 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 174.

306 PDF II, dok. 528; MOL, ME, K 27 Mtj. 1. 7. 1921 - 44; TÓTH, A.: První bilaterální jednání..., s. 58-75; BÁNFFY, M.: c. d., s. 41-50.

307 AMZV, PZ Belehrad 1921, č. 266.

308 BÁNFFY, M.: c. d., s. 46-50.

vyňať osoby, ktoré sa už pod prisahou vernosti republike podieľali na protištátnej činnosti. Konkrétne spomenul Jehličku a Dvortsáka. Maďarská strana pripustila možnosť uznania menšieho počtu výnimiek. Bánffy sa v mene vlády rozhodne dištancoval od činnosti iredenty a poukázal aj na aktuálne nariadenie vlády o rozpustení týchto organizácií. Realitou však bolo, že maďarská vláda pristúpila zo strategických dôvodov skôr k reorganizácii týchto skupín.

Ako bezvýsledná sa ukázala diskusia o postavení čin-
ných a penzionovaných úradníkov. Československá strana odmietla zatiaľ rokovať aj o zvláštnej obchodnej zmluve. Bánffy to komentoval tak, že si Beneš nechcel zväzovať ruky, lebo sa obával opätovného nastolenia teritoriálnych požiadaviek. Okrem množstva neúspešných diskusií však v Mariánskych Láznach došlo aj k určitým dohodám. Išlo predovšetkým o parciálne otázky, ako boli dohody o vydávaní zločincov, spolupráci v kriminálnych a občiansko-právnych prípadoch, overovaní listín, v otázke dedičstva právnických osôb a nostrifikácie vojnových pôžičiek československých občanov. Najvýznamnejším výsledkom rokovaní bol dohovor o výmene uhlia za obilie a múku. Bol povolený dovoz piva a export kovopriemyselných výrobkov z republiky. Tieto parciálne výsledky vnímal Beneš ako výsledok vlastnej nekompromisnej zahraničnej politiky voči Maďarsku.³⁰⁹

Taká významná otázka, ako boli rokovania s ČSR, sa nevyhla ani diskusiám v maďarskom parlamente. Ukázalo sa, že ani poslanci, ktorí sa v minulosti angažovali v rámci „slovenskej akcie“, neboli o bilaterálnych rozhovoroch do-

309 *Cirkulární telegramy*, dok. 19.

statočne informovaní. Všeobecne sa tvrdilo, že ČSR k týmto rokovaniam prinútila zlá hospodárska situácia. V tomto kontexte zblížovania sa s ČSR hlásil aj maďarský diplomatický zástupca v Paríži Iván Praznovszky, že podľa sondy francúzskej vlády je práve Masarykova republika jediným nástupníckym štátom ochotným k určitým územným kompenzáciám smerom k Maďarsku.³¹⁰ Ako sa však ukázalo, tieto informácie nemali reálny základ.³¹¹ Miklós Kutfalvy sa z obavy, že československo-maďarská dohoda je už pripravená na podpísanie (keďže v zahraničnej tlači sa objavili takéto správy), dovoľával základných informácií. Apelujúc na ideu integrity, odmietal podporiť akúkoľvek hospodársku či politickú dohodu s ČSR bez teritoriálnych ústupkov. Upozornil, že práve prezident a minister zahraničných vecí ČSR sú ľudia, ktorí sa veľkou mierou zaslúžili o „rozkúskovanie Uhorska“. Vo svojej reakcii minister Bánffy zdôraznil konsolidačné smerovanie maďarskej zahraničnej politiky. Zdôraznil, že mierové zmluvy sú realitou, ktorú uznalo aj Maďarsko, že jeho cieľom je využiť všetky možnosti, ktoré tieto zmluvy poskytujú na zabezpečenie „*životných potrieb Maďarska*“ – prostredníctvom práce rozhraničovacích komisií a *lettre d'envoi* – ale aj zabezpečenia trvalého mieru v Európe. Upozornil na hlasy, ktoré poukázali na to, že tieto bilaterálne rokovania aspoň trochu otupili ostrie Malej dohody.³¹² Maďarská vláda sa

310 PDF II, dok. 536.

311 Aj historik Ignác Romsics upozorňuje, že Beneš nebol ochotný poskytnúť žiadne alebo len minimálne územné kompenzácie. ROMSICS, I.: *Edvard Beneš a československo-maďarská hranice*. In: *Edvard Beneš a střední Evropa*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994, s. 26-35.

312 NN 1920-22, XII., 18. 7. 1921, 231. zasadnutie parlamentu. Tiež: TÓTH, A.: *První bilaterální jednání...*, s. 69-71.

prostredníctvom konciliárnej politiky – tzv. politiky plnenia – snažila vylepšovať svoj imidž na medzinárodnej scéne.

Počas stretnutia v Mariánskych Láznach boli prerokované konkrétne sporné otázky na politických, ale aj praktických a technických úrovniach. Rozdielne vnímanie problémov sa prejavilo v otázke územnej revízie, kde sa maďarská strana rozhodla neprijať ponúkanú kompenzáciu a dobrovoľne sa vzdať ostatných nárokov. Dňa 8. júla 1921 zaslal Bánffy Tahymu do Prahy inštrukciu, že povoľuje ukončiť rokovania kvôli nekompromisnému postojú zástupcov ČSR v menšinových a reparačných otázkach, na ktoré naliehala maďarská strana.³¹³ V tom čase premiér Bethlen dôverne priblížil členom Ministerskej rady svoje predstavy o prípadnej územnej revízii. Perspektívne počítal s veľkou, ak nie až integrálnou revíziou. Očakával, že pri vhodnej zahraničnopolitickej konštelácii môžu získať späť Slovensko, veľkú časť Sedmohradska a Banát. Takúto priaznivú situáciu však podľa jeho názoru bolo možné navodiť len za pomoci Nemecka.³¹⁴ Maďarskí diplomati v Berlíne argumentovali, že ak by nedošlo k vzájomnému porozumeniu, Maďarsko bude nútené hľadať spoluprácu s Malou dohodou a Poľskom.³¹⁵ Do leta 1921 maďarská vláda udržiavala kontakt predovšetkým s krajne pravicovými organizáciami. Po páde vlády Gustava von Kahra v Bavorsku, keď došlo aj k zrušeniu tamojších polovojenských organizácií, Bethlen sa pokúsil dohodnúť aj s berlínskou vládou. Po predbež-

313 PDF II, dok. 566.

314 MOL, ME, Mtj. 1. 8. 1921 - 1.

315 PDF II, dok. 718.

ných rokovaní v novembri 1921 Bethlen a Bánffy pred nemeckým vyslancom v Budapešti vyhlásili, že pre Maďarsko je jediným riešením spoločná cesta s Nemeckom. To, čo doposiaľ urobili, sa dialo len na tlak Dohody. Maďarskí politici počítali z dlhodobého hľadiska s alternatívou posilnenia Nemecka a následnej spolupráce vo veci revízie versaillského mierového systému. Týmto vyjadreniam však nie je v danej situácii potrebné prikladať príliš veľkú váhu. Podobné, ak nie totožné vyhlásenia mal Bethlen aj pred talianskymi, francúzskymi či britskými diplomatmi.³¹⁶ Je tiež známe, že na iných fórach maďarskí politici naopak zdôrazňovali obavy z prílišného posilnenia nemeckého elementu v regióne, obavy z nemeckého Drang nach Osten a z Anschlussu. Hlavný dôvod ich intenzívneho diplomatického úsilia tkvel v snahe udržať Burgenland. Tento cieľ niekde prezentovali ako hrádzu proti pangermanizmu, inde zas ako nutnú podmienku budúcej spolupráce s Nemeckom. Veľmoci sa však jednoznačne postavili proti snahám o nedodržiavanie nariadení mierovej zmluvy.³¹⁷ Za to, že Maďarsko nemalo ani naďalej jasne vyprofilovanú koncepciu zahraničnej politiky, bol na domácej pôde pranie- rovaný predovšetkým minister Bánffy. Bethlenov kabinet deklaroval uskutočňovanie tzv. „*maďarskej národnej politiky*“, ktorej prvou úlohou bola konsolidácia hospodárstva a vnútorných záležitostí krajiny, čo malo byť nutným predpokladom na ceste k aktívnej zahraničnej politike.

Rokovania v Mariánskych Láznach neprijala s nadšením ani maďarská demokratická opozícia. Vychádzajúc z Bene-

316 ROMSICS, I.: *Bethlen István*, s. 187.

317 Pozri: PDF II, dok. 474, 481.

šových vyhlásení o podpore demokracie, kriticky vnímali jeho koketovanie s Bethlenom. Na druhej strane, „vládný potenciál“ týchto skupín nebol v daných podmienkach príliš vysoký, na Zamini k nim nepociťovali ani dostatočnú dôveru vo veci udržania povojnového status quo.³¹⁸ Možnosti ďalšej spolupráce s maďarskou opozíciou negatívne ovplyvnili aj odhalenia o úzkych kontaktoch liberálnych kruhov so zástupcami Československa v Budapešti. Obvinenia z vlastizrady vznesené voči niektorým liberálnym novinárom a kompromitácia najvyššieho diplomatického zástupcu ČSR zapríčinili, že Lejhanec nemohol ďalej zotrvať vo svojej funkcii.³¹⁹

Ďalšie diskusie okolo budúcej menšinovej politiky Maďarska

Významným krokom poukazujúcim na snahu Maďarska navonok sa prispôbiť nariadeniam mierovej zmluvy bol aj postupný zánik ministerstva pre národnostné menšiny. To sa po odchode Bleyera dostalo pod právomoc ministra zahraničných vecí.³²⁰ Postupné zmeny v inštitucionálnom zázemí maďarskej menšinovej politiky smerovali k tomu, že pozornosť sa mala obrátiť na menšiny, ktoré ostali v potria-nonskom Maďarsku. Koncom januára 1921 vystúpil Bleyer a jeho stúpenci zo Zjednotenej kresťanskej národnej strany.

318 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 242, 250. K tomu podrobnejšie: NAGY, L. Zs.: *Bethlen liberális ellenzéke. A liberális polgári pártok 1919-1931*. Budapest : Akadémia Kiadó, 1980, s. 46.

319 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 337.

320 Konkrétne: P. Teleki 16. 12. 1920 – 26. 2. 1921; G. Gratz 26. 2. 1921 – 12. 4. 1921; P. Teleki 12. –14. 4. 1921; M. Bánffy 14. 4. 1921 – 10. 2. 1922.

Pôvodne sa chceli spojiť s legitimistom grófom Andrásšym. K tomuto strategickému partnerstvu však nakoniec nedošlo, čo vyplynulo z udalostí okolo ďalšieho príchodu Karola Habsburského do Maďarska. Nemeckí kresťanskí socialisti pravidelne kritizovali menšinovú politiku Telekiho vlády. Považovali ju za nekorektnú a upozorňovali, že sa stále nepoučila z udalostí v rokoch 1848 a 1918. V tomto duchu sa vyjadroval aj gróf Andrásšy, ktorý propagoval právo menšín používať svoj jazyk v školách, na súdoch a v štátnej správe. V prípade uskutočnenia revízie sľuboval podpísanie dohody, ktorá by zabezpečila kultúrne záujmy Nemaďarov. Takáto platforma napĺňala aj Bleyerove predstavy v duchu hesla „*Vernost za vernost!*“. Pritom ani legitimistickí politici nezabúdali lojálne pripomenúť, že sa to všetko nemôže udiat na úkor „*maďarského rázu krajiny*“.³²¹

O budúcnosti ministerstva pre národnostné menšiny sa diskutovalo aj v marci 1921. Za ministerstvo zodpovedný Gustáv Gratz vtedy prezentoval názor, že vplyvom neúspechov tejto inštitúcie, do ktorej sa v minulosti vkladalo veľa nádejí, ale aj zo zahraničnopolitického hľadiska, bude lepšie ministerstvo zrušiť. Jeho existencia komplikovala snahy Maďarska o nadviazanie normálnych diplomatických vzťahov so susedmi. Teleki sa však kvôli niektorým zahraničnopolitickým cieľom rozhodol ministerstvo na nejaký čas ponechať.³²² Puč Karola IV. však skomplikoval situáciu aj na vnútropolitickom, aj zahraničnopolitickom poli. Nový premiér si bol vedomý veľkého potenciálu, významu, ale zároveň aj určitých limit menšinovej otázky ako

321 BELLÉR, B.: c. d., s. 148-149.

322 Tamže, s. 145.

politickej témy. Nebol preto ochotný vopred rozdávať príliš dalekosiahle sľuby.

Dňa 22. apríla 1921 boli zrušené Slovenské a Rusínske hlavné oddelenia. Ich činnosť do veľkej miery prebrali politické oddelenia Dísz tér a Úradu predsedu vlády. Došlo k rapídne zníženiu počtu zamestnancov ministerstva zo 120 ľudí na 15.³²³ Tieto reštrikcie súviseli s tým, že z hľadiska možných územných ziskov ostala aktuálna už len otázka Burgenlandu a Baranye. Z tohto dôvodu v rámci ministerstva ponechali ešte funkčné Nemecké a Južnoslovanské hlavné oddelenia. Ratifikovanie Trianonu a protesty, predovšetkým zo strany Československa, proti existencii ministerstva, ktorého činnosť smeruje na územia susedných štátov, priniesli svoje ovocie. Cieľom Bethlena a Telekiho bolo vytvorenie lepšej kontroly, koordinácie a jednotného riadenia oficiálnych aj neoficiálnych inštitúcií spätých so zahraničnou a menšinovou politikou Maďarska.

Maďarská opozícia však opakovane upozorňovala, že v starej národnostnej politike nemožno pokračovať. Bleyer 31. mája 1921 pripomenul význam Wilsonových bodov a právo na sebaurčenie vysvetľoval ako možný krok k obnoveniu integrity. Vyzdvihol potrebu venovať sa nielen otázke potláčania práv Maďarov v zahraničí, ale aj nemaďarského obyvateľstva a žiadal: „*nech vyriešia Maďari príkladne menšinovú otázku a potom budú mať morálny základ na predstúpenie pred svet so svojimi žalobami.*“³²⁴ Pod tlakom zo strany opozície, ale aj zahraničia, Bethlen v parlamen-

323 MOL, ME, K 27 Mtj. 22. 4. 1921 - 1.

324 BELLÉR, B.: c. d., s. 151.

te predstavil svoje názory na riešenie menšinovej problematiky. 1. júna 1921 počas diskusie o rozpočte vyhlásil, že pred vojnou v Uhorsku národnostný problém neexistoval. Vznikol až pod vplyvom nacionalizmu, vojny, mierových zmlúv a v nich zabudovanom práve národov na sebaurčenie. Zodpovednosť pripísal predovšetkým nepriateľskej propagande, ktorá sa rozvinula v čase, keď bolo Uhorsko na kolenách. V riešení menšinovej otázky bol ochotný zájsť do tej miery, pokiaľ sa nedotkne celistvosti krajiny. Akési „menšinové optimum“ videl v posilnení práv na poli kultúry a štátnej správy. Ako vhodný príklad uviedol autonómiu Sasov v Sedmohradsku.³²⁵ Korene tejto autonómie siahajú do 12. storočia. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní Sasi akceptovali dualizmus a ideu jednotného politického národa a politicky aj hospodársky sa jej prispôsobili. Následne si mohli zachovať vlastné školstvo, kultúrne, cirkevné a hospodárske inštitúcie. Na území, kde žili, používali vlastný jazyk aj v úradnom styku a v parlamente mali vlastných zástupcov. Bethlen sa vyjadroval veľmi opatrne. Nesľuboval žiadne konkrétne kroky. Riešenie skôr ponechal na konkrétnu situáciu.

Naopak, minister zahraničných vecí bol presvedčený, že doriešenie menšinovej otázky musí patriť medzi priority Maďarska. Počas svojho pobytu v zahraničí v rokoch 1919-1920 si všimol, že na túto otázku veľmoci reagujú pomerne citlivo. Preto ju vnímal ako dôležitú súčasť politiky. Naklonenie „svetovej verejnej mienky“ predstavovalo dlhodobú snahu politiky Maďarska na ceste k revízii status quo. Na význam témy poukazuje aj plán Bánffyho,

325 Tamže, s. 152.

aby počas rokovaní s ČSR deklarovali stanovisko Maďarska k národnostnej otázke. Myslel si, že takáto deklarácia bude mať pozitívny účinok na rokovania so severným susedom a zlepši obraz krajiny v zahraničí. Bethlen sa však postavil proti tomu. Nechcel si dopredu zväzovať ruky. Presadzoval skôr vyčkávaciú taktiku. Obával sa, že prípadné záväzky by v budúcnosti maďarská vláda nemohla odvolať, a to ani vtedy, ak by im rokovania nepriniesli žiadny osôh. Bol ochotný len vyhlásiť, že stoja na princípe čo najväčšej slobody a prijímajú myšlienku „*národného katastra*“.³²⁶ Konkrétne rozhovory o menšinách si Bethlen predstavoval tak, že v začiatkovej fáze by sa rokovalo o ochrane viacerých menšín. Neskôr by problematiku zúžili na rokovania o ochrane práv Maďarov v ČSR a „*obyvateľov československej národnosti*“ v Maďarsku. Dohody o akejkoľvek forme menšinovej autonómie podmienoval výsledkami rokovaní o teritoriálnych ústupkoch.³²⁷ V Československu sa veľmi kriticky pozerali na kroky Maďarska v prospech zabezpečenia práv maďarských menšín v nástupníckych štátoch. Považovali to za pokus o zásah do vnútorných záležitostí. Pravidelne upozorňovali na to, že Maďarsko v oblasti menšinovej praxe – v kontraste s demokratickou praxou republiky – výrazne zaostáva. Zdôrazňovanie menšinovej problematiky predstavovalo významný legitimizačný argument „*národných*“ záujmov v jednotlivých „*národných štátoch*“ stredovýchodnej Európy. Neustále boli zviditeľňované bývalé aj súčasné „*chyby*“ susedov a vlastné homogenizačné ambície sa prehliadali. V ČSR sa tak dialo pod

326 MOL, ME, K 27 Mtj. 28. 4. 1921 - Pol. 3; Tamže, 19. 5. 1921 - Pol. 2.

327 BELLÉR, B.: c. d., s. 172.

heslom pokroku a demokracie a v Maďarsku sa neustále dôvodilo Trianonom. Menšiny sa tak ocitli v pozícii „*rukojemníkov*“ vlastných „*národných štátov*“.

Z hľadiska dobových diskusií o charaktere menšinovej politiky Maďarska, ktorá v tomto čase už stála plne na pôde zákona XLIV/1868, predstavuje dôležitý historický prameň memorandum o budúcich úlohách a transformácii ministerstva pre národnostné menšiny z pera štátneho tajomníka Györgya Steuera. Autor v ňom upozornil, že vyhlásenia minulých vlád nebudú vedieť dodržať. Kriticky sa postavil predovšetkým k vyhláske č. 4044/1919. Stále však počítal s využitím potenciálu ministerstva na zahraničnopolitické ciele.³²⁸ Napriek tomu, že Steuerom zdôrazňované princípy korešpondovali s novým politickým kurzom v Maďarsku, existencia iredentistického ministerstva bola v danom čase už nereálna. Otázky súvisiace s aktivitami v zahraničí prešli pod úplnú kontrolu ministerstva zahraničných vecí a druhého oddelenia Úradu predsedu vlády, kde sa venovali predovšetkým menšinovej problematike. Napriek návrhom na transformáciu došlo nakoniec k postupnému zániku ministerstva. Mnohé z jeho úloh sa dostali do kompetencie novovymenovaných vládnych zmocnencov pre otázky etnických menšín.

328 Základné úlohy ministerstva zdefinoval nasledovne:

1. Udržiavanie a posilňovanie nemaďarského obyvateľstva v bratskej láske ku krajine a k občanom maďarskej národnosti, dodržiavanie povinností (posilňovanie lojality)
2. Rozširovanie maďarského národného citu a ducha, rozširovanie maďarského jazyka medzi nemaďarským obyvateľstvom, podpora jeho výučby.
3. Podporovanie a udržiavanie jazyka nemaďarských národov, aby sa necítili Maďarmi utláčaní v oblasti jazyka, tradícií, kultúry, aby im bolo dané na vedomie, že aj oni sú rovnocennými obyvateľmi krajiny. MOL, ME, K 26 1922-XIV-2.

Úlohou vládných zmocnencov bolo informovať kompetentné inštitúcie o veciach súvisiacich s menšinami. Predovšetkým sa sústredili na oblasti kultúry, hospodárstva a sociálnych vecí. Zmocnenci pôsobili ako poradcovia ministerského predsedu, pričom ich dôležitou úlohou bolo udržovanie a posilňovanie vlastenectva. V prvom rade sa zaoberali vnútroštátnymi záležitosťami, okrem toho sa významne angažovali aj v oblasti propagandy. Pozície zmocnencov boli zásadne determinované tým, že mali len informatívnu a výkonnú právomoc. Nemohli priamo zasahovať do politiky vlády, teda na rozdiel od postavenia bývalého ministerstva došlo k zásadnej strate kompetencií.

Dňa 14. júna 1921 bol do funkcie zmocnenca pre slovenskú komunitu vymenovaný Adolf Pechány.³²⁹ Podobne boli vymenovaní aj zmocnenci pre iné menšiny v Maďarsku. Pechány vo svojich prvých vyjadreniach pre tlač nedefinoval príliš podrobne svoje budúce ciele. Problematike Slovákov v Maďarsku sa v zásade ani nevenoval. Obmedzil sa len na prísľub, že bude podporovať jazykové, spoločenské a hospodárske požiadavky, ktoré je potrebné zladať so záujmami štátu. Oveľa jasnejšie sa však vyjadril k zápasu Slovákov o autonómiu, čím vlastne poukázal aj na skutočnosť, že v jeho náplni práce bude aj naďalej veľkú úlohu zohrávať československá agenda.³³⁰ Pechány splnil očakávaní svojich nadriadených a vo funkcii zmocnenca pôsobil až do roku 1941. Jeho angažovanie nezastavilo už naštartovaný proces asimilácie Slovákov v Maďarsku. Pechány bol aktívny aj ako poradca pre otázky súvisiace

329 MOL, ME, K 27 Mtj. 10. 6. 1921 - 1.

330 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 218.

s Československom. Vysvetľoval a vyjadroval sa na margo aktuálnych problémov, ale aktívny bol aj v diskusiách o histórii vzájomných vzťahov. Nadriadeným poskytoval podrobné prehľady československej tlače a hlásenia o náladách obyvateľstva na Slovensku, ktoré sám interpretoval. Svoju činnosť zameriaval najmä na propagandu, ktorej nosnou myšlienkou bol boj proti česko-slovenskej jednote. Postavil proti nej ideu slovensko-maďarskej spolupatričnosti (ako jednotného politického národa), ktorú odvíjal od spoločných dejín. Bol napríklad zásadne proti tomu, aby sa hovorilo zvlášť o dejinách Slovákov („*Tót*“). Ako opozitum slova „*čechoslovák*“ využíval pojem „*maďaroslovák*“. V lete 1921 začal opätovne v Budapešti vychádzať *Slovák Emigrant* („*Časopis roduverných Slovákov pre obranu samostatnosti*“), ktorý propagoval aj Pechányove názory. Už onedlho po vymenovaní vládných zmocnencov sa ich aktivity na domácom poli stali pomerne neviditeľné. Aj témy súvisiace so slovenskou komunitou sa dostali z výslnia každodennej politiky. Pod oficiálnou agendou menšinovej politiky sa stále viac presadzovali témy späté s osudmi Maďarov v nástupníckych štátoch. Táto problematika dlhodobo predstavuje jednu z kľúčových tém maďarskej zahraničnej politiky.

V propagandistických aktivitách pokračoval aj Viktor Dvortsák, ktorý sa snažil slovenskú otázku nastoliť na medzinárodných fórach. V lete 1921, v poslednej fáze procesu ratifikácie Trianonskej mierovej zmluvy, podnikol propagandistické turné po USA so zastávkou v Paríži. Po vojnové zmeny a osud Slovákov sa americkému publiku snažil priblížiť aj biblickými toposmi: „*Vo vznešenej vlasti slobody, vo Spojených Štátoch, upletená bola trňová koru-*

na slovenského ľudu. Táto trňová koruna bola nasadená na hlavu slovenského ľudu v zime 1918/1919 a [po] korunovaní trní nenasledovalo nič iného ako ukrižovanie, ktoré sa stalo ratifikáciou, respektíve podpisom trianonskej mierovej zmluvy. Nesmie sa však zabudnúť na to, že po ukrižovaní nasleduje vzkriesenie.“ Jeho prvé lúče videl v rozhodnutí amerického kongresu, ktorý neratifikoval mierovú zmluvu s Maďarskom. Kritike podrobil politiku prezidenta Wilsona aj Pittsburskú dohodu. Vyjadroval sa veľmi sebavedome a dokonca vyzval Beneša k otvorenej polemike o slovenskej otázke. Pritom už tradične propagoval názor, že na Slovensku majú záujem o autonómiu v rámci Maďarska.³³¹ Dvortsákova kampaň v zahraničí však nemala žiadny vplyv na reálnu politiku.

Ratifikácia mierovej zmluvy maďarským parlamentom a s ňou späté konsolidačné snahy vlád Telekiho a Bethlena priniesli zásadné zmeny vo vzťahu maďarského štátu a iredentistického hnutia. Štát nemohol otvorene podporovať iredentu, ani svojou činnosťou zasahovať do vnútroštátnych záležitostí iných štátnych útvarov. Na okraj záujmu vládnych kruhov sa dostávala aj podpora rôznych dobrodružných a ireálnych plánov, ktoré boli až príliš riskantné, pritom ale nemali veľké šance na úspech. Vláda sa snažila o získanie maximálnej kontroly nad aktivitami iredenty, lebo jej spôsobovali problémy v zahraničí a v konečnom dôsledku ich činnosť mohla aj z propagandistického hľadiska priniesť viac škody ako osohu.³³² Z tohto dôvodu boli na jednotlivých ministerstvách vykonané prísne kontroly.

331 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 186, 310.

332 MOL, ME, K 26 1921-XXXVIII-3801.

Bola zakázaná činnosť štátnych úradníkov v spoločenských organizáciách. Ešte začiatkom februára 1921 si za cieľ robili iredentistickú propagandu kládlo 31 líg a spolkov, 20 politických hnutí a 10 oficiálnych štátnych inštitúcií. Následne však prišlo k zrušeniu väčšiny z nich.³³³ Tento pohyb pozorne sledovali aj v ČSR, kde už mali aktuálne informácie o tom, že zmeny, ktoré nastali, majú vlastne za cieľ len preskupenie iredentistických organizácií, a nie ich potlačenie. Dokonca mali informácie aj o tom, že v Budapešti bola zriadená centrála, ktorej úlohou bolo koordinovať činnosť v prospech maďarských minorít v zahraničí.³³⁴ Budapeštianska vláda sa okrem toho snažila podrobiť ústrednej kontrole všetky propagandistické materiály smerujúce do zahraničia. Systematickú podporu presmerovala na revizionistickú propagandu a finančnú podporu zahraničných Maďarov. Odklonila sa od prípravy nákladných vojenských akcií. V záujme zlepšenia koordinácie, ale aj konšpirácie, vznikla nová organizácia – Ústredie spoločenských organizácií (Társadalmi Egyesületek Szövetségének Központja). Riadila sa inštrukciami samotného premiéra Bethlena. Jej vedením bol poverený gróf Teleki, ktorý si za svojho výkonného zástupcu zvolil Antala Pappa. Papp v júli 1921 urýchlene nastúpil do funkcie, v ktorej zotrval až do roku 1931.³³⁵ Napriek eminentnému záujmu niektorých organizácií (napríklad Ligy na obranu teritória) na pokračovaní začatej činnosti pod vlastnou vlajkou, do leta 1921 došlo k plánovitej centralizácii a reorganizácii všetkých spo-

333 ZEIDLER, M.: *A revíziós gondolat*, s. 90-91.

334 SNA, f. PR-BA, šk. 773, 213-419-24, 25.

335 MOL, ME, K 27 Mtj. 7. 6. 1922 - 16; Tamže, 12. 8. 1921 - Pol. 7; IET II, dok 25/a.

čenských organizácií. Zmeny sa týkali predovšetkým tých, ktorých činnosť smerovala otvorene na „odtrhnuté územia“. Oficiálne všetky takéto organizácie zanikli. Reálne sa dostali pod priamy vplyv centrálnej organizácie, ktorá v tajnosti koordinovala ich činnosť a zabezpečovala aj ich finančné zázemie.³³⁶ V období rokov 1921-1931 táto organizácia získala od 0,178 do 0,443 % z rozpočtových peňazí krajiny, čo bolo množstvo porovnateľné s 10 – 35 % rozpočtu ministerstva zahraničných vecí.³³⁷ Už v roku 1921 sa ukázalo, že premiér nemal pod kontrolou úplne všetko a niektoré skupiny, ktoré stáli v opozícii smerom k oficiálnej politike vlády, mu aj naďalej spôsobovali komplikácie doma aj v zahraničí. Existencia a činnosť Ústredia spoločenských organizácií je dôležitým príkladom Bethlenovej politiky – ideovo stále stojacej na myšlienke integrity Uhorska, avšak silno determinovanej zahraničnopolitickými podmienkami a možnosťami, ktoré Maďarsko v tomto období malo. Vláda sa v nasledujúcom období od iredentistickej činnosti – obzvlášť pred zahraničím – pravidelne dištancovala, aj keď reálne bez jej tichého súhlasu a podpory by táto činnosť nenadobudla také veľké rozmery, ako sa to stalo v medzivojnovom Maďarsku. Oficiálne sa hovorilo o korektnej politike prispôsobenia sa mierovým zmluvám. Popritom bol však práve premiér Bethlen prinajmenšom dobre informovaný o tom, čo sa v týchto kruhoch dialo. Už v roku 1921 sa ukázalo, že nemal úplne všetko pod kontrolou a niektoré skupiny, ktoré stáli v opozícii voči oficiálnej politike vlády, aj naďalej spôsobovali komplikácie doma aj v zahraničí. Zá-

336 BERNÁT, I.: c. d., s. 10.

337 BÁRDI, N.: A Keleti Akció. I. In: *Régió*, 1995, č. 3, s. 118, 121.

roveň však, ani oficiálne vládne kruhy neprestali prejavovať negatívny postoj k povojnovému územnému usporiadaniu. Poukazovali na jeho neudržateľnosť či už zo strategického, hospodárskeho, alebo etnického hľadiska.

Činnosť Ústredia spoločenských organizácií bola rozdelená na oddelenia podľa geopolitického kľúča (sever – Československo, východ – Rumunsko, juh – Kráľovstvo SHS). Okrem ústredia, prostredníctvom ktorého sa sprostredkúvali všetky kontakty, v tomto zväzku pôsobil aj Maďarský národný zväz, ktorý po tom, ako pohltil Ligu na obranu teritória a mnoho iných organizácií, sa stal najvýznamnejším distribútorom revizionistickej propagandy. Maďarský národný zväz svoje aktivity rozvíjal aj v zahraničí. V rámci neho pôsobila určitú dobu aj zanikajúca Hornozemská liga. Na sever, t. j. na Slovensko, sa orientovala Rákócziho spoločnosť (Rákóczi Szövetség), ktorá zabezpečovala kultúrne a politické záujmy „praobyvateľov Slovenska“. Orientovali sa predovšetkým na Maďarov, ale aj Slovákov a Nemcov. Druhou organizáciou pôsobiacou na území Slovenska bola Thökölyho spoločnosť. V jej pracovnej náplni bola predovšetkým podpora protestantského školstva. Podobné organizácie pôsobili aj v Rumunsku a v Kráľovstve SHS. V priebehu 20-tych rokov sa pod správu centra dostali aj Maďarská zahraničná spoločnosť, Sociografický ústav a Ústav štátu a práva, avšak na koordinácii ich činnosti sa hlavný úradník Ústredia spoločenských organizácií Antal Papp nepodieľal.³³⁸

Rákócziho spoločnosť bola vlastne nástupníčkou organizáciou Slovenského hlavného oddelenia, od ktorého

338 Tamže, s. 100-103.

zdedila okrem materiálnej výbavy aj niektorých pracovníkov. Jej zakladateľom a prvým vedúcim bol gróf Iván Rakovszky, ktorý v roku 1921 opustil Československo a ako Bethlenov dôverník dostal poverenie vybudovať túto organizáciu. Rakovszky vnímal úlohu maďarských politických subjektov v ČSR striktne ako „predĺženú ruku“ Budapešti.³³⁹ Rákocziho spoločnosť získala rolu mediátora medzi ministerským predsedom a organizáciami či politickými stranami na Slovensku. Zbierali materiály o živote Maďarov v republike, vytvárali prehľady československej tlače, koordinovali finančné podpory pre rôzne skupiny (politické strany, na kultúru, školstvo a tlač). Na rozdiel od organizácií v Rumunsku a Kráľovstve SHS, ktoré veľkú časť svojich zdrojov prefinancovali prostredníctvom cirkevných a kultúrnych inštitúcií, bola Rákocziho spoločnosť od začiatku zameraná na propagandu a podporu politického organizovania. Tento spôsob financovania bol zdôvodňovaný najmä nutnosťou posilnenia postavenia Maďarov na Slovensku a podporou nemaďarských (slovenských, ruských, nemeckých) politických strán. Papp odôvodnil tento fakt tým, že československé úrady v tom čase Maďarom nepovoľovali iné menšinové organizácie, len politické strany. V tom čase došlo v republike k celoštátnej revízii činnosti spolkov, avšak po splnení štátom požadovaných kritérií viaceré maďarské spolky pokračovali vo svojej činnosti. Podporu prostredníctvom cirkví nebolo v Československu možné zrealizovať. Do vysokých cirkevných

339 *Dokumentumok az Országos keresztényszocialista párt történetéhez 1919-1936*. Ed. B. Angyal, Šamorín-Dunajská Streda : Lilium Aurum-Forum Institute, 2004, dok. 38.

funkcií boli vymenovaní štátu lojálni ľudia, ktorí necítili povinnosť angažovať sa v „maďarskej veci“. Práve naopak, podieľali sa na presadzovaní politickej moci nového štátu. Zaujímavú výnimku v tomto smere tvoril košický biskup Augustin Fisher-Colbrie, ktorý nemusel opustiť svoje dovtedajšie pôsobisko. Financie posielané z Maďarska na Slovensko určené na podporu menšinovej kultúry, školstva či hospodárstva tak ostali pod priamou kontrolou politických elít.³⁴⁰ Rákocziho spoločnosť poskytovala aj podporu prenasledovaným obyvateľom Slovenska, ktorí zo strany štátnych inštitúcií pociťovali nadmerný tlak kvôli svojmu maďarskému presvedčeniu alebo nelojálnemu správaniu. Takúto formu podpory odsúhlasil premiér Bethlen. Vyhradil si však právo rozhodnúť o každom prípade individuálne. Ani v tomto prípade nebol ochotný dopredu ponúkať všeobecné garancie.³⁴¹ V Maďarskom krajinskom archíve sa zachoval aj list, resp. odkaz pre Vojtecha Tuku datovaný na júl 1921, v ktorom mu bolo v mene maďarskej vlády oznámené, že jeho štátne občianstvo a zamestnanie ostáva v platnosti a do svojho návratu má vypísanú dovolenku.³⁴² Známý je aj prípad politika Lajosa Kőrmendy-Ékesa, ktorý po tom, ako musel nútené opustiť republiku, získal v roku

340 MOL, ME, Nemzetiségi és kisebbségi osztály (K 28) 1923-367-856. K porovnaní výdajov jednotlivých organizácií podrobne: BÁRDI, N.: c. d., s. 118-123.

341 Zoznam potenciálnych osôb: Košice: Schuster János, Balázs Gyula, Böhm Rezső, Stefányi Jenő, Fleischman Gyula, Sziklay Ferenc, Hokky Károly, Derfnyák Gusztáv, Mihalik István, Ravasz István, Prešov: Vojtovich Sándor, Levoča: Todor Miklós, Mukačevo: Szentkereszthy Tivadar, Vozáry Aladár, Bratislava: Tuka Béla, Úžhorod: Péntek Gyula, Szász Gyula a bez udania mesta: Korláth Endre, Rác Pál. MOL, ME, TESzK iratai (K 437) 1921/1922 4-628.

342 MOL, Küm, K 63 1920-44 PTI-26551.

1926 v Maďarsku funkciu župana. Rákocziho spoločnosť mala po vzniku dvadsaťjeden zamestnancov, pričom v roku 1922 už vykazovali (spolu s II/A oddelením Maďarského národného zväzu – bývalou Hornozemskou ligou) dvadsaťosem pracovníkov. Z nich pätnásť neboli štátnymi zamestnancami. Boli medzi nimi známi exponenti prouhorského slovenského hnutia, ako napríklad Jozef Pazúrik, Juraj Podhradský, Ludovít Janovec, Viliam Clair, Adolf Pechány, Juraj Dobrotka.³⁴³ Dôležité je tiež spomenúť, že Rákocziho spoločnosť bola aj početne väčšia ako jej sesterské organizácie v Rumunsku a v Kráľovstve SHS.

Dôraz, ktorý sa aj v Rákocziho spoločnosti kládol na propagandu smerom k Slovákom, potvrdzuje nápad obnoviť v nejakej forme starý uhorský spolok Slovenský vzdelávaci spolok v Uhorsku, ktorý mal v minulosti 26-tisíc členov a vydával týždenník *Vlast' a svet*. Cieľom oživenia tohto spolku v Maďarsku bola snaha vyvíjať propagandu aj smerom na Slovensko. Kriticky sa voči tomuto plánu postavil aj Rakovszky, ktorý v ňom dlhé roky pôsobil. Obával sa negatívnej reakcie z „českej strany“. Za potrebné však označil založenie podobnej, štátom dotovanej kultúrnej inštitúcie pre Slovákov v Maďarsku, ktorá by vyvažovala „útoky českej propagandy“. Významný bol predovšetkým zámer rozšíriť distribúciu jeho tlačovín aj na územie ČSR.³⁴⁴ Tento plán sa však nepodarilo uskutočniť. Československé úrady striktne odmietali distribúciu väčšiny tlačovín z Maďarska kvôli ich „závadnému charakteru“.

343 Podrobnejšie k činnosti Rákocziho spoločnosti: ANGYAL, B.: *Érdekvédelem...*, s. 83-90.

344 MOL, ME, K 437 1921/1922-4-290.

Otázka Burgenlandu a Karolov druhý reštauračný pokus

Spoločenské organizácie aj naďalej ostali významnou súčasťou maďarskej zahraničnej politiky. Mali za úlohu angažovať sa tam, kde to vláda nemohla oficiálne urobiť. Podieľali sa napríklad na vytváraní „atmosféry“, či už formou šírenia propagandy, ale neraz aj demonštráciou vlastnej sily. Ich silný militaristický potenciál zosobňoval aj fakt, že časť aktívneho členstva predstavovali bývalí vojaci – dôstojníci. Tí sa zviditeľnili predovšetkým v čase rokovaní o konečnom odovzdaní Burgenlandu Rakúsku.³⁴⁵ Nová maďarská vláda na čele s Bethlenom o tejto otázke rokovala už v apríli 1921. V dôsledku skončenia procesu ratifikácie Trianonskej mierovej zmluvy, ktorá vstúpila oficiálne do platnosti 26. júla 1921, bolo povinnosťou Maďarska odovzdať územie Burgenlandu svojmu západnému susedovi. Aby sa tak nestalo, vyvinula maďarská diplomacia veľké úsilie u veľmocí, ale aj u susedov. Pred voľbami v Rakúsku dokonca s cieľom dosiahnuť určité územné ústupky finančne podporili tamojšiu kresťansko-socialistickú opozíciu. Rozvíjali tiež styky s nemeckými pravicovými skupinami a rokovali s nimi o spoločnej akcii voči ČSR. Po voľbách však rakúsky parlament zamietol požiadavky Maďarska o rozdelenie sporného územia, a tak neostávalo nič iné, ako od 27. augusta 1921 začať s jeho odovzdávaním. Hneď na druhý deň však došlo k zastaveniu odsunu vojska. Dísz tér

345 K tomu podrobne: SOÓS, K.: *Burgendland az európai politikában (1918-1921)*. Budapest : Akadémia Kiadó, 1971, s. 109-122; *A határban a halál kaszál...*, s. 269-328.

sa odvolávalo na to, že Kráľovstvo SHS tiež nevyprázdnilo Pécs a Baranyu, ktoré na základe mierovej zmluvy pripadli Maďarsku. Na územiach, ktoré už oficiálne neboli pod kontrolou Maďarska, vypuklo ozbrojené povstanie zorganizované budapeštianskou vládou.

Na medzinárodnej scéne zatiaľ pokračovalo posilňovanie postavenia Československa. Benešova diplomacia – ktorá si kládla za cieľ spacifickovať Maďarsko – slávila úspechy podpísaním vojenskej konvencie s Juhosláviou (31. júla 1921) či augustovými rokovaniami s rakúskym kancelárom Johannom Schoberom, počas ktorých sa obe strany zhodli na potrebe naplnenia a dodržiavania Trianonskej mierovej zmluvy.³⁴⁶ Československá diplomacia sa postavila aj proti prijatiu Maďarska do Spoločnosti národov. Argumentovali tým, že by došlo k posilneniu Horthyho režimu, ale nevyriešilo by to váhu záväzkov, ktorým sa Budapešť očividne vyhýbala, či už išlo o záležitosti odzbrojenia, územných otázok, ale aj ochrany práv národnostných menšín na vlastnom území.³⁴⁷ Naopak, pre Maďarsko ponúkalo členstvo v najvýznamnejšej medzinárodnej organizácii väčšie možnosti v zahraničnopolitickej aj v propagandistickej rovine. Z toho dôvodu sa o prijatie aj snažili.

Hneď po skončení československo-maďarských rokovaní v Mariánskych Láznach sa Benešovi podarilo stabilizovať aj vzťahy s Poľskom. Dokonca došlo k vyhláseniu amnestie na protištátne aktivity vykonané v prospech Poľska do 10. augusta 1920 a ministerstvo pre správu Slovenska vydalo inštrukciu, aby prípadné menšie pohraničné kon-

346 *Cirkulární telegramy*, dok. 23.

347 Bližšie: AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 303.

flikty riešili miestne orgány v priateľskom duchu.³⁴⁸ Československá tlač bola inštruovaná, aby zmiernila útoky voči Maďarsku, čo sa vo väčšine prípadov aj stalo. Diplomacické správy maďarskej proveniencie z tohto obdobia hovoria o tom, že Beneš sa v zahraničí vyjadroval o predstave strednej Európy, ktorú by naplnila užšia spolupráca Československa, Maďarska a Rakúska. Objavili sa dokonca správy, že sa Beneš vyjadril, že aj zmluvy s Kráľovstvom SHS a Rumunskom mali za cieľ nasmerovať Maďarov k dohode s ČSR.³⁴⁹ Takéto snahy by však pravdepodobne narazili na odmietavý postoj vo Veľkej Británii, Taliansku, ale aj v ČSR. V Budapešti ich však považovali za priaznivý signál. Načrtnutý plán považovali za výhodný, lebo naproti slovanskému elementu by v tomto spojeneckom systéme hrali významnejšiu rolu Nemci a Maďari. Potrebné je tiež dodať, že deklarovanou podmienkou Beneša k užšej spolupráci bola aj nutnosť demokratizácie Maďarska, ktorá predbežne toto partnerstvo diskvalifikovala. Je však známe aj to, že napriek tomuto hodnotovému postoju Beneš zásadnejšie politicky nepodporil maďarskú opozíciu v jej plánoch na získanie vlády v krajine.³⁵⁰ Bol príliš pragmatickým politikom a obával sa toho, že aj oni by nastolili určité revízne požiadavky, ktoré by však mocnosti mohli akceptovať. Zároveň si bol vedomý aj ich mizivej politickej podpory v Maďarsku. Československá diplomacia nepodporila ani Srbsko-maďarskú republiku baranyskú, ktorú 14. augusta 1921 vyhlásil bývalý minister obrany z čias

348 ESSEN, A.: c. d., s. 59-72; SNA, f. PR-BA, šk. 612, mat. 345-6-III.

349 PDF II, dok. 539, 540, 642.

350 Pozri napríklad: AMZV, PZ Belehrad 1921, č. 213.

Károlyiho vlády Béla Linder v snahe zabrániť odovzdaniu tohto územia Maďarsku. Linderova republika však mala len krátke trvanie. Veľmoci ani Malá dohoda nezmenili svoje stanovisko a trvali na dodržiavaní mierových zmlúv. Po odovzdaní sporného územia Maďarsku došlo k čistkám a prenasledovaniu časti obyvateľstva. Maďarsku sa zatiaľ darilo odďaľovať odovzdanie Burgenlandu západnému susedovi. V krajine bola rozvinutá mohutná propagandistická kampaň, ktorú aj osobnou účasťou podporilo viacero významných, predovšetkým legitimisticky orientovaných osobností.

Dobovú atmosféru odzrkadľujú aj prejavy lojality, ktoré odzneli v maďarskom parlamente. Poslanecké interpelácie zdôrazňovali záujem „odtrhnutých národov“ (Maďari, Nemci, Srbi, Slováci aj ostatní) o návrat a o obnovenie spoločného štátu. Ruka v ruke s nimi odznela aj zásadná kritika vnútornej politiky nástupníckych štátov a mierového systému. Bývalý bratislavský župan György Szmrecsányi sa vyjadril, že problém ČSR nie je ani tak v jej mnohonárodnostnom zložení, ale v konflikte, že jednotlivé národy majú iné emancipačné predstavy a ciele. Tento stav klasifikoval ako dlhodobu neudržateľnosť. Upozornil, že násilný mier a rozdelenie regiónu nosí v sebe zárodok budúcej vojny. Podľa neho sa aj v minulosti diali veľké chyby a práve v nich videl príčiny zhoršenia slovensko-maďarských vzťahov. V duchu aktuálnej práce Zoltána Szvieszényiho *Hogyan veszett el a Felvidék (Ako sme prišli o Hornú zem)* predstavil svoj pohľad na genézu tohto problému. Slovákov vykreslil ako lojálnych a upozornil aj na Ungerove vyhlásenie Slovenskej republiky z dňa 25. mája 1921. Uznal však, že aktuálna situácia nedovoľuje Maďarsku vážnejšie

sa angažovať v tomto smere. V prvom rade preto apeloval na nutnosť vytvorenia vhodných podmienok k návratu. „*My, maďarský národ, musíme uznať, že národnosti majú právo na svoj jazyk a kultúru. Musíme sa snažiť o to, by sa k nám najbližší – slovenský národ, vždy verný krajine, ústave a kráľovi, aby v nás videl osloboditeľa a chcel sa navrátiť.*“ Vyjadril presvedčenie, že súčasný stav nie je trvácný. Od vlády žiadal vhodnú formu autonómie, ktorá by zabezpečovala práva Slovákov a zároveň by nenarušila jednotu krajiny. Szmrecsányiho predstavy sa v tomto smere opierali o prijatý návrh autonómie z januára 1920. Jeho vystúpenie parlament odmenil búrlivým potleskom. Zmyslom jeho parlamentného prejavu bola okrem zviditeľnenia slovenskej otázky aj interpelácia smerujúca k ministrom zahraničných vecí. Szmrecsányi sa ho opýtal, či je ochotný ešte pred vstupom Maďarska do Spoločnosti národov vykonať niečo v prospech dodržiavania menšinových práv. Namiesto Bánffyho sa však na túto interpeláciu rozhodol odpovedať sám Bethlen. Prijal Szmrecsányiho argumenty a vyjadril záujem vlády venovať sa menšinovým otázkam. Podľa neho, práve participácia v rámci medzinárodných štruktúr, akú predstavuje aj Spoločnosť národov, k tomu ponúka viac možností. Bethlen upozornil aj na vlastný postoj počas rokovaní s Československom, keď nebol ochotný pristúpiť len na čisto hospodársku dohodu. Konkrétne smerom k zabezpečeniu menšinových práv ale odpovedal, že ešte nenadišiel čas, aby v tomto ohľade poskytol ďalekosiahle vyjadrenie.³⁵¹

351 NN 1920-22, XII., 23. 8. 1921, 254. zasadnutie parlamentu; AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 310.

V otázke Burgenlandu Maďarsko prejavilo v prvom rade záujem o talianske sprostredkovanie. Avšak po tom, čo z Ríma neprišla žiadna odpoveď, rozhodli sa ponúknuť túto možnosť Československu.³⁵² Po predbežných rokovaníach so Szapárom 21. septembra 1921 Maďarsko oficiálne požiadalo Beneša v tejto veci o pomoc. Bánffy, odvolávajúc sa na rokovania v Mariánskych Láznach pripomenul, že k budúcej spolupráci Maďarska, Rakúska a ČSR výraznou mierou prispeje pozitívne doriešenie otázky Burgenlandu. Beneš úlohu sprostredkovateľa prijal. Dal si však podmienku, že mierové zmluvy budú predbežne dodržané. Navrhol, aby po vzájomnej dohode Rakúsko prepustilo Šopron a jeho okolie Maďarsku. O svojom návrhu rokoval aj s rakúskym ministerským predsedom Schoberom.³⁵³ S cieľom nájsť konsenzuálne riešenie sa 26. septembra 1921 stretol Beneš s Bánffym v Brne. Československý minister zahraničných vecí na ňom potvrdil, že prijíma ponuku Maďarska. Zároveň však upozornil, že je nutné urýchlene splniť požiadavky veľmocí – t. j. vyprázdniť Burgenland do 4. októbra.³⁵⁴ Ako sa však ukázalo, Taliani mali na sprostredkovaní predsa len záujem. Túto možnosť v konečnom dôsledku uprednostnila aj maďarská vláda. Na Zamini Bethlena podozrievali, že angažovaním Talianska aj Československa do burgenlandského sporu chcel získať čas a snažil sa vytvoriť roztržku medzi ČSR a Kráľovstvom SHS na jednej strane a Talianskom na strane druhej.³⁵⁵ Fakt, že maďar-

352 BÁNFFY, M. c. d., s. 77-80.

353 PDF III, dok. 926, 927, 1027; *Cirkulární telegramy*, dok. 25, 26.

354 AMZV, PZ Belehrad 1921, č. 441; BÁNFFY, M.: c. d., s. 77.

355 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 408, 410; DEJMEK, J.: *Edvard Beneš*, s. 311-312.

ská diplomacia uprednostnila sprostredkovanie zo strany veľmoci pred susednou krajinou sa nezdá nelogický. Išlo predsa o vplyvnejšieho partnera, ktorý mal záujem mocensky sa angažovať v stredoeurópskom priestore. Pritom maďarsko-talianske vzťahy neboli ani v minulosti poznačené výraznejšími konfliktmi. Na druhej strane však toto rozhodnutie ilustruje zásadnú zmenu v politike Maďarska voči susedom. Tá sa prejavila výraznejšie už počas druhého reštauračného pokusu Karola IV. na jeseň 1921. Bethlenova vláda do veľkej miery rezignovala na bilaterálne rokovania a ďalekosiahle dohody so susedmi. vzdala sa tiež pokusov o hospodársku spoluprácu nástupníckych štátov, čo by mohlo byť chápané ako akt rezignácie. Presadila sa koncepcia, že pokiaľ so susedmi nemôžu jednať ako rovný s rovným alebo aspoň s pomocou silného protektora, prípadné pokusy o dohodu by boli pre Maďarsko nevýhodné. Dobovým jazykom povedané, viedli by len k tomu, že by Maďarsko čelilo ešte väčším obetiam, aké určoval Trianon. Do popredia sa tak dostala koncepcia hospodársky samostatnej, sebestačnej krajiny, ktorej základom sa od roku 1924 stali autonómne colné tarify. V zahraničnopolitickej rovine prevládli snahy o konsolidáciu a priamy kontakt s veľmocami, ktoré z tohto pohľadu mohli ako jedinú zabezpečiť naplnenie požiadaviek maďarských politikov.

Nadobro vyriešiť otázku Burgenlandu mala za cieľ konferencia v Benátkach (11. – 13. októbra 1921), zorganizovaná Talianskom. Ešte pred tým, dňa 4. októbra 1921, došlo na povstaleckom území k vyhláseniu nového štátneho útvaru – Lajtabánság. Vyhlásili ho radikáli na čele s podplukovníkom barónom Pálom Prónayom, ktorí neboli ochotní rešpektovať nariadenia vlády a rozhodli sa

pokračovať vo vojenskom odpore voči mierovej zmluve.³⁵⁶ Po tom, ako došlo v Benátkach k dohode, ktorej výsledkom bol plebiscit v Šoproni, aj tento ostrovček ozbrojeného odporu zanikol. Mimochodom, takýto územný ústupok bol – aj bez plebiscitu – ochotný sprostredkovať aj minister Beneš. Konferencia v Benátkach predstavuje prvý zahraničnopolitický úspech politiky Istvána Bethlena, ktorému sa podarilo obohrať princíp neporušiteľnosti mierových zmlúv a posilniť vzťahy Maďarska s Talianskom.³⁵⁷ Maďarský ministerský predseda videl jedinú cestu k plánovanej integrálnej revízii v pomalých postupných krokoch, počas ktorých nebolo vhodné riskovať prípadný vojenský zásah voči krajine. Z tohto dôvodu sa zasadil aj o pacifikáciu radikálov.³⁵⁸

K definitívnemu ukončeniu burgenlandského sporu, ktoré oddialil druhý príchod Karola IV. do Maďarska, došlo až po 14. decembri 1921, keď sa uskutočnilo ľudové hlasovanie v Šoproni. Výsledkom hlasovania bolo, že sa obyvateľstvo mesta, obývaného prevažne Nemcami, ktoré aj hospodárske záujmy tiahli viac k Viedni, prihlásilo proti pripojeniu k Rakúsku. Je nutné tiež spomenúť fakt, že v tomto prípade nedošlo ani k prerušeniu maďarskej administrácie, čo mohlo mať určitý vplyv na výsledok plebiscitu. Na počesť lojality obyvateľstva bol mestu udelený čestný titul – Civitas fidelissima (najvernejšie mesto). Z hľadiska revíznej propagandy tak došlo k zviditeľneniu argumentu, že nemadarské menšiny majú záujem o návrat do „mater-

356 *A határban a halál kaszál...*, s. 269-303.

357 Bližšie: IET II, dok. 39.

358 *A határban a halál kaszál...*, s. 288.

skej krajiny“, len potrebujú dostať možnosť. Tento akt oživil aj nádeje smerom k ostatným „obsadeným územiam“.³⁵⁹

Faux pas, ktorého sa dopustila maďarská diplomacia v otázke sprostredkovania v burgenlandskej otázke, sa negatívne odrazil v ďalších vzťahoch s Československom. Oveľa významnejšiu úlohu v ochladení vzájomných vzťahov však zohral druhý reštauračný pokus Karola Habsburského. O jeho prípravách mali priebežné informácie aj v Prahe. Bývalý panovník pristál so svojím lietadlom 21. októbra 1921 v Šoproni, kde sa na jeho stranu pridala aj miestna vojenská posádka. Situáciu ešte zneprehľadnil prejav grófa Bethlena, ktorý odznel v ten istý deň a bol výsledkom predchádzajúcej politickej dohody s legitimistami (Andrássym). Bethlen uznal Karola za právoplatného kráľa, upozornil však, že vykonávaniu jeho práv bráni politická situácia. Prislúbil, že vo vhodnej chvíli bude maďarská vláda rokovať v tejto veci s veľmocami. Vyslovil tiež podmienku, že kráľ sa musí uspokojiť len s maďarským trónom – t. j. nemôže byť panovníkom iného štátu a musí vyhlásiť Pragmatickú sankciu za neplatnú.³⁶⁰ Keď sa však Bethlen dozvedel, že správy o opätovnom príchode bývalého panovníka sú pravdivé, na Ministerskej rade už 22. októbra zaujal k pokusu o reštauráciu jednoznačne negatívne stanovisko. Vyjadril sa, že nezodpovedné elementy zas oklamali kráľa, pričom ich vôbec nezaujímá, že tým veľmi ublížia krajine. Obával sa najmä vojenského zásahu Ma-

359 TÓTH, I.: A hűség-mítosz hatása a népszavazás utáni Sopron mindennapjaira. In: *Limes*, 2005, č. 1, s. 41-56.

360 K tomu: ROMSICS, I.: *Bethlen István*, s. 192-196. Celé znenie prejavu: BIBI, s. 192-198.

lej dohody, ktorá vzniknutú situáciu vnímala jednoznačne ako casus belli. Preto zástupcov veľmocí aj susedných štátov informoval, že kráľ nemôže prebrať trón a musí opustiť krajinu.³⁶¹ Veľmoci sa fakticky uspokojili s krokmi maďarskej vlády. Naproti tomu, najmä v ČSR a v Kráľovstve SHS, vnímali ďalšie dobrodružstvo odohrávajúce sa v Maďarsku ako vážnu hrozbu. Vzniknutá situácia zároveň ponúkala vhodnú zámienku na definitívne vyriešenie otázky nástupníckych práv Habsburgovcov. Jednoznačne negatívne sa k otázke reštaurácie postavilo aj Poľsko. Naproti tomu, rumunská zahraničná politika nasledovala úplne jednotnú líniu s ostatnými štátmi Malej dohody.

Dňa 23. októbra bola vyhlásená v ČSR a v Kráľovstve SHS čiastočná mobilizácia. Na území Slovenska bol vyhlásený výnimočný stav a došlo aj k zatýkaniu a internácii podozrivých osôb. Konkrétne išlo asi o šesťdesiat sedem osôb, medzi inými boli aj Vojtech Tuka a János Tobler.³⁶² Karol na čele svojich verných podnikol dokonca vojenské ťaženie voči Budapešti. Bol rozhodnutý použiť aj silu s cieľom prevziať moc. Vymenoval aj novú vládu na čele s grófom Istvánom Rakovszkym. Udalosti v Maďarsku mali ohlas aj v československom parlamente, kde sa o nich diskutovalo 26. októbra 1921. V zásade boli prezentované dva typy postojov. Prvý plne podporoval kroky ministra Beneša a pre-

361 MOL, ME, K 27 Mtj. 22. 10. 1921 - Pol. 1. K otázke druhého reštauračného pokusu podrobne: ORMOS, M.: *Soha, amíg élek*, s. 94-146; ÁDÁM, M.: c. d., s. 127-151; OLIVOVÁ, V.: Československá zahraniční politika a pokus o restauraci Habsburků v r. 1921. In: *Československý časopis historický* 7, 1959, s. 675-698.

362 NA ČR, f. PMR, šk. 520, č. 884/21; Podrobne: FIALA, J.: Mobilizace československé armády na podzim 1921. In: *Historie a vojenství*, 1993, č. 2, s. 36-67.

zentovali ho poväčšine českí a slovenskí poslanci. Druhá, početne nevelká skupina poslancov, tieto kroky kritizovala. Postoj politických subjektov v tejto otázke do veľkej miery súvisel aj s ich vzťahom k samotnej existencii Československa. Zvláštnu skupinu tvorili komunisti, ktorí obviňovali z imperializmu obidve strany. Beneš zdôrazňoval nutnosť čo najenergetickejšieho a koordinovaného vystúpenia Malej dohody a veľmocí, aby sa už podobné udalosti nikdy nemohli opakovať. Argumenty proti Benešovej politike sa zakladali na poukazovaní na imperialistické, zištné ciele ČSR, nereálnosť správ o expanzívnej politike Maďarska a na miešanie sa do vnútorných záležitostí susednej krajiny. Zdôrazňovali, že československý tlak nepoľavil ani v čase, keď už bol Karol v zajatí a reálne nebezpečenstvo už bolo zažehnané. S týmito argumentmi vystúpili predstavitelia komunistickej strany a maďarských a nemeckých opozičných strán. Benešov postoj podporovali poslanci zdôrazňovaním obrany mieru, demokracie, stability regiónu a kritikou maďarských vládnych vrstiev.³⁶³ SES deklarovala lojalitu republike ústami Andreja Hlinku: „*Dobrovoľne sme sa rozhodli za demokratickú a republikánsku formu nášho štátu. Túto formu chceme brániť všetkými možnými obeťami. Pri počínaní Karola Habsburského sa obnovujú v duši naše menovite, ale v duši slovenského národa všetky na ňom popáchané krivdy a nepravosti.*“ Hlinka sa dokonca vyjadril, že Karolov pokus je namierený proti samotnej existencii Slovenska. Symbolickým vyústením ohlasu pohnutých udalostí v Maďarsku bolo strhnutie sochy Márie Terézie v Bratislave v dňoch 26. – 27. októbra

363 Zápisnica zo zasadnutia NS RČS dňa 26. októbra 1921. In: www.psp.cz

1921. Zničenie sochy symbolizovalo rozchod Slovenska s dlhoročnou uhorskou kontinuitou. V takejto atmosfére, posilnenej ostrými diplomatickými nótami, bolo pomerne jasné, že ak sa Bethlenovi nepodarí rýchlo vyriešiť „kráľovu avantúru“, susedné štáty predvedú demonštráciu sily aj bez súhlasu veľmocí, čo by mohlo mať pre Maďarsko nebezpečné následky.³⁶⁴ V Budapešti sa vážne obávali toho, že Malá dohoda, resp. Beneš, chce Karolov reštauračný pokus využiť na svoje ciele, za ktoré považovali napríklad vytvorenie koridoru medzi ČSR a Kráľovstvom SHS.³⁶⁵ Významnú tému tvorila aj otázka morálnej podpory obyvateľstvu na „obsadených územiach“. V Budapešti považovali za nutné vysvetľovať postoje vlády, aby nedošlo napríklad na Slovensku k „nesprávnym záverom“, ktoré by mohli oslabiť tamojšiu lojalitu k Maďarsku. Touto úlohou bola poverená tlač a rôzne dôverné kanály.³⁶⁶

Zlú zahraničnopolitickú pozíciu Maďarska nevyriešila ani bitka pri Budaörsi (23. – 24. októbra 1921), po ktorej bol Karol internovaný v Tate a neskôr v Tihanyi. Veľmoci žiadali zbavenie Karola trónu a Beneš žiadal detronizáciu všetkých Habsburgovcov, čomu sa maďarská vláda chcela pôvodne vyhnúť. Aj z toho dôvodu po celý čas argumentovala, že ide o záležitosť čisto vnútorného charakteru. Popritom sa Bethlen, ktorého historik Ignác Romsics definoval ako „skrytého legitimistu“, snažil presvedčiť Karola, nech sa dobrovoľne vzdá trónu a uchová tak možnosť jeho získania pre svojich potomkov a zároveň zabráni ozbrojenej intervencii, ktorá permanentne hrozila. Keď už bolo oči-

364 MOL, Küm, K 64 1921-48-209, 212; MOL, ME, K 27 Mtj. 23. 10. 1921 - Pol. 1.

365 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 521.

366 MOL, ME, K 26 1921-XXXVIII-24.

vidne jasné, že armády susedných štátov sú pripravené obsadiť krajinu, maďarská vláda sa obrátila na veľmoci s vyhlásením, že oni neurobili žiadne vojenské prípravy a svoj osud ponechávajú v ich rukách. Naproti tomu, Beneš upozorňoval predstaviteľov veľmocí na dvojtváornosť politiky budapeštianskej vlády. Argumentoval, že až promptná mobilizácia zapríčinila jej vystúpenie voči Karolovi. Veľmoci nemali záujem na tom, aby v strednej Európe vznikol vojnový konflikt, a snažili sa situáciu upokojiť. Podporili preto myšlienku detronizácie habsburského rodu a odzbrojenia, ale zamietli Benešovu požiadavku odškodnenia za mobilizáciu.³⁶⁷ Maďarsko sa tak muselo podvoliť tlaku zahraničia a 13. novembra 1921 bol vyhlásený zákon XLVII/1921 o detronizácii habsburského rodu. Na znak smútku boli v ten deň zavreté divadlá a v hostincoch nehrala cigánska muzika. Po udalostiach, ktoré sa udiali v októbri, musel Prahu opustiť aj maďarský diplomatický zástupca László Táhy, ktorý stratil dôveru československej strany. Jeho odvolanie súviselo s tým, že informoval svoju vládu o ultimáte, ktorého existenciu Beneš popieral.³⁶⁸ Karolove dobrodružné príchody do Maďarska tak ovplyvnili výmenu diplomatických zástupcov v Budapešti aj v Prahe.

Význam detronizačného zákona spočíval aj v tom, že otázka dedičného habsburského rodu bola v tom čase jediným právnym putom starého Uhorska s Chorvátskom a Slovenskom. To si uvedomoval aj Bethlen. Prijatým zá-

367 *Cirkulární telegramy*, dok. 29. Beneš argumentoval dvojtvárnou politikou maďarskej vlády a tým, že až mobilizácia zapríčinila zákrok voči Karolovi v Maďarsku.

368 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 566. Porovnaj: ÁDÁM, M.: c. d., s. 142-146 a DEJMEK, J.: c. d., s. 316.

konom však chcel predísť vojne a úplnému rozkúskovaniu Maďarska, pričom ani on, ani jeho kolegovia vo vláde sa s týmto aktom nestotožňovali. Vnímali ho ako ďalší akt donútenia. Za hlavných vinníkov situácie Bethlen označil ľudí, ktorí prehovorili kráľa k opätovnému návratu do Maďarska.³⁶⁹ Zrušenie dedičných práv Habsburgovcov znamenalo víťazstvo Benešovej politiky. Po neúspešných reštauračných pokusoch Karola sa kráľovská otázka v Maďarsku postupne vytrácala z hlavnej línie politiky a jej riešenie bolo odložené na neurčito. Otázka zaplnenia maďarského trónu však pravidelne rezonovala aj v neskoršom období a dlhodobo zamestnávala aj československú politiku. Silný protihabsburský postoj do určitej miery importovaný z Čiech, úzko prepojený s otázkou existencie česko-slovenského štátu, si získal širokú podporu aj na Slovensku. A to aj napriek tomu, že práve slovenské obyvateľstvo bolo v minulosti považované za dynastii verný element. Vznikom ČSR však pojmy ako „dynastia“ a „panovník“ prestávali hrať v živote Slovákov významnejšiu rolu a v spojení s otázkou návratu bývalého „maďarského“ režimu a jeho nedemokratických praktík nenašli ani pokusy o reštauráciu Habsburgovcov pozitívnejšiu odozvu. Slovanmi historika Romana Holeca: „*Monarchia ako štátna forma veľmi rýchlo stratila pôdu pod nohami v slovenskej politike.*“³⁷⁰ Napriek tomu, niektoré správy hovoria o očakávaní príchodu maďarských vojsk. Prísne bezpečnostné opatrenia zavedené na Slovensku (štatárium, internácie) najmä voči exponen-

369 MOL, ME, K 27 Mtj. 31. 10. 1921 - Pol. 1. IV.

370 HOLEC, R.: *Poslední Habsburgovci a Slovensko*. Bratislava : Ikar, 2001, s. 283.

tom maďarských opozičných strán a nedostatočné alebo nejednotné informácie zapríčinené hermetickým uzavretím hraníc zamedzili prípadnej aktivizácii protištátnych síl. Existovali dokonca snahy vyvinúť záškodnícku činnosť medzi zmobilizovaným vojskom. Odpor voči republike sa prejavil napríklad na spievaní maďarských piesní a v demonštratívnych vyhláseniach niektorých vojakov, že proti Maďarom bojovať nebudú. Avšak išlo skôr o výnimky.³⁷¹

Bethlenovská konsolidácia

Po schválení detronizácie Habsburgovcov podala Bethlenova vláda demisiu. Tú však Horthy neprijal. Staronový premiér sa vo svojej programovej reči 7. decembra 1921 venoval najmä vnútornej politike. Potvrdil tým už v minulosti zdôrazňovanú tézu, že k tomu, aby Maďarsko mohlo robiť plnohodnotnú zahraničnú politiku, potrebuje najprv skonsolidovať svoje vnútorné záležitosti.³⁷² Napriek tomu, že ho voči požiadavkám malodohodových štátov, súvisiacich s pokusom o reštauráciu, do určitej miery veľmoci poddržali a došlo aj k zlepšeniu vzťahov s Talianskom, ktoré stálo na protihabsburskej platforme a podporovalo preto Malú dohodu, zahraničnopolitické vyhliadky krajiny boli stále veľmi zlé. 6. novembra 1921 došlo k podpísaniu československo-poľskej politickej zmluvy, ktorá zaisťovala neutralitu pri napadnutí druhou stranou, čo vplývalo aj na vývoj československo-maďarských a maďarsko-poľských vzťahov. Vplyvom posledných udalostí v decembri 1921

371 Pozri a porovnaj: MOL, ME, K 437 1921/1922-3-235, 295.

372 NN 1920-22, XIII., 7. 12. 1921, 263. zasadnutie parlamentu.

opustil Varšavu legitimisticky orientovaný vyslanec Csekonics. Jeho odchod zásadne vplýval na „slovenskú akciu“ a fakt, že Budapešť dlhšiu dobu ponechala vyslanectvo vo Varšave v rukách nižších úradníkov, vrhal negatívny tieň na celé poľsko-maďarské vzťahy.³⁷³ Dňa 16. decembra 1921 bola podpísaná tzv. láncka zmluva medzi ČSR a Rakúskom, ktorá obsahovala aj klauzulu o neutralite pri napadnutí. Túto zmluvu neuvítali ani v Palazzo Chigi – v sídle talianskeho ministerstva zahraničia – kde sa obávali príliš úzkeho prepojenia medzi ČSR, Kráľovstvom SHS a Rakúskom. Takáto aliancia by narúšala ambície Talianska o presadenie svojho vplyvu v strednej Európe. Podobne ako zmluvy medzi malodohodovými štátmi, aj dohody ČSR s Poľskom a Rakúskom znamenali ďalšie posilnenie platformy založenej na udržaní status quo. Z toho jasne vyplynulo, že ďalšie pokusy Maďarska o revíziu mierových zmlúv v danom momente nemali veľkú šancu na úspech. Na základe predchádzajúcich skúseností s politikou veľmocí, ale aj susedných štátov, došli v Budapešti k jednoznačnému záveru, že bez výraznej zmeny zahraničnopolitickej situácie nedôjde ani k zmene hraníc. Z toho dôvodu od roku 1922 medzi oficiálnymi cieľmi maďarskej zahraničnej politiky nefiguruje požiadavka zmeny hraníc. Avšak ani tzv. bethlenovská konsolidačná politika sa úplne nevzdala dovtedajších zahraničnopolitických cieľov a úplne sa neuzavrela ani pred plánmi vykonania revízie násilnou cestou, čo sa ukazuje aj pri ďalšom vývoji „slovenskej akcie“.³⁷⁴ Politika „možného“, ktorú

373 AMZV, PZ Varšava 1921, č. 899, 904; MOL, ME, K 28 1923-11-List Štefana Margorína Bethlenovi, 3. 8. 1923.

374 Pozri napríklad KRAMER, J.: c. d., s. 89-98.

presadzoval Bethlen, sa však v prvom rade orientovala na participáciu v novovytvorených celosvetových politických a hospodárskych štruktúrach, čo bolo v podstate nevyhnutnosťou kvôli zabezpečeniu základných existenčných podmienok pre krajinu. Participáciou na týchto fórach si chceli vydoberať aj priestor na prezentáciu vlastných stanovísk a nadviazať kontakty so zahraničím. Významné miesto mala v tomto smere problematika maďarských menšín v nástupníckych štátoch, otázka odzbrojenia a rôzne hospodárske témy.³⁷⁵ Popri politike „plnenia“ podmienok mierovej zmluvy Bethlen z dlhodobého hľadiska predpokladal, že sa mu podarí v zahraničí nájsť silných partnerov, ktorí v príhodnom okamihu podporia Maďarsko aj v požiadavke revízie mierových zmlúv. Podporu v tomto smere neočakával od zainteresovaných susedných štátov. Neveril ani v možnosť dohody s nimi. Mal tiež vážne pochybnosti o sile a stabilite týchto štátov. Veril v úspech dôslednej propagandy, vlastných síl, pomoci naklonených veľmocí, t. j. predpokladal vytvorenie priaznivej politickej konštelácie. V politike presadzoval názor, že dovtedy, pokým nenastane vhodný moment, Maďarsko nemôže príliš riskovať. Práve naopak, musí čakať a pripravovať sa, aby bolo schopné včas uplatniť svoje nároky. Jeho koncepcia sa do veľkej miery opierala aj o geopoliticky výhodnú, centrálnu polohu krajiny, ktorá znamenala, že bez dohody s Maďarskom nie je možné garantovať stabilitu regiónu.³⁷⁶ V danej fáze bola preto snaha o vstup do Spoločnosti národov významným predsavzatím pre maďarskú diplomaciu. Diskusie o výho-

375 K tomu pozri Bethlenovu reč z 8. 5. 1922 v Debrecíne. BIBI I, s. 233-237.

376 Pozri: GRATZ, G.: c. d., s. 208-210; ROMSICS, I.: *Bethlen István*, s. 198-203.

dách a nevýhodách tohto kroku prebiehali už dlhšiu dobu. Po ratifikácii mierovej zmluvy, v stave zahraničnopolitickej izolácie, Maďarsku vlastne ani neostávala iná možnosť, ako brániť svoje záujmy. Spoločnosť národov bola v tom čase najvýznamnejšou svetovou organizáciou, ktorej Charta okrem iného zaručovala územnú suverenitu svojich členov a predstavovala významného prostredníka pri riešení medzištátnych konfliktov. Preto stúpenci vstupu zdôrazňovali aj to, že táto organizácia uchráni krajinu od prípadných agresívnych úmyslov susedov, čo súviselo napríklad s obavami z intervencie Malej dohody počas Karolovho reštauračného pokusu. Spoločnosť národov poskytovala veľký priestor na rozvoj kontaktov a propagandy, ktorú maďarské elity – neustále zdôrazňujúc úspešnosť propagandistickej činnosti susedov pred rokom 1918 – považovali za veľmi dôležitú. Ako významné pozitívum bola vnímaná aj jej úloha dozerať na ochranu menšín. Už na jar 1920 upozornil gróf Teleki, že na základe paragrafu 19 jej Charty bolo možné dať preskúmať predchádzajúce rozhodnutia, resp. zmluvy, čo by v konečnom dôsledku mohlo priniesť aj určité územné kompenzácie. Odporcovia tejto politiky argumentovali, že Maďarsko svojím vstupom dobrovoľne akceptuje mierovú zmluvu a stav, ktorý legitimizuje. Pri tom, ako je známe, maďarská vláda aj parlament – pod medzinárodným tlakom – už tento krok urobili, keď odobrili podpis a ratifikovali mierovú zmluvu.

Z hľadiska vnútornej politiky Maďarska došlo po druhom reštauračnom pokuse Karola IV. k posilneniu Bethlenovej pozície. Upevnil sa jeho vzťah s Horthym, ktorý do roku 1921 ešte pomerne aktívne zasahoval do politiky krajiny. Následne sa v nej však prestal zásadnejšie angažovať.

Zastával skôr reprezentatívnu funkciu a v politických otázkach väčšinou prijal Bethlenov názor. V decembri 1921 sa podarilo dospieť k dohode aj so sociálnymi demokratmi, ktorí sa zaviazali, že budú podporovať politiku vlády a prispieť tým k vnútornej aj zahraničnej konsolidácii krajiny. Na oplátku zas Bethlen odvolal niekoľko diskriminačných opatrení namierených proti robotníctvu. Dobovým jazykom povedané: „*Maďarská Sociálno-demokratická strana... sa postavila na národnú platformu.*“³⁷⁷ Týmto ťahom Bethlen do určitej miery pacifikoval najpočetnejšiu časť domácej opozície.

Z pohnutých udalostí na jeseň 1921 sa snažili ťažiť aj maďarské liberálne kruhy a emigrácia. Ich cieľom bolo zvrhnutie Horthyho režimu, k čomu hľadali podporu aj v zahraničí. V čase Karolovho príchodu do Maďarska pricestoval do Československa Ernő Garami a objavili sa fámy, že maďarská emigrácia má byť prostredníctvom československej vlády dosadená späť do Maďarska.³⁷⁸ Napriek tomu, že Beneš rokoval aj s Jászim a Károlyim, ktorým sa podarilo získať predbežné sľuby o podpore, nikdy im úplne nedôveroval. Považoval ich za fantastov. Obával sa, že ak by sa dostali k moci, znovu by nastolili otázku hraníc a menšín. Vyjadril sa, že aj im ide o integritu a že by sa boli ochotní vo vhodnom čase spojiť aj s nacionalistami.³⁷⁹ Napriek očakávaniam maďarskej opozície, že po druhom Karolovom reštauračnom pokuse bude Horthyho režim odstránený, nastal pravý opak, došlo k jeho upevneniu. Začiatkom roku

377 IET II, dok. 56, 57.

378 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 491.

379 AMZV, PZ Belehrad 1922, č. 69; HAJDU, T.: *Károlyi Mihály. Politikai életrajz.* Budapest : Kossuth Könyvkiadó, 1978, s. 374.

1922 bola vytvorená vládna Zjednotená strana pod Bethlenovým vedením. Tá združovala politicky rôznorodú zmes politikov, ale čo bolo dôležitejšie, disponovala spokojnou väčšinou v parlamente. Ďalším významným Bethlenovým krokom smerom k stabilizácii režimu bola zmena volebného zákona, ktorou prišlo o právo voliť asi 550-tisíc obyvateľov krajiny. V Maďarsku tak toto právo nemalo ani 30% obyvateľstva.³⁸⁰ Známy maďarský intelektuál István Bibó preto nazval Bethlena „falošným realitom“, ktorý sa pred zahraničím snažil vzbudzovať zdanie demokratickosti, tá však bola len formálnou záležitosťou.³⁸¹

V zime 1921 sa na budapeštianskom Úrade predsedu vlády opäť venovali aj otázke zefektívnenia zahraničnej propagandy. Bethlen jej vyčítal zlý výber tém a štylistiku. Pritom distribúciu propagandistických tlačovín považoval za dôležitú vec, najmä z dlhodobého hľadiska. Vyžadoval zavedenie kontroly (cenzúry) nad všetkými štátom dotovanými periodikami. Za najlepšiu formu propagandy považoval osobné kontakty s významnými osobnosťami v zahraničí, ktorých bolo nutné presvedčiť o návšteve Maďarska a „obsadených území“, aby tak na základe osobných skúseností a zážitkov šírili propagandu v prospech „maďarskej veci“. Ako vhodný príklad takýchto služieb spomenul Roberta Setona-Watsona. Bethlen bol stúpencom systematickej, cieľavedomej, neagresívnej a nie príliš nápadnej cesty. Výsledkom porád bolo vytvorenie komisie na čele s Telekim, ktorá dohliadala nad propagandou.³⁸² Bethlen nebol ochotný podporovať

380 ROMSICS, I.: *Bethlen István*, s. 205-218.

381 BIBÓ, I.: *Bída malých národů východní Evropy*. Bratislava : Kalligram, 1997, s. 193.

382 MOL, ME, K 437 1922-12-12, 14.

také akcie, nad ktorými nemal úplnú kontrolu, ktoré predstavovali skôr nebezpečenstvo pre krajinu. Z tohto dôvodu tiež zamietol viacero žiadostí o podporu iredenty.³⁸³ Naopak, organizácie, nad ktorými mal dohľad, sa stali predĺženou rukou jeho politiky. Po akcii v Burgenlande sa maďarská vláda definitívne rozhodla eliminovať vplyv ozbrojených skupín, ktoré boli pranierované doma aj v zahraničí. Podporovali viac také formy iredenty, ktoré myšlienky revízie šírili duchom a kultúrou, a nie „zbraňou“.

V dôsledku jednoznačných postojov v kráľovskej otázke stratil Bethlen podporu legitimistickej vysokej aristokracie, ktorá ho obviňovala z toho, že zmaril vhodnú príležitosť na obnovenie integrity. Voči týmto obvineniam sa premiér bránil tým, že poukazoval na zlú zahraničnopolitickú situáciu, ktorej symbolom sa stalo dotvorenie kruhu Malej dohody okolo Maďarska. Zdôraznil potrebu zblíženia sa s niektorým zo susedov.³⁸⁴ Ako najreálnejšie sa opätovne ukazovalo zblížovanie s ČSR. Grof Szapáry, ktorý mal v tomto smere konať, sa v prvom rade snažil ospravedlniť faux pas spojené so sprostredkovateľskou úlohou Beneša v otázke Burgenlandu. Uviedol, že v čase, keď sa jednalo s Benešom, maďarská strana poznala iba návrh talianskeho vyslanca grófa Gaetana Castagneta a odpoveď z Ríma prišla až po brnianskej schôdzke.³⁸⁵ Konečne až 6. februára 1922 došlo v zmysle dohody Beneš – Bánffy k premene česko-slovenskej delegatúry v Budapešti na vyslanectvo, do čela ktorého bol menovaný Karel Feistmantel.³⁸⁶

383 Tamže, K 26 1922-XXXVIII-348, 1155.

384 AMZV, PZ Budapešť 1922, č. 38.

385 Tamže, č. 37.

Napriek deklarovanej konsolidačnej orientácii Bethlenevej politiky a prejavom záujmu o zblíženie, na Zamini veľmi citlivo vnímali obštrukcie, ktoré neustále Maďarsko robilo voči nariadeniam mierovej zmluvy v otázke odzbrojenia, či pohybov neregulárnych polovojenských skupín, ktoré naďalej ohrozovali pohraničné oblasti republiky. Aj vyslanec Feistmantel vyjadril pochybnosti smerom k úprimnosti maďarského záujmu o zblíženie. Podľa jeho názoru by ČSR Bethlenovi len preukázala láskavosť, za ktorú by on požadoval neprijateľné kompenzácie. Vyslanec poukázal aj na agresívnosť maďarskej propagandy a na nedostatky v ochrane práv národnostných menšín v Maďarsku.³⁸⁷ Na aktivity iredentistickej propagandy v tomto čase upozorňovali aj iné štátne orgány na Slovensku. Jej akčný rádius bol celoslovenský a prostredníctvom tlačovín a agitátorov sa šírila aj v najsevernejších oblastiach Slovenska, pričom z jej šírenia boli obviňovaní najmä ľudáci v Ružomberku.³⁸⁸

Ako ďalej so Slovákmi?

Obzvlášť v čase druhého reštauračného pokusu Karola IV. žili v Maďarsku v očakávaní povstania na Slovensku a v Chorvátsku. Ako sa však ukázalo, po vzniku ČSR došlo k poľaveniu lojality obyvateľstva k uhorskej štátnosti a zároveň promptné opatrenia československých štátnych úradov zamedzili akýmkoľvek vážnejším pokusom o na-

386 Tamže, č. 49.

387 Tamže, č. 86.

388 MOL, ME, K 26 1922-XL-Hlásenia československej Zpravodajskej kancelárie, február 1922.

rušenie stability krajiny. Postoj maďarskej vlády, ktorá sa postavila proti kráľovi, vzbudil zákonite otázky o ďalšom smerovaní politiky Maďarska. Po tom, ako sa ukázalo, že maďarská vláda už nebude podporovať ani povstalcov v Burgenlande, niektoré polovojenské skupiny odmietli zložiť zbrane a už v septembri 1921 sa rozhodli premiestniť do československo-maďarského pohraničia. Ich cieľom bolo nadviazať spoluprácu s tajnými organizáciami na Slovensku a následne organizovať ozbrojené útoky na území republiky. Z vládnych kruhov však dostali inštrukcie, aby v tomto smere nevyvíjali žiadne aktivity.³⁸⁹ Na jeseň 1921 sa objavili informácie o tom, že povstalci z Burgenlandu, pod vedením nadporučíka v zálohe Ivána Héjjasa, ktorý bol neslávne známy ako vodca polovojenského oddielu z obdobia „bieleho teroru“, plánujú vpád na Slovensko. Cieľom Héjjasových jednotiek bolo robiť ozbrojenú iredentu. Prvým krokom mali byť prepady bánk, štátnych úradov a pohraničnej stráže. O týchto plánoch informovala aj československá tlač. Nešlo však len o fámy a plané vyhrážky, ktoré sa pravidelne objavovali v tlači na oboch stranách hranice. Skupina vedená bratmi Soltészovcami, pôsobiaca pri Novom meste pod Šiatrom, uskutočnila niekoľko ozbrojených prepádov na Slovensku. Dňa 19. novembra 1921 sa južne od Rimavskej Soboty uskutočnil pohraničný incident, na ktorom sa podieľalo asi stodvadsať ozbrojencov z Maďarska. Následne po zákroku československého vyslanca minister Bánffy prisľúbil, že túto záležitosť urýchlene vyšetrí.³⁹⁰ Maďarská vláda sa snažila podobným akciám

389 MOL, Küm, K 64 1925-7/b-352.

390 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 640, 641.

zabrániť, lebo škodili obrazu krajiny v zahraničí a vrhali zlé svetlo na serióznosť ich politiky. Ako sa však ukázalo aj v neskorších prípadoch, kroky zodpovedných inštitúcií neboli vykonávané s dostatočnou dôraznosťou a razanciou a v marci 1922 sa uskutočnil ďalší menší incident na území južného Slovenska.³⁹¹

Obzvlášť významným faktorom vo všetkých revízijských plánoch bola otázka lojality obyvateľstva. Na rozdiel od správ, ktoré prichádzali v minulosti, sa stále častejšie objavovali aj informácie o vzrastajúcej politickej pasivite obyvateľstva Slovenska. Ako aktivizovateľné skupiny boli spomínaní už len Maďari a Rusíni. Dokonca jeden z najvýznamnejších a najlepšie informovaných koordinátorov akcie na Slovensku Tattay sa v lete 1921 vyjadril, že by pravdepodobne nebola úspešná. Príčinou mala byť úspešná „česká“ politika podpôr, ktorú v niektorých prípadoch dopĺňali retorzné opatrenia, akými boli vyhostenia nežiaducich osôb z republiky. Tieto tendencie potvrdzuje aj hlásenie Kálmána Uthyho, ktorý cestoval po Slovensku z poverenia maďarského ministerstva kultu a zbieral informácie o situácii menšinového školstva. Uthy vo svojom hlásení zo 16. decembra 1921 upozornil, že na Slovensku je iredentistická činnosť potrebná, lebo dochádza k rýchlemu oslabovaniu lojality obyvateľstva smerom k uhorskej myšlienke. Žiadal vytvorenie organizácie, ktorá bude bojovať za tieto ciele. Kriticky sa postavil k tzv. huráredente a pochválil organizácie na Slovensku. Maďarské politické strany a ich vedúce osobnosti označil za dobrú záruku ví-

391 MOL, ME, K 437 1921/1922-3-413; MOL, Küm, K 64 1922-33-159, Tamže, 1923-41-660.

ťazstva. Podobné obavy tlmočil vláde aj vedúci Thökölyho spoločnosti biskup Sándor Raffay. Upozornil, že mnohí roľníci a robotníci a dokonca aj veľká časť učiteľstva sa odnárodňuje vplyvom lepších finančných podmienok a otvorene vyhlasujú, že nemajú záujem o návrat do chudobného Maďarska.³⁹² Napriek týmto výstrahám v periodických mesačných hláseniach prichádzajúcich zo Slovenska aj naďalej dominovali správy zdôrazňujúce lojalitu obyvateľstva k Maďarsku a dokonca aj ku kráľovi. Správy však predovšetkým zdôrazňovali permanentné napätie a česko-slovenské konflikty.³⁹³ Adolf Pechány sa v jednom zo svojich hlásení na margo lojality obyvateľstva na Slovensku dokonca šalamúnsky vyjadril: „*len naoko sa nezaoberajú politikou, v duchu však očakávajú oslobodenie*“.³⁹⁴ Správy rôznych agentov a úradníkmi spracované výťahy slovenskej tlače aj naďalej utvrdzovali najvyššie budapeštianske kruhy v tom, že navrátenie Slovenska ostáva predovšetkým otázkou mocenskou, keďže nepredpokladali zásadnejší odpor zo strany slovenského obyvateľstva. Naproti tomu, v ČSR dochádzalo k postupnej stabilizácii nového režimu, čo sa medzi iným odrazilo aj na rýchlom napredovaní transformácie hospodárskych a spoločenských štruktúr.

V prvej polovici roku 1921 sa opätovne zaktivizovali aj predstavitelia „Dočasnej slovenskej vlády“ na čele s Františkom Jehličkom. Ich cieľom bolo obnovenie spolupráce s maďarskou vládou.³⁹⁵ Do tej doby Jehlička krátko pôso-

392 MOL, ME, K 437 1923-3-510. MOL, ME, K 26 1922-IV,biz./2-120.

393 MOL, ME, K 26 1921-XL-Hlásenia Hornouhorskej ligy zo Slovenska, august – september 1921; Tamže, K 437 1923-3-295.

394 MOL, ME, K 437 1923-3-768.

395 AMZV, PZ Varšava 1921, č. 376.

bil v Spojených štátoch a kontakt s Dísz tér mal prerušený. Jeho blízky spolupracovník František Unger však už koncom roku 1920 tieto kontakty obnovil. Ungerovo vyhlásenie samostatnosti Slovenska z 25. mája 1921 v Krakove vzniklo pravdepodobne aj ako reakcia na zblížovanie ČSR a Maďarska na jar 1921. Táto udalosť bola zvečnená aj na 20-tisíc letákoch. Na jeseň sa túto pozíciu snažili spolu s Jehličkom využiť s cieľom zabezpečiť si vedúce miesto v „slovenskej akcii“. Jehlička žiadal, aby ho uznali za vodcu slovenského separatistického hnutia. Tak ako aj v minulosti tvrdil, že disponuje veľkou podporou na Slovensku. Pracovníci Dísz tér však získali informácie, že vzťah Jehličku a Hlinku už nie je až taký dôverný, ako ho Jehlička prezentuje.³⁹⁶ Na rozdiel od nich na Zamini predpokladali, že za vyhlásením „slovenskej samostatnosti“ stojí práve maďarská vláda. Predpokladali, že Budapešť aj naďalej finančne podporuje Jehličkovu skupinu a organizuje slovenské légie. Podľa informácií, ktoré mala československá strana, za celou akciou mal dokonca stáť Andrej Hlinka – čo mimochodom tvrdil aj Jehlička, spolu s kresťanskými socialistami na Slovensku. Ich cieľom malo byť už po tohoročnej žatve vyvolať povstanie. Tieto informácie potvrdil aj tajomník britskej misie v Budapešti.³⁹⁷ V dôsledku zlepšovania vzťahov medzi Prahou a Varšavou došlo v júni 1921 k zákazu činnosti „Dočasnej slovenskej vlády“ v Poľsku.³⁹⁸ Zbytočnú kompromitáciu nechcela riskovať ani maďarská vláda. Jehlička už nepredstavoval pre nich takú zaujímavú osobu

396 MOL, Küm, K 64 1925-7/b-27, 40.

397 AMZV, PZ Budapešť 1921, č. 243, 250.

398 AMZV, PZ Varšava 1921, č. 383, 395, 545.

ako v minulosti. Gróf Bánffy preto odmietol emigrantskú vládu uznať aj v dôvernej forme, a to aj napriek tomu, že sa tešila veľkej podpore vyslanca Csekonicusa. Minister svoj postoj odôvodnil tým, že presne nevie, aké osoby za týmto vyhlásením stoja. V čase československo-poľského zblížovania v Budapešti nepovažoval za vhodné podporovať takéto aktivity. Nakoniec, v októbri 1921 došlo k rozhodnutiu poskytnúť Jehličkovi a Ungerovi finančnú podporu, ale len na vyvíjanie protičeskoslovenskej propagandy prostredníctvom tlačovín. Smerom k organizácii vojenských záležitostí si však na budapeštianskom ministersve zahraničia ponechali voľné ruky.³⁹⁹ Dňa 2. novembra 1921 Jehlička predložil plán financovania svojej propagandistickej akcie, ktorý na Dísz tér odsúhlasili. Súviselo s ním aj opätovné vydávanie *Slováka – Časopisu neodvislých Slovákov*. Aktivizácii Jehličku nahrával aj fakt, že od druhej polovice roku 1921 sa zhoršoval pomer SLS k československej vláde, čo v novembri 1921 vyvrcholilo odchodom ľudákov zo spoločného parlamentného klubu s Československou stranou lidovou.⁴⁰⁰ Prechod SLS do opozície opätovne ponúkol vhodné podmienky na zblížovanie s maďarskými opozičnými stranami a zosilnenie protičeskej propagandy na Slovensku. Významnú úlohu v tomto smere zohral predovšetkým Vojtech Tuka, ktorý sa od marca 1922 začal otvorene angažovať v SLS.⁴⁰¹ K Tukovým predchádzajúcim aktivitám je nutné uviesť, že od začiatku roku 1920 už jed-

399 MOL, Küm, K 64 1925-7/b-352, 357, 397, 454.

400 Bližšie: BARTLOVÁ, A.: *Vzájomné vzťahy medzi ČSL a HSLS v rokoch 1918-1938*. In: *Jan Šrámek, kněz, státník, politik*. Ed. P. Marek, Univerzita Palackého : Olomouc 2004, s. 143-156.

401 HOLÁK, M.: c. d., s. 561-562.

noznačne spolupracoval s maďarskou vládou a udržiaval priamy kontakt s Kálmánom Kányom. Pôvodne sa angažoval predovšetkým v kresťansko-socialistickom hnutí. Tuka predstavoval významný „tromf“ maďarskej/uhorskej politiky v ČSR.⁴⁰² Na druhej strane, mnohé jeho aktivity z tohto obdobia sú ešte aj v súčasnosti zahalené rúškom tajomstva, keďže išlo o šikovného konšpirátora, a o jeho činnosti sa zachovalo pomerne málo primárnych prameňov.

Pohnuté jesenné udalosti a zmeny v politickom kurze Maďarska našli ohlas aj u predstaviteľov tajných iredentistických organizácií na Slovensku. Zachovalo sa zaujímavé memorandum vedenia organizácií zo severu, z bývalých žúp Orava, Liptov a Trenčín, adresované najvyššiemu vedeniu do Budapešti. S obavami sa v ňom konštatuje, že v Maďarsku sa šíria „chybné, hriešne teórie, ktoré spôsobili našu spoločnú skazu“. Autori sa vyjadrili proti „starej a hlúpej myšlienke jednotného národného štátu“ a žiadali „naplnenie všetkých od prírody a Boha daných práv“. Konkrétne išlo o kultúrne a jazykové práva, právo na vlastné školstvo, súdnictvo, administratívu a autonómiu. Napriek tomu, že pisatelia listu vyjadrili dôveru a vernosť „centrálnemu orgánu“ vo veci splnenia predchádzajúcich sľubov, zdôraznili, že spoločnú a šťastnú budúcnosť zabezpečí len spolupráca jednotlivých národov Uhorska na báze rovnakých práv a povinností.

Význam tohto memoranda posilňuje fakt, že sa k nemu vyjadril aj samotný Bethlen. Vo svojej reakcii prisľúbil úplnú národnostnú slobodu a rovnosť, ktorú sa – podľa vlastných slov – snaží zabezpečiť národnostným menšinám aj

402 Pozri HERTEL, M.: c. d., s. 257-279.

v Maďarsku a to aj napriek faktu, že ich tam žije len minimálny počet. V prípade, že by došlo k pripojeniu rozsiahlejších slovenských etnických území, prisľúbil rozšírenie národnostných práv. V tom prípade bol Slovákom ochotný garantovať úplnú kultúrnu samostatnosť – autonómiu, v administratíve a súdnictve, s možnosťou používania vlastného jazyka. O jej konkrétnej forme sa však dopredu nechcel vyjadriť. Túto eventualitu si vyhradil až na čas, keď k pripojeniu naozaj dôjde. Ako reálnu možnosť však spomenul autonómiu, ktorá by bola postavená na župnom zriadení alebo by zaberala väčší územný celok.⁴⁰³ Bethlen sa vyhýbal predčasnému konkretizovaniu národnostných koncesií pre Slovákov, čo vychádzalo aj z presvedčenia, že významnú rolu pri budúcej revízii zahrajú najmä veľmoci. Zvažoval aj mieru „kultúrnych potrieb“ jednotlivých komunít, ktoré boli podľa neho závislé od kultúrno-historických, ale aj praktických determinantov.

403 MOL, ME, K 437 1921/1922-3-471. Autorov memoranda sa nepodarilo bližšie identifikovať.

ZÁVER

Po neúspešných pokusoch Karola Habsburského o návrat na trón v roku 1921 sa ďalej zhoršovala medzinárodná a hospodárska situácia Maďarska. Následne začala vláda vedená grófom Istvánom Bethlenom cieľavedome presadzovať tzv. konsolidačný kurz. Táto politika sa ukázala ako úspešná. Bethlenovi sa postupne podarilo ustáliť hospodársku aj politickú situáciu a časom aj posilniť kredit krajiny v zahraničí.

V rokoch 1920-1921 došlo postupne k reštaurácii dualistickej národnostnej politiky. Vzhľadom na jej politický význam ostala jej konkrétna podoba naďalej otvorená. V tomto smere bola aj politika voči etnickým menšinám v Maďarsku vnímaná predovšetkým ako prostriedok, resp. nutnosť vyplývajúca zo záujmu pomáhať maďarským komunitám v susedných štátoch. Zároveň predstavovala významný problém na ceste k obnoveniu územnej integrity krajiny. Rozsah ponúkaných práv a možností, ktoré boli vládnuce elity ochotné garantovať, však už nepostihoval požiadavky doby. Významnú úlohu v tomto smere zohral tiež fakt, že z hľadiska charakteru politického režimu nedošlo k zásadnejším zmenám. Maďarsko bolo krajinou, ktorá obmedzovala právo časti obyvateľstva participovať na procese politického rozhodovania, keďže len menej ako

tretina mohla pristúpiť k voľbám usporadúvaným v réžii vládnej moci. Napriek tomu, že postupne došlo k určitým zákonným úpravám menšinových práv, tieto sa už nevyrovnali ani garanciam z obdobia rokov 1918–1920.

Slovenská otázka ostala aj naďalej významnou témou v diskusiách a plánoch smerujúcich k revízii status quo. Tzv. menšinoví agitátori, resp. niektorí slovenskí exulanti v nich však už hrali predovšetkým rolu platených propagandistov zdôrazňujúcich záujem a potrebu Slovákov žiť v spoločnom štátnom zväzku s Maďarmi. Zosobňovali politickú platformu voči česko-slovenskej orientácii a svoje postoje propagovali aj v zahraničí. Tieto pokusy však nevedli k výraznejším úspechom. V období tesne po skončení prvej svetovej vojny boli viacerí z nich v pozícii partnerov, s ktorými maďarské elity rokovali. Do úvahy prichádzala aj možnosť získať zodpovedné funkcie na Slovensku. Neskôr sa – až na niekoľko výnimiek – zásadne znížil vplyv nemaďarských politikov na menšinovú politiku Maďarska. A to aj napriek faktu, že títo ostali na výplatnej listine ministerstva zahraničných vecí alebo Úradu predsedu vlády.

Počas celého medzivojnového obdobia predstavovala spolupráca so slovenským autonomizmom jednu z často spomínaných alternatív dosiahnutia revízie. Predstavitelia ľudovej strany však nemali záujem o opätovné obnovenie slovensko-maďarského štátneho zväzku. Maďarskými kresťanskými socialistami predložená koncepcia politického bloku „autochtónnych národov“ na Slovensku, ktorý sa mal stať hrádzou proti „českému imperializmu“, sa výraznejšie nepresadila. Práve naopak. Nástupom mladšej generácie v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane v tridsiatych rokoch došlo k posilneniu protimaďarskej rétoriky. Napriek

týmto signálom v Budapešti aj naďalej verili v realnosť dohody s ľudákmi, čo sa prejavilo aj v krízovom období rokov 1938–1939. Ako však skonštatoval novinár Pál Szvatkó, maďarská vláda precenila svoje šance pri posudzovaní slovenského autonomistického hnutia. Predpokladali, že ľudácka protičeská politika, ktorú podporovali, automaticky nasmeruje Slovákov k Maďarom. To sa však nestalo.¹

V medzinárodnom kontexte sa Maďarsko po roku 1921 až do konca 20-tych rokov v otázke revízie stiahlo do pasivity. Neznamená to však, že na tento cieľ rezignovali. Fakt, že v Maďarsku vnímali status quo ako nespravodlivý stav, ktorý musí byť zmenený – čo pravidelne verejne deklarovala veľká časť politických elít počas celého medzivojnového obdobia – zásadne determinoval politický a spoločenský život krajiny. V danej situácii ich však nebolo reálne uskutočniť. V 30-tych rokoch došlo okrem výmeny vo vedení krajiny aj k zosilneniu revizionistického tlaku, ktorý išiel ruka v ruke s geopolitickými zmenami v Európe. Popri tom predstavoval iredentizmus, ako súčasť edukačného systému a sociálnej každodennosti obyvateľstva, významný fenomén prítomný vo všetkých segmentoch spoločnosti.² Zahraničná politika Maďarska sa do veľkej miery orientovala na Taliansko a Nemecko, t. j. na štáty, ktoré taktiež požadovali revíziu status quo. V niektorých otázkach sa tiež mohla spoľahnúť na podporu Veľkej Británie. Maďarské vlády v podstate rezignovali na dohodu so susedmi. Tie by v zásade nenaplnili ich požiadavku integrálnej, ale ani čís-

1 SZVATKÓ, P.: *A visszatért magyarok. A felvidéki magyarság húsz éve*. Budapest : Révai, 1938, s. 86.

2 Podrobne: ZEIDLER, M.: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest : Teleki László Alapítvány, 2002.

to etnickej revízie. Možnosť pristúpiť k dohode narúšajúcej status quo bola z pohľadu predstaviteľov ostatných nástupníckych štátov minimálna. Prakticky ju vylučoval aj vznik Malej dohody, ktorá sa stala základom ďalšej spolupráce medzi Československom, Rumunskom a Kráľovstvom SHS (neskôr Juhosláviou). Československo-maďarské bilaterálne vzťahy ostali po celé medzivojnové obdobie chladné. Až na menšie výnimky ich poznačila konkurenčná až nepriateľská atmosféra, obojstranne vnímaná ako existenčná záležitosť. Z tohto dôvodu nedošlo k doriešeniu množstva závažných otázok, ktoré vyvstali po zániku monarchie a neustále sužovali život obyvateľstva na oboch stranách štátnej hranice. Napriek pokusom o riešenie týchto záležitostí formou bilaterálnych rokovaní boli v konečnom dôsledku na oboch stranách rozhodujúce politické dôvody. Predstavy o vyriešení problematických záležitostí boli také rozdielne, že bez zásadných politických ústupkov nebolo možné dosiahnuť posun ani v iných otázkach. Maďarské elity sa preto oveľa viac spoliehali na mocenské riešenie (tzv. Machtpolitisches Prinzip), čo sa v predvečer druhej svetovej vojny ukázalo na krátky čas ako úspešné. Následkom nárastu vplyvu Nemecka došlo k novému preusporiadaniu síl v strednej Európe. Výsledkom bolo, že na základe prvej Viedenskej arbitráže podpísanej 2. novembra 1938 boli k Maďarsku pripojené južné oblasti Slovenska vo veľkosti vyše 10 000 km² s viac ako 854-tisíc obyvateľmi. Išlo však len o krátkodobý úspech revizionistickej politiky, keďže po skončení druhej svetovej vojny došlo k pripojeniu týchto území k obnovenému Československu.

Pramene a literatúra

ARCHÍVNY VÝSKUM:

Archiv Ministerstva zahraničných vecí, Praha
 f. Politické zprávy – Belehrad, Budapešť, Paríž, Londýn,
 Varšava, Viedeň, Bukurešť, Rím
 f. III. sekce
 f. VI. sekce

Archiv ústavu T. G. Masaryka, Praha
 f. Edvard Beneš I.

Eötvös Lóránd Tudományos Egyetem Levéltára, Budapešť
 f. Rektori Iratok

Hadtörténeti levéltár, Budapešť
 f. Magyar király honvéd vezérkari főnökség iratai 1919-
 1945

Magyar országos levéltár, Budapešť
 K 26 – Miniszterelnökség levéltára
 K 27 – Minisztertanács jegyzőkönyvek
 K 28 – ME. Nemzetiségi és kisebbségi osztály
 K 58 – Küm. Külügyminiszteri Kabinet iratai
 K 63 – Küm. Politikai Osztály iratai

- K 64 – Küm. Politikai Osztály rezervált iratai
 K 66 – Küm. Sajtó és kulturális osztály
 K 67 – Küm. Politikai Hírszolgálati Osztály iratai
 K 96 – Küm. Külképviseletek, Csehszlovákia, Prágai Magyar követség
 K 98 – Semsey Andor ügvívő iratai
 K 429 – Kozma Miklós iratai, Adatgyűjtemény
 K 437 – TESzK iratai
 K 468 – Bethlen István miniszterelnök iratai
 K 589 – Álmfői hivatalok levéltára. Kabinet iroda. Horthy Miklós iratai.
 K 996 – Flachbart Ernő iratai

Národní archiv České republiky, Praha
 f. Presidium ministerské rady

Országos Széchényi Könyvtár – Kézirattár, Budapest
 Szüllő Géza hagyatéka
 Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár, Budapest
 f. 689, 506
 Prímási Levéltár, Ostrihom
 f. J. Csernoch
 Ráday Könyvtár, Budapest
 f. Bánffy Miklós iratai C/6
 f. Semsey Andor iratai C/143
 f. Szentivány Domonkos iratai C/80

Slovenský národný archív, Bratislava
 f. Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska
 f. Krajinský úrad
 f. Policajné riaditeľstvo v Bratislave

- f. Anton Granatier
 f. Fedor Houdek
 f. Ivan Markovič
 f. Slovenská liga
 f. Vavro Šrobár
 f. Anton Štefánek

Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia,
 Martin
 Korešpondencia, jednotliviny
 Prvospracovaný osobný fond V. Kovár

Štátny archív v Bratislave
 f. Krajský súd v Bratislave – Tlačové spisy 1924-1943
 f. Štátne zastupiteľstvo 1919-1938
 f. Župný úrad v Bratislave 1923-1928

Štátny archív v Nitre - pobočka Ivánka pri Nitre
 f. Policajný komisariát v Komárne 1923-1938
 f. Policajný komisariát v Štúrove 1923-1938
 f. Nitrianska župa I. Prezidiálne písomnosti 1919-1922

PUBLIKOVANÉ PRAMENE:

- A forradalmi kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919.* Ed. L. Szűcs, Budapest : Akadémia Kiadó, 1986.
A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly s/S.-ben 1920 januárius-március havában. I-III. Budapest : Hornyánszky, 1920-1921.
A Magyar Munkásmozgalom Története Válogatott Dokumentumai. Ed. S. Gábor, Budapest : Szikra, 1956.

- Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez.* (1919). *Naplójegyzetek és okiratok.* Ed. B. Kelen, Szeged : Szerzői Kiadás, 1923.
- Bethlen István angliai előadásai.* Budapest : Genius, 1933.
- Bethlen István emlékirata 1944.* Ed. I. Romsics, Budapest : Zrínyi katonai kiadó, 1988.
- Bethlen István Gróf beszédei és írásai. I-II.* Budapest : Genius Könyvkiadó, 1933.
- Bethlen István titkos iratai.* Eds. M. Szinai – L. Szűcs, Budapest : Kossuth Kiadó, 1972.
- BETHLEN, I.: *Válogatott politikai írások és beszédek.* Ed. I. Romsics, Budapest : Osiris, 2000.
- BENEŠ, E.: *Pět let zahraniční politiky Československa.* Praha : Orbis, 1924.
- BENEŠ, E.: *Problémy nové Evropy a zahraniční politika Československa. Projevy a úvahy z roků 1919-1924.* Praha : Melantrich, 1924.
- Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920. (listopad 1918-červen 1919).* Svazek 1, Eds. J. Dejmek – F. Kolář, Praha : Ústav mezinárodních vztahů-Karolinum-HÚ AV ČR, 2001.
- Die tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919/1920.* Ed. H. Rashoffer, Berlin : 1936.
- Documents On British Foreign Policy 1919-1939.* First Series, Oxford : University Press, 1962-1986.
- Dokumentumok az Országos keresztényszocialista párt történetéhez 1919-1936.* Ed. B. Angyal, Šamorín-Dunajská Streda : Lilium Aurum-Forum Institute, 2004.

- Dokumenty slovenskej národnej identity štátnosti.* Bratislava : Národné literárne centrum-Dom slovenskej kultúry, 1998.
- Edvard Beneš (diplomat na cestách).* Eds. J. Čechurová – J. Čechura, Praha : Karolinum, 2000.
- Európa-Tervek 1300-1945.* Ed. I. Németh, Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2001.
- Francia diplomáciai iratok a Kárpátmedence történetéről I-III.* Eds. M. Ádám – M. Ormos, Budapest : Akadémiai Kiadó, 1999-2006.
- GÖMBÖS, Gy.: *Válogatott politikai beszédek és írások.* Ed. J. Vonyó, Budapest : Osiris, 2004.
- Gróf Teleki Pál országgyűlési beszédei. I-II. (1917-1941).* Ed. A. Papp, Budapest : Studium, 1941.
- Helyünk Európában. Nézetek és koncepciók a 20. századi Magyarországon I-II.* Ed. T. I. Berend, Budapest : Magvető, 1986.
- Horthy Miklós titkos iratai.* Eds. M. Szinai – L. Szűcs, Budapest : Kossuth kiadó, 1962.
- Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918-45.* Ed. P. Pritz, Budapest : Akadémiai Kiadó, 1994.
- Iratok az ellenforradalom történetéhez.* Eds. D. Nemes – E. Karsai, Budapest : Kossuth, 1956-67.
- Károlyi Mihály levelezése I-III (1905-1930).* Eds. T. Hajdu – Gy. Litván, Budapest : Akadémia Kiadó, 1978-1991.
- LUKÁCS, Gy.: *Trianon után. I.* Budapest : Pantheon Irodalmi Intézet, 1927. *Magyar békefeltételek.* Budapest : Táltos, 1920.
- Magyarok kisebbségben és sorványban.* Ed. I. Romsics, Budapest : TLA, 1995.

- Magyarország és Európa 1919-1939.* Eds. A. Dömbör – G. F. Kiss, Szeged : Belvedere Meridionale, 2001.
- Magyarországi pártprogramok 1919-1944.* Eds. J. Gergely – F. Glatz – F. Pölöskei, 2. opravené vydanie, Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2003.
- Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914-1999. I. diel (1914-1949).* Ed. I. Romsics, Budapest : Osiris, 2000.
- Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919.* 2. diel, Ed. Z. Šolle, Praha : Archiv AVČR, 1994.
- Nemzetközi szerződések 1918-1945.* Ed. D. Halmosy, Budapest : Gondolat, 1983.
- Neveléspolitikai dokumentumok az ellenforradalmi rendszer időszakából (1919-1931).* Ed. Gy. Simon, Budapest : Tankönyvkiadó, 1959.
- Papers and documents relating hungarian foreign policy I-II.* Eds. F. Deák – D. Újváry, Budapest : Royal Hungarian Ministry for Foreign Affairs, 1939.
- Papers relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919.* Volume VII. Washington : US Gouvernement Printing Office, 1946.
- SETON-WATSON, R. W.: *Documents/Dokumenty 1906-1951. I-II.* Eds. M. Bielik – J. Rychlík – T. Marzík, Martin : Ústav T. G. Masaryka-Matica slovenská, 1995.
- Slovenská otázka v 20. storočí.* Ed. R. Chmel, Bratislava : Kalligram, 1997.
- Sorsdöntések.* Ed. A. Gerő, Budapest : Göncöl Kiadó, 1989.
- Súčasnici o Trianone.* Ed. L. Deák, Bratislava : Kubko Goral, 1996.
- TELEKI, P.: *Válogatott politikai írások és beszédek.* Ed. B. Ablonczy, Budapest : Osiris, 2000.

- Trianon. A magyar békeküldöttség tevékenysége 1920-ban,* Eds. M. Ádám – Gy. Cholnoky, Budapest : Lucidus Kiadó, 2000.
- Trianon felé. A győztes nagyhatalmak tárgyalásai Magyarországról. Paul Mantoux tolmácsstiszt feljegyzései.* Ed. Gy. Litván, Budapest : MTA TI, 1998. *Vznik Československa 1918. Dokumenty československé zahraniční politiky.* Praha : Ústav medzinárodních vztahů, 1994.
- Trianon. Nemzet és emlékezet.* Ed. M. Zeidler, Budapest : Osiris, 2003.

LITERATÚRA:

- A (Cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998.* I-IV. Ed. L. Tóth, Budapest : Ister, 1998.
- A határban a halál kaszál... fejezetek Prónay Pál naplójából.* Eds. A. Szabó – E. Pámlényi, Budapest : Kossuth, 1963.
- A Magyar pokol. A magyarországi fehérterror betiltott és üldözött kiadványok tükrében.* Budapest : Magvető Könyvkiadó, 1964.
- ABLONCZY, B.: *Trianontól Szombathelyig. Az első Teleki-kormány külpolitikája (1920. július – 1921. április).* In: *Első század*, 1998, č. 1, s. 7-44.
- ABLONCZY, B.: *Teleki Pál.* Budapest : Osiris, 2005.
- ÁDÁM, M.: *A Kisantant és Európa 1920-29.* Budapest : Akadémia, 1989.
- ÁDÁM, M.: *Dunai konföderáció vagy Kisantant.* In: *Történelmi Szemle*, 1977/3-4, s. 440-484.
- ... ahol a határ elválaszt. Trianon és következményei a Kárpát-medencében.* Balassagyarmat-Várpalota : Nógrád megyei levéltár, 2002.

- ANGYAL, B.: A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között. In: *Régió*, 2000, č. 3, s. 131-177.
- ANGYAL, B.: A „magyarországi“ és a „magyar“ politika vitája a Felvidéken. A Magyar Nemzeti Párt „reálpolitikája“ az 1920-as évek közepén. In: *Etnopolitika*. Eds. N. Bárdi – Cs. Fedinec, Budapest : TLA, 2003, s. 127-140.
- ANGYAL, B.: *Érdekvédelem és önszerveződés*. Galanta-Dunajská Streda : Lilium Aurum-Forum Institute, 2002.
- BARCA, Gy.: *Diplomata emlékeim 1911-1945*. I. Budapest : Európa História, 1994.
- BARTLOVÁ, A.: Misia Dr. Milana Hodžu v Budapešti. In: *Historické štúdie* 43, 2004, s. 53-63.
- BARTLOVÁ, A.: Vzájomné vzťahy medzi ČSL a HSLS v rokoch 1918-1938. In: *Jan Šrámek, kněz, státník, politik*. Ed. P. Marek, Univerzita Palackého : Olomouc 2004, s. 143-156.
- BÁNFFY, M.: *Huszonöt év*. Budapest : Püski kiadó, 1993.
- BÁRDI, N.: *Tény és való*. Bratislava : Kalligram, 2004.
- BÁTTONYI, G.: *Britain and Central Europe 1918-1933*. Oxford : Clarendon, 1999.
- BELLÉR, B.: *Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1975.
- BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce 1-2*. Praha : Orbis, 1930-1931.
- BEREND, T. I. – RÁNKI, Gy.: *Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19 – 20. században*. 2. vydanie. Budapest : Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976.
- Békétlen évtizedek 1918-1938*. Ed. L. Szarka, Budapest : Magyar-csehszlovák Történeztudományi Társaság Magyar Tagozata, 1988.

- BIBÓ, I.: *Bída malých národů východní Evropy*. Brno-Bratislava : Kalligram, 1997.
- Bílá kniha o poměrech na jižní hranici Slovenska*. Bratislava : MPS, 1922.
- BONSAL, S.: *Suitors and Suppliants. The Little Nations and Versailles*. New York : 1946.
- BOROVICZÉNY, A.: *A király és kormányzója*. Budapest : Európa Könyvkiadó, 1993.
- BOROS, F.: *Magyar-csehszlovák kapcsolatok 1918-1921-ben*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970.
- BORSODY, I.: *Magyar-szlovák kiegyezés*. Budapest : Officina, 1945.
- BÖHM, V.: *Két forradalom tüzeiben*. 2. vydanie. Budapest : Népszava Könyvkiadó, 1951.
- BRAUN, R.: *Magyarország feldarabolása és nemzetiségi kérdés*. (Időszerű kérdések 3-4) Budapest, 1919.
- BROOK SHEPHERD, G.: *The Last Habsburg*. Lechworth, Hartfordshire : The Garden City Press, 1968.
- CACCAMO, F.: Československo v italské zahraniční politice dvacátých let I-II. In: *Střední Evropa*, 1998, č. 82, 83.
- ČAPLOVIČ, M.: *Branné organizácie v Československu 1918-1939*. Bratislava : MO SR, 2001.
- DEÁK, L.: Beneš a Maďarsko v rokoch 1918-38. In: *Historický časopis* 46, 1998, č. 2, s. 281-288.
- DEÁK, L.: Cesta A. Hlinku do Paríža v roku 1919. In: *Andrej Hlinka a jeho miesto v slovenských dejinách*. Eds. F. Bielik – Š. Borovský, Bratislava : DaVel, 1991, s. 68-84.
- DEÁK, L.: *Slováci v maďarskej politike v rokoch 1918-1939*. Bratislava : Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus, 1996.

- DEÁK, L.: Slováci v maďarských štatistikách. In: *História... a politika*. Ed. D. Kováč, Bratislava : Česko-slovenský výbor Európskej kultúrnej nadácie, 1993, s. 93-104.
- DEÁK, L.: *Hra o Slovensko*. Bratislava : VEDA, 1991.
- DEÁK, L.: *Trianon*. Bratislava : Kubko Goral, 1996.
- Dejiny Slovenska V*. Ed. S. Cambel, Bratislava : VEDA, 1985.
- DEJMEK, J.: *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata*. 1. diel, Praha : Karolinum, 2006.
- DEJMEK, J.: *Nenaplnené naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie (1918-1938)*. Praha : Karolinum, 2003.
- DÉRER, I.: *Slovenský vývoj a ľudácka zrada*. Praha : Kvasnička a Hampl, 1946.
- DIÓSZEGI, I.: *A hatalmi politika másfél évszázada 1789-1939*. Budapest : MTA, 1994.
- DOMBRÁDY, L. – TÓTH, S.: *A magyar királyi honvédség 1919-1945*. Budapest : Zrínyi Katonai Kiadó, 1987.
- DOMONKOS, L.: *A magyar béke és a nemzetiségi kérdés*. Budapest : Magyar Helikon, 1920.
- DOMONKOS, L.: *Kis káté a Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési jogáról*. Budapest 1919.
- DOMONKOS, L.: *Magyar feltámadás. A revíziós gondolat útja itthon és külföldön*. Budapest : Pfeifer Ferdinánd, 1930.
- DONALD, R.: *The Tragedy of Trianon*. London : Thorton Butterworth Limited, 1928.
- DÓZSA, R.: *A MOVE egy jellegzetes magyar fasiszta szervezet 1918-1944*. Budapest : Akadémia Kiadó, 1972.
- Dr. Jehlička. Kto on je a čo chce*. Cleveland, Ohio : 1920.
- ESSEN, A.: *Polska a Mała Ententa 1920-1934*. Warszawa-Kraków : Wydawnictwo naukowe PWN, 1992.

- FABIÁN, J.: *Posledné dni Uhorska*. Bratislava : Smena, 1990, 46 s.
- Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből*. Ed. L. Gyurgyik a kol., Bratislava : Kalligram, 1993.
- FALTUS, J. – PRŮCHA, V.: *Prehľad hospodárskeho vývoja na Slovensku v rokoch 1918-1945*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1969.
- FERENČUHOVÁ, B.: Tomáš Garrigue Masaryk a nemecská menšina v ČSR vo svetle dokumentov menšinovej sekcie sekretariátu Spoločnosti národov v dvadsiatych rokoch 20. storočia. In: *Česi a Nemci v pojetí a politice T. G. Masaryka*. Ed. M. Neudorflóvá, Praha : Masarykův ústav AV ČR, 2004, s. 155-182.
- FERENČUHOVÁ, B.: Rokovanie o francúzsko-československej zmluve o spojeníctve a priateľstve (1923-24). In: *Slovanské historické studie* 23, 1997, s. 79-89.
- FERENČUHOVÁ, B.: *Sovietske Rusko a Malá dohoda. K problematike medzinárodných vzťahov v rokoch 1917-1924*. Bratislava : Veda, 1988.
- FERENČUHOVÁ, B.: Veľmocenský diktát alebo vedecský problém? Rokovania o hraniciach Československa v prvej fáze mierovej konferencie v Paríži roku 1919. In: *Stredoeurópske národy na križovatkách novodobých dejín 1848-1918*. Eds. P. Švorc – L. Harabuľová, Prešov : Univerzum, 1999, s. 236-244.
- FERENČUHOVÁ, B.: *Francúzsko a slovenská otázka 1789-1989*. Bratislava : VEDA, 2008.
- FIALA, J.: Mobilizace československé armády na podzim 1921. In: *Historie a vojenství*, 1993, č. 2, s. 36-67.

- Filozofia és kultúra. Írások a modern magyar művelődéstörténet köréből.* Ed. M. Lackó, Budapest : MTA Történettudományi Intézete, 2001.
- FRANKE, R.: *London und Prag 1919-1938.* München-Wien : R. Oldenbourg Verlag, 1982.
- FOGARASSY, L.: Felvidéki gerillaharcok a Károlyi kormány idején. In: *Herman Ottó Múzeum Évkönyve, XXII.* Miskolc, 1973, s. 223-250.
- FÜLOP, M. – SIPOS, P.: *Magyarország külpolitikája a XX. században.* Budapest : Aula, 1998.
- GAJAN, K.: Polsko-ruská válka a vznik Malé dohody ve světle diplomatických dokumentů. In: *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka.* Eds. J. Dejmek – J. Hanzal, HÚ AV ČR : Praha, 1997, s. 191-207.
- GAJANOVÁ, A.: *ČSR a středoevropská politika velmoci (1918-1938).* Praha : Academia, 1967.
- GALANDAUER, J.: *Karel I. poslední český král.* Praha-Litomyšl : Paseka, 1998.
- GALÁNTAI, J.: *A trianoni békekötés 1920.* Budapest : Gondolat, 1990.
- GALÁNTAI, J.: *Trianon és kisebbségvédelem.* Budapest : Maeceneas, 1989.
- GALÓCSY, Á.: *A népek önrendelkezési joga.* Budapest : 1919.
- GERGELY, J.: *A Magyarországi forradalmak (1918-1919).* Budapest : IKVA, 1991.
- GERGELY, J.: *Gömbös Gyula. Politikai pályakép.* Budapest : Vince Kiadó, 2001.
- GERGELY J. – IZSÁK, L.: *A 20. század története.* Budapest : Pannonica, 2000.

- GODÓ, Á.: A Horthy-rendszer kalandor háborús tervei 1919-1921. In: *Hadtörténelmi közlemények*, 1961, č. 1, s. 112-144.
- GRATZ, G.: *A forradalmak kora. Magyarország története 1918-1920.* Budapest : Akadémiai Kiadó, 1992.
- GRATZ, G.: *Magyarország a két világháború között.* Budapest : Osiris, 2001.
- GROMADA, V. T.: Pilsudski and the Slovak Autonomists. In: *Slavic Review*, 28, no. 3, 1969, s. 445-462.
- HAJDU, T.: *A Magyarországi Tanácsköztársaság.* Budapest : Kossuth, 1969.
- HAJDU, T.: *Az 1819-as polgári demokratikus forradalom.* Budapest : Kossuth, 1968.
- HAJDU, T.: *Károlyi Mihály.* Budapest : Kossuth, 1978.
- HALLON, E.: Príčiny, priebeh a dôsledky štrukturálnych zmien v hospodárstve medzivojnového Slovenska. In: *Slovensko v Československu.* Eds. V. Bystrický – M. Zemko. Bratislava : VEDA, 2004, s. 293-364.
- HALMAY, E.: *A revíziós gondolat a világpolitikában.* 2. doplnené vydanie, Budapest : Kelet népe, 1927.
- HANÁK, P.: *Jászi Oszkár dunai patriotizmusa.* Budapest : Megvető Könyvkiadó, 1985.
- HENNYEY, G.: *Magyarország sorsa.* Budapest : Európa História, 1972.
- HERTEL, M.: Činnosť profesora Vojtecha Tuku pred jeho vstupom do Slovenskej ľudovej strany roku 1922. In: *Historický časopis* 50, 2002, č. 2, s. 257-279.
- HERTEL, M.: Komunisti, ľudáci a maďarská iredenta. In: *Ludáci a komunisti: Súperi? Spojenci? Protivníci?* Ed. X. Šuchová, Prešov : Universum, 2006, s. 53-60.

- HERTEL, M.: Tajné maďarsko-poľské rokovania týkajúce sa „oslobodenia“ Slovenska v rokoch 1922-1928. In: *Vývin a význam slovensko-poľských vzťahov*. Ed. J. Hvišč. Bratislava : LUFEMA, 2003, s. 158-167.
- HIRATA, T.: A bethleni konsolidáció jellege a nemzetközi szakirodalom tükrében. In: *Valóság*, 1993, č. 11, s. 54-66.
- HODŽA, M.: *Slovenský rozchod s Maďarmi roku 1918*. Bratislava : Slovenský denník, 1929.
- HOLÁK, M.: Listy Andreja Hlinku z rokov 1918 – 1921. In: *Historický časopis*, 52, 3, 2004, s. 545-564.
- HOLEC, R.: *Poslední Habsburgovci a Slovensko*. Bratislava, Ikar, 2001.
- HORNYÁK, Á.: *Magyar-jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918-1927*. Újvidék : Fórum, 2004.
- HORVÁTH, J.: *Az ország gyarapítás története 1920-1941*. Budapest : Magyar külügyi társaság, 1941.
- HORVÁTH, J.: *Trianoni béke megalkotása 1915-1920. Diplomáciai történelmi tanulmány*. Budapest : 1924.
- HORY, A.: *Bukaresttről Varsóig*. Budapest : Gondolat, 1987. 292 s.
- HORTHY, N.: *Memoirs*. New York : Robert Speller & sons publishers, 1957.
- HOUDEK, F.: *Kapitulácia Maďarov v roku 1918*. Bratislava : Prúdy, 1928.
- HOUDEK, F.: *Oslobodenie Slovenska (1918-1919)*. Bratislava : B. v., 1929.
- HOUDEK, F.: *Vznik hraníc Slovenska*. Bratislava : Prúdy, 1931.
- HOVI, K.: *Aliance de revers. Stabilization of Frances Alliance Policies in East Central Europe 1919-1921*. Turku : 1984.
- HRABOVEC, E.: *Der Heilige Stuhl und die Slowakei 1918-1922*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2002.

- HRONSKÝ, M.: *Boj o Slovensko a Trianon 1918-1920*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998.
- HRONSKÝ, M.: Budapešťianske rokovania Milana Hodžu a prvá demarkačná čiara medzi Slovenskom a Maďarskom. In: *Milan Hodža štátnik a politik*. Ed. M. Pekník, Bratislava : VEDA, 2002, s. 157-181.
- HRONSKÝ, M.: K strategickým aspektom utvárania južnej hranice Slovenska v rokoch 1918-1919 z hľadiska československých požiadaviek na mierovej konferencii. In: *Historické štúdie* 43, 2004, s. 79-89.
- IRMANOVÁ, E.: *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Ústí nad Labem : Albis international, 2002.
- JANKOVICS, M.: *Húsz esztendő Pozsonyban*. Bratislava : Méry Ratio, 2000.
- JANOTA, M.: *10 rokov oslobodeného Slovenska*. Bratislava : Slovenský jubilárny výbor, 1928.
- JANOTA, M.: *Nápor proti Trianonu. Boj o obnovu svätostefanskej ríše*. Praha : Zahraničný odbor Slovenskej odbočky NR ČS, 1932.
- JANŠÁK, Š.: *Vstup Slovákov medzi slobodné národy*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2006.
- JANŠÁK, Š.: *Mierová smluva s Maďarmi*. Bratislava : Universitas Kučera, 1920.
- JÁSZI, O.: *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*. Budapest : Gondolat, 1986.
- JÁSZI, O.: *Magyar kalvária Magyar feltámadás*. Budapest : Magyar Hírlap Könvek, 1989.
- JEHLIČKA, F.: *Autonómia alebo Samostatnosť*. New York : 1926.
- JEHLIČKA, F.: *Bijeme na zvon! Všetci katolíci slovenskí spojte sa*. Warszawa : 1923.

- JEHLIČKA, F.: *Problem Słowacki*. Warszawa : 1922.
- JUHÁSZ, Gy.: *Magyarország külpolitikája 1919-1945*. 3. vyd. Budapest : Kossuth, 1988.
- JURIGA, F.: *Blahozvesť vzkriesenia slovenského národa a slovenskej krajiny*. Trnava : Urbánek a spol., 1937.
- KAMIŃSKI, M. K.: *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*. Warszawa : Istitut Historii PAN, 2004.
- KARDOS, J.: *A szentkorona-tan története 1919-1944*. Budapest : Akadémia Kiadó, 1987.
- KARDOS, J.: *Legitimizmus*. Budapest : Korona Kiadó, 1998.
- KARSAI, E.: *Stalo sa v Budíne v Sándorovskom paláci (1919-1941)*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1966.
- KARSAI, E.: *Számjeltávirat valamennyi magyar királyi követségnek*. Budapest : Táncsics Könyvkiadó, 1969.
- KÁROLYI, M.-né.: *Együtt a forradalomban*. Budapest : Európa Könyvkiadó, 1967.
- KÁZMEROVÁ, L.: Stanovenie hraníc v oblasti Tatranskej Javoriny v rokoch 1918-1923 (Problém vo svetle fondov Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky). In: *Historické štúdie* 43, 2004, s. 65-77.
- Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Eds. N. Bárdi – Cs. Fedinec – L. Szarka. Budapest : Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008.
- KISS, Gy. Cs.: *Közép-Európa, nemzetek, kisebbségek*. Budapest : Pesti Szalon, 1993.
- KISS, T.: *Állami művelődéspolitikai az 1920-as években*. Budapest : MMI – Mikszáth Kiadó, 1998.
- KLIMEK, A.: Jak se dělal mír roku 1919. Československo na konferenci ve Versailles. Slovo k historii samostatná příloha deníku Svobodné slovo. Praha : Melantrich, 1989.

- KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: *Československá zahraniční politika 1918-1938. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995.
- KLIMKO, J.: *Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc*. Bratislava : Obzor, 1980.
- KOLÁŘ, F.: Jednání o československo-maďarské hranici na mírové konferenci v Paříži roku 1919. In: *Historické štúdie* 43, 2004, s. 65-77.
- KORNIS, Gy.: *Magyarország közoktatásügye a világháború óta*. Budapest : Magyar pedagógiai társaság, 1927.
- KOVÁČ, D.: Československá zahraničná politika a otázka Rakúska v rokoch 1918-22. In: *O československej zahraničnej politike 1918-48*. Bratislava : Veda, 1982, s. 17-41.
- KOVÁČ, D. a kol.: *Kronika Slovenska. Slovensko v dvadsiatom storočí*. 2. zväzok, Praha : Fortuna Print, 1999.
- KOVÁCS, A.: *A tótok helyzete Csonka-Magyarországon a statisztikai megvilágításában*. Budapest : Hornyánszky Viktor, 1936.
- KOVÁCS, E.: *Két világháború közt*. Budapest : Turul, 1944.
- KOVÁCS, E.: *Magyar-lengyel kapcsolatok a két világháború között*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1971.
- KOVÁCS, E. – NOVOTNÝ, J.: *Maďari a my*. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1959, 314 s.
- KOVÁCS, É.: *Felemás asszimiláció. A kassai zsidóság a két világháború között (1918-1938)*. Šamorín : Fórum Inštitút, 2004.
- KOVÁCS-BERTRAND, A.: *Der ungarische Revisionismus nach dem Ersten Weltkrieg*. München : R. Oldenbourg Verlag, 1997.

- KÖVÁGÓ, L.: *A Magyarországi Tanácsköztársaság és nemzeti kérdés*. Budapest : Kossuth, 1979.
- KRAJČOVIČ, M.: Medzinárodnopolitické koncepcie riešenia slovenskej otázky 1914-1922. *Historické štúdie* 39, Bratislava, 1998, s. 5-61.
- KRAJČOVIČ, M.: Károlyiho vláda v Maďarsku a osudy Slovenska v strednej Európe. In: *Historické štúdie* 36, Bratislava, 1995, s. 5-48.
- KRAJČOVIČOVÁ, N.: Prejavy nespokojnosti s realizáciou pozemkovej reformy v prvej polovici 20-tych rokov. In: *Historický časopis* 37, 1989, č. 6, s. 819-838.
- KRAJČOVIČOVÁ, N.: *Slovensko na ceste k demokracii*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2009.
- KRAMER, J.: *Iredenta a separatizmus v slovenskej politike (1919-1938)*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1957.
- KRAMER, J.: *Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918-1929*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1962.
- KRAMER, J. – MLYNÁRIK, J.: Revolučné hnutie a národnostná otázka na Slovensku v 20. rokoch. In: *Historický časopis* 13, 1965, č. 3, s. 423-443.
- LADÁNYI, A.: *Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben (1919-21)*. Budapest : Akadémia Kiadó, 1979.
- LENDVAI, P.: *Magyarok kudarcok győztesei*. Budapest : Helikon, 2001.
- LETZ, R.: Hlinkova slovenská ľudová strana (Pokus o syntetický pohľad). In: *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905-1945*. Eds. R. Letz – P. Mulík – A. Bartlová, Martin : Matica slovenská, 2006, s. 12-108.
- LETZ, R.: Slovenská národná rada v Krakove a Varšave (1920) a Slovenská rada v Ženeve (1933). In: *Národná*

- rada v kontexte slovenských dejín*. Ed. J. Žatkuliak. Bratislava : NR SR-SHS, 1999, s. 77-82.
- LEUȘTEAN, L.: *România și Ungaria în cadrul „Noii Europe” (1920–1923)*. Iași: Polirom, 2003.
- LIPTÁK, L. a kol. : *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Bratislava : Archa, 1992.
- LIPTÁK, L.: Rošády na piedestáloch. Pomníky a politické zmeny pomníkov. In: OS, 1998/11, 12.
- LIPTÁK, L.: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Kalligram, 2000.
- LIPTÁK, L.: *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Bratislava : Kalligram, 1999.
- Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik 1918-1938. Politische, nationale und kulturelle Zugehörigkeiten*. Ed. M. Schulze Wessel, München : R. Oldenbourg Verlag, 2004.
- LLOYD GEORGE, D.: *The Truth About the Peace Treaties*. London : Victor Gollanz, 1938.
- LŐKKÖS, J.: *Trianon számokban. Az 1910. évi Magyar Népszámlálás anyanyelvi adatainak elemzése a Történelmi Magyarországon*. Budapest : Püski, 2000.
- LUKEŠ, M.: K úloze Propagační kanceláře slovenského území 1919–1921. In: *Stredoeurópske národy na križovatkách dejín 1848–1918*. Eds. P. Švorc – E. Harbuľová, Prešov : Universum, 1999, s. 353–358.
- MACARTNEY, C. A.: *Hungary and her successors 1919-1937*. Oxford : University press, 1968.
- Magyarország és Európa 1919-1939*. Eds. A. Dömbör – G. F. Kiss, Szeged : Belvedere Meridionale, 2001.
- Magyarország helye a 20. századi Európában*. Eds. B. Sipos – M. Zeidler – P. Pritz, Budapest : Magyar Történelmi Társulat, 2002.

- MAGURAI, J.: *Volt Magyar Felvidék most Slovensko (Szlovénia)*. Budapest : Ifj. Kelner Ernő, 1930.
- MACHRAY, M.: *The Little Entente*. London : George Allen & Unwin Ltd., 1929.
- MANN, M.: Politikai propaganda az ellenforradalmi rendszer történelemtankonyveiben. In: *Századok*, 1966, č. 4-5, s. 962-968.
- MANNOVÁ, E.: Konštrukcia menšinovej identity v mestskom prostredí (Maďari v Komárne a Lučenci 1918-1938). In: *Etnicita ako faktor polarizácie mestského spoločenstva v 20. storočí*. Ed. P. Salner – D. Luther. Bratislava : Ústav etnológie SAV, 2001, s. 111-140.
- MASTNÝ, V.: *Vzpomínky diplomata*. Praha : Karolinum, 1997.
- MARÈS, A.: Francouzsko-československé vztahy v oblasti vojenství z pohledu Paříže. In: *Český časopis historický*, 1999, č. 1, s. 55-79.
- MEDVECKÝ, K. A.: *Slovenský prevrat I-IV*. Trnava : 1930-1931.
- MÉSZÁROS, K.: *Horthy és Teleki: 1919-1921. Kormánypolitika és Trianon*. Budapest : Nesztor, 1992.
- MICHÁLEK, S.: *Diplomat Štefan Osuský*. Bratislava : PPB, 1999.
- MICHELA, M.: A „nemzeti elnyomás“ téziseinek instrumentalizálása Szlovákiában 1918 és 1945 között. In: *Limes. Tudományos Szemle – Magyarágkép a 20. században*, roč. 21, 2008, č. 3, s. 11-21.
- MICHELA, M.: Frantisek Jehlicka politikai pálfordulatai 1918-1920-ban. In: *Pro Minoritate*, 2005/Tél, s. 32-44.
- MICHELA: Maďarská politika a plány ozbrojenej akcie na Slovensku v rokoch 1919-1920. In: *Vojenská história*, roč. 12, 2008, č. 2, s. 64-83.

- MICHELA, M.: Plány slovenskej autonómie v politike Maďarska 1918-1920. In *Historický časopis*, 57, 2009, č. 2, s. 271-297.
- Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*. Ed. I. Romsics, Budapest : Osiris, 2002.
- MOLNÁR, M.: A Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség bojkottja Magyarország ellen 1920. június 20. – augusztus 8. In: *Századok*, 1996, č. 3, s. 639-656.
- NAGY, L. Zs.: *A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918-1919*. Budapest : Kossuth, 1965.
- NAGY, L. Zs.: *Bethlen liberális ellenzéke. A liberális polgári pártok 1919-1931*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1980.
- NAGY, L. Zs.: Kún Béla és a forradalmi kormányzótanács a külpolitika néhány kérdése. In: *Béla Kún (1886-1939). Nemzetközi tudományos ülészek. 1986 február 11-12*. Budapest : Akadémia kiadó-Kossuth, 1987, s. 83-88.
- NAGY, Zs.: The Mission of General Smuts to Budapest. In: *Acta Historica* 11, 1965, s. 163-185.
- NEMES, D.: *Az ellenforradalom története Magyarországon 1919-1921*. Budapest : Akadémia Kiadó, 1962.
- Nepokojná desetiletí 1918-45. Studie a dokumenty z dějin československo-maďarských vztahů mezi dvěma světovými válkami*. Ed. E. Irmanová, Praha : Československo-sovětský institut ČSAV, 1988.
- NITTI, F.: *A béke*. Budapest : Pallas, 1925.
- NURMI, I.: *Slovakia – a Playground for Nationalism and National Identity*. Helsinki : Bibliotheca Historica, 1999.
- OLIVOVÁ, V.: Československá zahraniční politika a pokus o restauraci Habsburků v r. 1921. In: *Československý časopis historický* 7, 1959, s. 675-698.

- OLIVOVÁ, V.: K historii československo-rakouské smlouvy. In: *Československý časopis historický* 9, 1961, s. 198-219.
- ORDE, A.: France and Hungary in 1920: Revisionism and Railways. In: *Journal of Contemporary History*, 1980, č. 3, s. 475-492.
- ORMOS, M.: *Az 1924 évi Magyar államkölcsön megszerzése*. Budapest : Akadémia Kiadó, 1964.
- ORMOS, M.: Bethlen koncepciója az olasz-magyar szövetségről (1927-1931). In: *Történelmi Szemle*, 1971, č. 1-2, s. 133-156.
- ORMOS, M.: *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós*. I-II. Budapest : PolgART, 2000.
- ORMOS, M.: Francia-magyar tárgyalások 1920-ban. In: *Századok*, 1975, č. 5-6, s. 904-952.
- ORMOS, M.: *Magyarország a két világháború korában 1914-1945*. Debrecen : Csokonai Kiadó, 1998.
- ORMOS, M.: Magyarország belépése a Nemzetek Szövetségébe. In: *Századok*, 1954, č. 1-4, s. 227-269.
- ORMOS, M.: *Padovától Trianonig*. Budapest : Kossuth, 1984.
- ORMOS, M.: *Soha, amíg élek*. Pécs : Pannónia Könyvek, 1990.
- ORMOS, M.: Tanácsköztársaság külpolitikája In: *Béla Kún (1886-1939). Nemzetközi tudományos ülészak. 1986 február 11-12*. Budapest : Akadémia Kiadó-Kossuth Könyvkiadó, 1987, s. 78-82.
- Parlamentari választások Magyarországon 1920-1998*. Eds. Gy. Földes – L. Hubai, 2. doplnené vydanie. Budapest : Napvilág Kiadó, 1999.
- Páter Zadravecz titkos naplója*. Ed. Gy. Borsányi, Budapest : Kossuth, 1967.

- PERMAN, D.: *The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia 1914-1920*. Leiden : E. J. Brill, 1962.
- PEROUTKA, F.: *Budování státu 1-4*. 4. vydanie, Praha : Academia, 2003.
- Pohlady na slovenskú politiku*. Ed. M. Pekník, Bratislava : VEDA, 2000.
- PRITZ, P.: *Magyar diplomácia a két világháború között*. Budapest : Magyar Történelmi Társulat, 1995.
- PROTHEROE, J. G.: *Searching for security in a New Europe. The Diplomatic Career of Sir Geore Russell Clerk*. London-New York : Routledge, 2006.
- PURGAT, J.: *Od Trianonu po Košice. K maďarskej otázkou v Československu*. Bratislava : Epoque, 1970.
- RAPANT, D.: Maďarizácia, Trianon, revízia a demokracia. In: *Prúdy XIV*, 1930, č. 6, s. 350-367.
- RAFFAY, E.: *Trianon titkai, avagy, hogyan bántak el orszá-gunkal*. Budapest : Tornado Damenia, 1990.
- RÁKOSI, J.: *Trianontól Rothermereig*. Budapest : Horizont, 1928.
- RÁNKI, Gy.: A Clerk-misszió történetéhez. In: *Történelmi Szemle*, 1967, č. 2, s. 156-187.
- RÉTI, L.: *A Bethlen-Peyer paktum*. Budapest : Magyar történelmi társulat, 1951.
- ROMPORTLOVÁ, M.: *ČSR a Maďarsko 1918-1938*. Brno : Universita J. E. Purkyně, 1986.
- ROMSICS, G.: *Mítosz és emlékezet. A Habsburg Birodalom felbomlása az osztrák és a magyar politikai elit emlékiratirodalmában*. Budapest : L'Harmattan, 2004.
- ROMSICS, I.: *A Trianoni békeszerződés*. Budapest : Osiris, 2001.
- ROMSICS, I.: *Bethlen István*. Budapest : Osiris, 1999.

- ROMSICS, I.: *Helyünk és sorsunk a Dunmedencében*. 2. vydanie. Budapest : Osiris, 2005.
- ROMSICS, I.: *Magyarország története a XX. században*. 2. opravené vydanie, Budapest : Osiris, 2000.
- ROMSICS, I.: *Múltról a mának*. Budapest : Osiris, 2004.
- ROTHSCHILD, J.: *East Central Europe between the Two World Wars*. Washington : University of Washington Press, 1988.
- RYCHLÍK, J.: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914-1945*. Bratislava : AEP-Ústav T. G. Masaryka Praha, 1997.
- RYCHLÍK, J.: Memorandum Setona Watsona o postavení maďarskej menšiny na Slovensku z roku 1928. In: *Historický časopis* 41, 1993, č. 1, s. 76-78.
- RUDINSKÝ, J.: *Revízia trianonskej smluvy*. Praha : 1932.
- RUTTKAY, F.: *Slovenskí kolaboranti v službách maďarskej irendenty (1920-1938)*. Bratislava : Kubko Goral, 1998.
- SAKMYSTER, T.: *Admirális fehér lovon*. Budapest : Helikon Kiadó, 2001.
- SÁRKÖZI, I.: *Az ellenforradalmi rendszer Népiskola-politikája Magyarországon (1919. augusztus – 1944)*. Budapest : Akadémia Kiadó, 1980.
- SETON-WATSON, R. W.: *Treaty Revision and the Hungarian Frontiers*. London : Eyre and Spottiswoode, 1934.
- SHEPHERD, G. B.: *The Last Habsburg*. Lechworth, Hartfordshire : The Garden City Press, 1968.
- Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918-1945*. Ed. Perneki, M. Budapest : Kossuth, 1983.
- SCHÖNWALD, P.: Az Országos Propaganda Bizottság tevékenysége és kiadványai az 1918-as polgári forradalom alatt. In: *Magyar Könyvszemle*, 1969, č. 1, s. 20-27.

- SIDOR, K.: *Slovenská politika na pôde Pražského snemu 1918-1938*. 1. diel, Bratislava : Kníhtlačiarne Andrej, 1943.
- SIKLÓS, A.: *Magyarország 1918-1919. Események, képek, dokumentumok*. Budapest : Kossuth-Magyar Helikon, 1978.
- SIMON, A.: *A szlovákiai magyarok történetének válogatott bibliográfiája, 1990-2002*. Šamorín-Dunajská Streda : Fórum Kisebbségkutató Intézet-Lilium Aurum, 2004.
- SIMON, A.: Nacionálne momenty počas realizácie pozemkovej reformy a kolonizácie v medzivojnovom období. In: *Slovanství ve středoevropském prostoru. Iluze, deziluze a realita*. Ed. D. Hrodek, Praha : Libri, 2005, s. 372-381.
- SIMON, A.: *Telepesek és telepés falvak dél-Szlovákiában a két világháború között*. Šamorín : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008.
- SLÁDEK, Z.: *Malá dohoda 1919-38*. Praha : Karolinum, 2000.
- SLNEKOVÁ, V.: Československo na rokovaniach Parížskej mierovej konferencie. In: *Studia historica Nitransia* 1993, s. 97-123.
- Slovaks and Magyars. (Slovak-Magyar Relations in Central Europe)*. Bratislava : Správa kultúrnych zariadení MK SR, 1995.
- Slovenská ľudová strana v dejinách 1905-1945*. Eds. R. Letz – P. Mulík – A. Bartlová, Martin : Matica slovenská, 2006.
- Slovensko-maďarské vztahy v 20. storočí*. Ed. P. Zelenák, Bratislava : SAP, 1992.
- Slovensko a Maďarsko v rokoch 1918-1920*. Ed. L. Deák, Martin : Matica slovenská, 1995.
- Slovensko na začiatku 20. storočia*. Eds. M. Podrimavský – D. Kováč, Bratislava : HÚ SAV, 1999.

- Slovensko proti revízií Trianonskej smluvy*. Ed. A. Granatier, Bratislava : Slovenská pobočka československej národnej rady, 1929.
- Slovensko v Československu*. Eds. V. Bystrický – M. Zemko. Bratislava : VEDA, 2004.
- SOMOGYI, E.: Magyarország részvételi kísérlete az 1920-as lengyel-szovjet-orosz háborúban. In: *Történelmi Szemle*, 1986, č. 2, s. 313-324.
- SOÓS, K.: *Burgenland az Európai politikában 1918-1921*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1971.
- SOÓS, K.: *Magyar-Bajor-Osztrák titkos tárgyalások és együttműködés 1920-1921*. Szeged : Acta Historica Tomus XXVII, 1967.
- Stredoeurópske národy na križovatkách novodobých dejín*. Eds. P. Švorc – E. Harabulová, Prešov : Univerzum, 1999.
- STRÓBL, M.: *Tótok, akik nem akarnak elszakadni Magyarországtól*. Budapest : Kultúra, 1919.
- SUBA, J.: Stanovenie maďarsko-československej hranice na mieste jej vytýčenia v rokoch 1921-25. In: *Vojenská história* 3, 1999, č. 3, s. 71-81.
- SZABOLCS, O.: *Kösztszviselők az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisában 1920-1926*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1965.
- SZARKA, L.: *Duna-táji dilemmák*. Budapest : Ister, 1998.
- SZARKA, L.: Integráció és együttműködés a kisebbségpolitikában. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Eds. N. Bárdi – A. Simon, Šamorín : Fórum Institute, 2006, s. 23-39.
- SZARKA, L.: *Kisebbségi léthelyzetek – közösségi alternatívák*. Budapest : Lucidus Kiadó, 2004.

- SZARKA, L.: A méltányos nemzeti elhatárolódás lehetősége 1918 végén .In: *Regio*, 1, 1990, 1, s. 49-65.
- SZARKA, L.: *Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867-1918*. 2. vydanie, Bratislava : Kalligram, 1999.
- SZILASSY, S.: *Revolutionary Hungary 1918-1921*. Aston Park : Danubian Press, 1971.
- SZINAI, M. – SZÜCS, L.: Príspevok k dejinám nemeckých a maďarských agresívnych plánov proti Československu v rokoch 1920-1939. In: *Historický časopis* 14, 1966, č. 4.
- SZEGEDY-MASZÁK, A.: *Az ember ősszel viszanéz... I. diel*, Budapest : Európa História, 1996.
- SZEKFŰ, Gy.: *Három nemzedék és ami utána következik*. Budapest : ÁKV-Maecenas, 1989.
- SZENTIRMAY, Ö.: *A Magyar nemzetegység tan*. Budapest : Kilián Frigyes tudomány-Egyetemi könyvtárú bizománya, 1920.
- SZKLARSKA-LOHMANOWA, A.: *Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918-1925*. Wroclaw-Warszawa-Krakow : Polska Akademia Nauk, 1967.
- SZKLARSKA-LOHMANOWA, A.: Zájem Poľska o Slovensko v rokoch 1918-1930. In: *Historické štúdie* 15, 1970, s. 215-225.
- SZUDY, E.: *Európa és a Magyar kérdés. A revízió külső és belső feltételei*. Budapest : Pallas, 1933.
- SZUDY, E.: *Trianon után Párizs felé*. Budapest : Genius, 1927.
- SZVATKÓ, P.: *A vizsátért Magyarok. A felvidéki Magyarok húsz éve*. Budapest : Révai Irodalmi Intézet, 1938.
- SZVIEZSÉNYI, Z.: *Hogyan veszett el a Felvidék*. Budapest : Franklin Társulat, 1921.

- ŠEBA, J.: *Rusko a Malá Dohoda v politice světové*. Praha : Melantrich, 1936.
- ŠROBÁR, V.: *Osvobodené Slovensko. Pamäti z rokov 1918-1920*. Bratislava : AEP, 2004.
- ŠUCHOVÁ, X.: Hranice ČSR a československé štátne občianstvo. In: *Historické štúdie* 43, 2004, s. 213-221.
- ŠUCHOVÁ, X.: „Heslo autonómie alebo právo na odtrhnutie?...“ In: *Ludáci a komunisti: Súperi? Spojenci? Protivníci?* Ed. X. Šuchová, Prešov : Universum, 2006, s. 24-52.
- ŠVORC, P.: *Zakliata krajina. Podkarpatská Rus 1918-1946*. Prešov : Universum, 1996.
- ŠVORC, P.: Prouhorské integračné snahy na území Slovenska na konci roku 1918. In: *Historický časopis* 47, 1999, č. 1, s. 44-54.
- TAJTÁK, L.: Dvortšákovo separatistické hnutie a maďarská ireidenta. In: *Príspevky k dejinám východného Slovenska*. Bratislava : 1964, s. 218-269.
- TAJTÁK, L.: Úsilie maďarských vládnucich tried o udržanie Slovenska v rámci Uhorska v roku 1918. In: *Historický časopis*, 1966, č. 4, s. 552-584.
- TAJTÁK, L.: *Národnodemokratická revolúcia na východnom Slovensku v roku 1918*. Bratislava : SPN, 1972.
- The tension between Czechoslovakia and Hungary*. Praha : Czechoslovak information service, 1923.
- TELEKI, P.: *Magyar nemzetiségi politika*. Budapest : Stádium Sajtóvállalat, 1940.
- The Hungarian Question in the British Parliament*. London : Grant Richards, 1933.
- TILKOVŠZKY, L.: *K dejinám Slovákov v Maďarsku 1919-1945*. Bratislava : Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia Plus, 1996.

- TILKOVŠZKY, L.: *Nemzetiségi politika Magyarországon a 20. században*. Debrecen : Csokonai Kiadó, 1998.
- TILKOVŠZKY, L.: Területi integritás és területi autonómia. A magyar kormány 1920-évi felvidéki szlovák autonómia-terve. In: *Századok*, 2000, č. 3, s. 555-596.
- TILKOVŠZKY, L.: Viták a TÉVEL nemzetiségi bizottságában 1920 júliusában. In: *Baranyai Helytörténetírás*, 1987/1988.
- TOMÁŠEK, D.: Nevyhlášená válka: boje o Slovensko 1918-1920. Praha : Epoque, 2005.
- TÓTH, A.: Československá diplomacie a první restaurační pokus Karla Habsburského v Maďarsku (26. březen – 5. duben 1921). In: *Slovanský přehled* 2002, č. 3, s. 343-370.
- TÓTH, A.: Oficiální pozvání Maďarska na pařížskou mírovou konferenci a stanovisko maďarské vlády (prosinec 1919). In: *Slovanský přehled*, 2005, č. 2, s. 153-190.
- TÓTH, A.: První bilaterální jednání mezi Československem a Maďarskem (1921) – Bruck an der Leitha. In: *Moderní dějiny* 9, 2001, s. 118-157.
- TÓTH, A.: Výsledek prvního restauračního pokusu Karla Habsburského v Maďarsku na jaře 1921 – uzavření československo-rumunské malodohodové spojenecké smlouvy. In: *Slovanský přehled* 2002, č. 4, s. 521-533.
- TÓTH, I.: A hűség-mítosz hatása a népszavazás utáni Sopron mindennapjaira. In: *Limes*, 2005, č. 1, s. 41-56.
- TITULESCU, N.: *Romania's foreign policy*. Eds. G. G. Potra – C. I. Turcu, Bucurest : Titulescu European Foudation, 1994.
- Trianon and East Central Europe. Antecedents and Repercussions*. Eds. B. K. Király – L. Veszprémy. New York : Columbia University Press, 1995.

- Trianon és magyar politikai gondolkodás 1920-1953*. Ed. I. Romsics, Budapest : Osiris, 1998.
- ULLEIN-REVICZKY, A.: *A Trianoni szerződés területi rendelkezéseinek jogi természete*. Pécs : Szukits könyvterjesztő, 1943.
- VALENTA, J.: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*. Ostrava : KN, 1961.
- VALENTA, J.: *Polská politika a Slovensko v roce 1919*. In: *Historický časopis*, 13, 3, 1965, s. 403-406.
- VERMES, G.: *Tisza István*. Budapest : Osiris, 2001.
- VINAVER, V.: *Jugoslavija i Mađarska 1918-1933*. Beograd : Institut za Savremenu Istoriju, 1971.
- WANDY CZ, P. S.: *France and her Eastern Allies 1919-1925*. Minneapolis : Minnesota Press, 1962.
- WANDY CZ, P. S.: *Soviet-Polish Relations, 1917-1921*. Cambridge : Harvard University Press, 1969.
- WERKMANN, K. F.: *A Madeirai halott*. München : Verlag für Kulturpolitik, 1923.
- WINDISCHGRAETZ, L.: *Helden und Halunken. Selbsterlebte Weltgeschichte 1899-1964*. Wien-München-Zürich : Wilhelm Frick Verlag, 1965.
- ZEIDLER, M.: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest : Teleki László Alapítvány, 2002.
- ZEIDLER, M.: *A Magyar Revíziós liga*. Trianontól Rothermereig. In: *Századok*, 1997, č. 2, s. 303-352.
- ZEIDLER, M.: *A Nemzetek Szövetsége és magyar kissebéségi petíciók*. In: *Etnopolitika*. Eds. N. Bárdi – Cs. Fedinec, Budapest : Teleki László Alapítvány, 2003, s. 59-97.
- ZEIDLER, M.: *A revíziós gondolat*. Budapest : Osiris, 2001.
- ZELÉNÁK, P.: *Autonómia a mađarská otázka na Slovensku v 20. a 30. rokoch*. In: *Soudobé dějiny* I/6, 1994, s. 737-746.

- ZELÉNÁK, P.: *Mađarská menšina v geopolitických reláciách Slovenska*. In: *Pohľady na slovenskú politiku*. Ed. M. Pekník, Bratislava : VEDA, 2000, s. 199-227.
- ZEMKO, M.: *Československo-mađarská a slovensko-mađarská hranica po Trianonskej zmluve a Viedenskej arbitráži – premeny verejnej argumentácie*. In: *Historické štúdie* 43, 2004, s. 157-166.
- ZEMKO, M.: *Slovensko – krajina v medzičase*. Bratislava : Kalligram, 2002.
- ZINNER, T.: *Az Ébredők fénykora 1919-1923*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1989.
- Zlatá kniha Slovenska 1918-1928*. Ed. M. Kolesár, Bratislava : Živnostenské vydavateľstvo a nakladateľstvo, 1929.
- ZSIGA, T.: *Horthy ellen a királyért*. Budapest : Gondolat, 1989.
- ZSITVAI, T.: *Magyarország 1921-1941*. Budapest : Palatinus, 1999.

RUKOPISY:

- BERNÁT, B. I.: *TESZK a revíziós propaganda egységéért*. Rukopis – Teleki László Alapítvány Könyvtár
- HERTEL, M.: *Dr. Vojtech Tuka v rokoch 1880-1929. Pokus o politický profil*. Dizertačná práca, HÚ SAV Bratislava, 2003.
- KHUEN-HÉDERVÁRY, S.: *Magyar külpolitika Trianontól a Gömbös-kormány megalkulásáig*.
- PALLÓS, L.: *Területvédő propaganda Magyarországon 1918-1920*. Dizertačná práca. ELTE BT Budapest, 1995.
- Papers and documents relating hungarian foreign policy III*. Eds F. Deák – D. Újváry (júl – december 1921).

ROBOZ, I.: A magyar-csehszlovák viszony 1920-1921-ben.

Diplomová práca. József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Szeged, 1984.

SZENTIVÁNYI, D.: Csonka-Magyarország külpolitikája 1919. június - 1944. március 19.

DOBOVÁ TLAČ:

A Reggel, Autonómia, Kassai Napló, Komáromi Lapok, Magyar Szemle, Národné noviny, Prágai Magyar Hírlap, Samostatnosť, Slovák, Slovák Emigrant, Slovák Zahraničný, Slovenské noviny, Slovenský denník, Slovenský národ, Wiadomości Słowackie

Menný register

Andrássy, Gyula	39, 153, 185, 207	192 – 194, 196, 197, 199, 203 – 207, 210 – 220, 226, 227, 229
Apponyi, Albert	69, 70, 79, 81, 83, 84, 98, 153	Berzeviczy, Béla 130, 137
Baján, Viliam	36, 156 – 162	Bleyer, Jacob 41, 42, 64, 68, 70 – 73, 110, 116, 119, 147, 148, 184 – 186
Balázs, Gyula	197	Bonsal, Stephen 51
Baluška-Mészáros, Gašpar	68	Boroviczeny, Aladár 48, 173
Battlay, Géza	140	Bouček, Vlastimil 152
Bánffy, Miklós	85, 176, 204	Böhm, Rezső 197
Bartha, Albert	22	Briand, Aristide 172, 173
Beneš, Edvard	37, 38, 40, 45, 76, 133, 142, 152, 153, 163 – 170, 172, 173, 177 – 181, 192, 200, 201, 204, 206, 209 – 212, 217, 219	Buday, Jozef 52
Berinkej, Dénes	31	Bulissa, Károly 27, 28, 58 – 60, 62, 64, 68, 110, 129
Benárd, Ágoston	99	Castagneto, Gaetano 219
Berthelot, Philippe	142	Cerutti, Vittorio 124
Bethlen, István	33, 40, 47, 78, 79, 89, 153, 163, 174 – 177, 182 – 184, 186 – 188,	Clair, Viliam 198
		Clemenceau, Georges B. 35, 36, 88
		Clerk, George R. 39, 60
		Coolidge, C. Archibald 24

Csáky, Imre 78, 89, 143, 146
 Csáky, István 125, 142
 Csekolics, Iván 105 – 108, 114, 116, 122, 155, 169, 170, 214, 225
 Csernoch, János 33, 42, 51 – 53, 60, 68, 72, 111, 112, 116, 117
 Czettler, Jenő 100
 Dargon, Ferdinand 159
 Derfinyák, Gusztáv 197
 Deschanel, Paul 88
 Dobrotka, Juraj 198
 Dormándy, Géza 136, 137, 139
 Drache-Lázár, Alfréd 99
 Dvortsák, Viktor 26, 27, 29 – 33, 36, 47, 48, 60, 63, 69, 71, 72, 84, 86, 95, 100, 111, 116, 118, 128, 142 – 145, 180, 191, 192
 Ernyey, Ede 66
 Feistmantel, Karel 219, 220
 Fisher-Colbrie, Augustin 197
 Fleischman, Gyula 197
 Fouchet, Christian 89, 96, 125, 176
 Friedrich, István 38, 39, 41, 68, 80, 98, 106, 144
 Galócsy, Árpád 43, 73, 120
 Giesswein, Sándor 100
 Gratz, Gustáv 90, 96, 153, 154, 160, 163, 165, 167 – 170, 173, 174, 184, 185, 225
 Halmos, Károly 87 – 89, 91, 176
 Hamelin, Maurice 141
 Harrach, Franz 165
 Hávor, Imre 67
 Héjjas, Iván 58, 221
 Hir, György 141
 Hlinka, Andrej 47 – 50, 51 – 55, 75, 83, 95, 101, 111, 112, 114 – 117, 209, 224, 230
 Hodža, Milan 22, 81, 165
 Hokky, Károly 197
 Horthy, Miklós 38, 68, 70, 85, 96, 104, 105, 107, 109, 120, 123, 124, 151, 172, 174, 200, 213, 216, 217
 Hotovetz, Tibor 165
 Huszár, Károly 39, 69, 78, 80, 94, 144
 Ionescu, Take 139

Janoušek, Antonín 36
 Janovec, Ľudovít 60, 61, 157, 198
 Jászi, Oszkár 17, 20, 23, 24, 27, 28, 67, 217
 Jaworski, profesor 116
 Jehlička, František 14, 48 – 55, 60, 63, 66, 68, 69, 72, 75, 86, 108, 110 – 118, 129, 136, 156, 180, 223 – 225
 Jozef, Habsburský 38
 Juriga, Ferdinand 18, 159
 Kahr, Gustav 182
 Kánya, Kálmán 124, 128, 143, 161, 169, 174, 226
 Karol I (IV.) Habsburský 18, 171 – 175, 177, 185, 199, 205 – 212, 216, 217, 220, 228
 Károlyi, Mihály 17, 20 – 23, 26, 28, 29, 31, 34, 67, 77, 106, 202, 217
 Korányi, Frigyes 70
 Korláth, Endre 197
 Körmendy-Ékes, Lajos 197
 Kmeňko, Karol 52
 Kmoško, Michal 50, 51, 60, 63, 68, 69, 86, 110, 113, 115, 119, 128
 Kubala, Jozef 115
 Kun, Béla 32 – 39, 44, 66, 78
 Kutkafalvy, Miklós 68, 71, 119, 181
 Kürthy, Lajos 58, 128, 131, 134
 Láng, Boldizsár 125
 Lejhanec, Václav 80, 127, 146, 184
 Linder, Béla 202
 Liptay, Lajos 27, 32, 47, 111, 112
 Lloyd, George David 60, 92
 Machay, František 107, 110
 Mandl, Leopold 111, 158
 Margorin, Štefan 27, 31, 111, 112, 115, 214
 Masaryk, Tomáš Garrigue 37, 40, 181
 Mészáros, Gyula 129, 131, 133, 135, 140
 Mihalik, István 197
 Millerand, Alexandre 88, 92, 95, 122
 Mnoheľ, Štefan 54, 111 – 113, 115, 118, 136
 Nitti, Francesco 92
 Nusser, Ágoston 66

Oberschall, Pavol 31
 Osuský, Štefan 81, 101

Pallavicini, György 145
 Paléologue, Maurice 88, 89, 93, 96
 Papp, Antal 193, 195, 196
 Pazúrik, Jozef 157, 198
 Pechány, Adolf 20, 38, 178, 190, 191, 198, 223
 Peidl, Gyula 38, 41
 Petri, Pál 149, 150
 Péntek, Gyula 197
 Piłsudski, Józef Klemens 29
 Podhradský, Juraj 198
 Poincaré, Raymond 88
 Prónay, Pál 39, 205

Rakovszky, István 99, 208
 Rakovszky, Iván 196, 198
 Raffay, Sándor 226
 Ravasz, István 197
 Rácz, Pál 197
 Rozwadowski, Tadeusz 139, 155, 169

Sándor, Jenő 159, 162
 Sapieha, Eustachy 155
 Schober, Johan 200, 204
 Schuster, János 197

Simonyi-Semadam, Sándor 72, 95
 Símenfalvy, Tihamér 128, 131, 141
 Semsey, Andor 87 – 90
 Seton-Watson, Robert 218
 Sliacka, Mária 69
 Smuts, Jan Christiaan 33, 34
 Soltészovci, bratia 221
 Somssich, József 80, 81
 Sosnkowski, Kazimierz 155
 Sréter, István 127
 Steier, Lajos 58, 127
 Stefán, Ágoston 111, 112, 155, 157
 Stefányi, Jenő 197
 Steuer, György 68, 119, 189
 Stróbl, Miksa 24, 25
 Szapáry, László 151 – 153, 164, 165, 177, 204, 219
 Szász, Gyula 197
 Sziklay, Ferenc 197
 Szembek, Jan 47, 175
 Szentkereszthy, Tivadar 197
 Szmrecsányi, György 27, 202, 203
 Szvatkó, Pál 231
 Szviezsényi, Zoltán 29, 31, 32, 47, 62 – 64, 68, 69, 202

Šrobár, Vavro 22, 45, 46, 50, 58, 81, 133, 141, 259
 Šámal, Přemysl 152

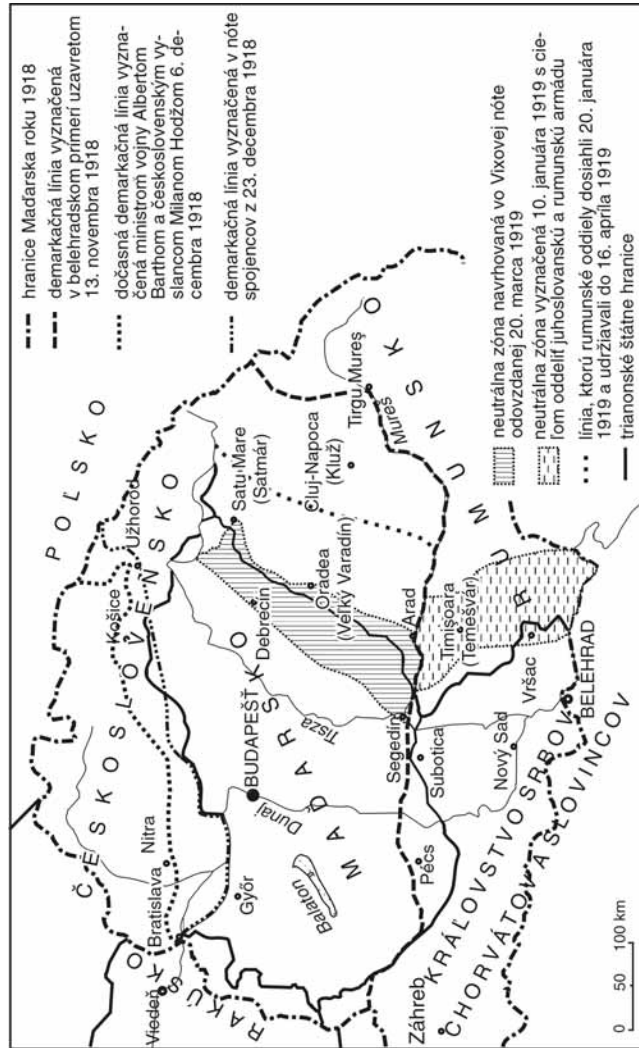
Tahy, László 163, 178, 182, 211
 Tattay 222
 Teleki, Pál 14, 37, 38, 40, 73, 77, 88, 90, 95, 98, 99, 120, 122, 125 – 127, 130, 132, 133, 137, 140, 141, 145, 148, 151, 165, 166, 174, 175, 179, 184 – 186, 192, 193, 216, 218, 231
 Tobler, János 66, 208
 Todor, Miklós 197
 Tuka, Vojtech 57, 160, 197, 208, 225, 226
 Tusar, Vlastimil 152
 Tvrďý, Eugen 52

Ullman, Adolf 89
 Unger, František 54, 111, 113, 115 – 117, 136, 202, 224, 225
 Uthy, Kálmán 222

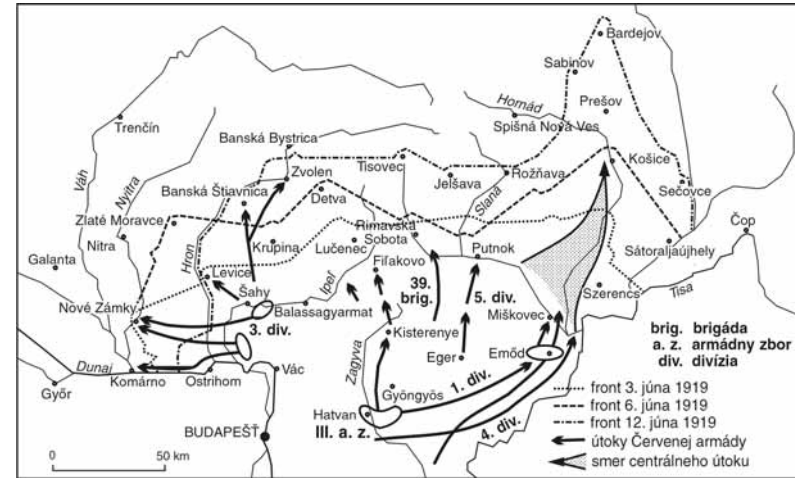
Varecha, Jozef 36
 Vix, Ferdinand 34
 Vojtovich, Sándor 197
 Vozáry, Aladár 197

Weiss, Koloman 107
 Wilson, Woodrow 16, 19, 51, 186, 192
 Windischgraetz, Lajos 144
 Wlassics, Gyula 70

Mapy

Dočasná hranice Maďarska v rokoch 1918 – 1919

Vojenská výprava maďarskej Červenej armády na Hornej zemi (*Magyarország története tíz kötetben / Dejiny Maďarska v desiatich zväzkoch*, zv. VIII, šéfredaktor György Ránki, s. 304)

Maďarské územné požiadavky predstreté počas francúzsko-maďarských rokovaní roku 1920

Vydal Kalligram, spol. s r. o., Bratislava 2009. Vydavateľ
László Szigeti. Návrh obálky Tibor Hrapka. Grafická úpra-
va Bálint Szigeti. Prvé vydanie. Počet strán 272. Vytlačil
Expresprint, spol. s r. o., Partizánske.